

๖๗๐. 1915

๗ 754 ๖

Y.3

โอกาสในการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของเยาวชนในชนบทภาคเหนือ

ปริญญาโท

ของ

เกตุมณี มากมี

14 ส.ค. 2537

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

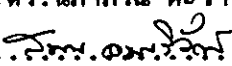
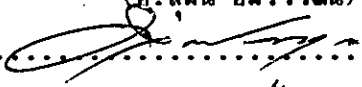
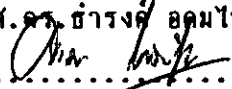
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาคุณวุฒิปริญญาตรี สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์

เมษายน 2536

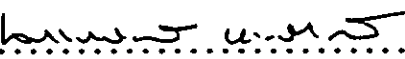
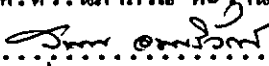
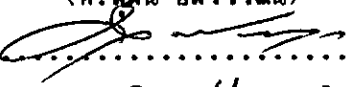
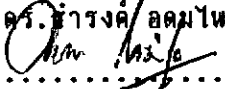
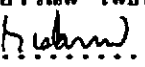
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะกรรมการควบคุมและคณะกรรมการสอบได้พิจารณาปริญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุขบัณฑิต สาขา
พัฒนศึกษาศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

คณะกรรมการควบคุม

..........ประธาน
(พศ.ดร.นภาพร หะวานนท์)
..........กรรมการ
(ศ.สมัน อมรวิวัฒน์)
..........กรรมการ
(รศ.ดร.ชารงค์ อุดมไพจิตรกุล)
..........กรรมการ
(ดร.อรรณพ โพธิ์สข)

คณะกรรมการสอบ

..........ประธาน
(พศ.ดร.นภาพร หะวานนท์)
..........กรรมการ
(ศ.สมัน อมรวิวัฒน์)
..........กรรมการ
(รศ.ดร.ชารงค์ อุดมไพจิตรกุล)
..........กรรมการ
(ดร.อรรณพ โพธิ์สข)
..........กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(ดร.กมล ภูประเสริฐ)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปริญญาการศึกษาดุขบัณฑิต สาขานพัฒนศึกษาศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..........คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศ.ดร.สมพร บัวทอง)

วันที่..23...เดือน...เมษายน...พ.ศ. 2536

ประกาศคุณประการ

งานวิจัยครั้งนี้จะสำเร็จลุล่วงลงมิได้หากไม่ได้รับความกรุณาอย่างหาที่เปรียบมิได้ จาก ผศ.ดร.นภาพร หะวานนท์ ประธานกรรมการควบคุมปริญญาโท ที่ทุ่มเททั้งกำลัง กาย กำลังใจ และกำลังสติปัญญาในการให้คำปรึกษาแนะนำอย่างมิได้คำนึงถึงความเหน็ด เหนื่อย สิ้นรู้สึกลำบากทั้งในความเป็นกัลยาณมิตรทางวิชาการเป็นอย่างยิ่ง ตลอดจนความ กรุณาอย่างยิ่งจาก ศ.สุน อมรวิวัฒน์ ผู้เปรียบเสมือนมารดาทางวิชาการของลูกศิษย์ อีกทั้งความกรุณาจาก รศ.ดร.ธำรงค์ อุดมไพจิตรกุลและ ดร.อรรพ โพธิ์สุข อาจารย์ ผู้ควบคุมปริญญาโท และดูแลให้งานวิจัยครั้งนี้มีความถูกต้องชัดเจน ขอกราบขอบพระคุณ ดร.กมล กุประเสริฐ ที่กรุณาสละเวลาอันมีค่าของท่านในการให้ข้อเสนอแนะเพื่อการ ปรับปรุงให้ปริญญาโทฉบับนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

งานวิจัยครั้งนี้จะดำเนินไปไม่ได้หากไม่ได้รับความร่วมมืออนุเคราะห์ให้ความ ช่วยเหลือด้านสถานที่และอำนวยความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลและให้ข้อมูลต่างๆ จาก อาจารย์ใหญ่สำราญ ปัญญา อาจารย์จันทร์เพ็ญ ทิพวงศ์ อาจารย์สมศรี เลาฮีปา และเจ้าหน้าที่โครงการหลวงบ้านห้วยลึกทุกท่าน ตลอดจนผู้ให้ข้อมูลชาวบ้านห้วยลึก ทุกท่าน

ขอขอบคุณ คุณบุษบา กาญจน์วารีทิพย์ คุณอุไร ถาวรงามยิ่งสกุล กัลยาณมิตรที่ อนุเคราะห์ในการช่วยเก็บรวบรวมข้อมูล คุณพูนศักดิ์ มากมี , คุณพิสนันท์ มากมี และ คุณชัญญารัตน์ มากมี ที่เป็นทั้งกำลังใจ กำลังกาย และกำลังทรัพย์ในการเก็บรวบรวม ข้อมูลภาคสนาม คุณจันทนา เดชธรรมพงศ์ มิตรสหายของผู้วิจัยที่ให้ความช่วยเหลือและ ให้กำลังใจมาตลอด

กราบขอบพระคุณ มูลนิธิ ดร.สาโรช บัวศรี ที่สนับสนุนให้ทุนในการวิจัยครั้งนี้จำนวน 5,000 บาท และสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สนับสนุนให้ทุนในการ วิจัยจำนวน 5,000 บาท

กราบขอบพระคุณคุณพ่อคุณแม่ผู้เปรียบเสมือนครูคนแรกในชีวิตลูกตลอดจนครูบา อาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	บทนำ	1
	ความสำคัญของปัญหา	1
	วัตถุประสงค์และปัญหาของการวิจัย	12
	ปัญหาการวิจัย	13
	ขอบเขตและข้อจำกัดของการวิจัย	15
	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาครั้งนี้	15
2	เอกสาร งานวิจัยและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	17
	การจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและการขยายการศึกษา	
	ขึ้นพื้นฐานในประเทศไทยโดยสังเขป	17
	ผลการวิจัยที่เกี่ยวกับโอกาสในการศึกษาต่อใน	
	ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	25
	ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจที่จะศึกษาต่อ	
	หรือไม่ศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา	28
	- ทฤษฎีการเลือกเชิงเหตุผล	28
	- ทฤษฎีการวิเคราะห์ต้นทุน-ผลได้	31
	- ทฤษฎีการแพร่กระจาย	37
	- ทฤษฎีกลุ่มอ้างอิง	40
	- ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับชนกลุ่มน้อย	42
	- ทฤษฎีการแข่งขัน	43
	- กรอบความคิดพื้นฐานในการวิจัย	46

บทที่	หน้า
3 ลักษณะของชุมชนและคุณลักษณะของประชากรที่ศึกษา	49
ลักษณะชุมชนที่ศึกษา	49
ภูมิหลังของประชากรที่ศึกษา	50
แผนที่อำเภอเชียงดาว	51
แผนที่หมู่บ้านห้วยลึก	52
ลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชาวชนบทภาคเหนือ ..	54
ลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าม้ง	
และเผ่ากะเหรี่ยง	62
- ชาวเขาเผ่าม้ง	63
- ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง	66
- นโยบายทางการศึกษาของรัฐที่มีต่อชาวเขา	68
4 วิธีดำเนินการวิจัย	71
5 การวิเคราะห์ข้อมูล	81
บริบททางสังคม	81
- โครงสร้างทางประชากร	81
- โครงสร้างครอบครัวของประชากร	86
- สภาพความเป็นอยู่ของประชากร	89
สภาพเศรษฐกิจของหมู่บ้านห้วยลึก	94
6 คุณค่าทางการศึกษา	103
การเปลี่ยนแปลงการให้คุณค่าทางการศึกษา	104
คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ	107
- โอกาสในการทำงาน	107
- ความก้าวหน้าในงานนอกภาคเกษตรกรรม	112

บทที่	หน้า
- การมีรายได้ที่มั่นคง	113
- การศึกษาเป็นมรดกที่พ่อแม่ให้ลูกแทนทรัพย์สินสมบัติ	115
- ผลตอบแทนเชิงเศรษฐกิจในระยะยาวต่อพ่อแม่	116
คุณค่าทางสังคม	119
- การพัฒนาความคิดและสติปัญญา	119
- ความสามารถในการดำเนินชีวิตในสังคมสมัยใหม่	121
- การเลื่อนชั้นทางสังคม	128
- โอกาสในการเลือกคู่ครอง	129
- ผลตอบแทนทางด้านสังคมต่อพ่อแม่	130
คุณค่าต่อชุมชน	132
สรุป	134
 7 กระบวนการตัดสินใจและปัจจัยที่มีผลต่อโอกาสในการศึกษาต่อ	
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	136
ปัจจัยที่มีผลต่อโอกาสในการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	141
ค่าใช้จ่ายในการศึกษาของบุตร	141
- ค่าใช้จ่ายทางตรง	142
- ค่าใช้จ่ายทางอ้อม	148
- ปัจจัยที่ช่วยลดต้นทุนการศึกษา	154
ปัจจัยภายในครอบครัว	155
- ลำดับที่เกิดของเด็ก	156
- เพศของเด็ก	158
- ความสามารถทางการเรียนของเด็ก	162
ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว	165
ปัจจัยภายนอกครอบครัว	167
- กลุ่มอ้างอิง	167

บทที่	หน้า
- การแพร่กระจายข่าวสาร	171
- ที่ตั้งของโรงเรียน	174
- บทบาทของครู	175
ความคิดเห็นที่มีต่อโรงเรียนขยายโอกาส	177
สรุป	185
8 บทสรุปเชิงทฤษฎีและข้อเสนอแนะ	187
บทสรุปเชิงทฤษฎี	191
รูปแบบโอกาสในการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของเยาวชน ในชนบทภาคเหนือ	193
ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	198
ข้อเสนอแนะในงานวิจัยครั้งต่อไป	199
บรรณานุกรม	201
ภาคผนวก	218
ภาคผนวก ก	218
ภาคผนวก ข	224
ภาคผนวก ค	237
ภาคผนวก ง	249
ภาคผนวก จ	256
ภาคผนวก ฉ	269
ภาคผนวก ช	273
ประวัติย่อของผู้วิจัย	303

บัญชีตาราง

ตาราง		หน้า
1	ร้อยละของจำนวนนักเรียนที่จบ ป.6 แล้วเรียนต่อชั้น ม.1 ในบางอำเภอ ของจังหวัดเชียงใหม่ประจำปีการศึกษา 2530-2533	5
2	จำนวนโรงเรียนจำแนกตามระดับการศึกษา ปีการศึกษา 2525-2530	6
3	เปรียบเทียบระบบการศึกษา วิธีจัดการมัธยมศึกษาและอัตราส่วนจำนวน นักเรียนมัศึกษากับจำนวนประชากรกลุ่มอายุเดียวกันของประเทศ แถบเอเชีย	8
4	จำนวนครอบครัวและแนวทางการรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้	77
5	จำนวนและร้อยละของประชากรแยกตามเชื้อชาติและเพศ	82
6	ร้อยละของประชากรจำแนกตามอายุ เชื้อชาติ และเพศ	83
7	ร้อยละของระดับการศึกษาของประชากรจำแนกตามช่วงอายุและเชื้อชาติ ...	84
8	ร้อยละของเด็กในวัยประถมศึกษา (7-12ปี) ที่เรียนอยู่ในโรงเรียน ประถมศึกษาจำแนกตามเชื้อชาติ	85
9	ร้อยละของระดับการศึกษาของประชากรจำแนกตามเพศและเชื้อชาติ	87
10	ร้อยละของครัวเรือนจำแนกตามรูปแบบครอบครัวและเชื้อชาติ	88
11	จำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่โดยเฉลี่ยของประชากรที่สมรสแล้วจำแนกตาม ช่วงอายุและเชื้อชาติ	89
12	จำนวนบุตรที่อยู่ในครอบครัวโดยเฉลี่ยของประชากรที่สมรสแล้ว จำแนกตามช่วงอายุและเชื้อชาติ	90
13	ร้อยละของลักษณะบ้านแต่ละครัวเรือนจำแนกตามเชื้อชาติ	91
14	ร้อยละของลักษณะการใช้เชื้อเพลิงประกอบอาหารและการใช้ไฟฟ้า ของแต่ละครัวเรือนจำแนกตามเชื้อชาติ	92

15	ร้อยละของลักษณะแหล่งน้ำดื่ม น้ำใช้ ของแต่ละครัวเรือนจำแนกตาม เชื้อชาติ	93
16	ร้อยละของลักษณะส้วมในแต่ละครัวเรือนจำแนกตามเชื้อชาติ	94
17	ร้อยละของอาชีพหลักของประชากรวัยทำงานจำแนกตามเพศและเชื้อชาติ ..	95
18	ร้อยละของอาชีพรองของประชากรวัยทำงานจำแนกตามเพศและเชื้อชาติ ..	96
19	ร้อยละของครัวเรือนต่อจำนวนที่ดินถือครองเฉพาะที่อยู่อาศัยจำแนก ตามเชื้อชาติ	97
20	ร้อยละของครัวเรือนต่อจำนวนที่ดินถือครองเฉพาะการเกษตร จำแนกตามเชื้อชาติ	99
21	ร้อยละของครัวเรือนที่มีเครื่องอำนวยความสะดวกจำแนกตามเชื้อชาติ	100
22	ร้อยละของครัวเรือนที่มีสัตว์เลี้ยงและจุดประสงค์ที่เลี้ยงจำแนกตาม เชื้อชาติ	100

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 รูปแบบโอกาสในการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของเยาวชนใน ชนบทภาคเหนือ	193
2 แสดงรายละเอียดของการเห็นคุณค่าของการศึกษาของพ่อแม่	194
3 แสดงรายละเอียดค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของลูก	195
4 แสดงรายละเอียดของปัจจัยภายนอกครอบครัว	196
5 แสดงรายละเอียดปัจจัยภายในครอบครัว	197

บัญชีแผนที่

แผนที่	หน้า
1 อําเภอเชียงดาว	46
2 หมู่บ้านห้วยลึก	47

บทที่ 1

ความสำคัญของปัญหา

สังคมในยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว สาเหตุประการหนึ่งมาจากอิทธิพลของระบบความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการติดต่อสื่อสาร ทำให้สังคมประเทศต่างๆ ทั่วโลกมีโอกาสได้ติดต่อสัมพันธ์แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการถ่ายทอดวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของประเทศที่พัฒนาแล้วไปสู่ประเทศที่กำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนา ในขณะที่เดียวกันประเทศด้อยพัฒนาเหล่านี้ ยังขาดสิ่งที่เรียกว่า "โครงสร้างพื้นฐาน" (infrastructure) ที่จะทำให้เกิดการพัฒนา ที่สำคัญยิ่ง คือ การฝึกอบรมคนในประเทศ ให้ความรู้ ความคิด มีทักษะ ที่จะเป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนาคนให้มีการศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นเร่งด่วนต่อการพัฒนาประเทศ (ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2524 : 36) เพราะการพัฒนา "คน" เป็นหัวใจสำคัญในกระบวนการพัฒนาทุกๆ ด้าน และการพัฒนาคนมิได้จำกัดแต่เพียง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อเป็นการเตรียมกำลังคน(manpower) ในการจะพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเท่านั้น แต่เป็นการสร้างคนให้เป็นผู้ที่พอรู้สามารถติดต่อสื่อสารกันเพื่อสร้างสรรค์ประชาคมโลก ให้มีบรรยากาศส่งเสริมความก้าวหน้าระหว่างกัน และให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขด้วย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2533 : 1)

นางเงของปัจเจกบุคคล กล่าวได้ว่า การศึกษามีบทบาทสำคัญในการกำหนดโอกาสของการดำรงชีพอยู่ในสังคม โอกาสดังกล่าวนี้ครอบคลุมทั้งในด้าน เศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และอื่นๆ ที่เกี่ยวพันอยู่กับชีวิตมนุษย์ในสังคม การศึกษาจึงเป็นองค์ประกอบที่ทำหน้าที่ทั้งในด้านที่เป็นเครื่องมือหรือสื่อ (MEANS) และที่เป็นจุดหมายปลายทาง (ENDS)

ในระดับประเทศได้มีผู้ศึกษาค้นคว้าวิจัยในหลายสาขา พบข้อสรุปที่สอดคล้องกันว่า ประเทศที่ได้ชื่อว่ามีพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ในระดับสูงหรือกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว การศึกษาของประชาชนในประเทศเหล่านี้ จะอยู่ในระดับสูงด้วย

(เทียนฉาย กิระนันท์. 2529; Learner. 1964; Kahl. 1968; Armer and Youtz. 1971; Inkeles and Smith. 1979; Watson. 1980; Todaro. 1981; Anouar and Malek. 1983; Hansen and Others. 1989) ข้อค้นพบดังกล่าวทำให้ประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายต้องหันมาพิจารณาและวางแผนการจัดการศึกษา เพื่อให้ประชาชนของตน เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ และเอื้อต่อการพัฒนาประเทศมากขึ้น (Torado. 1981 : 311)

ประเทศไทยเริ่มการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย (modernization) มาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อุดมการณ์ของการให้การศึกษาอย่างเป็นทางการในยุคนั้นเป็นไปเพื่อการผลิตคนเข้ารับราชการ ดังนั้นโอกาสที่จะได้รับการศึกษา แผนใหม่จึงจำกัดเพียงชนบางกลุ่มมากกว่าจะคำนึงถึงประชาชนส่วนใหญ่ การศึกษาที่รัฐจัดเพื่อปวงชนอย่างแท้จริง เริ่มขึ้นเมื่อมีพระราชบัญญัติประถมศึกษาในปี พ.ศ. 2464 โดยกำหนดให้เด็กที่มีอายุระหว่าง 6-8 ปี ต้องเข้ารับการศึกษาระบบโรงเรียนอย่างน้อย 4 ปี และขยายเพิ่มเป็น 7 ปี ในแผนการศึกษาชาติปี พ.ศ. 2503 ในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป จวบกระทั่งปี พ.ศ. 2521 การศึกษาระดับประถมศึกษาได้ถูกกำหนดให้เป็นการศึกษาภาคบังคับ 6 ปี ในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2520 และสามารถขยายได้ทั่วประเทศ คิดเป็นร้อยละ 94 ของชุมชนทั้งหมดในปี พ.ศ. 2523 โดยมีเด็กวัยประถมศึกษาได้เข้าเรียนถึงร้อยละ 96 ของกลุ่มประชากรในวัยประถมศึกษาทั้งหมด (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2533)

กล่าวได้ว่า การบริการการศึกษารับพื้นฐานของรัฐนั้น สามารถให้บริการแก่ประชาชนได้อย่างกว้างขวาง สมดังเจตนารมณ์ของรัฐที่ประกาศเป็นนโยบายแห่งชาติว่า ด้วยการศึกษารับพื้นฐานเพื่อปวงชน ที่กล่าวไว้ในข้อหนึ่งว่า (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. ม.ป.ป. : 2)

... 1. การศึกษารับพื้นฐานเป็นสิทธิและหน้าที่ที่ประชาชนชาวไทยทุกคนต้องมี และต้องได้รับโดยไม่จำกัด เพศ วัย ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ภูมิภาค ความเชื่อทางศาสนาหรือข้อจำกัดอื่นใด...

จากกรณีของโรงเรียนประถมศึกษา ในเขตที่มีชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่ในท้องถิ่นทาง

ไกล เช่นในเขตภาคเหนือตอนบน อาทิ ลำพูน ลำปาง ตาก แม่ฮ่องสอน เชียงราย เชียงใหม่ แพร่ น่าน พะเยา ส่วนใหญ่โรงเรียนประถมศึกษาเหล่านี้มีนักเรียนชาวเขากระจ่ายกันเรียนอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาเกือบจะทุกโรงเรียนในแต่ละอำเภอ เช่นในจังหวัดเชียงใหม่ จากสถิติข้อมูลการรายงานของแต่ละโรงเรียนที่มีนักเรียนชาวเขาร้อยละ 50 ขึ้นไป ปรากฏว่าทั้ง 19 อำเภอ และ 3 กิ่งอำเภอ ต่างก็รายงานว่า มีนักเรียนชาวเขาเกือบทั้งหมดยกเว้นอำเภอสันทราย และอำเภอสารภีเท่านั้นที่ไม่มีจำนวนนักเรียนชาวเขาอยู่เลย (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่, 2534) ดังนั้นในการศึกษาระดับประถมศึกษา ซึ่งจัดเป็นการศึกษาภาคบังคับนั้น เยาวชนในชนบททั้งคนพื้นราบที่เป็นคนส่วนใหญ่ (majority group) และชนกลุ่มน้อย (minority group) ต่างก็มีโอกาสที่จะได้รับบริการในด้านนี้ของรัฐอย่างทั่วถึงและเสมอภาคกัน

เมื่อพิจารณาถึงการศึกษาระดับที่พัฒนาการศึกษาภาคบังคับ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อัตราการเรียนต่อของนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเมื่อเทียบอัตราส่วนต่อจำนวนประชากรในวัยเดียวกันแล้วจะมีเด็กประมาณร้อยละ 45 เท่านั้นที่มีโอกาสศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา (กองสารสนเทศสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ) โดยเมื่อพิจารณาในระดับชาติจากสถิติของแผนงานกรมสามัญศึกษาในช่วงปีการศึกษา 2526-2528 แสดงให้เห็นว่า อัตราการเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในส่วนกลางจะมีอัตราสูงกว่าส่วนภูมิภาค โดยอัตราการเรียนต่อในส่วนกลาง ร้อยละ 89.40, 91.10 และ 83.60 ตามลำดับ ในขณะที่ส่วนภูมิภาคมีอัตราการเรียนต่อร้อยละ 37.00, 39.00 และ 36.00 ตามลำดับ (อศิศศักดิ์ จินดานุกุล, 2532 : 2)

การวิจัยของ มาลีณี วงศ์สิทธิ์ และจอห์น โนเดล (Malinee Wongsith and John Knodel, 1989 : 39-43) ยังชี้ให้เห็นว่าเด็กที่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้วเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 ระหว่างเด็กที่อยู่ในชนบทกับในเมืองในเขตกรุงเทพมหานครและภาคต่างมีอัตราการเรียนต่อแตกต่างกันอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เยาวชนในภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือ จะมีโอกาสน้อยกว่าเยาวชนในภาคกลางและภาคใต้ให้เห็นได้ชัดเจน จากอัตราการเรียนต่อในปี พ.ศ. 2530 เยาวชนในเขต

กรุงเทพมหานคร มีอัตราการเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ถึงร้อยละ 72 ในขณะที่
 ยาวชนในเขตเมืองของภาคกลาง มีโอกาสได้เรียนต่อ ม.1 ร้อยละ 75 แต่ยาวชนใน
 เขตชนบทของภาคกลางมีโอกาสดูเรียนเพียงร้อยละ 37 ส่วนในภาคใต้ยาวชนในเขต
 เมืองมีโอกาสดูเรียนต่อ ม.1 ถึงร้อยละ 84 ในเขตชนบทร้อยละ 39 ยาวชนในเขต
 ภาคเหนือมีอัตราการเรียนต่อ ม.1 ในเขตเมืองร้อยละ 79 ส่วนในเขตชนบทมีเพียงร้อย
 ละ 27 สำหรับยาวชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีโอกาสดูเรียนต่อในชั้น ม.1 ในเขต
 เมืองเพียงร้อยละ 71 ในเขตชนบทร้อยละ 25

ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นการแสดงถึงความเหลื่อมล้ำในโอกาสที่ยาวชนจะได้รับ
 การศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งยาวชนในชนบท หากจะพิจารณา
 ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ในระดับจังหวัดเองความเหลื่อมล้ำระหว่างยาวชนในเขตเมืองและชนบท
 สามารถแสดงให้เห็นได้จากตัวอย่างตาราง 1 แสดงให้เห็นถึงอัตราการเรียนต่อของ
 นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้วศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาของอำเภอต่างๆใน
 จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอที่อยู่ห่างไกลจะมีอัตราการเรียนต่อน้อยกว่าในตัวเมืองและ
 ชานเมือง อย่างเห็นได้ชัดเจน

หมายเหตุ : อัตราการเรียนต่อนี้ได้จากจำนวนเด็กที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
 กับจำนวนเด็กที่เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เพราะฉะนั้นในบางอำเภออาจมีจำนวนต่ำกว่า
 ความเป็นจริงเนื่องจากเด็กไปเข้าเรียนที่อำเภออื่น ดังนั้นอัตราเรียนต่อของอำเภอเมือง
 ที่มีอัตราร้อยละเกิน 100 เพราะมีเด็กจากที่อื่นไปเข้าเรียนด้วย

ความเหลื่อมล้ำดังกล่าวเป็นการพิจารณาในระดับเขตเมือง และชนบท แต่หากจะ
 พิจารณาถึงโอกาสในการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาของชนที่จัดว่าเป็นชนกลุ่มน้อย โดยเฉพาะ
 อย่างกลุ่มชาวเขาที่อยู่ห่างไกลจากชาวพื้นราบแล้วจะเห็นว่าชนกลุ่มนี้ยังค่อยโอกาสที่จะ
 ได้รับการพัฒนาศักยภาพด้านการเรียนรู้ในระบบโรงเรียนอยู่มาก ทั้งนี้จากการสำรวจในปี
 พ.ศ.2510 โดยคณะสำรวจสหประชาชาติปรากฏว่าชาวเขาส่วนใหญ่ร้อยละ 80 ยังคงอ่าน
 และเขียนภาษาไทยไม่ได้ และใน ปี พ.ศ.2521 กรมประชาสงเคราะห์ได้สำรวจการอ่าน
 ออกเขียนได้ภาษาไทยของเด็กชาวเขาพบว่าจำนวนเด็กชาวเขาที่อ่านเขียนภาษาไทยได้มี

ตาราง 1 ร้อยละของจำนวนนักเรียนที่จบ ป.6 แล้วเรียนต่อชั้น ม.1 ในบางอำเภอของ
จังหวัดเชียงใหม่ประจำปีการศึกษา 2530-2533 (ข้อมูล ณ วันที่ 10 มิถุนายน ของแต่ละปีการศึกษา)

อำเภอ	ปีการศึกษา 2530	2531	2532	2533	หมายเหตุ
เมือง	102.83	106.38	106.16	134.31	
สารภี	45.06	40.06	59.76	73.31	อำเภอในเขตชานเมือง
สันกำแพง	45.73	52.75	56.91	70.19	
เชียงดาว	27.31	25.52	44.84	38.04	
พร้าว	21.45	23.50	30.80	36.35	อำเภอที่ห่างจาก อ.เมือง ในระยะปานกลาง
แม่แจ่ม	19.88	28.67	35.00	30.52	
ฮอด	21.19	21.80	23.81	26.77	อำเภอที่อยู่ห่างไกล อ.เมือง
ฯลฯ					

ที่มา : ฝ่ายแผนงานและวิชาการ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเชียงใหม่

จำนวนเพียง 4,023 คน (พันธุ์สุรย์ ลดาวัลย์, ม.ล. 2531 : 260) ดังนั้นโอกาสที่จะได้ศึกษาต่อในชั้นมัธยมศึกษาของชนกลุ่มนี้จึงค่อนข้างจะจำกัดอยู่มาก

หากจะพิจารณาในแง่ของจำนวนโรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีอยู่ในประเทศ จะเห็นว่าโรงเรียนมัศึกษาก็มิได้กระจายครอบคลุมทุกหมู่บ้าน จากสถิติจำนวนโรงเรียนในปีพ.ศ. 2525-2530 ในตาราง 2 โรงเรียนมัธยมศึกษาทั่วประเทศมีเพียง 2,000 กว่าโรงเรียนเท่านั้น ความต้อยโอกาสอันเนื่องมาจากสภาพทางภูมิศาสตร์ คือถิ่นที่อยู่ไม่มีที่เรียน (พระราชวรมนี. 2529 : 4) จึงเป็นมูลเหตุที่เยาวชนส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสจะเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นประการหนึ่ง (นิมิตร อิศวรรัตน์. 2521; อติศักดิ์ จินดานุกุล. 2532; Nitungkorn. 1988; Jones. 1987)

ตาราง 2 จำนวนโรงเรียนจำนวนตามระดับการศึกษา ปีการศึกษา 2525 -2530

ปีการศึกษา	ก่อนประถมฯ	ประถมฯ	ม.ต้น	ม.ปลาย(ส)	ม.ปลาย(อ)	อุดมศึกษา
2525	5,993	33,350	2,250	840	466	322
2526	7,418	33,396	2,264	880	501	367
2527	8,883	33,305	2,300	922	519	451
2528	12,996	33,964	2,344	948	522	489
2529	22,601	34,068	2,362	965	523	491
2530	24,058	34,097	2,348	994	488	492

(ส) = สายสามัญ

(อ) = สายอาชีพ

ที่มา : กองสารสนเทศ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ปัญหาดังกล่าวมีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในลักษณะของการขาดแคลนกำลังคนที่จะการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ซึ่งเป็นแรงงานระดับกลาง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2534 : 33) อันจำเป็นต้องต่อแบบแผนการผลิตในภาคทันสมัย(modern sector) ทั้งนี้สืบเนื่องจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ค่อนข้างสูง โดยเฉพาะในช่วงแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 ที่ผ่านมา อัตราการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจไทยโดยเฉลี่ยร้อยละ 10.7 ต่อปี อันเป็นผลมาจากการขยายตัวของการลงทุนและการส่งออก (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2533) การขยายตัวอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยอย่างมาก โดยการผลิตภาคอุตสาหกรรม มีสัดส่วนสูงถึง ร้อยละ 26 หรือสูงกว่าสัดส่วนภาคเกษตรเกือบ 2 เท่าตัว ทำให้สภาพของชุมชนไทย เปลี่ยนแปลงจาก "เกษตรสังคมชนบท" มาสู่ ความเป็น "สังคมเมือง" มากขึ้น (ศิสิฎฐ ภัคเกษม. 2534) ดังจะเห็นได้จากอัตราส่วนของผู้ที่ทำงานภาคอุตสาหกรรมในปี 2529 เพิ่มขึ้นเป็น 33.2

โดยเพิ่มจากปี 2525 ประมาณร้อยละ 5.1 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2530 : 28) การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากภาคการผลิตแบบเดิม(tradition sector)ไปสู่ภาคการผลิตสมัยใหม่(modern sector)นั้น รัฐต้องจัดให้ประชาชนมีการศึกษาที่ดีเพื่อปรับตัวให้เหมาะสมกับแนวความคิดใหม่ในการทำงาน และการปรับตัวไปสู่ "สังคมเมือง"(Malek and Anouar. 1983 : 3) การขยายการศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นในสภาพสังคมดังกล่าว (Shavit. 1989 : 216) เพราะการมีโอกาสรียนต่อมากขึ้นเป็นการเพิ่มโอกาสในการแสวงหารายได้ หรือมีส่วนแบ่งในความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศมากขึ้น อันจะทำให้ปัญหาความเหลื่อมล้ำของรายได้ลดลง (Watson. 1980 : 61; Eshiwani. 1989 : 116) โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาถึงรายได้ตลอดชีพ (lifetime earnings) ผู้ที่มีการศึกษาสูงจะมีรายได้ขั้นต้นสูงกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อย และรายได้นี้จะเพิ่มขึ้นไปเรื่อยๆ ตามเกณฑ์อายุ (เทียนฉาย กิระนันทน์. 2519 : 29-32; Todaro. 1981 : 312) และเมื่อพิจารณากำลังแรงงานที่ศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาของประเทศไทย เปรียบเทียบกับประเทศแถบเอเชียด้วยกัน (ดังตาราง 3)

จะเห็นว่า อัตราส่วนจำนวนนักเรียนมัธยมศึกษาเมื่อเทียบกับประชากรกลุ่มเดียวกันแล้ว ประเทศไทยยังอยู่ในระดับที่ต่ำกว่าประเทศอื่นอยู่มากแม้ว่าจะมีวิธีการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาแบบเดียวกัน ฉะนั้นการจะพัฒนาประเทศไปสู่แบบแผนการผลิตภาคทันสมัย (modern sector)ให้ทัดเทียมกับประเทศเพื่อนบ้าน รัฐจึงมีนโยบายที่จะขยายการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาให้มากขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชน ได้มีสิทธิที่จะได้รับการศึกษาในระดับนี้อย่างทั่วถึงดังจะเห็นได้จากแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ซึ่งได้กำหนดนโยบายของการขยายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาขั้นพื้นฐาน ไว้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2534 : 36)

...4 เร่งปรับปรุงการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเพื่อให้เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานและขยายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเพื่อให้ผู้จบประถมศึกษาทุกคนได้เข้าเรียน...

ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายว่าจะขยายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้ผู้จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เข้าศึกษา

ต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่1 ถึงร้อยละ73 ในปี พ.ศ.2539 (แสง ปิ่นมณี. 2534 : 30-31)

จากนโยบายและเป้าหมายในการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานดังกล่าว รัฐได้ดำเนินการโครงการนาร่องขยายโอกาสทางการศึกษา โดยไม่บังคับต่อไปอีก3ปีโดยไม่เก็บค่าเล่าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2533 ดำเนินการใน 72 จังหวัด 122 อำเภอและตั้งแต่ปี พ.ศ.2534 สำนักงานประมาณณ์ได้ให้เปิดดำเนินการปีละประมาณ 1,000 ห้องเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2533 : 13)

แนวความคิดในการขยายโอกาสทางการศึกษาภาคบังคับดังกล่าว ได้มีนักวิชาการกลุ่มหนึ่งได้แสดงความคิดเห็นที่ขัดแย้งกับนโยบายของรัฐ โดยเสนอว่าทางออกของการศึกษาที่ควรจะเป็นไม่ใช่การขยายการศึกษาภาคบังคับ เพราะจะเป็นการบังคับประชาชนให้รับการศึกษาโดยไม่มีหลักประกันว่าความรู้ที่ได้จะเกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนที่จบไปแล้วอย่างแท้จริง

ตาราง 3 วิธีจัดการมัธยมศึกษาและอัตราส่วนจำนวนนักเรียนมัธยมศึกษากับจำนวนประชากรกลุ่มอายุเดียวกันของประเทศแถบเอเชีย 1

ประเทศ	ระบบการศึกษา	วิธีการจัดการศึกษา ระดับมัธยมศึกษา	อัตราส่วนจำนวนนักเรียน มัศึกษากับจำนวน ประชากรกลุ่มอายุเดียวกัน ⁸
ไทย	6:3:3:4	ไม่บังคับ	31
อินโดนีเซีย ²	6:3:3:5	ไม่บังคับ	39
อินเดีย ³	5:3:2:2	ไม่บังคับ	40
มาเลเซีย	6:3:2:2	ไม่บังคับ	53
ฟิลิปปินส์ ²	6:2:2:4	ไม่บังคับ	68
สิงคโปร์ ²	6:4:2:4	ไม่บังคับ	71
ไต้หวัน ²	6:3:3:4	ไม่บังคับ	91
เกาหลีใต้ ⁴	6:3:3:4	บังคับเฉพาะชนบท	94

ตาราง 3 (ต่อ)

ประเทศ	ระบบการศึกษา	วิธีการจัดการศึกษา ระดับมัธยมศึกษา	อัตราส่วนจำนวนนักเรียน มัธยมศึกษากับจำนวน ประชากรกลุ่มอายุเดียวกัน ⁸
ญี่ปุ่น ⁵	6:3:3:4	บังคับ	96
จีน ⁶	5-6:3:3:4	ไม่บังคับ	ไม่มีข้อมูล
ศรีลังกา ⁷	5:5:3	บังคับ	ไม่มีข้อมูล

- ที่มา : 1. กองวิจัยการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2533.
 2. อบรม สันนิบาต. 2520.
 3. UNESCO in ASIA and the Pacific. 1986.
 4. Facts About Korea. 1989.
 5. Basic Facts and Figures About the Educational System in Japan. 1986.
 6. แก้วตา คณะวรรณ. 2528.
 7. Ferguson's Sri Lanka Directory. 1981.
 8. IBRD World Development Report. 1987.

ทั้งนี้ เนื่องจากการศึกษาที่รัฐจัดไม่สัมพันธ์กับชีวิตของชุมชน ตลอดจนการบังคับให้เรียนและวิธีการเรียนเป็นการปิดโอกาสไม่ให้ประชาชนไปแสวงหาความรู้ทางอื่น เช่น การศึกษาจากวัด ดังนั้นควรจะให้เสรีภาพแก่ประชาชนที่จะเลือกแสวงหาความรู้ตามพื้นฐานทางสติปัญญา และความชอบของแต่ละคน จึงไม่ควรมีการศึกษาเพียงระบบเดียวที่จัดโดยรัฐเท่านั้น จากการอภิปรายหลายครั้งของนักวิชาการกลุ่มนี้สรุปได้ว่า ผลกระทบของการขยายการศึกษาภาคบังคับที่จัดโดยรัฐนั้นทำให้ (๑) สิทธิเสรีภาพในการศึกษาหาความรู้ส่วนบุคคลเสียไป

(๒) การจัดการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการเท่าที่จัดมาส่วนใหญ่จะล้มเหลว ดังนั้นจึงควรทบทวนความสามารถของตนเสียใหม่ . (๓) การขยายการศึกษาภาคบังคับส่งผลกระทบต่อกระเทือนกับการศึกษาของคณะสงฆ์ และประการสุดท้าย ผลต่อชุมชนชนบทในด้านที่ผู้ถูกบังคับมาเรียนเมื่อเรียนจบ จะละทิ้งอาชีพและวัฒนธรรมเดิมของตน

นักวิชาการกลุ่มนี้ได้สรุปเหตุผลที่มีผู้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาน้อยลงว่ามีสาเหตุดังต่อไปนี้

ประการแรก ประชาชนส่วนใหญ่ มีฐานะยากจนลง อันเป็นผลมาจากความล้มเหลวของการพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมา

ประการที่สอง ประชาชนไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา เนื่องจากจบแล้วไม่สามารถหางานทำได้

ประการที่สาม การศึกษาระดับนี้เป็นการเพิ่มหนี้สินให้แก่เกษตรกร

ขณะเดียวกันก็มีนักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งได้เสนอความคิดเห็นที่สอดคล้องกับรัฐว่าเป็นการขยายการศึกษาให้ประชาชนที่ด้อยโอกาสอย่างทั่วถึง แต่ไม่เห็นด้วยกับการออกพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับเพราะจะมีปัญหาด้านกฎหมาย คือถ้านักเรียนไม่มาเรียนผู้ปกครองก็มีความผิด หากจะขยายการศึกษาภาคบังคับควรเป็นในรูปแบบการศึกษาแบบเปิดเหมือนกับระบบของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราชมากกว่า (ผกาทิพย์ ศิริรัตนชัย, 2530 : 75-80)

เป็นที่น่าสังเกตว่าข้อวิพากษ์วิจารณ์ของนักวิชาการทั้งกลุ่มที่เห็นด้วยและกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับการกั้นการขยายการศึกษาภาคบังคับนั้นเป็นข้อคิดเห็นบนพื้นฐานหรือข้อตกลง (assumption) ของกลุ่มบุคคลที่อยู่ในระดับผู้กำหนดนโยบายและนักวิชาการในมหาวิทยาลัยต่างๆ มากกว่าจะเป็นข้อคิดเห็นของกลุ่มประชาชนผู้ที่จะตัดสินใจกำหนดทางเลือกของตนเองในการจะพาบุตรหลานของตนเรียนต่อหรือไม่ให้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา อย่างไรก็ตามได้มีประชาชนกลุ่มหนึ่งได้ให้ความเห็นต่อการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาไว้ดังนี้ (มดิชน. 7 พฤศจิกายน 2534 : 17)

นางอาไพ ยามะสิงห์ ชาวบ้านชุมชนอุดมเดช ต.บางเมือง จ.สมุทรปราการ
...แถวบ้านมีแค่โรงเรียนมัธยมเอกชน ซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง และชาวบ้าน

ที่ส่งลูกไปเรียนบางคนก็ต้องให้หยุดเรียนเพราะค่าครองชีพสูง ไม่มีเงินจ่ายค่าเรียนลูก...เด็กบางคนอยากเรียนพ่อแม่ไม่มีเงิน ครูให้สอบชิงทุนแต่คนที่สอบได้ก็เป็นลูกคนรวย พวกคนจนสอบชิงทุนไม่ได้เลยไม่ได้เรียน...

นายสุคำ ปุคแค บ้านหนองหลัก กิ่งอ.ทุ่งหัวช้าง จ.ลำพูน

...คือใจที่โรงเรียนประถมจะเปิดสอนมัธยมต้น เพราะจะทำให้เด็กไปโรงเรียนง่ายประหยัดค่าใช้จ่าย ในการเดินทางมาก...จะส่งลูกที่เรียนจบ ป.6 แล้วไปเรียนต่อ เพราะปัจจุบันจบแค่ ป.6 ไปทำอะไรไม่ได้ ความรู้มีน้อย...ถ้าลูกได้เรียนต่อ คงจะหางานทำได้ คงตอบแทนพ่อแม่ได้เร็ว...ส่วนที่ว่าเด็กเรียนสูงแล้วจะลืมตัวลืมพ่อแม่ นั้น ขึ้นอยู่กับพ่อแม่มากกว่าว่าสนใจติดตามดูแลเด็กหรือไม่ นายประสงค์ สติภัย ชาวบ้าน ต.เขากว้าง อ.บ้านตาขุน จ.สุราษฎร์ธานี

...ถ้าลูกเรียน จบ ป.6 ก็จะทำให้เรียนต่อ แต่อยากให้โรงเรียนออกค่าใช้จ่าย ช่วย เช่นค่าเทอม เพราะชาวบ้านรายได้น้อย...

นายสุวรรณ จันทร์สุด ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6 ต.ตะกุดเหนือ อ.ศีร์ษะต้นนิคม จ.สุราษฎร์ธานี

...อยากให้ลูกเรียน...อยากให้เน้นสอนวิชาชีพเกษตร เพราะในหมู่บ้านเราเป็นเกษตรกร อีกอย่างหนึ่งเด็กจบ ป.6 แล้วก็ทำงานไม่ได้...และแม่เด็กเรียนจบ ม.3 แล้วต้องมาทำสวนก็ไม่ใช่ไร เพราะอย่างน้อยต้องรู้หลักวิชาดีกว่าคนที่ไม่มีความรู้...ถ้าเด็กออกจากบ้านไปอยู่ในเมืองก็ไม่มีหวัง เพราะถ้ามีความรู้ก็เอาตัวรอดได้...

ทัศนะระหว่างนักวิชาการและชาวบ้านทั่วไป ที่นำเสนอมาแล้วข้างต้น ยังเป็นประเด็นปัญหาที่ยังหาข้อยุติไม่ได้ว่า การขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้นแท้ที่จริงแล้วจะมีคุณประโยชน์ต่อสังคมและตรงต่อความต้องการของประชาชนมากน้อยเพียงใด

ผู้วิจัยเห็นว่า ในการศึกษาปรากฏการณ์ครั้งนี้จึงเป็นการมุ่งที่จะทำความเข้าใจต่อสภาพการณ์การตัดสินใจที่จะศึกษาต่อและไม่ศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของประชาชนในหมู่บ้านที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชนกลุ่มต่างๆ ในชนบทภาคเหนือ โดยมีวัตถุประสงค์และปัญหาของการวิจัยดังนี้

วัตถุประสงค์และปัญหาของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาโอกาสในการศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของเยาวชนชนบทภาคเหนือ โดยมุ่งความสนใจไปที่ตัวผู้กระทำนั้นคือ ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจได้แก่ พ่อแม่เด็ก, ตัวเด็ก และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆ อาทิ ญาติผู้ใหญ่ของเด็ก, ครู และผู้นำชุมชน ว่าภายใต้เงื่อนไขและองค์ประกอบเช่นไร ที่ทำให้เด็กมีโอกาสและไม่มีโอกาสได้ศึกษาต่อในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น อันเป็นการแสดงถึงสิทธิของเด็กต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการเรียนรู้ของตนในระบบโรงเรียน ทั้งนี้หมู่บ้านที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาเป็นหมู่บ้านในชุมชนชนบทภาคเหนือ ดังได้กล่าวมาในตอนต้นแล้วว่า ภาคเหนือเป็นภาคที่มีอัตราการเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นต่ำรองจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าจึงเป็นความพยายามที่จะเข้าใจปรากฏการณ์ดังกล่าวด้วยการศึกษาอย่างลุ่มลึก

อนึ่งหมู่บ้านที่ผู้วิจัยเลือกศึกษา ยังประกอบไปด้วยกลุ่มชนหลายกลุ่มอาทิ ชาวพื้นเมือง ชาวเขาเผ่าม้ง ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง มาอยู่ร่วมกัน โดยยังคงดำรงวิถีชีวิตดั้งเดิมของตนอย่างเหนียวแน่น และมีลักษณะการทํามาหากินที่สอดคล้องกับภูมิประเทศ ตลอดจนใช้บริการของรัฐ และสาธารณูปโภคร่วมกัน ถึงแม้ว่าจะมีขนบธรรมเนียมประเพณีแตกต่างกัน แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ อันเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวชนบทภาคเหนือ

แนวความคิดทางทฤษฎีที่ผู้วิจัยใช้เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา แนวความคิดทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับทฤษฎีการเลือกเชิงเหตุผล (rational-choice theory) โดยสรุปว่าก่อนจะตัดสินใจในเรื่องหนึ่งบุคคลย่อมมีเหตุผลที่จะพิจารณาตัดสินใจในแง่ของการคุ้มค่าของการลงทุนและผลตอบแทนที่จะได้รับในด้านต้นทุน-ผลตอบแทน (cost-benefit) ส่วนทฤษฎีทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ในประเด็นขององค์ประกอบทางสังคม ที่มีส่วนช่วยสนับสนุนให้บุคคลพร้อมที่จะกระทำตามความคิดที่บุคคลไตร่ตรองไว้แล้ว ได้แก่ ทฤษฎีการแพร่กระจาย (diffusion theory) และทฤษฎีกลุ่มอ้างอิง (reference group) ซึ่งมีแนวคิด (concept) โดยสังเขปว่า กระบวนการตัดสินใจของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้น ส่วนหนึ่งมาจากอิทธิพลของการแพร่กระจายข่าวสารข้อมูลที่บุคคลได้รับมา รวมทั้งการที่บุคคลมีตัวอย่าง

หรือแบบอย่างของพฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เขามุ่งหวังหรือคาดหวังไว้แล้วและพยายามที่จะกระทำพฤติกรรมตามแบบอย่างดังกล่าว นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับชนกลุ่มน้อยได้แก่ ทฤษฎีการแข่งขัน (competition theory) ที่กล่าวว่า ผลกระทบของกระบวนการทำให้ทันสมัย (modernization) ก่อให้เกิดการแข่งขันในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนของชนกลุ่มน้อย และลักษณะความช่วยเหลือกันในระบบเครือญาติ (kinship system) เพื่อลดความตึงเครียดของสภาวะความกดดันทางเศรษฐกิจและสังคมของบุคคล

ในการวิจัยครั้งนี้ โอกาสในการศึกษาต่อ หมายถึง กระบวนการตัดสินใจของผู้มีอำนาจในการจะส่งลูกเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งมีปัจจัยและองค์ประกอบตลอดจนบริบทของสภาพแวดล้อมทั้งทางครอบครัว และชุมชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ

ผู้กระทำ (actors) หมายถึง ผู้มีอำนาจตัดสินใจตลอดจนผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ ได้แก่ พ่อแม่เด็ก, ตัวเด็ก ตลอดจนญาติพี่น้อง และบุคคลอื่น ๆ ในชุมชนที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการตัดสินใจของผู้มีอำนาจ

ปัญหาการวิจัย

การตัดสินใจส่งบุตรหลานเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นนั้นมีปัจจัยใดบ้างที่บุคคลนั้นมาพิจารณาประกอบการตัดสินใจในฐานะที่เป็นทั้งผู้บริโภคน และผู้ลงทุนทางการศึกษา ในประเด็นต่อไปนี้

1. ในฐานะที่เป็นผู้ลงทุนทางการศึกษา มีปัจจัยในด้านต้นทุนตัวใดบ้างทั้งในแง่ของต้นทุนทางตรง (direct-cost) อาทิ ค่าเล่าเรียน, ค่าเสื้อผ้า, ค่าอุปกรณ์การเรียน ฯลฯ และต้นทุนทางอ้อม (indirect-cost) หรือค่าเสียโอกาส (opportunity cost) เช่น ต้องเสียแรงงานในครอบครัวไป ฯลฯ ตลอดจนต้นทุนทางสังคม (social cost) อาทิ การได้รับการยอมรับในสังคมเดิมของตน หรือการสูญเสียเอกลักษณ์ (identity) ของตนเองไป (โดยเฉพาะกลุ่มชาวเขาจะมีสูงกว่าชาวพื้นราบหรือไม่เพียงใด) อันเป็นสาเหตุที่บุคคลนั้นมาพิจารณาประกอบการตัดสินใจส่ง หรือไม่ส่งบุตรหลานเข้าเรียนต่อใน

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

2. บุคคลคาดหวังว่าจะได้รับผลตอบแทนหรือผลกำไร (benefit) อย่างไรบ้างต่อการตัดสินใจที่จะส่งหรือไม่ส่งบุตรหลานเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ทั้งในแง่ของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น เป็นการเพิ่มผลผลิตที่เป็นรายได้ให้แก่ครอบครัว หรือในแง่ของผลประโยชน์ทางด้านสังคมเช่น ความมีเกียรติ, ความภาคภูมิใจในตัวบุตรหลานที่มีโอกาสเรียนต่อ ตลอดจนการมีโอกาสนำไปใช้ประโยชน์ทางสังคมของบุตรหลานในอนาคตนอกจากนี้ผลประโยชน์ที่จะได้รับนี้บุคคลคาดหวังว่าจะได้แก่ผู้ใด เช่น พ่อตัวพ่อแม่ของเด็กเอง, พ่อตัวเล็ก หรือต่อชุมชน เป็นต้น

3. ภายใต้สถานการณ์ที่ต้นทุนทางเศรษฐกิจสูงกว่าผลตอบแทนในเชิงเศรษฐกิจที่จะได้รับจากจบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาแล้วยังต้องทำงานในภาคดั้งเดิม (traditional sector) เช่นเคย หรือไม่อาจคาดหวัง ผลได้เชิงเศรษฐกิจที่จะมีในอนาคต บุคคลยังคิดว่าจะมีผลได้อื่นที่ไม่ใช่ผลทางเศรษฐกิจของครอบครัวมากนักน้อยเพียงใด จึงยังมุ่งมั่นที่จะส่งบุตรหลานให้เรียนต่อ หรือหากบุคคลไม่มีต้นทุนทางเศรษฐกิจเลย เช่น รัฐบาลให้สวัสดิการแก่ผู้เรียนทุกระดับโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ ทำไมบุคคลจึงตัดสินใจไม่ให้บุตรหลานเรียนต่อ เขามีเหตุผลเช่นใด และการที่บุคคลมีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างยากจน ครอบครัวได้รับการสนับสนุนจากญาติพี่น้องมากน้อยเพียงใดในการส่งบุตรหลานเรียนต่อ อีกทั้งกรณีของชนกลุ่มน้อย โดยเฉพาะชาวเขาเผ่าม้ง ที่อยู่ร่วมกันในลักษณะของครอบครัวขยาย (extended family) นั้น ความช่วยเหลือกันในระบบเครือญาติ (kinship system) มีส่วนสนับสนุนให้เด็กมีโอกาสได้เรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาอย่างน้อยเพียงใด

4. ภายใต้บริบท (context) เช่นไรบุคคลจึงจะตัดสินใจที่จะส่งหรือไม่ส่งบุตรหลานศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา เช่นที่ตั้งของโรงเรียน, ความต้องการของตลาดแรงงาน ความสามารถในการเรียนของเด็ก เป็นต้น

ขอบเขตและข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกศึกษากระบวนการตัดสินใจของบุคคลที่ส่งหรือไม่ส่งบุตรหลานเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่ว่าคนส่วนใหญ่ของประเทศ มีโอกาสที่จะได้รับการศึกษาในระบบ (formal education) อย่างสูงเพียงการศึกษาภาคบังคับ ซึ่งปัจจุบันก็คือชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ดังนั้นการศึกษาต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของคนในชนบท จัดเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อหรือช่วงวิกฤต (crisis) ของชีวิตเขาอย่างแท้จริงว่าจะมีโอกาสได้พัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของตนให้ทัดเทียมบุคคลอื่นๆ ได้ด้วย อันมาจากการตัดสินใจของผู้ปกครองและตัวเขาเอง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกศึกษาชุมชนในชนบทภาคเหนือของประเทศไทย ได้แก่ หมู่บ้านห้วยลึก ตำบลบึงโค้ง อำเภอยางตลาด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งประกอบด้วย ชาวเขาเผ่าม้ง ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง และชาวพื้นเมือง การศึกษาถึงภูมิหลังของชนเผ่าต่างๆ เหล่านี้ ได้มาจากการศึกษาค้นคว้า ในเอกสาร แหล่งอ้างอิงที่ปรากฏตีพิมพ์ไว้แล้ว ประกอบกับประสบการณ์ของตัวผู้วิจัยเองที่เป็นคนภาคเหนือ (คนเมือง) ในจังหวัดเชียงใหม่ จึงสามารถใช้ประโยชน์ได้ (advantage) จากการสังเกตอย่างต่อเนื่องและการมีประสบการณ์ เป็นข้อมูลประกอบด้วย

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาในระดับจุลภาค (micro level approach) เพื่อต้องการให้เกิดความคล่องตัวในการศึกษา ดังนั้นการจะนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปใช้อ้างอิงในการศึกษาโอกาสที่จะได้รับการศึกษาต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในพื้นที่อื่นต้องกระทำด้วยความรอบคอบ และอยู่ภายใต้เงื่อนไขใกล้เคียงกับบริบท (context) ที่ผู้วิจัยศึกษา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาครั้งนี้

ผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาของประเทศอย่างยิ่ง เพราะเป็นการศึกษาถึงความต้องการด้านการศึกษาของประชาชนในท้องถิ่นซึ่งเป็นข้อคิดเห็นของ

บุคคลในระดับล่าง ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับมีดังนี้

1. เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนและกำหนดนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษา ให้เหมาะสมกับความต้องการของประชาชน
2. ข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย จะเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวางแผนขยายโอกาสในการศึกษาระดับที่สูงกว่าประถมศึกษาในกลุ่มผู้ด้อยโอกาสโดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนกลุ่มน้อย
3. ผลจากการศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อวงการพัฒนาศึกษาศาสตร์ของประเทศไทย ในแง่ของการสร้างกรอบทฤษฎีในการศึกษาปรากฏการณ์การตัดสินใจศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในท้องถิ่นอื่นๆที่มีสภาพคล้ายคลึงกัน ทั้งนี้ลักษณะของกรอบทฤษฎีที่ได้จะเป็นการบูรณาการทฤษฎีจากศาสตร์หลายสาขาทันทีทั้งทางด้านเศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา เพื่อใช้ศึกษาสภาพสังคมไทย

บทที่ 2

เอกสาร งานวิจัย และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ ผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายที่จะนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร และผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับโอกาสในการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งจะนำไปสู่กรอบทฤษฎีที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจของบุคคล การนำเสนอจึงแบ่งออกเป็น 3 ตอนใหญ่ๆ ได้แก่ ตอนแรกเป็นการกล่าวถึงการจัดการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาของประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และนโยบายการขยายการศึกษานี้ขึ้นพื้นฐานให้สูงกว่าระดับประถมศึกษาของรัฐ ตอนที่สองเป็นการเสนอผลการวิจัยที่เกี่ยวกับโอกาสในการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ส่วนตอนที่สามเป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจที่มีผลต่อโอกาสของบุคคลที่จะได้ศึกษาต่อหรือไม่ได้ศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ประกอบด้วยทฤษฎีต่อไปนี้คือ ทฤษฎีการเลือกเชิงเหตุผล (rational choice theory) ทฤษฎีการวิเคราะห์ต้นทุน-ผลประโยชน์ (cost-benefit analysis theory) ทฤษฎีการแพร่กระจาย (diffusion theory) ทฤษฎีกลุ่มอ้างอิง (reference group theory) และทฤษฎีเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย (minority group theory)

การจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและการขยายการศึกษานี้ขึ้นพื้นฐานในประเทศไทยโดยสังเขป

การจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ (formal education) ของไทย เริ่มครั้งแรกเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการ ประกาศใช้ "โครงการศึกษาสำหรับชาติ" ในปี พ.ศ. 2441 ขึ้นเป็นฉบับแรก (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2530 : 9) โดยจัดการศึกษาเป็น 2 ประเภท คือการเล่าเรียนสามัญ และการเล่าเรียนพิเศษ และได้ลำดับขั้นการเล่าเรียนสามัญเป็น 4 ลำดับ ได้แก่ การเล่าเรียนเบื้องต้น (มูลศึกษา) การเล่าเรียนเบื้องต้น (ประถมศึกษา) การเล่าเรียนเบื้องต้นกลาง (มัธยมศึกษา) และการเล่าเรียนเบื้องต้นสูง (อุดมศึกษา)

การเล่าเรียนเบื้องกลาง หรือมัธยมศึกษา ได้กำหนดเวลาเรียน 4 ปี มี 2 ประเภท คือ โรงเรียนไทยเบื้องกลาง และโรงเรียนภาษาอังกฤษเบื้องกลาง ทั้งนี้กำหนดอายุของผู้เรียนตั้งแต่ 14 ปี ถึง 17 ปี

ต่อมาใน พ.ศ.2445 ได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงการศึกษา พ.ศ.2441 โดยแบ่งการจัดการศึกษา เป็น สามัญศึกษา และวิสามัญศึกษา

สามัญศึกษา ได้แก่การศึกษาเล่าเรียน ความรู้ ที่เป็นความรู้สามัญ ซึ่งทุกคนควร จะรู้เช่น วิชาหนังสือ เลข จรรยา โดยแบ่งออกเป็น 3 ระดับได้แก่ ประถมศึกษา เป็น ประโยค 1 ขั้นต้น ผู้เรียนจะต้องมีอายุไม่เกิน 12 ปี ระดับที่ 2 ได้แก่มัธยมศึกษาเป็น ประโยค 2 ขั้นกลาง ผู้เรียนจะต้องมีอายุไม่เกิน 15 ปี ระดับที่ 3 คือ อุดมศึกษา เป็น ประโยค 3 ขั้นสูง ผู้เรียนจะต้องมีอายุไม่เกิน 20 ปี เป็นที่น่าสังเกตว่า โรงเรียนมัธยมศึกษา ในสมัยนั้นมีแต่ในกรุงเทพมหานคร คือ โรงเรียนสวนกุหลาบ โรงเรียนสายสวลี โรงเรียนราชบุรณะ และโรงเรียนเบญจมบพิตร

ส่วนวิสามัญศึกษา ได้แก่การศึกษาเล่าเรียน ความรู้ที่เป็นความรู้พิเศษ ซึ่งบุคคล เลือกเรียนเฉพาะอย่าง เช่น วิชาครู วิชาแพทย์ วิชากฎหมาย เป็นต้น

ต่อมาได้มีโครงการศึกษา พ.ศ.2456, พ.ศ.2458 และ พ.ศ.2464 โดยการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ในโครงการศึกษาดังกล่าวกำหนดให้มีเวลาเรียน 8 ปี คือ มัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี ตอนกลาง 3 ปี และตอนปลาย 2 ปี

จะเห็นว่าแผนการศึกษาแห่งชาติ ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้นมิชื่อเรียก ว่า "โครงการศึกษา" ทั้งสิ้น

เมื่อได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยเมื่อ ปี พ.ศ.2475 ได้มีการจัดตั้งสภาการศึกษาแห่งชาติขึ้นในปี พ.ศ.2475 และได้กำหนดแผนการศึกษาขึ้นใหม่ ในปี พ.ศ.2475 โดยใช้ชื่อว่า "แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2475" ได้แบ่งการมัธยมศึกษา ออกเป็น 2ตอน คือ ตอนต้นกับตอนปลายใช้เวลาเรียนตอนละ 4 ปี ผู้ที่เรียนจบมัธยมศึกษา ตอนต้นปกติสามารถเข้าเรียนมัธยมวิสามัญเพื่อเรียนวิชาชีพได้แต่ถ้าผู้ใดมีความสามารถที่จะ เข้าเรียนถึงขั้นอุดมศึกษา ก็ต้องเลือกเรียนมัธยมตอนปลาย เพื่อเตรียมตัวเรียนวิชาสามัญ เพื่อจะศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัย หรือ อุดมศึกษา ในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายนี้ แบ่ง

เป็น 2 แผนก ได้แก่ แผนกอักษรศาสตร์ และแผนกวิทยาศาสตร์ เรียกสั้นๆว่า ชั้น ม.7-8

เนื่องจากตามแผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2475 มีระยะเวลาในการศึกษาสายสามัญ นานถึง 12 ปี จึงตัดทอนเหลือ 10 ปี ในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2479 โดยแบ่งการ มัธยมศึกษาออกเป็น 2 ตอน คือ มัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี และ มัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี สำหรับผู้ที่ประสงค์จะเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาต้องเรียนเตรียมอุดมศึกษาต่ออีก 2 ปี ซึ่งสถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่งเป็นผู้จัดขึ้นเอง

ครั้นถึง พ.ศ.2484 กระทรวงศึกษาธิการเห็นว่านักเรียนที่เรียนจบชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 6 มุ่งเข้าเรียนเตรียมอุดมมาก สมควรขยายชั้นเรียนให้ถึงชั้นเตรียมอุดมศึกษาจึงให้ โรงเรียนทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เปิดสอนชั้นเตรียมอุดมศึกษาโดยกระทรวง ศึกษาธิการดำเนินการสอบไล่ชั้นเตรียมอุดมปีที่ 2

ในปี พ.ศ.2494 มีการประกาศใช้แผนการศึกษา พ.ศ.2494 ซึ่งเป็นแผนฉบับ แรกในรัชสมัยของรัชกาลที่ 9 หรือรัชกาลปัจจุบัน การมัธยมศึกษา แบ่งออกเป็น 3 สาย คือ มัธยมศึกษาสามัญศึกษา มัธยมศึกษาวิสามัญศึกษา และมัธยมศึกษาอาชีวศึกษา

เมื่อมีการปฏิวัติในปีพ.ศ.2501 สภาการศึกษาแห่งชาติ ได้ร่างแผนการศึกษาชาติ เสนอคณะรัฐบาล และมีการประกาศใช้ในปี พ.ศ.2503 เรียกว่า "แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503" ระบบการศึกษาของชาติได้รับการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ระดับประถมศึกษา ได้เพิ่มจาก 4 ปี เป็น 7 ปี ระดับมัธยมศึกษาแบ่งเป็น 2 ตอน ได้แก่ มัธยมศึกษาตอนต้น แบ่งออกเป็นสายสามัญ 3 ชั้น และสายอาชีพ 1-3 ชั้น ส่วนมัธยมศึกษาตอนปลายแบ่งออก เป็น 2 สาย คือสายสามัญ 2 ชั้น และสายอาชีพ 1-3 ชั้น

เนื่องจากแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ใช้มาเป็นเวลานานถึง 16 ปี จึงเปลี่ยน ใหม่นี้เป็น "แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520" เนื่องจากสภาพการณ์ต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อ การศึกษาได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก คณะกรรมการบริหารสภาการศึกษาแห่งชาติจึงได้ ร่างแผนการศึกษาแห่งชาติขึ้นใหม่ ได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง เนื้อหาสาระและ กระบวนการเรียนรู้ต่างๆ จากโครงสร้างหลักสูตรจากระบบ 4:3:3:2(3) เป็นระบบ 6:3:3 ตั้งแต่ปีการศึกษา 2521 เป็นต้นไป กล่าวคือประถมศึกษา 6 ปี (ป.1-6) มัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี (ม.1-3) และมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี (ม.4-6)

ต่อมาจากผลพวงการพัฒนาประเทศในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้มีการปรับปรุงแผนการศึกษา 2520 ขึ้นเสียใหม่ให้ทันต่อสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน โดยมีการประกาศใช้ "แผนการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2534" ขึ้นการศึกษาระดับมัธยมศึกษายังคงแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ทั้งนี้รายละเอียดของการจัดการศึกษาทั้ง 2 ตอน มีดังนี้(แผนการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2534. : 7)

"...การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ และในการประกอบการทำงานและอาชีพ ตามควรแก่วัย มีนิสัยรักการทำงาน มีความรู้ และสามารถแสวงหาความรู้เพิ่มเติม รู้จักการพัฒนาตนเองและงานอยู่เสมอ วิเคราะห์ปัญหาเป็นและหาแนวทางแก้ไขได้อย่างเหมาะสมมีคุณธรรม มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม มีความเข้าใจสภาพและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในระดับชุมชน มีความผูกพันกับท้องถิ่น และมุ่งให้บริการแก่ชุมชนตามกำลังความสามารถ สามารถปฏิบัติตนในฐานะสมาชิกที่ดีของชุมชน และมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

4.3.2 การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ เจตคติที่ดีและจรรยาบรรณในการประกอบการทำงานและอาชีพ มีทักษะในการจัดการและติดต่อสื่อสาร มีความรอบรู้ทันความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี สามารถปรับตัวและแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสมกับสภาพและการเปลี่ยนแปลงต่างๆ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการพัฒนาตนเอง ชุมชนและประเทศ มีคุณธรรมและรู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความเข้าใจสภาพและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในระดับประเทศและโลก ตลอดจนมีความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ในฐานะพลเมืองของประเทศ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของประเทศ..."

การจัดการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาของประเทศไทยนั้น เป็นไปในลักษณะไม่บังคับ จึงทำให้การศึกษาของบางชนส่วนใหญ่ของประเทศอยู่ในระดับประถมศึกษาซึ่งเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่รัฐจัดให้แก่ประชาชน และเป็นการจัดแบบให้เปล่า กล่าวคือประชาชนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายประเภทค่าเล่าเรียน หรืออุปกรณ์การเรียนบางประเภท หากเข้ารับบริการในโรงเรียนที่รัฐจัดให้ เมื่อสภาพสังคมเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสการพัฒนาประเทศ รัฐจึงมีนโยบายที่จะขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อประชาชนให้สูงขึ้น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 โดยมีความเป็นมาดังต่อไปนี้

การขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ความสำเร็จจากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 ทำให้วิถีการดำรงชีวิตของคนไทยมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น การศึกษาขั้นพื้นฐานที่ประชาชนคนไทยทุกคนควรจะได้รับที่รัฐกำหนดไว้เพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นั้นจึงไม่พอเพียงต่อการจะปรับความรู้ ความสามารถของประชาชนให้ทันต่อการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม ตลอดจนวิถีการดำรงชีวิตแผนใหม่ได้ เพราะจากสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันอัตราการเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของเด็กและเยาวชนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ยังไม่ทั่วถึงจากสถิติในปี พ.ศ. 2530 มีเด็กเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เพียงร้อยละ 32.90 (กองสารสนเทศ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ) ยังมีเด็กอีกกว่าร้อยละ 70 ที่ไม่มีโอกาสที่จะได้ศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา รัฐจึงมีนโยบายที่จะขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สูงขึ้น ดังระบุไว้ในนโยบายของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539) ว่า "เร่งปรับปรุงการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อให้เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน และขยายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเพื่อให้ผู้จบประถมศึกษาทุกคนได้เข้าเรียน"

สำหรับนโยบายการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สูงขึ้นเพื่อเป็นการยกระดับความรู้ความสามารถของประชาชนให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจสังคม และเทคโนโลยีนั้นสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้นำเสนอเรื่องนี้ต่อคณะรัฐมนตรี

เพื่อพิจารณาในคราวประชุมเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2530 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
แห่งชาติ. 2532 : 1) คณะรัฐมนตรีได้ลงมติเห็นชอบด้วยกับข้อเสนอของคณะกรรมการ
การศึกษาแห่งชาติ ในแนวปฏิบัติที่ว่ารัฐควรขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานจนถึงระดับมัธยมศึกษา
ตอนต้น โดยวิธีการไม่บังคับ เนื่องจากเป็นวิธีการที่แสดงออกถึงเจตนารมณ์ของรัฐ ในอันที่
จะยกระดับความรู้พื้นฐานของประชาชนให้สูงขึ้นถึงระดับที่ระบุไว้ บนพื้นฐานของการคงไว้
ซึ่งสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการตัดสินใจส่งหรือไม่ส่งบุตรหลานของตนเข้ารับการ
ศึกษา โดยมีแนวทางในการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานดังนี้

1. ในระยะเวลา 5 ปี นับแต่ปีงบประมาณ 2532 นี้ รัฐไม่ควรประกาศขยายการ
ศึกษาขั้นพื้นฐานไปถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นการศึกษาภาคบังคับ แต่ควรเร่งขยายการ
ศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในรูปแบบและด้วยมาตรการต่างๆ ตามแนวทางปฏิบัติของวิธี
การขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยไม่บังคับไปก่อนเป็นเวลา 5 ปี โดยมีหลักการและมาตร
การการดำเนินงานที่ส่งเสริม ให้เด็กและเยาวชนได้ศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชนที่ด้อยฐานะทางเศรษฐกิจ

2. ระหว่างช่วงระยะเวลา 5 ปี ที่ดำเนินการเร่งขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยไม่
บังคับนี้ หน่วยงานที่รับผิดชอบจะต้องติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของแต่ละปี
พร้อมทั้งปรับปรุงการดำเนินงาน และหารูปแบบการจัดการศึกษาที่เหมาะสม เพื่อให้เด็กและ
เยาวชนทุกคนในวัยเรียนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

โดยมีจุดมุ่งหมายและหลักการในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานดังนี้

1. จุดมุ่งหมาย

เพื่อมุ่งให้เด็กและเยาวชนที่จบชั้นประถมปีที่หก ทั้งที่จบมาก่อนแล้วและเพิ่งจบการ
ศึกษาได้มีโอกาสเข้าศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและ
เยาวชนผู้ด้อยโอกาสทั้งในชุมชนเมือง และชุมชนชนบททางไกลตลอดจนสามเณรจะได้รับการ
สนับสนุนเป็นพิเศษ

2. หลักการในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2.1 ยึดหลักการสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล ทั้งฐานะของครอบครัว
และสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ แต่ในขณะเดียวกันจะต้องมีส่วนที่ผู้เรียนได้รับความรู้และ

ประสบการณ์และสมรรถภาพพื้นฐาน (Basic Competencies) อย่างเดียวกัน ในฐานะที่เป็นคนไทยไม่ว่าจะเรียนอยู่ในโรงเรียนที่ตั้งอยู่ส่วนไหนของประเทศก็ตาม

2.2 สาระของการศึกษาระดับพื้นฐาน มีลักษณะผสมผสานอย่างใกล้ชิดส่วนระหว่างวิชาการ วิชาชีพ และวิชาสมรรถภาพพื้นฐาน อันจะทำให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการศึกษาอย่างแน่นนอน และสามารถแสดงให้เห็นความแตกต่างไปจากผู้ที่ไม่ได้เรียนในระดับการศึกษาได้อย่างชัดเจน

2.3 การจัดกิจกรรมการศึกษาระดับพื้นฐาน จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือและการสนับสนุนจากผู้ปกครอง สถานประกอบการ หน่วยงานทั้งภาครัฐบาล ภาคเอกชน ตลอดจนชุมชนหรือท้องถิ่น และจากหน่วยงานหรือองค์การระหว่างประเทศ โดยมีการระดมทรัพยากรจากหน่วยงานต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นมาใช้ในการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากที่สุด

สำหรับหน่วยงานที่รับผิดชอบนั้น แต่เดิมกรมสามัญศึกษาและกรมการศึกษานอกโรงเรียนเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินการขยายการศึกษาระดับพื้นฐาน แต่ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้ลงมติ เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2534 (ตามสำเนาหนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ นร.0202/7784 ลงวันที่ 17 พฤษภาคม 2534) ให้กระทรวงศึกษาธิการ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ) ดำเนินงานการขยายโอกาสทางการศึกษา (โครงการนาร่องขยายการศึกษาภาคบังคับ) ส่วนภูมิภาคในลักษณะของการกระจายอย่างทั่วถึงได้ โดยมีเงื่อนไขว่า

1. ให้เปิดการเรียนการสอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 ได้ในโรงเรียนประถมศึกษาที่มีอยู่แล้ว และมีห้องเรียนเพียงพอโดยไม่ต้องจัดสร้างโรงเรียนขึ้นใหม่ และไม่มีโรงเรียนที่เปิดสอนระดับชั้นมัธยมศึกษาของกรมสามัญศึกษาตั้งอยู่แล้วในห้องที่นั้น

2. ให้จัดการเรียนการสอนได้โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียน แต่ให้ตั้งงบประมาณอุดหนุนนักเรียนเป็นรายหัว ให้ครอบคลุมค่าเล่าเรียนที่ไม่เก็บและค่าแบบเรียน เพื่อให้มีเรียนทั้งนี้เพื่อมิให้เกิดความแตกต่างระหว่างนักเรียนระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาของ

โรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา

และให้รับข้อสังเกตของคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติเกี่ยวกับการดำเนินงานตามนโยบายไปดำเนินการ โดยเน้นพื้นที่การดำเนินงานในเขตชนบทยากจน และพื้นที่ที่มีประชากรประกอบอาชีพหาญบริการพิเศษเป็นจำนวนมากเป็นอันดับแรก อีกทั้งดำเนินการให้ภาคเอกชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาในระบบมัธยมศึกษาให้มากยิ่งขึ้น โดยกระทรวงศึกษาธิการต้องควบคุมมาตรฐาน ทั้งนี้เพื่อจะได้นำงบประมาณมาใช้ในพื้นที่ชนบทยากจนได้มากยิ่งขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จึงได้ดำเนินการโครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับขึ้นในปีงบประมาณ 2533 (หน่วยศึกษานิเทศก์สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2534 : คานา) โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับในระบบโรงเรียน เพื่อหารูปแบบที่เหมาะสมในการดำเนินงานขยายการศึกษาภาคบังคับต่อไปอีก 3 ปี
2. เพื่อให้นักเรียนที่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้มีที่ศึกษาต่อในระบบโรงเรียนเพิ่มอีก 3 ปี
3. เพื่อศึกษาเจตคติของผู้ปกครองนักเรียน ชุมชน ต่อการขยายการศึกษาภาคบังคับทั้งนี้หมายความว่า จะดำเนินการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษา ต่อจากชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อีก 3 ปี ตามโครงการทุกจังหวัดละ 3 ตำบล ละ 1 โรงเรียน รวม 217 โรงเรียน โดยมีรูปแบบการดำเนินงานดังนี้

1. จัดดำเนินการเรียนการสอนแบบระบบโรงเรียน โดยจัดในโรงเรียนประถมศึกษา ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
2. นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรียนต่อไปในโรงเรียนที่เปิดทำการสอนตามโครงการ หรือสมัครเข้าเรียนในโรงเรียนที่เปิดดำเนินการ
3. เป็นการจัดการศึกษาแบบให้เปล่า ผู้เข้าเรียนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายโดยให้รัฐบาลเป็นผู้จัดงบประมาณเพื่อสนองการทดลองตามโครงการ

ส่วนหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน ดำเนินการตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) (รายละเอียดในแผนดำเนินงาน

โครงการนาร่องขยายการศึกษาภาคบังคับ ปีงบประมาณ 2534)

ถึงแม้โครงการขยายการศึกษาภาคบังคับจะ เปิดดำเนินการสอนในโรงเรียน
ประถมศึกษาเอง แต่ก็มีเด็กบางส่วนเท่านั้นที่มีโอกาสได้เข้ารับบริการดังกล่าว ยังมีเด็กอีก
จำนวนไม่น้อยที่ไม่มีโอกาสจะได้รับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่รัฐจัดให้ ทั้งนี้จากรายงาน
ผลการวิจัยต่างๆ ได้ให้เหตุผลหลายประการดังต่อไปนี้

ผลการวิจัยที่เกี่ยวกับโอกาสในการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ผลการวิจัยครั้งล่าสุด ได้แก่ผลการวิจัยของคณะกรรมการประเมินผลโครงการ
นาร่องขยายการศึกษาภาคบังคับต่อจากระดับประถมศึกษาปีที่ 6 อีก 3 ปีได้รายงานผลการ
ศึกษาสภาพเบื้องต้นเกี่ยวกับการดำเนินงานของโรงเรียนโครงการนาร่องดังกล่าว ใน
ประเด็นของโอกาสที่จะได้รับหรือไม่ได้รับการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของเด็ก
และเยาวชนที่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยสรุปรวมถึงเหตุผลของการมาเข้าเรียน
และไม่มาเข้าเรียนในโครงการฯของแต่ละภาคดังนี้ (คณะกรรมการประเมินผลโครงการ
นาร่องขยายการศึกษาภาคบังคับต่อจากระดับประถมศึกษาปีที่ 6 อีก 3 ปี. 2534 : 4-5)

เหตุผลที่เด็กมาเข้าเรียน ประการแรก คือโรงเรียนไม่เก็บเงินบำรุงการศึกษา
และยังได้รับแจกเครื่องแบบนักเรียน อุปกรณ์การเรียนการสอน ให้นักเรียนและบาง
โรงเรียนมีอาหารกลางวันให้ ประการที่สอง โรงเรียนอยู่ใกล้บ้านไม่ลำบากในการเดิน
ทางมาเรียน อนึ่งแต่เดิมเด็กเหล่านี้เป็นกลุ่มเด็กที่ไม่ได้สมัครเรียนต่อที่โรงเรียนมัธยม
ศึกษามาก่อน เมื่อโรงเรียนในโครงการนาร่องฯเปิดรับสมัครภายหลังที่โรงเรียนมัธยมศึกษา
ของกรมสามัญศึกษาเปิดสอนไปแล้ว จึงมาสมัครเข้าเรียนทั้งนี้เมื่อสอบถามความต้องการ
ของเด็กและผู้ปกครองที่ส่งลูกมาเรียนในทุกภาคที่มีโรงเรียนนาร่องฯก็ได้เหตุผลว่า ความ
ต้องการของเด็กนั้นต้องการที่จะเรียนจนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเพื่อให้มีความรู้มากขึ้น ซึ่ง
จะเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพที่ศึกษาวิชาตลาด ส่วนความต้องการของผู้
ปกครองนั้น มีความต้องการให้เด็กมีความรู้มากขึ้นโดยคาดหวังว่าเมื่อจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
แล้วจะสามารถประกอบอาชีพที่ศึกษาตนเอง ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น มีผู้ปกครองส่วนน้อย

ที่มีความต้องการชัดเจนว่าต้องการให้เด็กได้เรียนวิชาชีพที่แตกต่างจากอาชีพเดิมของตน

ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัย ของ โจนส์ (Jones. 1987) และพาริส กับ วิลลิส (Parish and Willis. 1990) ที่ว่าการให้บุตรศึกษาต่อจะทำให้บุตรหลานได้ทำงานที่ได้รับค่าจ้างสูงขึ้นกว่าตน เป็นการเพิ่มฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว

ส่วนเหตุผลที่เด็กเข้ามาเข้าเรียนในโรงเรียนนาร่องขยายการศึกษาภาคบังคับนั้น จากการสัมภาษณ์ผู้ปกครองนักเรียนในแต่ละภาคยกเว้นภาคเหนือของคณะผู้วิจัยได้ข้อสรุปซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยอื่นๆทั้งในประเทศและต่างประเทศดังต่อไปนี้

ประการแรก เนื่องจากผู้ปกครองมีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างยากจน ไม่สามารถจะรับภาระในด้านค่าใช้จ่าย ประเภทเงินค่าบำรุงการศึกษา ค่าหนังสือเรียน และค่ากิจกรรมต่างๆที่จำเป็นต้องจ่ายในขณะที่เด็กกำลังเรียนในระดับมัธยมศึกษา (ศิริฉัตร. 2531 ; อัจฉรา มุขแจ่ม. 2531 ; นิมิตร อัสวรัตน์. 2521 ; จันทนา นนทกร. 2521 ; Chalongphob Susangkarn and others. 1988 ; อติศักดิ์ จินดานุกูล. 2523 ; Jones. 1987 และกองแผนงาน กรมสามัญศึกษา. ม.ป.ป.) และถึงแม้จะมีโรงเรียนนาร่องขยายการศึกษาภาคบังคับที่ไม่ต้องเสียเงินค่าบำรุงการศึกษา แต่ผู้ปกครองต้องเสียค่ารถประจำทางและค่าอาหารกลางวันสำหรับเด็กจึงทำให้ผู้ปกครองไม่อาจจะส่งเด็กเรียนต่อได้ (คณะกรรมการประเมินผลโครงการนาร่องขยายการศึกษาภาคบังคับฯ. 2534)

ประการที่สอง ผู้ปกครองไม่เห็นประโยชน์ของการเรียนชั้นมัธยมศึกษาโดยเห็นว่าการศึกษาต่อ ไม่ได้มีส่วนช่วยในการพัฒนาสภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวอีกทั้งไม่แน่ใจว่าเมื่อจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นแล้วจะสามารถเรียนต่อในระดับสูงหรือหางานทำได้ (อติศักดิ์ จินดานุกูล. 2532 ; อัจฉรา มุขแจ่ม. 2531 ; ประเสริฐ แก้วเพชร. 2528 ; กองแผนงานกรมสามัญศึกษา. ม.ป.ป. ; คณะกรรมการประเมินผลโครงการนาร่องขยายการศึกษาภาคบังคับฯ. 2534)

ประการที่สาม ผู้ปกครองต้องการให้เด็กช่วยทำงานหาเงินมาให้ครอบครัว เพราะการส่งบุตรหลานเรียนต่อไม่เพียงแต่จะทำให้รายจ่ายของครอบครัวมากขึ้น แต่ยังจะต้องสูญเสียรายได้ที่พึงได้จากการทำงานของบุตร (ประเสริฐ แก้วเพชร. 2528 ; อัจฉรา

มุขแจ้ง. 2531 ; ฅนอมนวล วีกาศิริ. 2533 ; กองแผนงาน กระทรวงศึกษาธิการ. ม.ป.ป. ; ฅณะกรรมกรการประเมินผลโครงการนาร่องขยายการศึกษากาศบังคับฯ. 2534)

ประการสุดท้าย โรงเรียนมัธยมศึกษาอยู่ห่างไกลจากบ้าน ทำให้เด็กต้องเดินทางไกล ผู้ปกครองยังเป็นห่วงและไม่ประสงค์จะให้บุตรหลานของตนโดยเฉพาะเด็กผู้หญิงต้องห้อยโหนขึ้นรถประจำทาง (กองแผนงาน กรมสามัญศึกษา. ม.ป.ป. ; Sukanya Nitungkorn. 1988 ; Jones. 1987)

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่พบว่าฐานะทางเศรษฐกิจ, สังคม การศึกษาตลอดจนอาชีพของพ่อแม่มีผลต่อโอกาสที่เด็กจะได้ศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา โดยครอบครัวที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ เด็กจะมีโอกาสได้เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษา น้อยมาก (ศิริ วรศิริ. 2513 ; นาคล คุ้มประวติ. 2517 ; พราวมาศ นนทยาธร. 2520 ; นิมิตร อัสวรรัตน์. 2521 ; พกาทิพย์ กระทบมทอง. 2522 ; มานะ หาแบ่ง. 2530 ; สุภางศ์ จันทวานิช และคณะ. 2522 ; เทียมจันทร์ จาคฤฎษาประทีป. 2529 ; เสวตศักดิ์ มิ่งสอน. 2528 ; ธานีทร ธรรมรัตน์เกษม. 2528)

ด้านการศึกษาและอาชีพของพ่อแม่พบว่า พ่อแม่ที่มีการศึกษาน้อยและมีอาชีพขาวนา หรือกรรมกร มักจะไม่ส่งบุตรหลานเรียนต่อ (ขวัญใจ เลอจันทร์. 2514 ; นิมิตร อัสวรรัตน์. 2521 ; อุดม ภูประดิษฐ์. 2521 ; จันทนา นนทกร. 2521 ; สุภางศ์ จันทวานิช และคณะ. 2522 ; Carpenter and Fleishman. 1987 ; Johnstone and Jiyono. 1987)

จากผลการวิจัยข้างต้นนี้จึงได้ข้อสรุปในเชิงเหตุผลที่เด่นชัดอยู่ 2 ประการใหญ่ๆ ถึงสาเหตุที่บุคคลเลือกที่จะส่งหรือไม่ส่งบุตรหลานเรียนต่อได้แก่ เหตุผลเชิงเศรษฐกิจและแนว้ทางเศรษฐกิจ ซึ่งเหตุผลทางเศรษฐกิจที่สำคัญก็คือ ผู้ปกครองมีฐานะยากจน จึงไม่อาจส่งเด็กเรียนต่อได้ ส่วนเหตุผลที่ไม่ใช่ทางเศรษฐกิจ เช่นการไม่เห็นคุณค่าของการศึกษาตลอดจนอุปสรรคด้านที่ตั้งของโรงเรียน

ทั้งนี้จุดประสงค์ในการศึกษาถึงโอกาสของบุคคลที่จะได้รับการศึกษาต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษา ครั้งนี้นั้นเนื่องจากการศึกษาในระดับนี้ เป็นการศึกษาที่ไม่บังคับ จึงกล่าวได้ว่าในช่วงชีวิตของบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ด้อยโอกาสในท้องถิ่นห่างไกลหรือในชุมชนแออัด

(slum) แล้วการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาจัดเป็นช่วงวิกฤติ (crisis) ช่วงหนึ่งของชีวิตของเขาที่จะได้รับโอกาสหรือไม่ได้รับโอกาสในการพัฒนาศักยภาพ (potential) ของตน เพื่ออนาคตการทำงานและการประกอบอาชีพที่ดีกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ดังนั้นการจะทำความเข้าใจโอกาสของบุคคลที่จะได้รับการศึกษาต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษา จึงขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของตัวผู้ปกครองและตัวเด็กเอง ซึ่งในการตัดสินใจนั้นมีขั้นตอนและกระบวนการที่ค่อนข้างซับซ้อน ตัวอย่างเช่นกระบวนการตัดสินใจ กำหนดทางเลือกทางการศึกษาของบุตร อาจเป็นผลมาจากประสบการณ์ของผู้เป็นพ่อแม่ ที่ได้รับอิทธิพลมาจากบริบทในสังคม อันสืบเนื่องมาจากการติดต่อสื่อสารปะทะสังสรรค์กับบุคคลอื่น ตลอดจนสื่อสารมวลชนต่างๆ เช่น การมีกลุ่มอ้างอิงในความนึกคิดที่พ่อแม่เฝ้ามองอยากให้บุตรของตนได้เข้าไปมีสถานภาพและบทบาทเดียวกับกลุ่มอ้างอิงนั้น การวางแผนกำหนดทางเลือกในด้านการศึกษาของบุตร จึงเป็นการวางแผนในระยะยาว อาจจะเริ่มตั้งแต่การเริ่มตั้งครรภ์ของคู่บ่าวสาวก็ว่าได้

ความซับซ้อนดังกล่าว เราจึงไม่อาจด่วนสรุปวินิจฉัยแทนผู้กระทำได้ นอกจากการจะได้พยายามทำความเข้าใจ ศึกษาหาคำตอบจากตัวผู้กระทำพฤติกรรมนั้นๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งสาเหตุที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น ทั้งในด้านเหตุผลทางเศรษฐกิจ หรือไม่ใช่วุฒุนิยมทางเศรษฐกิจ เหตุผลทางตรงหรือทางอ้อม รวมทั้งการพิจารณาในแง่ผลประโยชน์ที่บุคคลจะได้รับว่าเขาคิดว่าใครควรจะได้ประโยชน์นั้นทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจที่จะศึกษาต่อหรือไม่ศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา

ทฤษฎีการเลือกเชิงเหตุผล (Rational Choice theory)

เมื่อก้าวถึง "พฤติกรรมเชิงเหตุผล" (rational behavior) ของมนุษย์เราสามารถอธิบายได้ว่ามนุษย์มีพฤติกรรมที่จะเลือกวิถีทาง (means) ที่ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้ได้ผลตอบแทนที่ด้านเป้าหมาย (end) สุดท้ายของตน โดยมีเหตุผลเป็นบรรทัดฐาน (normative) ของความคิดดังกล่าว (Barry. 1988 : 11) ดังนั้นความสามารถที่จะล่วงรู้ความคิดเชิงเหตุผลของบุคคลจึงเป็นประโยชน์ต่อการจะอธิบาย (explanation) ทำนาย (prediction) และพรรณนา (description) ถึงพฤติกรรมการเลือกเชิงเหตุผล

ของมนุษย์ได้(Harsanyi. 1986 : 60-107)ทั้งนี้การเลือกเชิงเหตุผลของปัจเจกบุคคล จะมีพื้นฐานอยู่บนความสัมพันธ์ระหว่างการเลือกและการแสดงออกอยู่ 2 ประการ คือการ แสดงออกถึงทางเลือกอันเป็นผลมาจากความเป็นเหตุเป็นผล(rational) ซึ่งเรียกว่า " การอ้างเหตุผล " (behavioral rationality) กับสภาวะทางจิตใจ (mental state) หรือคุณลักษณะของปัจเจกบุคคลดังกล่าว(Macdonald and Pettit. 1981 อ้างอิงมาจาก Hindess. 1988 : 42)การเลือกเชิงเหตุผลนี้จะผูกพันอยู่กับการ คัดคะแนน 2 ประการ ได้แก่การคัดคะแนนที่จะตามมาในอนาคต อันสืบเนื่องมาจากการกระทำของตนในปัจจุบันกล่าวคือ บุคคลได้จินตนาการว่าอะไรจะเกิดขึ้นในอนาคต อัน เป็นผลมาจากการกระทำของเขาในขณะนี้ และการคัดคะแนนเกี่ยวกับคุณค่าของผลได้ที่จะ ได้รับในอนาคต (March. 1986 : 144 ; Heibroner. 1974) ดังนั้นก่อนที่บุคคล จะตัดสินใจเลือกกระทำสิ่งที่จะต้องลงทุนเพื่ออนาคตของตนเองหรือครอบครัวแล้ว เขามักจะมี เหตุผลที่มีการวินิจฉัยถึงการได้รับผลตอบแทนสูงสุดในอนาคต (maximizing benefits) ก่อนที่จะมีการลงทุนในกิจกรรมนั้น (Sehneider. 1974 : 9-10 ; Easton and Fass. 1989 : 177, Hindess. 1988 : 44)

ในทัศนะของนักสังคมวิทยา มิเชล เฮคเตอร์ (Michael Hechter) (อ้างอิง มาจาก Ritzer. 1988 : 376)ได้อธิบายถึง ความเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีการเลือก เชิงเหตุผล ในปรากฏการณ์ทางสังคมในแง่มหภาค(macro) และจุลภาค(micro) ไว้ดังนี้ ว่าโดยทั่วไปแล้วการเลือกเชิงเหตุผลในระดับมหภาคจะยึดบรรทัดฐาน(normative) และ โครงสร้าง(structural) ของสังคมเป็นหลักซึ่งเป็นการจำกัดทางเลือกของปัจเจกบุคคล แต่เฮคเตอร์ (Hechter) เห็นว่าบรรทัดฐานหรือข้อจำกัดทางโครงสร้างน่าจะเป็นสิ่งที่ เป็นอุปสรรคต่อการตัดสินใจจากทัศนคติทางเลือกของคน แต่เป็นข้อจำกัดภายใต้เงื่อนไขของการ ปฏิบัติแต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า คุณลักษณะเฉพาะตัวของบุคคลจะมีความสำคัญมากกว่าคุณ ลักษณะทางโครงสร้างของสังคมแต่อย่างใด ส่วนในระดับจุลภาคนั้น ทฤษฎีการเลือกเชิง เหตุผลเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลที่กำหนดทางเลือกสุดท้ายที่ตนเองพึงพอใจไว้แล้วผู้กระทำ (actor) จึงต้องเลือกระหว่างทางเลือกที่จะต้องปฏิบัติให้ไปถึงจุดหมาย และการกระทำที่ จะมีผลตอบแทนเชิงเหตุผลมากกว่าซึ่ง ฮาร์ดิน(Barry. 1988 : 11 ; Hardir. n.d.)

กล่าวว่าการเลือกเชิงเหตุผลนั้น "เป็นการกระทำ (actions) ของแต่ละบุคคล อันมาจากแรงจูงใจ (motivated) จากผลประโยชน์ของตนเอง (self-interest)"

นักเศรษฐศาสตร์ (Harsanyi. 1986 : 60-107) ได้ให้ความหมายของการเลือกเชิงเหตุผลว่าเป็นการเลือกท่ามกลางตัวเลือกมากมาย แต่สิ่งทีบุคคลเลือกจะอยู่บนพื้นฐานของ "ความพึงพอใจ" (preferences) และโอกาส (opportunities) กล่าวคือบุคคลอาจจะเลือกที่จะดำเนินการในเป้าหมายหนึ่งไว้แล้วแต่เกิดเปลี่ยนใจไปกระทำอีกเป้าหมายหนึ่ง ทั้งๆที่ความพึงพอใจพื้นฐานยังเหมือนเดิม อธิบายได้ว่า บุคคลอาจจะเรียนรู้ถึงค่าสูญเสียโอกาส (opportunity cost) ของเป้าหมายทั้งสองนี้แตกต่างกันหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ข้อมูลเกี่ยวกับค่าสูญเสียโอกาสที่มีอยู่ช่วยให้เขาตัดสินใจกระทำเช่นนั้นตัวอย่างเช่นบุคคลผู้หนึ่งได้ตัดสินใจที่จะศึกษาต่อ แต่เกิดเปลี่ยนใจไม่ไปเรียน การกระทำเช่นนั้นอาจเป็นเพราะว่าค่าเล่าเรียนหรือค่าใช้จ่ายที่เป็นตัวเงินนั้นสูงขึ้น หรือการศึกษาที่เขาจะศึกษาต่อั้นยากเกินไป ฯลฯ การอธิบายสิ่งเหล่านี้เป็นการเทียบเคียงกับสมมติฐานเบื้องต้นในเวลานั้นทั้งหมด แต่ความพึงพอใจต่อการศึกษาของเขายังเหมือนเดิม เพียงแต่สถานการณ์ (ค่าสูญเสียโอกาส) หรือข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสถานการณ์ทำให้เขาเปลี่ยนใจ ดังนั้นข้อสำคัญของทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับการตัดสินใจเลือกเชิงเหตุผลนี้คือ บุคคลได้เลือกสรรสิ่งที่ตนเองพึงพอใจ และคงความพึงพอใจตลอดจนพฤติกรรมที่ตนเองเลือกไว้เมื่อนั้นความพึงพอใจเหล่านี้จึงจะได้รับการตอบแทนในแง่ของอรรถประโยชน์สูงสุด (Utility maximization)

ในแง่ของการศึกษา ชูลส์ (Schultz. 1966 : 127-132) กล่าวว่าการศึกษาคือเป็นการลงทุนอย่างหนึ่งของมนุษย์โดยเป็นการลงทุนให้กับตัวเอง เพราะการศึกษาช่วยพัฒนาความสามารถ และความเจริญงอกงามต่างๆ การลงทุนในความหมายนี้ หมายถึง การเข้าศึกษาในโรงเรียน เพื่อจะได้เป็นผู้ผลิตและผู้มีรายได้ต่อไปในอนาคต จัดเป็นการลงทุนในระดับจุลภาค (micro) ส่วนการศึกษาในความหมายระดับมหภาค (macro) ถือว่าการศึกษาคือการลงทุน เพื่อผลิตกำลังแรงงานและทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพสูงขึ้น ซึ่งแรงงาน และทรัพยากรมนุษย์เหล่านั้นจะเป็นผู้ก่อให้เกิดสินค้าและบริการในตลาดอันจะเป็นการช่วยเพิ่มผลผลิตทางเศรษฐกิจแก่ประเทศชาติต่อไป ในอีกด้านหนึ่งการศึกษาจัดเป็น

สินค้าสาธารณะ (public goods) เช่นเดียวกับ สินค้าสาธารณะทั้งหลาย อาทิ เช่น ไฟฟ้า ประปา ฯลฯ ที่รัฐจัดให้แก่ประชาชนได้มีโอกาสรับการศึกษา (บริโภค) โดยทั่วถึง การศึกษาในแง่ของปัจเจกบุคคลจึงจัดได้ว่าเป็นทั้งการลงทุน และการบริโภค (สิริลักษณ์ ชูติกุล. 2530 : 146) โดยพิจารณาว่าเมื่อครอบครัวหนึ่งส่งบุตรหลานเข้ารับการศึกษานในโรงเรียน จะต้องเสียค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา แต่ครอบครัวนั้นพอใจและชื่นชมต่อความสำเร็จของบุตรหลาน จัดได้ว่าเขาได้รับอรรถประโยชน์โดยตรงจากการส่งบุตรเรียนต่อรายจ่ายเพื่อการศึกษาในกรณีนี้จึงเป็นรายจ่ายเพื่อการบริโภค แต่การที่บุตรหลานของตนได้นำเอาวิชาความรู้ที่ได้ไปประกอบอาชีพในอนาคตและสามารถหารายได้มาให้แก่ครอบครัว ซึ่งหากบุตรคนนี้ได้ศึกษาแล้ว เรียนจะไม่สามารถหารายได้ส่วนนี้มาจุนเจือครอบครัวได้อีก ทั้งยังนำมาซึ่งความมีเกียรติยศชื่อเสียงเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว รายจ่ายเพื่อการศึกษาในประเด็นนี้จึงเป็นการลงทุนของครอบครัวที่ทำให้ได้ผลตอบแทนในอนาคตทั้งในรูปของรายได้ที่เป็นตัวเงินและผลตอบแทนทางด้านจิตใจ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า การที่คนในชนบทจะส่งบุตรเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นนั้นจัดเป็นการลงทุนอย่างหนึ่งครอบครัว ซึ่งอาศัยการตัดสินใจอย่างรอบคอบ และกระบวนการตัดสินใจดังกล่าว มิได้กระทำโดยทันทีทันใด แต่เป็นการอาศัยทางเลือกเชิงเหตุผลที่มีการสะสมประสบการณ์มาในระยะยาว ดังนั้นการจะเข้าใจเหตุผลในการที่บุคคลตัดสินใจส่ง/ไม่ส่ง บุตรเรียนต่อจึงเป็นกระบวนการที่ละเอียดอ่อนและซับซ้อน จึงต้องอาศัยวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างรอบคอบและระมัดระวังให้ได้ครอบคลุมในทุกประเด็นที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจของเขา

ทฤษฎีการวิเคราะห์ต้นทุน-ผลได้ (cost-benefit analysis theory)

นักสังคมวิทยา (Lauer. 1991 : 379-380) ได้อธิบายถึงการวิเคราะห์ต้นทุน-ผลได้ (cost-benefit analysis) ของบุคคลไว้ว่า เป็นการชั่งน้ำหนักระหว่างศักยภาพที่จะได้รับผลกำไรหรือจะขาดทุน การตัดสินใจของคนจะอยู่ในลักษณะของความคุ้มค่าต่อการที่จะเสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลง โดยยึดหลักสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ ประการแรก การวิเคราะห์ต้นทุน-ผลได้ ไม่จำเป็นต้องแบ่งทิศทางให้ชัดเจน การวิเคราะห์คือ

การบ่งชี้ธรรมชาติในระดับความเสี่ยงที่จะมีผลต่อการตัดสินใจว่า เขาจะได้รับผลตอบแทน
 คุ่มค่าต่อการเสี่ยงหรือไม่ ประการที่สองปัจเจกบุคคลไม่จำเป็นต้องวิเคราะห์อย่างถูกต้อง
 ตัวเขาเองอาจจะไม่มีข้อมูลเพียงพอที่จะล่วงรู้ได้ว่าจะได้กำไรหรือขาดทุน ผู้ปฏิบัติสามารถ
 ช่วยเหลือโดยการแยกแยะต้นทุน-ผลได้ ที่แม่นยำได้ ในบางกรณีการวิเคราะห์ต้นทุน-ผลได้
 จะชี้ให้ประชาชนเห็นว่า การวางแผนเปลี่ยนแปลงของรัฐ ก่อให้เกิดความเสียหายมากกว่า
 เป็นสิ่งดีงาม นั่นคือการเปลี่ยนแปลงจะทำให้เกิดปัญหามากกว่าเกิดคุณค่าที่สำคัญอีกประการ
 หนึ่งการวิเคราะห์ต้นทุน-ผลได้ของประชาชนเราจะวิเคราะห์จากข้อคิดเห็นส่วนตัวของเขา
 มากกว่าจะเป็นมุมมองขององค์กรหรือสังคม ดังนั้นการวิเคราะห์จากความคิดเห็นของกลุ่ม
 คนกลุ่มหนึ่งอาจจะเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่บุคคลพึงปรารถนา แต่ในส่วนของ
 ปัจเจกบุคคลหรือแต่ละครอบครัวแล้ว อาจจะเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา
 ก็ได้ ตัวอย่างเช่น นโยบายการจำกัดขนาดของครอบครัวในประเทศจีน โดยการสนับสนุนให้
 พลเมืองมีลูกคนเดียว เพื่อเป้าหมายในการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศ จากการ
 วิเคราะห์ต้นทุน-ผลได้ ในระดับรัฐ ได้เกิดนโยบายการให้รางวัลแก่ผู้ที่ปฏิบัติตามนโยบาย
 ของรัฐ โดยการมีสวัสดิการพิเศษแตกต่างจากบุคคลอื่นๆ ปรากฏว่านโยบายดังกล่าวได้ถูก
 ขานรับจากประชาชนในเมืองถึงร้อยละ 78 ในขณะที่ในชนบทเองประสบผลสำเร็จเพียง
 ร้อยละ 31 เท่านั้น ปรากฏการณ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการวิเคราะห์ต้นทุน-ผลได้ ทำให้
 นโยบายการมีลูกคนเดียว เป็นที่ต้องการในมุมมองของรัฐและจากผู้อยู่อาศัยในเขตเมือง
 ส่วนในเขตชนบทนั้น ความสำคัญด้านขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวจีนต่อการมีบุตรชาย
 อย่างน้อย 1 คน นำไปสู่การวางแผนสำหรับประชาชนเพราะในชนบทนั้นการมีบุตรชายมีค่า
 เพียงแต่เป็นเกียรติยศหรือการสืบทอดวงศ์ตระกูลของครอบครัวเท่านั้น แต่ยังเป็นกำลังงาน
 ในไร่นาด้วย นอกจากนี้ยังเป็นความหวังของพ่อแม่ที่จะได้พึ่งพาบุตรชายในยามชรา ดังนั้น
 ผลได้ของการมีบุตรมากกว่า 1 คน จึงเป็นสิ่งที่เขาวิเคราะห์ต้นทุน-ผลได้ อย่างรอบคอบ
 แล้ว

ในสายตาของนักเศรษฐศาสตร์แล้ว (ไกรยุทธ อีรติยาศิรินทร์. 2527 : 2)
 การวิเคราะห์ ต้นทุน-ผลได้ เป็นการวิเคราะห์ที่จะช่วยตอบว่าสิ่งที่พิจารณาอยู่นั้นสมควร
 จะนำไปปฏิบัติหรือลงทุนหรือไม่ และในกรณีที่ต้องเลือกกระทำโครงการใดโครงการหนึ่ง

เนื่องจากทรัพยากรมีอยู่จำนวนจำกัด การวิเคราะห์เชิงต้นทุน-ผลได้ จะช่วยตอบว่า โครงการใดในหมู่โครงการที่มีให้เลือกจำนวนหนึ่งนั้น เป็นโครงการที่นำลงทุนหรือนำไปดำเนินการที่สุด ประเด็นหลักในการวิเคราะห์เชิงต้นทุน-ผลได้ (หรือผลได้-ผลเสีย) ในรูปคำถาม ที่ผู้วิเคราะห์ต้องถามได้แก่ (โกรยทุท ฮีรตยาซีนันท์. 2520 : 208)

1. เราต้องการอะไร และมีกิจกรรมอะไรบ้างที่ทำให้เราได้รับบางสิ่งที่ต้องการ
2. อะไรบ้างที่เป็นอุปสรรคที่กระทบกระเทือนความต้องการนี้
3. ผลได้ตอบแทนจากกิจกรรมนั้นมีอะไรบ้างและคำนวณผลได้ตอบแทนนั้นอย่างไร
4. ผลเสียหรือต้นทุน จากกิจกรรมนั้นมีอะไรบ้าง และวัดผลนั้นอย่างไร
5. จะตัดสินใจเลือกกิจกรรมที่ดีกว่าได้อย่างไร

ในข้อแรกนั้น เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์หรือกำหนดมาตรการสำหรับการตัดสินใจเลือก กล่าวคือเมื่อรู้วัตถุประสงค์ที่ต้องการและกำหนดการเลือกที่จะทำให้เกิดบรรลุวัตถุประสงค์ ผู้ตัดสินใจจะเลือกจะทำอะไรให้บรรลุวัตถุประสงค์ให้มากที่สุด ประการที่สอง เป็นสภาพแวดล้อมที่จะเป็นอุปสรรคขัดขวางการบรรลุวัตถุประสงค์ ส่วนประการที่สามและสี่ จะช่วยให้ผู้วิเคราะห์บรรยายถึงต้นทุนหรือผลเสียตลอดจนผลดีที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินการตามสิ่งที่ตัดสินใจ ได้อย่างชัดเจน และเพื่อจะได้เปรียบเทียบได้สะดวก

ต้นทุนหรือผลเสีย (cost) จากการดำเนินการ หมายถึง สิ่งที่ต้องเสีย (สละ) ไปเพื่อดำเนินโครงการนั้น หรือผลที่จัดว่าเป็นส่วนไม่ดี หรือโทษอันสืบเนื่องมาจากโครงการนั้น แบ่งเป็น ผลเสียแท้ และผลเสียไม่แท้ , ผลเสียโดยตรง และผลเสียโดยอ้อม, ผลเสียที่วัดได้ และผลเสียที่วัดไม่ได้ (โกรยทุท ฮีรตยาซีนันท์. 2527 : 27)

ผลเสียแท้ (real cost) หมายถึงมูลค่าของทรัพยากรที่นำมาใช้ดำเนินการโครงการนั้น หรือผลเสียหายที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากการดำเนินการตามโครงการนั้น เช่น ค่าใช้จ่ายในการศึกษา ค่าวัสดุที่ใช้สร้างอาคารเรียน ค่าเดินทางมาโรงเรียน ตลอดจนต้นทุนค่าเสียโอกาส (opportunity cost) อันเกิดจากการที่นักเรียน เลือกที่จะเข้าศึกษาต่อทำให้สูญเสียรายได้ที่พึงได้จากการทำงานหรือสูญเสียแรงงานที่จะให้กับครอบครัว

ผลเสียแท้ แบ่งออกเป็น ผลเสียโดยตรง (direct cost) ผลเสียโดยอ้อม (indirect cost) ผลเสียที่วัดได้ (tangible cost) และผลเสียที่วัดไม่ได้

(intangible cost)

ผลเสียโดยตรง (direct cost) หมายถึงต้นทุนค่าใช้จ่าย รวมถึงผลเสียที่เกิดขึ้นโดยตรงจากการกระทำที่บรรลุเป้าหมายของโครงการ ผลเสียโดยตรงทางการศึกษาของแต่ละบุคคลหมายถึงค่าใช้จ่ายที่จะเป็นเงินทุนสำหรับการศึกษาของบุตรได้แก่ ค่าเล่าเรียน, ค่าหนังสือ, ค่าเสื้อผ้า, และค่าใช้จ่ายอื่นๆ (Todaro. 1981 : 308-310)

ผลเสียโดยอ้อมหรือต้นทุนค่าเสียโอกาส (indirect cost or opportunity cost) ผลเสียหรือต้นทุนดังกล่าวไม่อาจมองเห็นเป็นตัวเงินได้ชัดเจนเท่าผลเสียหรือต้นทุนทางตรง ต้นทุนทางอ้อมนี้หมายถึงเวลาว่างและเวลาทำงานที่สูญเสียไปจากการที่ผู้ลงทุน เลือกที่จะทำการศึกษาแทนการพักผ่อนและทำงาน เหตุที่กล่าวว่า การเสียเวลาว่างไปเป็นต้นทุนก็เพราะเวลาว่างมักเป็นเวลาที่ทุกคนปรารถนา เท่ากับให้ความพอใจแก่ผู้มีเวลาว่าง ทางด้านเวลาทำงานนั้นจัดเป็นต้นทุนเพราะการทำงานย่อมนำมาซึ่งรายได้ ดังนั้นการสูญเสียเวลาว่างและเวลาทำงานไปจึงเท่ากับมีต้นทุนเกิดขึ้นแต่เป็นต้นทุนทางอ้อมที่เรียกว่า ต้นทุนค่าเสียโอกาส (opportunity costs) ในการลงทุนทางการศึกษาของเด็กแต่ละคนจะมีค่าใช้จ่ายอื่นๆ นอกเหนือจากค่าใช้จ่ายโดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเด็กโตพอที่จะเป็นแรงงานของครอบครัวเพื่อเพิ่มรายได้ ไม่ว่าจะในรูปแบบของตัวเงิน หรืออื่นๆ เช่น การเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาของเด็ก หากเด็กไม่เรียนต่ออาจจะทำงานเป็นแรงงานในครอบครัว หรือประกอบอาชีพที่ได้เงินมาสนับสนุนรายได้ของครอบครัวได้

ผลเสียที่วัดได้ (tangible cost) หมายถึงผลเสียที่วัดได้ในรูปของตัวเงิน เช่น ค่าเล่าเรียน, ค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษาของบุตร เป็นต้น

ผลเสียที่วัดไม่ได้ (intangible cost) หมายถึง ผลเสียที่ไม่สามารถวัดออกมาได้ในรูปของตัวเงิน เช่น สภาพจิตใจที่ต้องหมกมุ่นอยู่กับการศึกษา, ช่องว่างทางการศึกษาระหว่างลูกกับพ่อแม่

ผลเสียแฝง คือค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นของนายจ้างอื่นๆ เนื่องจากการนำโครงการไปดำเนินการ (โกรมูท อีรตยาคินท์. 2527 : 27) อาทิเช่น การเปิดโรงเรียนมัธยมศึกษาในหมู่บ้าน ทำให้ขาดแรงงานเด็กซึ่งมีราคาถูก ทำให้ นายจ้างต้องจ้างแรงงาน ราคาแพงขึ้น จึงทำให้โครงการของเขาต้องมีต้นทุนการผลิตสูงขึ้น จึงจัดเป็นผลเสียของการ

เปิดโรงเรียนมัธยมศึกษาในหมู่บ้านที่สร้างผลเสียให้แก่โครงการอื่น แต่เป็นผลเสียไม่แท้ เพราะกรรมกรได้รับผลประโยชน์ กล่าวคือมีรายได้ที่สูงขึ้นชดเชยผลเสียที่เกิดแก่ผู้ผลิตที่ว่าจ้างแรงงานเหล่านั้น ผลเสียไม่แท้แบบนี้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของราคาสัมพัทธ์ ซึ่งไม่นับเป็นส่วนหนึ่งของผลเสียสำหรับโครงการ

ผลได้ (benefit) คือผลประโยชน์หรือผลที่จัดว่าเป็นส่วนดีที่ได้รับจากการลงทุนในโครงการนั้นๆ ทั้งนี้แยกเป็นผลได้แท้ (real benefit) และผลได้ไม่แท้ (pecuniary benefit) (ไกรยุทธ อรรถยาศินันท์. 2527 : 23-27)

ผลได้แท้ หมายถึง ผลประโยชน์ที่ผู้บริโภครับได้จากโครงการนั้นๆ เป็นการเพิ่มอรรถประโยชน์หรือสวัสดิการของผู้บริโภคเอง และหรือชุมชน เช่น การลงทุนทางการศึกษาให้ผลประโยชน์ในรูปของการที่ผู้ลงทุนทางการศึกษามีทักษะและรายได้ที่เพิ่มขึ้นของผู้ที่ได้รับการศึกษา สังคมก็ได้รับประโยชน์ตามมาด้วยการที่แรงงานมีทักษะดี ย่อมนำมาซึ่งการเพิ่มขึ้นของผลผลิตหรือรายได้ของประเทศ รายได้ตามความหมายนี้เป็นรายได้ที่ผู้ลงทุนจะได้รับเมื่อเข้าสู่ตลาดแรงงานแล้ว

ผลได้แท้ แบ่งออกเป็น ผลได้โดยตรง (direct benefit) หรือผลได้ปฐมภูมิ (primary benefit) ผลได้โดยอ้อม (indirect benefit) หรือผลได้ทุติยภูมิ (secondary benefit) ผลได้ที่วัดได้ (tangible benefit) และผลได้ที่วัดไม่ได้ (intangible benefit)

ผลได้โดยตรง หมายถึง ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นตรงตามวัตถุประสงค์ของการจัดทำโครงการ เช่น โครงการการศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของแรงงาน และยกระดับรายได้ หรือในระดับครอบครัว การที่บุตรมีการศึกษาสูงขึ้นได้ทำงานนอกภาคเกษตรที่มีรายได้สูง และพ่อแม่ได้รับผลตอบแทนเป็นเงินจากบุตร

ผลได้โดยอ้อม หมายถึง ผลประโยชน์ตอบแทนที่เกิดจากผลกระทบในขั้นต่อไปของโครงการ หรือผลพลอยได้อื่นๆของโครงการ เช่น การขยายโรงเรียนมัธยมศึกษาไปสู่ชนบททำให้เด็กวัยรุ่นในชนบททั้งชายหญิงมีโอกาสที่จะได้รับการศึกษาในโรงเรียนมากขึ้นมีผลพลอยได้ทำให้การใช้แรงงานเด็ก หรือการมีโสเภณีเด็กลดจำนวนลง ทำให้ค่าใช้จ่ายของรัฐที่ต้องนำไปใช้ปราบปรามผู้กระทำความผิดกฎหมายเหล่านี้ลดน้อยลงด้วย

ผลได้ที่วัดได้ หมายถึง ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นและสามารถตีค่าออกมาเป็นจำนวนเงินได้ เช่น เมื่อจบการศึกษา ได้ทำงาน มีเงินเดือน ตามอัตราซึ่งสามารถวัดได้

ผลได้ที่วัดไม่ได้ หมายถึง ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแต่ไม่สามารถวัดได้ในเชิงปริมาณ (nonquantifiable) และ/หรือ ในเชิงมูลค่าที่เป็นตัวเงิน เช่น การลดอาชญากรรม การมีจริยธรรมดีขึ้น ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ผลได้ที่วัดไม่ได้นี้ ไม่ได้หมายความว่า ไม่มีการวัดเลยที่จะนำมาใช้เพื่อวัดผลได้ชนิดนี้ แต่ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับเวลา และการพิจารณาภาคปฏิบัติว่าอาจวัดไม่ได้ในเวลาหนึ่งแต่เมื่อเวลาผ่านไปอาจจะวัดได้ ตัวอย่างผลได้ที่วัดไม่ได้ เช่น การสร้างสภาพแวดล้อมของชุมชนให้ดีขึ้น, การกระจายรายได้ที่เสมอภาคขึ้น

ผลได้ไม่แท้ หมายถึง ผลประโยชน์ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงราคาเปรียบเทียบ (relative price) ของทรัพยากร อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการปรับตัวทางเศรษฐกิจ เพราะการมีโครงการนั้น ผลได้ไม่แท้ที่เกิดขึ้น จะถูกลบล้างหรือชดเชยด้วยผลเสียของบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งด้วยตัวอย่าง เช่น ถ้าตลาดแรงงานต้องการผู้จบวิศวกรรมศาสตร์เพิ่มขึ้น จึงต้องมีการขยายสถานศึกษาเพื่อสนองตอบความต้องการดังกล่าว ทำให้ความต้องการครูอาจารย์ที่จบสาขานี้เพิ่มขึ้น ดังนั้นรายได้ของผู้จบสาขานี้จึงสูงขึ้น และจูงใจให้มีผู้หันมาศึกษาสาขาวิชาวิศวกรรมศาสตร์มากเป็นผลโดยอ้อมให้ผู้ที่จะเรียนสาขาอื่นน้อยลง และหากต้องการแรงงานในอาชีพอื่นเพิ่มขึ้น ย่อมส่งผลให้รายได้ในสาขาอื่นเพิ่มตามด้วย แต่รายได้ที่เพิ่มขึ้นจัดเป็นผลได้ไม่แท้ เพราะผู้จ้างปัจจัยการผลิต ต้องเสียเงินเดือนให้แก่เจ้าของปัจจัยการผลิตสูงขึ้น ต้นทุนการว่าจ้างจึงสูงกว่าเดิม ดังนั้นผลได้ไม่แท้จึงประกอบด้วย ผลดีและผลเสียควบคู่กันไปและหักล้างกันพอดี

การตัดสินใจของบุคคลในการลงทุนเพื่อการศึกษาของบุตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นนั้น หากจะพิจารณาในแง่ของต้นทุน-ผลได้ แล้วจะเห็นว่าทั้งต้นทุน-ผลได้ในเชิงเศรษฐกิจ และไม่ใช้เศรษฐกิจ ต้นทุนและผลได้ในเชิงเศรษฐกิจนั้น สามารถมองเห็นได้ชัดเจน อาทิ ค่าใช้จ่ายในการศึกษาเล่าเรียนของบุตร หรือการมีรายได้เพิ่มขึ้นภายหลังจากบุตรจบการศึกษาแต่ต้นทุน-ผลได้ ที่ไม่ใช่ทางเศรษฐกิจ บางประการนั้น ไม่อาจจะวัดออกมาให้เห็นได้ชัดเจนในเชิงปริมาณได้ ตัวอย่างเช่น ต้นทุนทางสังคม (social cost) อาทิ การสูญเสียเอกลักษณ์ของตนเองไป (โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งในชนกลุ่มน้อย) หรือการเกิดช่องว่างทางการศึกษาระหว่างเด็กกับพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ เป็นต้น

อีกประการหนึ่งทางด้านต้นทุนทางการศึกษาของครอบครัวนั้นในภาวะการปิดรัดทางเศรษฐกิจของบุคคล มีกลไกทางสังคมบางประการ ที่มีส่วนช่วยลดความตึงเครียดเหล่านั้นได้ เช่น การช่วยเหลือกันในระบบเครือญาติ เป็นต้น ที่ทำให้ต้นทุนทางการศึกษาของครอบครัวลดลง และเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนต่อ ส่วนผลได้ที่บุคคลจะได้รับจากการลงทุนเพื่อการศึกษาของบุตรนั้น มีทั้งผลได้ในระยะสั้น และในระยะยาว ผลได้ดังกล่าวอาจจะมีต่อตัวพ่อแม่เด็กเอง, ตัวเด็ก หรือชุมชน ฯลฯ ต้นทุน-ผลได้ เหล่านี้ไม่ว่าจะวัดออกมาให้ชัดเจนได้ในเชิงตัวเลข เนื่องจากมีความละเอียดอ่อนและซับซ้อนมาก จึงต้องอาศัยวิธีการศึกษาเชิงจุลภาค (Micro Approach) เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบที่ต้องใช้เทคนิควิธีการค้นคว้าอย่างลึกซึ้ง รัดกุม และครอบคลุมในทุกๆ ด้าน

ทฤษฎีการแพร่กระจาย (diffusion theory)

นักมานุษยวิทยาได้ให้ความหมายของการแพร่กระจาย (diffusion) ว่าเป็นกระบวนการกระจายของวัฒนธรรมในรูปแบบนวัตกรรมหรือสถาบันใหม่ จากที่แห่งหนึ่งไปสู่อีกแห่งหนึ่ง หรือจากคนกลุ่มหนึ่งไปสู่คนอีกกลุ่มหนึ่ง ลักษณะของการแพร่กระจายจะอาศัยกลไกของการอพยพย้ายถิ่นและลัทธิอาณานิคม, การเคลื่อนไหวของชนกลุ่มน้อย, การปราบปรามของผู้มีอำนาจ, การเผยแพร่ลัทธิศาสนา, การค้าขาย, การปฏิบัติและการแทรกซึมทั้งที่เกิดจากจิตสำนึกจนถึงจิตใต้สำนึก (Kroeber. 1973 : 140) ซึ่งหากจะกล่าวว่าการแพร่กระจาย (diffusion) เป็นที่ว่าง (space) ระเบียบประเพณี (tradition) ก็จะมีลักษณะเหมือนกับเวลา (time) การกระจายจะเคลื่อนที่ผ่านที่ว่าง (space) อย่างช้าๆ และมีองค์ประกอบด้านเวลา (time) มาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ นักทฤษฎีนวัตกรรม (Roger. 1983 : 6-7) ได้ให้ความหมายว่า การแพร่กระจายเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (social change) รูปแบบหนึ่ง หนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างและหน้าที่ของระบบสังคม เมื่อมีการสร้างสรรค์ความคิดหรือการกระทำสิ่ง

าใหม่ในสังคม และมีการแพร่กระจายความคิดนั้นออกไปจนสมาชิกในสังคมให้การยอมรับ จะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมขึ้น ซึ่งกระบวนการแพร่กระจายจะประสบผลสำเร็จได้ จะขึ้นอยู่กับองค์ประกอบสำคัญๆ 4 ประการ (Laver. 1991 : 180) ได้แก่ ตัวนวัตกรรม, การติดต่อสื่อสารของนวัตกรรม, ระบบสังคม และ ความคงอยู่ของ นวัตกรรม

องค์ประกอบแรก คือตัวนวัตกรรมเอง หมายถึงความคิดใหม่ ที่เกิดขึ้น แม้บางอย่างจะเป็นสิ่งที่คนนิยมชั่วคราวชั่วคราว เช่นการเดินราแบบใหม่ หรือขบวนการทาง สังคม(social movement) ตลอดจนการพัฒนาทางเทคโนโลยีต่างๆตั้งนั้นในความหมายนี้ นวัตกรรมจึงไม่ได้จำกัดอยู่เพียง ความคิดใหม่ทางเทคโนโลยีเท่านั้น แต่หมายรวมถึง ความคิดใหม่ ทุกอย่างที่เกิดขึ้นในสังคม

องค์ประกอบที่สอง คือ การติดต่อสื่อสาร ขั้นตอนของกระบวนการแพร่กระจายที่สำคัญ คือการปะทะสังสรรค์ (interaction) ของบุคคล ในลักษณะของบุคคลหนึ่งถ่ายทอด ความคิดใหม่ให้แก่บุคคลหนึ่ง ในลักษณะนี้หากไม่มีระบบการติดต่อสื่อสารแล้วการ แพร่กระจายก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้

องค์ประกอบที่สาม ได้แก่ระบบสังคมซึ่งไม่ว่าจะเป็นสังคมแบบใดก็ตามสมาชิก ของสังคมนั้นจะมีหน้าที่และบทบาทแตกต่างกันไปตามบรรทัดฐาน (norm) และสถานภาพ (status)นั้นๆ บทบาทของสมาชิกในสังคมมีส่วนที่จะทำให้เกิดการแพร่กระจายและยอมรับ นวัตกรรมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

องค์ประกอบที่สี่ ได้แก่ความคงอยู่ของนวัตกรรมกล่าวคือ เมื่อบุคคลมีการติดต่อ สื่อสารความคิดใหม่ของคนแก่บุคคลอื่นภายนอกสังคมของตน หากบุคคลที่เขาติดต่อสัมพันธ์ ด้วยยอมรับความคิดใหม่นั้น เขาจะเกิดการพัฒนารับยอมรับใน 5 ขั้นตอนดังต่อไปนี้ คือ ความตระหนัก(awareness) ความสนใจ(interest) การประเมินค่า(evaluation) การลองปฏิบัติ (trial) และประการสุดท้ายการยอมรับนวัตกรรม (adoption)

ในทัศนะของนักสังคมวิทยา (Casterline, Montgomery and Clark. 1987 : 3-4) เห็นว่ากระบวนการแพร่กระจายรูปแบบของพฤติกรรมใหม่ หรือการยอมรับ สิ่งใหม่ของบุคคล โดยผ่านอิทธิพลของบุคคลอื่น จะมีเงื่อนไขสำคัญอยู่ 3 ประการ ได้แก่

ประการแรก บัณฑิตบุคคลจะไม่ทราบทางเลือกของพฤติกรรมที่เขาจะกระทำ หากขาดข้อมูลข่าวสารที่จะใช้อำนวยความสะดวกแก่เทคโนโลยีของนวัตกรรมนั้น เมื่อมีเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้าไปในชุมชน จะมีกลุ่มคนบางกลุ่มหรือแม้แต่คนเดียวที่มีความสนใจและรับเอาเทคโนโลยีเหล่านั้น กลุ่มคนเหล่านี้จะเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารให้แก่คนอื่น ๆ ในกรณีนี้การแพร่กระจายจะเป็นในลักษณะของ "การไหลของข้อมูล" (information flows)

ประการที่สอง ความไม่แน่นอนของต้นทุนและผลได้ (cost-benefit) ของทางเลือกแต่ละบุคคลทำให้ภาวะของการเลือกของบุคคลจะอยู่ในลักษณะของการเสี่ยง ในสถานการณ์เช่นนี้ ตัวอย่างของการประสบผลสำเร็จของบุคคลอื่นที่เลือกแนวทางนี้จะเป็นมูลเหตุจูงใจอย่างดี การแพร่กระจายในขั้นตอนนี้เรียกว่าเป็นผลจาก "การแสดงให้เห็นประจักษ์" (demonstration effect) ประการที่สามการจะยอมรับพฤติกรรมทางนวัตกรรมของสมาชิกในกลุ่มสังคมใดสังคมหนึ่ง เขาย่อมจะปรับโครงสร้างพฤติกรรมของบุคคลอื่น ๆ ให้มีพฤติกรรมคล้ายคลึงกับพฤติกรรมของบุคคลที่มีอิทธิพลเหนือบรรทัดฐานของกลุ่ม โดยผ่านกลไกในหลายรูปแบบ

มาตรฐานของพฤติกรรมจะมีอิทธิพลในรูปแบบของกลุ่มอ้างอิง (reference group) ซึ่งอาจจะได้รับการต่อต้านพฤติกรรมที่ยอมรับนวัตกรรม ก่อนที่สมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่มอ้างอิงจะได้ปฏิบัติตาม และหลังจากนั้นพฤติกรรมใหม่ก็จะได้รับการยอมรับ ในภาวะเช่นนี้ผลการแพร่กระจายจะเป็นไปในลักษณะ "การเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐาน" (change in normative context)

กลไกทั้งหมดนี้เป็นผลกระทบจากกระบวนการภายในตัวบุคคล อันเป็นผลจากการปะทะสังสรรค์ทางสังคมแบบเผชิญหน้า (face to face social interaction) ตัวอย่าง เช่น การได้มาซึ่งความรู้ใหม่มักจะผ่านสื่อมวลชนหรือการสนทนากับญาติสนิทมิตรสหาย รูปแบบของกระบวนการแพร่กระจายแบบเผชิญหน้าจึงมักจะเป็นไปในลักษณะของการผ่าน "สื่อมวลชน" (mass media) และการปะทะสังสรรค์ทางสังคม (social interaction)

ในการแพร่กระจายนั้นหากจะเน้นในแง่ขององค์ประกอบด้าน "ความนึกคิด" (ideational) หรือ "วัฒนธรรม" (cultural) แล้ว "การไหลของข่าวสารข้อมูล" (information flow) น่าจะอยู่ในลักษณะของความนึกคิด แต่ในกรณีของการยอมรับ

วัตถุที่เป็นเทคโนโลยีใหม่นั้นมักจะเป็นผลโดยตรงจาก " การแสดงให้ประจักษ์ " (demonstration effects) ส่วนการเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐาน (change of normative context) เป็นผลมาจากกระบวนการแพร่กระจายที่ทำให้คนตัดสินใจรับสิ่งใหม่นั้นเอง การแพร่กระจายมีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้ในประเด็นที่ว่า อิทธิพลของการแพร่กระจายจะมีส่วนกำหนดโอกาสทางการศึกษาของเยาวชนในชนบทอยู่มากหากจะพิจารณาในองค์ประกอบด้านต่างๆของการแพร่กระจาย จะเห็นว่าชุมชนที่อยู่ในท้องถิ่นห่างไกล และไม่มีโรงเรียนมัธยมศึกษาตั้งอยู่ บุคคลมักจะขาดการติดต่อสื่อสารกับผู้ที่มีโอกาสได้รับการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาจึงไม่สามารถหาช่องทางที่จะได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาหรือขาดความกระตือรือร้นที่จะขวนขวายหาโอกาสที่จะไปศึกษาต่อ หากว่ามีกลุ่มคนหรือบุคคลในชุมชนมีโอกาสดำเนินการศึกษาและสามารถประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรที่สร้างความมั่นคงให้ชีวิตครอบครัวได้ดีกว่าอาชีพเกษตรกร บุคคลย่อมเกิดความต้องการที่จะได้รับโอกาสนั้นบ้าง จึงจัดอยู่ในขั้นตอนของการแสดงให้ประจักษ์ (demonstration effect) และจากการมีโรงเรียนมัธยมศึกษาเปิดสอนอยู่ในหมู่บ้าน ทำให้คนสนใจส่งบุตรหลานเรียนต่อมากขึ้นดังนั้นหากจะให้สมาชิกในสังคมยอมรับ ตนจึงต้องส่งบุตรหลานเรียนต่อด้วยลักษณะเช่นนี้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐาน (change of normative context) ของชุมชน

ทฤษฎีกลุ่มอ้างอิง (reference group theory)

การแพร่กระจายมีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มอ้างอิง โดยพฤติกรรมของกลุ่มอ้างอิงจะมีส่วนในแง่ของการเป็นเครื่องมือให้ความรู้ที่ดียิ่งต่อการตัดสินใจและเป็นตัวกำหนดบรรทัดฐานของการตัดสินใจอันจะส่งผลต่อการสร้างพฤติกรรมใหม่ของบุคคล ทั้งนี้บุคคลอาจจะ เป็นสมาชิกของกลุ่มหรือไม่เป็นสมาชิกของกลุ่มก็ได้ แต่บุคคลพึงพอใจที่จะยึดรูปแบบพฤติกรรมดังกล่าวมาเป็นตัวแบบ ดังนั้นกลุ่มอ้างอิงอาจเป็นกลุ่มที่บุคคลติดต่อสัมพันธ์ด้วยหรือรู้จักเป็นส่วนตัว หรือเป็นลักษณะของปัจเจกบุคคล (individual) ที่เป็นนามธรรมอันจัดเป็นตัวแทนของรูปแบบพฤติกรรมที่บุคคลยึดถือ (Landis. 1986 : 95) ซึ่ง คูลี

(Cooley อ้างอิงมาจาก Yorborg. 1982 : 104) ยกตัวอย่างว่า "บุคคลในความคิด" (like-minded people) ทางศาสนา การเมือง ศิลปะ ฯลฯ จะมีลักษณะเด่นพิเศษที่เป็นคุณลักษณะเฉพาะส่วนตนที่จะดึงดูดความสนใจ และสร้างความเชื่อถือให้แก่บุคคลอื่นๆ "บุคคลในความคิด" ในทัศนะของคูลี (Cooley) คือ "กลุ่มอ้างอิง" ซึ่งจะเป็นตัวแทนของค่านิยมและบรรทัดฐาน (values and norms) และเป็นกลุ่มมาตรฐานที่บุคคลจะใช้เปรียบเทียบในการประเมินจากประสบการณ์ของกลุ่ม

กลุ่มอ้างอิงทั้งหมดมิใช่จะเป็น "บุคคลในความคิด" ของบุคคลเสมอไป บางกลุ่มอาจเป็นเพียงกลุ่มมาตรฐานที่บุคคลเปรียบเทียบกับบางบทบาทเท่านั้น ดังนั้นแต่ละบุคคลอาจจะมีกลุ่มอ้างอิงหลายๆแบบ เช่น ในบทบาทของครูอาจจะมีตัวแบบของความเป็นครูกลุ่มหนึ่ง ในบทบาทของแม่บ้านก็มีตัวแบบอีกอย่างหนึ่ง หรือในบทบาทของลูกก็มีตัวแบบอีกแบบหนึ่ง เป็นต้น เพราะในชีวิตของบุคคลนั้นมีบทบาทในสังคมอยู่หลายบทบาท ดังนั้นในการจะพิจารณาการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลจะอาศัยข้อมูลจากกลุ่มอ้างอิงซึ่งมีความแตกต่างจากบุคคลในแง่ของความคาดหวัง การประเมินผลได้ที่จะได้รับการตัดสินใจกระทำสิ่งใดนั้น ปัจเจกบุคคลจะประเมินจากผลได้ (benefits) ของบุคคลอื่นที่มีความคล้ายคลึงกับตนเองในแง่ของสถานภาพทางเศรษฐกิจ (Casterline, Montgomery and Clark. 1987 : 7) โรเจอร์และชูเมกเกอร์ (Rogers and Shoemaker. 1971) พบว่าบุคคลผู้ร่ำรวย หรือมีการศึกษาที่ดีกว่าจะได้รับการยกย่องในฐานะของ "รูปแบบทางบทบาท" (role models) จากบุคคลผู้มีสถานภาพต่ำกว่า ตัวอย่างเช่นในประเด็นของการลงทุนทางการศึกษาของปัจเจกบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศด้อยพัฒนาแล้วกลุ่มอ้างอิงของเกษตรกร คือ กลุ่มอาชีพอื่นที่ไม่ใช่อาชีพเกษตรกรรม (Caldwell, Reddy and Caldwell. 1984 : 6 ; citing Knodel and others. นากรณ์ ทะวานนท์ (ผู้แปล). 2530 : 130) เนื่องจากชาวบ้านเห็นว่าอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่ต้องลำบากและมีรายได้ที่ไม่มั่นคง เพราะขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศซึ่งอยู่นอกเหนือการควบคุมของตนเอง ดังนั้นการศึกษาที่สูงขึ้นจึงเป็นความหวังที่จะเลื่อนชั้นทางสังคมให้ลูก เพื่อลูกจะได้มีชีวิตที่สุขสบายกว่าตนเองและอยู่ในฐานะที่พอจะให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่พ่อแม่ในยามชราได้

กล่าวได้ว่า เหตุผลที่บุคคลตัดสินใจส่งบุตรหลานเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีสาเหตุหนึ่งจากการมีกลุ่มอ้างอิง ที่บุคคลคาดหวังว่า การได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น จะทำให้เขามีโอกาสที่จะได้พัฒนาคุณภาพชีวิตของตน ตามตัวแบบที่เขาได้ประเมินไว้แล้ว

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับชนกลุ่มน้อย

ในความหมายของชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่ นั้น เชอเมอฮอน (อมรา พงศาพิชญ์. 2531 : 89-90 ; อ้างอิงมาจาก Schermerhon. n.d.) เสนอว่าจะต้องพิจารณาในแง่ของ อำนาจ จำนวน และกลุ่มชาติพันธุ์ ดังนี้

ด้านอำนาจ แบ่งออกเป็นกลุ่มที่มีอำนาจหรือกลุ่มปกครองและกลุ่มที่อยู่ภายใต้ อำนาจการปกครอง (dominant / subordinate)

ด้านจำนวน กลุ่มที่มีจำนวนน้อยและมีอำนาจในประเทศคือกลุ่มชนชั้นนำ ส่วนกลุ่มที่เป็นชนส่วนใหญ่และไม่ใช่อำนาจ คือมวลชน (elite / mass).

ด้านชาติพันธุ์ กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนมากและมีอำนาจคือ ชนกลุ่มใหญ่ (majority group) และกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนน้อยกว่าและไม่ใช่อำนาจ คือชนกลุ่มน้อย (minority group)

สำหรับนิยามของกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group) หมายถึง กลุ่มคนที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษกลุ่มเดียวกันมีขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา และมีความสำนึกในความเป็นเผ่าพันธุ์เดียวกัน (อมรา พงศาพิชญ์. 2523 : 155) เช่นกลุ่มคนจีน, กลุ่มคนไทย, กลุ่มคนเมือง, กลุ่มคนม้ง, กลุ่มคนกะเหรี่ยง ฯลฯ ความสำนึกในความเป็นเผ่าพันธุ์เดียวกันนี้ แต่ละบุคคลอาจจะไม่ยึดติดในกลุ่มชาติพันธุ์ใดกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งอย่างถาวร แต่จะขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมที่บุคคลผูกพันอยู่ เช่นกลุ่มคนภาคเหนือเมื่ออยู่ในกรุงเทพฯ มักจะมองว่าตัวเองเป็นคนไทยเหมือนคนภาคกลาง แต่เมื่อกลับมาอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ที่น้องในภาคเหนือที่พูดภาษาถิ่น ก็จะมองว่าตนเองเป็น "คนเมือง" (คนภาคเหนือ) เป็นต้น

สำหรับงานวิจัยครั้งนี้ กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถือว่าเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศ ได้แก่ กลุ่มชาวเขาเผ่าม้ง และชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงซึ่งอพยพเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านห้วยลึก ตำบล

บึงไค้ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ตามโครงการหลวงซึ่งเป็นโครงการส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ โปรดเกล้าตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2512 ดังมีพระราชกระแสดังนี้ (คณะกรรมการฝ่ายจัดทำเอกสารและสื่อเพื่อเผยแพร่งานคดยคำโครงการหลวง. 2534 : 1)

"...เรื่องที่จะช่วยชาวเขาและโครงการชาวเขานั้น มีประโยชน์โดยตรงกับชาวเขาเพื่อจะส่งเสริมและสนับสนุนให้ชาวเขามีความเป็นอยู่ดีขึ้นสามารถที่จะเพาะปลูกสิ่งที่เป็นประโยชน์ และเป็นรายได้กับเขาเอง...ถ้าสามารถทำโครงการนี้ให้สำเร็จให้ชาวเขาอยู่เป็นหลักเป็นแหล่ง สามารถที่จะมีความอยู่ดีกินดีพอสมควร และสนับสนุนนโยบายที่จะรักษาป่าไม้รักษาดินให้เป็นประโยชน์ต่อไป..."

นโยบายดังกล่าวทำให้ชาวเขากลุ่มนี้หันมาทำการเพาะปลูกเพื่อการค้ามากขึ้น ภายใต้อาณัติความช่วยเหลือของโครงการหลวง ผลกระทบของการหันมาดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจที่มีการแลกเปลี่ยนด้วยเงินตรา และอิทธิพลของกระบวนการการทำให้ทันสมัย (modernization) ตลอดจนสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบใหม่นั้น จะเกิด การแข่งขันทางสังคมขึ้น (Young. 1986 : 125)

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับชนกลุ่มน้อยในงานวิจัยครั้งนี้จึงนำเสนอทฤษฎีการแข่งขันกับชนกลุ่มน้อย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ทฤษฎีการแข่งขัน (Competition theory)

นักทฤษฎีสิ่งแวดล้อมทางมานุษย (Human ecology theorist) กล่าวว่า การแข่งขันของชนกลุ่มน้อย จะบังเกิดขึ้นเมื่อประชากรชนกลุ่มน้อยตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปพยายามที่จะได้มาซึ่งทรัพยากรที่มีคุณค่าเหมือนกันเช่น บ้าน งาน และสิ่งตอบแทนอื่นๆ (Olzak. 1986 : 18) การแข่งขันทางสังคมที่เห็นได้ชัดเจนคือ โอกาสในการจ้างงาน (employment opportunity) ทั้งในตลาดแรงงานทั่วไป และในสถานประกอบการที่มีลักษณะพิเศษ การมีโอกาสดำเนินการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับมัธยมศึกษาและ

มหาวิทยาลัย จะทำให้เขามีโอกาสในชีวิตที่ดีขึ้น ทั้งโอกาสในการเลื่อนขั้นทางสังคม และ ตำแหน่งหน้าที่การทำงานที่ดีกว่า (Young. 1986 : 2) เมื่อมีการแข่งขันโดยเฉพาะอย่างยิ่งการแข่งขันในการทำงาน ผลที่ตามมาอย่างเห็นได้ชัดเจนนี้อาจเห็นได้จากการต่อต้านจากผู้มีอิทธิพลของชนกลุ่มน้อย หรือผู้ถูกกดขี่ และความขัดแย้งในหมู่ชนกลุ่มน้อยด้วยกันเอง ซึ่งสืบเนื่องมาจากการเผชิญหน้ากัน (Olzak. 1986 : 18) พาร์ค และเบอร์เกส ตลอดจนคนอื่น ๆ ในกลุ่มของนักสังคมนิยมทางมานุษยวิทยา (Olzak. 1986 : 19) ได้กล่าวถึงข้อแตกต่าง ระหว่างการแข่งขัน (competition) และการขัดแย้ง (conflict) ว่าทั้งสองอย่างต่างก็เป็นการปะทะสังสรรค์ (interaction) แต่การแข่งขันเป็นการต่อสู้ระหว่างปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มของบุคคล ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกัน ในขณะที่ความขัดแย้งเป็นการโต้แย้งซึ่งการติดต่อสื่อสารกันจะต้องมีเงื่อนไขบางประการกำกับอยู่เสมอ และการขัดแย้งมักจะเป็นไปโดยความตั้งใจ และนำมาซึ่งอารมณ์รุนแรง และการตัดสินใจที่เฉียบขาด อย่างไรก็ตามทั้งการแข่งขันและการขัดแย้งต่างก็เป็นลักษณะของการต่อสู้ทั้งสองลักษณะ แต่การแข่งขันนั้นเกิดขึ้นอย่างไม่สม่ำเสมอและเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล โดยทั่วไปแล้วบางคนอาจกล่าวว่าการแข่งขันจะกลายมาเป็นความตั้งใจ และความขัดแย้งส่วนบุคคลและในที่สุด คู่แข่งขันก็จะกลายเป็นคู่ต่อสู้และศัตรู

ธรรมชาติของชนกลุ่มน้อยในแง่ของพื้นฐานทางองค์กร (organization) แล้ว ชุมชนของชนกลุ่มน้อย (ethnic enclave) นั้นมีขอบเขตของตนเองอยู่ 2 ประการใหญ่ๆ ได้แก่ "เครื่องหมายทางวัฒนธรรม" (cultural markers) อันเป็นรูปแบบโดยเฉพาะของสมาชิกได้แก่ ภาษา เชื้อชาติ หรือ คุณลักษณะทางพฤติกรรมแบบอื่น อีกประการหนึ่งคือ "กิจกรรมการผลิต" (productive activities) ได้แก่ อาชีพ, ภาคทางเศรษฐกิจ (economic sector) หรือ อุตสาหกรรม เมื่อนำองค์ประกอบทั้งสองประการมาพิจารณา ร่วมกัน จะอธิบายโครงสร้างของความเป็นปึกแผ่น (solidarity) ของกลุ่มชนกลุ่มน้อย ได้ดียิ่งขึ้น (Olzak. 1986 : 20 ; citing Waldinger. 1983)

ในชุมชนที่อิทธิพลของความเจริญ หรือ ความทันสมัย (modernization) ศืบคลานเข้าไปถึง โอกาสที่ชนเผ่าจะได้รับผลกระทบจากความทันสมัยเหล่านี้คือการแข่งขัน ย่อมจะมีความเป็นไปได้สูงกว่าสังคมชนเผ่าที่มีความเป็นอยู่แบบดั้งเดิม (traditional)

นอกจากทฤษฎีที่กล่าวมาข้างต้นแล้วในการจะพิจารณาโอกาสทางการศึกษาต่อของเยาวชนในชนบทยังมีองค์ประกอบอื่นซึ่งมีส่วนสัมพันธ์ต่อการตัดสินใจของผู้ปกครองที่จะส่งบุตรหลานเรียนต่อ เช่นความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่นำใช้สังคมอุตสาหกรรมแล้วจะมีขนบธรรมเนียมประเพณีของการอยู่ร่วมกันในระบบเครือญาติ (kinship system) ซึ่งมิได้หมายถึง การเป็นเครือญาติกันด้วยความเกี่ยวพันกันทางสายเลือด (cousanguineous kinship) เท่านั้น แต่ได้รวมไปถึงความสัมพันธ์ของผู้ที่นำใช้ญาติพี่น้อง แต่มีความช่วยเหลือ สามารถพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างอบอุ่น จนผูกพันและกลายมาเป็นญาติพี่น้อง (going for cousins) ในที่สุด ดังนั้นคำว่า "ญาติพี่น้อง" ในสังคมดั้งเดิม (traditional society) จึงหมายรวมทั้งกลุ่มที่เป็นญาติพี่น้องสืบเชื้อสายกันโดยตรง (kin) ได้แก่ มีความเป็น พี่ บ้า น้ำ อา ลุง อ้น เกี่ยวข้องทางสายเลือดทางฝ่ายพ่อหรือฝ่ายแม่ หรือเมื่อคู่บ่าวสาวได้แต่งงานกันแล้ว ญาติข้างฝ่ายคู่สมรสก็จะมีความสัมพันธ์ที่จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยในฐานะ พี่สะใภ้ น้องเขย น้องสะใภ้ พ่อตา แม่ยาย พ่อผัว แม่ผัว ซึ่งจะกลายเป็นเครือญาติใหม่ที่เกิดจากคู่สมรสได้แต่งงานกัน (conjugal kinship) และกลุ่มที่นำใช้ญาติพี่น้องโดยตรง (nonkin) ได้แก่ กลุ่มเพื่อนบ้าน เป็นต้น (Schulz. 1976 : 65-66)

ลักษณะความสัมพันธ์ช่วยเหลือกันในระบบเครือญาติจะเห็นได้ชัดเจนในครอบครัวขยาย (extended family) เช่น ความสัมพันธ์ทางการเงินของครอบครัวที่มีบุตรหลายคน การลดภาวะความกดดันทางการเงินที่จะส่งบุตรเรียนต่อนั้น ครอบครัวมักจะส่งเด็กไปให้ญาติหรือบุคคลอื่นอุปถัมภ์ทางด้านเงินทอง หรือ ค่าใช้จ่ายอื่นๆ อาทิ ด้านที่พัก (ในกรณีที่ส่งเรียนอยู่ห่างไกลจากบ้าน) หรือบิดา มารดา อาจจะขอร้องให้บุตรที่มีอายุมากกว่า และ สามารถทำงานหารายได้มาเลี้ยงครอบครัวช่วยอุปการะน้องที่กำลังอยู่ในวัยเรียนได้ (Knodel and others. 1990 : 23-26)

ในงานวิจัยครั้งนี้ลักษณะของครอบครัวขยายดังกล่าว ปรากฏในรูปแบบของครอบครัวชาวเขาเผ่าม้งที่นิยมอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ ตลอดทั้งเป็นการศึกษาปรากฏการณ์ของหมู่บ้านในชนบทภาคเหนือสภาพสังคมยังคงธำรงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีแบบดั้งเดิมบางประการอยู่ ดังนั้นการจะเข้าใจลักษณะโครงสร้างทางสังคมที่

ปรากฏอยู่นั้น ระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติจัดเป็นคุณลักษณะหนึ่งที่ต้องนำมาพิจารณาในการศึกษาโอกาสทางการศึกษาต่อในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของเยาวชนในชนบทภาคเหนือด้วย

กรอบความคิดพื้นฐานในการวิจัย

การศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของเยาวชนในชนบทนั้น จัดเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญของชีวิตการศึกษาในระบบของเขาก็ว่าได้ เพราะการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่รัฐจัดโดยให้เปล่าในปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2534) มีเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ดังนั้นโอกาสที่คนส่วนใหญ่ของประเทศจะได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนอย่างทั่วถึงจึงจำกัดเพียงระดับประถมศึกษาเป็นอย่างสูง

เมื่อเป็นดังนี้ การศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจึงเป็นจุดวิกฤติในครอบครัวของชาวชนบทที่สมาชิกทุกคนจะต้องร่วมกันพิจารณาตัดสินใจว่าจะให้บุตรหลานของตนได้เรียนต่อหรือไม่ให้เรียนต่อดี เนื่องจากเป็นการลงทุนอย่างหนึ่งของครอบครัว

เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 ได้มุ่งเน้นที่จะขยายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นให้สูงขึ้น ดังกำหนดไว้ในนโยบายสำคัญในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539) ในอันที่จะขยายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นออกไปจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและรัฐได้จัดดำเนินการโครงการนำร่องขยายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในปีงบประมาณ 2533 ในโรงเรียนประถมศึกษา ทำให้เยาวชนในชนบทมีโอกาสที่จะได้รับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาเพิ่มขึ้น แต่ยังมีเยาวชนอีกส่วนหนึ่งที่ไม่มีโอกาสได้เรียนต่อแม้ในหมู่บ้านของตนจะมีโรงเรียนมัธยมศึกษาตั้งอยู่ก็ตาม

การวิจัยครั้งนี้จึงสนใจที่จะศึกษาโอกาสในการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของเยาวชนในชนบทภาคเหนือ เพื่อหาคำตอบว่าทำไมบุคคลจึงตัดสินใจส่งบุตรหลานเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา และภายใต้สภาพแวดล้อมเดียวกันทำไมบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งจึงตัดสินใจไม่ให้บุตรหลานเรียนต่อ โดยมีแนวคิดหลักเบื้องต้นว่าการที่บุคคลตัดสินใจส่งหรือ

ไม่ส่งบุตรหลานเรียนต่อนั้น เขามีทางเลือกเชิงเหตุผลในอันที่จะตัดสินใจลงทุน เพื่อการศึกษาของบุตร โดยมีการพิจารณาอย่างรอบคอบทั้งในด้านต้นทุน-ผลได้ ตลอดจนการได้รับการแพร่กระจายข่าวสาร และอิทธิพลของกลุ่มอ้างอิง ที่มีผลต่อการตัดสินใจของบุคคล และในประเด็นของชนกลุ่มน้อย จากสภาพการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและเศรษฐกิจที่เป็นผลจากการพัฒนาทำให้เกิดการแข่งขันขึ้นในชนกลุ่มน้อย

เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบที่ครอบคลุม และมีความสมบูรณ์มากที่สุดผู้วิจัยจึงแบ่งขั้นตอนของการศึกษาไว้ดังนี้

1. การศึกษาบริบททางสังคมและเศรษฐกิจของหมู่บ้านห้วยลึก ได้แก่ โครงสร้างของประชากรในหมู่บ้าน โครงสร้างครอบครัวของประชากร สภาพความเป็นอยู่ของประชากร ได้แก่ ลักษณะบ้านที่อยู่อาศัยและสุขอนามัยของประชากร ตลอดจนสภาพเศรษฐกิจของหมู่บ้านซึ่งประกอบด้วยลักษณะอาชีพของประชากร แหล่งรายได้หลัก แหล่งรายได้รอง ลักษณะการถือครองที่ดินของประชากร และการเป็นเจ้าของเครื่องใช้ที่แสดงถึงฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว

2. คุณค่าทางการศึกษาของชาวบ้านห้วยลึก ได้แก่ ภูมิหลังด้านโอกาสทางการศึกษาของพ่อแม่เด็กที่มีผลต่อโอกาสทางการศึกษาตอนต้นของเยาวชน การตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาในระบบโรงเรียนว่ามีอิทธิพลต่อการตัดสินใจชีวิตของชนบทมากน้อยเพียงใด การมองคุณค่าของการศึกษาต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาในลักษณะที่มีผลต่ออนาคตของเด็กในการประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม ตลอดจนความมั่นคงในชีวิตของพ่อแม่ทั้งความมั่นคงเชิงเศรษฐกิจและไม่เชิงเศรษฐกิจ ตลอดจนความคาดหวังของพ่อแม่ที่จะได้รับจากการส่งลูกเรียนต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษา ประกอบด้วยผลได้ทางเชิงเศรษฐกิจและผลได้ทางสังคม ทั้งผลได้ในระยะยาวและระยะสั้น ผู้ที่ได้รับผลได้ดังกล่าวคือตัวเด็ก พ่อแม่ของเด็ก ตลอดจนสมาชิกอื่นๆ ในบ้านและยังส่งผลกระทบถึงชุมชนด้วย

3. ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดโอกาสทางการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของเยาวชน ได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการศึกษาของบุตร ซึ่งเป็นทั้งค่าใช้จ่ายทางตรง (direct cost) ประกอบด้วย ค่าเล่าเรียน ค่ารถ ค่าเสื้อผ้า ค่าอาหาร ตลอดจนเครื่องใช้อุปกรณ์การเรียนต่างๆ รวมทั้งค่าใช้จ่ายทางอ้อม (indirect cost) ได้แก่ ค่าสูญเสียโอกาส

(coppportunity cost) ในการส่งเด็กไปเรียนต่อทำให้พ่อแม่เสียแรงงานเด็กที่จะช่วยทำงาน และการสูญเสียทางสังคม (social cost) ของพ่อแม่ กล่าวคือ จากการส่งลูกไปเรียนต่อแล้วเด็กเสียคนกลายเป็นเด็กเกเร ในกลุ่มเด็กผู้ชายหรือในกลุ่มเด็กผู้หญิงก็แต่งงานไปก่อนวัยอันสมควร เป็นต้น และปัจจัยหรือกลไกทางสังคมที่ช่วยลดต้นทุนการศึกษาของลูกคือระบบการช่วยเหลือของเครือญาติ นอกจากปัจจัยในเรื่องค่าใช้จ่ายแล้ว โอกาสในการเรียนต่อของเด็กยังขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในครอบครัว (intra - family determinants) ได้แก่ ลำดับที่เกิดของเด็ก เพศของเด็ก และความสามารถทางการเรียนของเด็ก ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ปัจจัยภายนอกครอบครัวซึ่งประกอบไปด้วย การแพร่กระจายข่าวสาร (diffusion) การมีกลุ่มอ้างอิง (reference group) ของพ่อแม่ที่ตั้งของโรงเรียนมัธยมศึกษา และบทบาทของครูที่มีส่วนช่วยให้เด็กมีโอกาสได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา

4. กระบวนการตัดสินใจของพ่อแม่ในการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาของลูกได้แก่ การวางแผนด้านการศึกษาของเด็ก และบุคคลที่มีอำนาจในการตัดสินใจตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

5. การเพิ่มขึ้นของโอกาสในการได้เรียนต่อที่มีสาเหตุมาจากเปิดขยายชั้นเรียนมัธยมศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา (โรงเรียนขยายโอกาส)

บทที่ 3

ลักษณะชุมชนและคุณลักษณะของประชากรที่ศึกษา

ลักษณะชุมชนที่ศึกษา

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาชุมชน หมู่บ้านห้วยลึก ตำบลบึงรัง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

ลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้าน

หมู่บ้านห้วยลึก ตั้งอยู่ในช่วงกิโลเมตรที่ 95 บนถนนสายยางชุมน้อย-พาง ตำบลบึงรัง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ สภาพทั่วไปเป็นที่ราบหุบเขาอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 600 เมตร เป็นหมู่บ้านแห่งหนึ่งของอำเภอยางชุมน้อย ซึ่งเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดศรีสะเกษตั้งอยู่ทางทิศเหนือห่างจากอำเภอเมืองศรีสะเกษประมาณ 72 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 2,052 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับเขตอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ และชายแดนสหภาพพม่าด้านเมืองท่า เมืองจ๊อด เมืองหางของรัฐบาล

ทิศใต้ ติดต่อกับเขตอำเภอมะนัง จังหวัดศรีสะเกษ

ทิศตะวันออก ติดต่อกับเขตอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

ทิศตะวันตก ติดต่อกับเขตตำบลเวียงเหนือ และตำบลเวียงหลวง กิ่งอำเภอเวียงเหนือ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

อำเภอยางชุมน้อย แบ่งการปกครองออกเป็น 7 ตำบล 57 หมู่บ้าน 1 สุขาภิบาล คือ สุขาภิบาลยางชุมน้อย เป็นสุขาภิบาลชั้น 4 ตำบลต่าง ๆ มีดังนี้

1. ตำบลยางชุมน้อย มี 12 หมู่บ้าน เป็นเขตสุขาภิบาล 4 หมู่บ้าน คือ หมู่ 4, 6, 7 และหมู่ที่ 8 เป็นหมู่บ้านชาวเขา 1 หมู่บ้าน คือหมู่ที่ 10

2. ตำบลแม่นะ มี 13 หมู่บ้าน หมู่ที่ 3, 8, 10 และหมู่ที่ 11 มีชาวเขาเผ่ามูเซอ และเผ่ากะเหรี่ยงรวมอยู่ด้วย

3. ตำบลเมืองงาย มี 8 หมู่บ้าน หมู่ที่ 6 มีชาวเขาเผ่าลีซอทั้งหมู่บ้าน หมู่ที่ 7 มีชาวเขาเผ่ามูเซอทั้งหมู่บ้าน

4. ตำบลเมืองนะ มี 7 หมู่บ้าน หมู่ที่ 1 มีชาวเขาเผ่ามูเซอรวมอยู่ด้วย

5. ตำบลเมืองคอง มี 5 หมู่บ้าน หมู่ที่ 1 มีชาวเขาเผ่าลีซอ รวมอยู่ด้วย หมู่ที่ 3 มีชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงทั้งหมู่บ้าน หมู่ที่ 5 มีชาวเขาเผ่าลีซอทั้งหมู่บ้าน

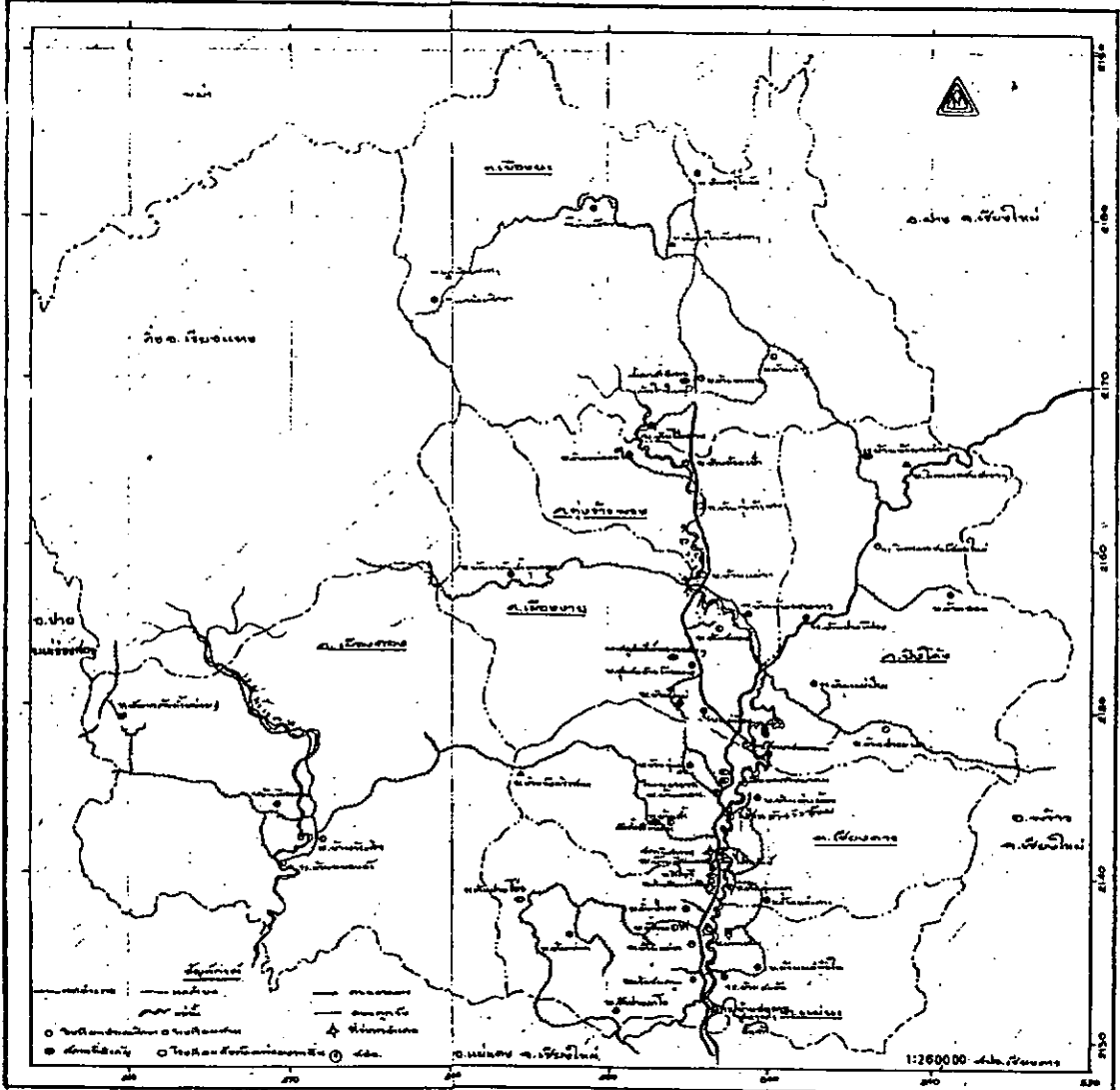
6. ตำบลปิงโค้ง มี 7 หมู่บ้าน หมู่ที่ 1 มีชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง รวมอยู่ด้วย หมู่ที่ 2 มีชาวเขาเผ่ามั่ว และเผ่ามูเซอรวมอยู่ด้วย

7. ตำบลทุ่งข้าวพวง มี 5 หมู่บ้าน หมู่ที่ 2 มีชาวเขาเผ่ามูเซอรวมอยู่ด้วย หมู่บ้านที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ ตำบลปิงโค้ง ซึ่งประกอบด้วยหมู่บ้านต่างๆ 7 หมู่บ้าน คือ บ้านออน บ้านปางเพื่อง บ้านแม่ป๋าม บ้านปางมะเยา บ้านไตรสภาวคาม บ้านหัวรถ และบ้านหัวสลัก หมู่บ้านที่ใช้เส้นทางคมนาคมติดต่อ สายเชียงใหม่-ฝาง ได้แก่ บ้านออน, บ้านปางเพื่อง, บ้านไตรสภาวคาม บ้านหัวรถ และบ้านหัวสลัก ส่วนหมู่บ้านแม่ป๋าม และปางมะเยา ใช้เส้นทางสายเชียงดาว-พร้าว ตั้งแต่ทางแยกจากถนนหมายเลข 107 เชียงใหม่-ฝาง กิโลเมตรที่ 82 เศษ หมู่ที่ 2 ตำบลปิงโค้ง ไปทางทิศตะวันออก ผ่านหมู่ที่ 3, 4 ตำบลปิงโค้ง ห่างจากอำเภอเชียงดาว ประมาณ 15 กิโลเมตร และอำเภอพร้าวประมาณ 32 กิโลเมตร

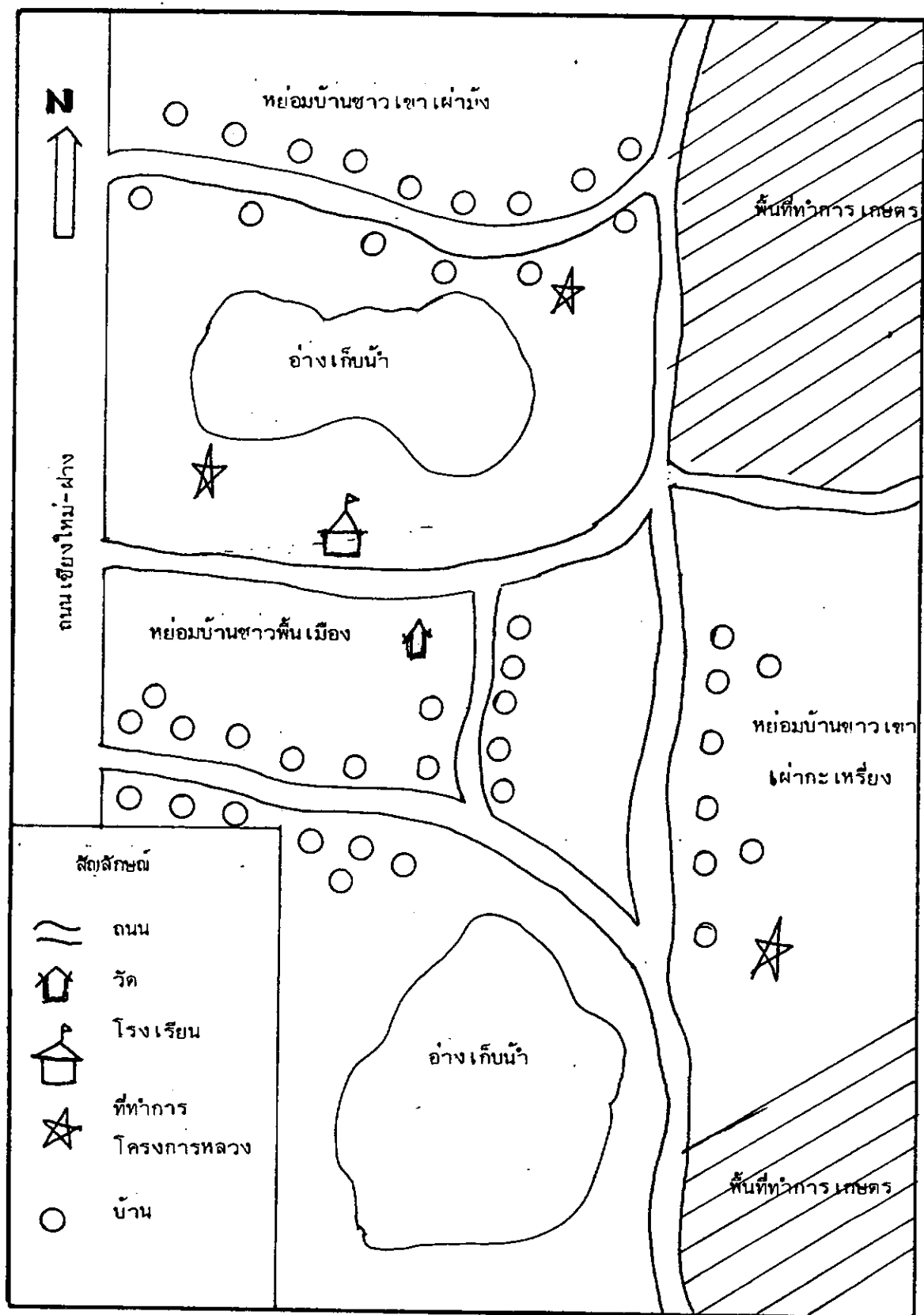
ภูมิหลังของประชากรและสภาพเศรษฐกิจ สังคมของหมู่บ้าน

หมู่บ้านหัวสลักจัดเป็นหมู่บ้านที่จัดตั้งขึ้นมาใหม่ โดยความร่วมมือของศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ซึ่งเป็นโครงการส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลปัจจุบัน ซึ่งโปรดเกล้าให้หม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี ผู้อำนวยการโครงการหลวง ร่วมกับกรมป่าไม้จัดหาพื้นที่ทำกินให้แก่ชาวเขาเผ่าม้งซึ่งอพยพมาจากโครงการแม่โจ้ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากเห็นว่าพื้นที่ทำกินเดิมไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกจึงได้

แผนที่อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่

แผนที่หมู่บ้านห้วยลึก

อพยพไปหาที่ทำการแห่งใหม่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เกรงว่าชาวเขาเหล่านี้จะไป
บุกรุกทำลายป่าและต้นน้ำลำธาร จึงโปรดฯ ให้จัดแหล่งที่ทำกินถาวรให้ ซึ่งผู้อำนวยการ
โครงการหลวงร่วมกับกรมป่าไม้ได้พิจารณาจัดพื้นที่ทำกินที่บ้านห้วยลึกให้ หลังจากนั้นได้มี
ชาวเขาเผ่าม้งจากหมู่บ้านป่าเกี๊ยะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ และชาวกะเหรี่ยง
จากจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้อพยพมาอยู่สมทบด้วยและในพื้นที่เดิมยังมีชาวพื้นเมือง (คนเมือง)
ดั้งเดิมอาศัยอยู่แล้วบางส่วนจัดได้ว่าหมู่บ้านห้วยลึกค่อนข้างจะมีความหลากหลายทางด้าน
วัฒนธรรมของแต่ละเชื้อชาติพอสมควร การดำเนินงานปรับปรุงพื้นที่ได้เริ่มดำเนินงาน
ระยะแรกเมื่อเดือน พฤษภาคม 2523 ภายใต้การดำเนินงานของกรมพัฒนาที่ดิน บุกเบิก
พื้นที่และจัดสร้างแหล่งเก็บกักน้ำสำหรับการเกษตรของเกษตรกร โดยบุกเบิกพื้นที่ด้านฝั่ง
ตะวันออก ประมาณ 500 ไร่ และจัดสร้างอ่างเก็บน้ำ 3 อ่าง ขนาดความจุ 45,000,
40,000 และ 15,000 ลูกบาศก์เมตร ต่อมาได้บุกเบิกพื้นที่ฝั่งตะวันตกเพื่อการเกษตร
เพิ่มอีกประมาณ 1,000 ไร่ พร้อมทั้งจัดหาทุ่นส่งน้ำไปยังพื้นที่การเกษตร และจัดตั้งชุมชน
หมู่บ้านของประชากรทั้ง 3 เผ่า ปัจจุบันพื้นที่ทั้งหมดที่ทางโครงการหลวง จัดให้เกษตรกร
เข้าทำกินทั้งหมดรวม 765 ไร่ โดยแบ่งออกเป็น พื้นที่รับน้ำตลอดปี 122 ไร่ พื้นที่รับน้ำฝน
645 ไร่ โดยชาวเขาเผ่าม้งมีพื้นที่ทำกินทั้งแบบรับน้ำตลอดปี และรับเฉพาะน้ำฝนเฉลี่ย
5.74 ไร่ต่อครอบครัว ชาวไทยพื้นราบมีพื้นที่รับน้ำตลอดปีเฉลี่ย 1.46 ไร่ต่อครอบครัว
และเผ่ากะเหรี่ยงมีพื้นที่รับน้ำตลอดปีเฉลี่ย 1.33 ไร่ต่อครอบครัว

ปัจจุบันหมู่บ้านห้วยลึกมีประชากรรวม 182 หลังคาเรือน 245 ครอบครัว และ
1,152 คน โดยเป็นชาวเขาเผ่าม้ง 108 หลังคาเรือน 168 ครอบครัว 879 คน ชาวไทย
พื้นราบ 63 หลังคาเรือน 65 ครอบครัว 230 คน และเผ่ากะเหรี่ยง 12 หลังคาเรือน 12
ครอบครัว 43 คน (ข้อมูลจากการสำมะโนประชากรเมื่อเดือนเมษายน 2535)

อาชีพของประชากรส่วนใหญ่ คือการเกษตรแบบยังชีพ (subsistence) ได้แก่
การปลูกข้าวไร่, ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ กระจายตามฤดูกาล นอกจากนี้ยังปลูกพืชผักและ
ไม้ดอกที่อยู่ในโครงการส่งเสริมของโครงการหลวง ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพและ
รายได้ตลอดปี โดยผลิตผลพืชเมืองหนาวที่ชาวบ้านปลูกได้ โครงการหลวงจะนำไปจำหน่าย
ให้โดยคิดค่าใช้จ่ายร้อยละ 20 ของราคาที่ขายได้แต่ละครั้ง (คณะกรรมการฝ่ายจัดทำ

เอกสารและสื่อเพื่อเผยแพร่ผลงานคหบดีโครงการหลวง. 2534 : 7)

คุณลักษณะของประชากรที่ศึกษา

ประชากรในหมู่บ้านห้วยลึก ประกอบไปด้วยกลุ่มชนต่างๆ ดังนี้ คือ กลุ่มชาวพื้นเมือง กลุ่มชาวม้ง และกลุ่มชาวกะเหรี่ยง ลักษณะของประชากรแต่ละกลุ่มมีดังนี้

ลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชาวชนบทภาคเหนือ

ชาวไทยถิ่นเหนือที่เรียกว่า ชาวล้านนา นั้นใช้เรียกกลุ่มชนที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ในช่วงภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ได้แก่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ น่าน ลำพูน ลำปาง แพร่ และ พะเยา ชนกลุ่มนี้เรียกตนเองว่า "คนเมือง" เอกลักษณะที่สำคัญของชาวล้านนาได้แก่

1. ภาษา ชาวล้านนานั้นมีภาษาถิ่นของตนเอง คนที่พูดภาษาถิ่นล้านนาอยู่กระจัดกระจายกันหลายจังหวัด ภาษาที่พูดกันส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน จึงถือได้ว่าเป็น ภาษาถิ่น (dialect) เดียวกัน แต่ถ้ามองพิจารณาแต่ละจังหวัดที่ดีจะเห็นได้ว่า ภาษาถิ่นเหนือก็ยังมี การพูดแตกต่างกันออกไปกลายเป็นกลุ่มย่อยในภาษาถิ่น (sub-dialect) เช่น ภาษาเชียงใหม่ ภาษาลำปาง ภาษาเชียงราย แพร่ น่าน เป็นต้น ซึ่งมีความแตกต่างกันพอสมควร

2. ตัวหนังสือเมืองเหนือ (ตัวเมือง) หรืออักษรล้านนานั้นเป็นอักษรที่พัฒนามังรายมาจากราคัดแปลงมาจากอักษรมอญโบราณ (มณี พยอมยงค์. 2529 : 48) นามว่าล้านนาเป็นเวลาหลายร้อยปีมาแล้วชาวล้านนา เรียกตัวหนังสือนี้ว่า "ตัวธรรม" ต่อมาราว พ.ศ.1900 ชาวล้านนาเริ่มเอาอักษรสุโขทัยมาใช้แทนอักษรล้านนา เรียกว่า "ตัวอักษรขอม" (ไพฑูริ เลิศพิริยกุลม. 2516 : 87) ในรัชสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงขยายการศึกษาแผนใหม่ ชาวล้านนาจึงค่อยๆ หันมาเรียนอักษรไทยภาคกลาง ในปัจจุบันยังมีการเรียนอักษรล้านนากันอยู่โดยเฉพาะพระภิกษุ

สามเณร ตามวัดเท่านั้น

3. การแต่งกาย ชาวล้านนาแต่เดิมผู้ชายนิยมุ่งเดี่ยวสะต่อ เสื้อคอกลมสีต่างๆ ผูกผ้าขาวม้าหรือผ้าตอง ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นสี หรือก่านคอควาย เสื้อคอกลมแขนยาว เก้าผ่าและเหน็บทับคอกเอื้อง เป็นเครื่องหมายกุลสตรีชาวล้านนา ปัจจุบันชาวล้านนาทยานิยมแต่งตัวตามแบบสากลมากกว่า การแต่งตัวแบบล้านนาจะนิยมแต่งเมื่อมีโอกาสพิเศษเท่านั้น

4. อาหาร ชาวล้านนานิยมรับประทานข้าวเหนียวร่วมกับอาหารประจำท้องถิ่นที่พอเอ่ยชื่อแล้วจะรู้ทันทีว่าเป็นอาหารชาวเมืองล้านนา อาทิเช่น แกงแค น้ำพริกหนุ่ม ไข่ฮั้ว แคนหมู ฯลฯ อาหารเหล่านี้คนที่ชอบรับประทานและทำเป็นคือคนเมืองล้านนา นั่นเอง

วิถีความเป็นอยู่ของชาวชนบทภาคเหนือ นั้น โดยปกติแล้วจะใช้ชีวิตอยู่ด้วยความสงบมีความรักใคร่ สามัคคี และช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน ระหว่างคนในหมู่บ้านและต่างหมู่บ้าน การช่วยเหลือกันนั้นมีทั้งด้านการประกอบอาชีพ เช่น การช่วยกันคานา, เก็บเกี่ยวข้าว ที่เรียกกันว่า "เอามือเอารัน" หรือการ "ลงแขก" ในภาคกลางนั่นเอง นอกจากนี้ยังมีการช่วยเหลือกันในเรื่องอื่น เช่น การทำบุญบ้าน งานบวช งานศพ สร้างบ้านเรือนหรือสิ่งปลูกสร้าง เพื่อสาธารณประโยชน์ โดยสภาพจิตใจแล้วชาวชนบทภาคเหนือ มีจิตใจรอบอ้อมอารี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อบุคคลทั่วไป จะเห็นได้จากประเพณีบางอย่างที่มุ่งจะให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ยากไร้ เช่น ประเพณีทานข้าวล้านบาตร ทานก๋วยสลาก เป็นต้น วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของชนชาวล้านนา อีกอย่างหนึ่งที่ยังพบเห็นได้ในปัจจุบัน คือ ประเพณีการแลกเปลี่ยนอาหารซึ่งกันและกัน เป็นประเพณีที่แสดงถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันของชาวชนบทซึ่งสามารถแบ่งปันกันกันได้ ดังมีคำกล่าวที่ว่า "พริกบ้านเหนือ เกือบบ้านใต้" เป็นต้น

วิถีชีวิตของชาวล้านนา ดำเนินไปอย่างมีระเบียบและมีประเพณีที่คลุกคลีใกล้ชิดกับพุทธศาสนา และความเชื่อถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ผี) อันแสดงถึงความผูกพันกับธรรมชาติ ชนบทธรรมนิยมประเพณีของชาวล้านนา ในแต่ละเดือนภายใน 1 รอบปี มีผู้รวบรวมไว้โดยสังเขปดังนี้

ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวล้านนา

สงวน รัชตสุพรรณ (2509 : 1-4) ได้สรุปประเพณีของชาวล้านนาไว้ดังนี้ว่า
ชีวิตของชาวล้านนามักจะนิยมนับวันเริ่มต้นชีวิตหรือวันขึ้นปีใหม่ที่เรียกว่า "ตรุษสงกรานต์"
นับตั้งแต่เดือน 7 เหนือ (เดือน 5 ใต้) เป็นเดือนแรก หรือเดือนที่ 1 ในการดำเนินชีวิต
แล้วหมุนเวียนเปลี่ยนไปจนกลับมาบรรจบครบรอบ 12 เดือน หรือ 1 ปี เป็นเช่นนี้ตลอดมา
ชีวิตประจำวันตลอดจนประเพณีการทํานาน จะหมุนเวียนเปลี่ยนไปตามจักรราศี ดังต่อไปนี้

1. เดือน 7 เหนือ (เดือน 5 ใต้ ตรงกับเดือนเมษายน) เดือนนี้มีประเพณีการเล่นสงกรานต์ ประเพณีค้ำหัว ปอยบวชลูกแก้ว (บวชเณร) ขึ้นบ้านใหม่ เลี้ยงผีปู่ย่า
2. เดือน 8 เหนือ (เดือน 6 ใต้ ตรงกับเดือนพฤษภาคม) มีปอยบวชเณร ปอยหลวง (งานสมโภชทางวิหาร โบสถ์ กามพงษ์ ฯลฯ) ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน วิสาขบูชา ไร่พระธาตุ
3. เดือน 9 เหนือ (เดือน 7 ใต้ ตรงกับเดือนมิถุนายน) เดือนนี้อากาศมักร้อนจัด มีคำพังเพยว่า "เดือนเก้า หนาวปานอนนี่" หมายถึงอากาศร้อนจัดจนสุนัขแก่ๆต้องไปนอนในที่ร่ม เดือนนี้ มีประเพณีการไหว้พระธาตุ เช่น พระธาตุคอกยสุเทพ ในเดือนเก้าเพ็ญ เดือนนี้หากฝนฟ้าดี ก็เริ่มจะทํานาน ทาพิธิฮัยกนา หว่านกล้า
4. เดือน 10 เหนือ (เดือน 8 ใต้ ตรงกับเดือนกรกฎาคม) เดือนสิบเพ็ญ เข้าพรรษา การทํานานเริ่มโศคราต หว่านกล้า เริ่มเข้าสู่ฤดูฝน
5. เดือน 11 เหนือ (เดือน 9 ใต้ ตรงกับเดือนสิงหาคม) เดือนนี้ ปลุกนา คานา และทานข้าวคนเฒ่าจากศีล
6. เดือน 12 เหนือ (เดือน 10 ใต้ ตรงกับเดือนกันยายน) ฝนตกหนักน้ำมักท่วม ในเดือนนี้ ประเพณีทางศาสนามีการทานข้าวสลาก หรือถวายสลากในวันขึ้น 8-15 ค่ำ ถึงเดือน 12 แรม 15 ค่ำ ในเดือนสิบสองเพ็ญมีการทานอุทิศส่วนกุศลแก่คนตาย ถือว่ายมบาลปล่อยผีออกมารับของทานได้ ชีวิตประจำวันของชาวชนบทจะเริ่มหว่านพันธุ์ผักเพื่อทําสวนต่อไป
7. เดือนเกียงเหนือ โบราณว่าเดือนเจียง (ตรงกับเดือน 11 ใต้ เดือนตุลาคม)

มีการทำบุญออกพรรษา การทานสลากภัตต์ ทานกฐิน จนถึงเดือนยี่เพ็ญชาวชนบทเริ่มทำสวนปลูกผัก

8. เดือนยี่เพ็ญ (เดือน 12 ใต้ ตรงกับเดือนพฤศจิกายน) มีทานกฐินถึงวัน 15 ค่ำ ประเพณีลอยกระทง ตามประเพณี ทอดผ้าป่า ตั้งธรรมหลวงเทศน์มหาชาติเดือนนี้เป็นฤดูกาลทำสวนของชาวบ้าน

9. เดือน 3 เพ็ญ (เดือนอ้ายใต้ ตรงกับเดือนธันวาคม) มีประเพณีเทศน์มหาชาติทานทอด (ทอดผ้าป่า) ชาวบ้านก็จะเริ่มเกี่ยวข้าวคอ เดือน 3 แรมเกี่ยวข้าวปีในด้านชาวสวนก็จะเริ่มปลูกพืชล้มลุก เช่น ถั่วลิสง ถั่วดอก ฯลฯ เป็นต้น

10. เดือน 4 เพ็ญ (เดือนยี่ใต้ ตรงกับเดือนมกราคม) ในเดือนนี้การเกี่ยวจะแล้วเสร็จ ชาวนาเกี่ยวข้าวเข้ายุ้งเข้าฉาง เสร็จฤดูกาลทำนา เมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จก็มีการทำบุญเรียกว่า "ทานข้าวสี่ข้าวหลาม" และมีประเพณีขึ้นเรือนาหม่ แต่งงาน

11. เดือน 5 เพ็ญ (เดือน 3 ใต้ ตรงกับเดือนกุมภาพันธ์) มาจะบูชามีการทำบุญบอยหลวง (งานมหกรรมฉลองสมโภช) หากมีศุภพระก็มักจะทำพิธีเผาในเดือนนี้ เรียกว่าลากปราสาทศุภพระ หรือ "บอยล้อ" อากาศเริ่มร้อน

12. เดือน 6 เพ็ญ (เดือน 4 ใต้ ตรงกับเดือนมีนาคม) ในเดือนนี้มีการทำบุญบอยน้อย (บวชเณร หรืออุปสมบท) ขึ้นบ้านนาหม่ แต่งงาน

ประเพณีที่ไม่เกี่ยวกับศาสนา เช่น ประเพณีการเลี้ยงผี หรือการพ่อนิมิต ผีเม็งนั้นเริ่มตั้งแต่เดือน 7-8-9 เพ็ญ ทากันภายใน 3 เดือนนี้

นับได้ว่าวิถีชีวิตของชาวล้านนาจะผูกพันอยู่กับศาสนาตั้งแต่เกิดจนตาย หากจะพิจารณาในด้านการเมืองการปกครอง แต่เดิมอาณาจักรล้านนามีประมวลกฎหมายในการปกครองของตนเองที่เรียกว่า "มังรายศาสตร์" (ฉรงค์ เล็งประชา. 2531 : 29-30) ซึ่งได้อิทธิพลมาจากพุทธศาสนา ประกอบด้วยลักษณะกฎหมายต่างๆ เช่น กฎหมายว่าด้วยการรบ, กฎหมายมรดก, กฎหมายลักพา เป็นต้น ในรูปแบบของการแบ่งส่วนปกครอง มีการรวมกันเป็นหมู่บ้าน หลายๆหมู่บ้านรวมกันเป็นเมือง มีเจ้าเมือง(ขุน) เป็นหัวหน้า มีอำมาตย์และเสนา เป็นผู้ช่วยในการควบคุมไพร่ ถึงแม้ในปัจจุบันจะมีการปกครองท้องถิ่นแบบราชการสมัยใหม่ แต่อิทธิพลของความเชื่อถือในผู้นำหมู่บ้านที่เรียกว่า

"พ่อหลวง"(ผู้ใหญ่นบ้าน) และ "พ่อแคว้น"(กำนัน) นั้นยังคงอยู่เป็นลักษณะของความเคารพ เชื่อถือและไว้วางใจและเป็นที่ยึดพิงของชาวบ้านได้ การเลือกผู้นำหมู่บ้านจึงมักจะเลือกจากผู้อาวุโสประจําหมู่บ้าน เพราะเป็นการให้ความสำคัญกับตัวบุคคลมากกว่าการปกครอง กำนันระบบกฎหมาย ดังนั้นนอกจากจะมีข้อห้ามการกระทำผิดที่ตราไว้ตามตัวบทกฎหมายแล้ว ระบบการควบคุมกํานันสังคมยังมีอิทธิพลจากความเชื่อทางไสยศาสตร์ เช่น การกระทำ ความผิดกรณีการล่วงละเมิดระหว่างหญิงชายจะกระทำไม่ได้เพราะจะเป็นการ "ผิดผีบ้านผีเรือน" เป็นต้น

บ้านของชาวล้านนา

บ้านของชาวล้านนานั้น สามารถแยกได้ตามสถานภาพทางเศรษฐกิจหรือกำลังทรัพย์ของเจ้าของบ้านได้หลายแบบ ได้แก่ เรือนหย่าง หรือตูปหย่าง และ เรือนพื้นแป้น ผาแป้น (ไม้กระดาน) (มณี พยอมยงค์. 2529 : 171-173)

1. เรือนหย่าง แบ่งย่อยออกเป็น ตูปหมาแหงน, ตูปหน้อย, ตูปหย่าง, เรือนหย่าง และ ห้างนา หรือห้างโรง

ตูปหมาแหงน คือ กระต๊อบที่ทําเป็นเพิงหมาแหงน นิยมทําเป็นบ้านชั่วคราว เช่น เพิงตอนทํานา แต่สำหรับปัจจุบัน นิยมทําเป็นตั่วบ้านอย่างถาวรเรียกกันว่า บ้านเพิงหมาแหงน หรือ บ้านตูปหมาแหงน

ตูปหน้อย คือกระท่อม หรือ กระต๊อบขนาดเล็กกลางเป็นบ้านที่มีหลังคาทรงปั้นหยาธรรมดา แต่เป็นขนาดเล็กพออยู่กันได้ประมาณ 2-3 คน มีห้องนอน 1 ห้องห้องรับแขก 1 ห้อง และห้องครัว เป็นแบบที่ดึกว่าแบบเพิงหมาแหงนอีกชั้นหนึ่ง

ตูปหย่าง คือบ้านหลังเล็กทําด้วยไม้ไผ่ และยกพื้น มุงด้วยใบตองตึงและแฝกคา มีฝาขัดแตะกันเป็นห้องนอน และห้องรับแขก มีห้องครัวเชื่อมออกไปด้านหลัง

เรือนหย่าง คือเรือนไม้เครื่องผูกหรือบ้านที่ทําด้วยไม้ไผ่ทั้งหมดคานที่เรียกกันในเมืองเหนือคือ "เรือนพากามังง ดงามังว" คือบ้านพากและดงามังวนั่นเอง

2. เรือนไม้จริง หรือเรือนพื้นแป้น ผาแป้น เป็นบ้านที่ทําด้วยไม้เนื้อแข็งหรือ

เนื้ออ่อนอย่างประณีตละเอียดและมีฝีมือ จำนวนก็ได้เป็นหลายแบบ คือ เรือนกาแล, เรือนทรงปั้นหยา, เรือนแบบทรงมานิลา, เรือนแบบบังการโล และเรือนแบบสมัยใหม่ (รายละเอียดโปรดดูเพิ่มเติมใน มณี พยอมยงค์. 2529)

ระบบครอบครัว และ เครือญาติ

ลักษณะของชาวล้านนาแต่โบราณเมื่อคู่หนุ่มสาวแต่งงานแล้วนิยมนำฝ่ายชายไปอยู่ร่วมกับฝ่ายหญิง เรียกว่า "วิวาหมงคล" หรือ "วิวาพะมังคละ" (มณี พยอมยงค์. 2529 : 170) การนำฝ่ายหญิงมาอยู่กับฝ่ายชายนั้นกระทำอยู่เหมือนกันแต่บางครั้ง ทั้งนี้เนื่องมาจากฝ่ายชายเป็นลูกคนเดียวจึงต้องการให้ฝ่ายหญิงไปดูแลพ่อแม่ของตน หรือเหตุผลอีกประการหนึ่งคือ หญิงสาวเป็นลูกกำพร้า เมื่อฝ่ายชายมีความพอใจเขาก็เข้ามาเป็นภรรยา และอยู่ที่บ้านของฝ่ายชาย ฝ่ายชายที่ไปอยู่ร่วมกับฝ่ายหญิงนั้น ตามประเพณีแล้วต้องไปรับใช้บิดา มารดา ฝ่ายหญิง ประมาณ 3 ปี เป็นอย่างน้อย หากบ้านนั้นไม่มีน้องชายหรือน้องสาวของฝ่ายหญิงอยู่ เขาจะต้องอยู่กับบิดา มารดาฝ่ายหญิงตลอดไป ลักษณะการสืบทอดเชื้อสายวงศ์ตระกูลของครอบครัวจึงเป็นการสืบทอดเชื้อสายทางมารดา (matrilineal)

แบบแผนการผลิตและโครงสร้างทางเศรษฐกิจ

ชาวล้านนามีความผูกพันอยู่กับสภาพแวดล้อมทางดินของตนในด้านวัฒนธรรม สังคม การเมือง เศรษฐกิจ และจิตวิทยา โดยถือว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว วงศ์วานญาติและชุมชนหมู่บ้านของตนเอง มากกว่าจะถือว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของประเทศ หรือแม้แต่อำเภอหรือจังหวัด

วิถีการผลิตของชาวบ้านแต่เดิมก่อนที่จะอิทธิพลของลัทธิทุนนิยม (capitalism) และการทำให้ทันสมัย (modernization) จะแพร่กระจายเข้าไปถึงนั้น ส่วนใหญ่จะมีอาชีพทำนาปลูกข้าวโดยเฉพาะข้าวเหนียว ซึ่งต้องอาศัยการทดน้ำจึงเกิดการรวมกลุ่มกัน

การทำเหมืองผายเพื่ออำนวยความสะดวกในการผลิต เมื่อผ่านขั้นตอนการทำงานก็จะหันมาทำ
 หัตถกรรมต่างๆ ในแต่ละหมู่บ้านจะมีผู้คนที่มีความชำนาญหัตถกรรมเฉพาะอย่างแตกต่างกัน
 ไป เช่น หมู่บ้านเครื่องเงิน หมู่บ้านเครื่องเงิน หมู่บ้านตีมีด ทาพาล (เหล็กทำใช้สวมหัวหมู
 10) ลักษณะการผลิตจึงเป็นทั้งการผลิตเพื่อใช้สอยในชุมชนและแลกเปลี่ยนระหว่างท้องถิ่น
 ใกล้เคียง หน่วยพื้นฐานทางเศรษฐกิจของชาวบ้าน คือ ครอบครัวของตนและของญาติพี่น้อง
 ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องติดต่อกับศูนย์กลางหรือเมืองใหญ่เพื่อจับจ่ายซื้อ
 ของแต่อย่างใด เพราะข้าวของทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นอาหารเสื้อผ้า เครื่องมือ เครื่องใช้
 การเกษตร และวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง มีอยู่พร้อมแล้วภายในหมู่บ้าน ดังนั้นระบบการ
 แลกเปลี่ยนที่อาศัยตลาดเป็นแหล่งศูนย์กลางจึงไม่มีความจำเป็น ที่เป็นเช่นนี้เพราะชาวบ้าน
 ส่วนใหญ่ส่วนใหญ่เป็นชาวนาที่ทามาหากินพอเลี้ยงตัวเองและไม่ผลิตผลเหลือพอที่จะไปขาย
 ที่ตลาด สำหรับชาวนาที่มีผลิตผลเหลือกินเหลือใช้ก็จะขายผลิตผลของตนต่อชาวบ้านด้วยกัน
 เอง เพื่อแลกเปลี่ยนกับแรงงานหรือความช่วยเหลือต่างๆ หรือไม่ก็ขายให้กับพ่อค้าคนกลาง
 ชาวจีน ซึ่งเดินทางจากในเมืองเข้ามายังหมู่บ้านในรูปแบบของการค้าขายสิ่งของที่ชาวบ้าน
 ผลิตเองไม่ได้ เช่นเกลือ หรือของประดับเป็นต้น ระบบการผลิตเพื่อยังชีพนี้จึงต้องอาศัย
 ความร่วมมือกันของคนในหมู่บ้านเป็นเงื่อนไขสำคัญ ดังนั้นความสัมพันธ์ที่กลมเกลียวกันจึง
 เป็นสิ่งจำเป็น วัฒนธรรมที่ดำรงมาแต่เก่าแก่ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
 จึงมีส่วนให้ผู้คนมีความสัมพันธ์กันในระบบเครือญาติ ผู้อาวุโสได้รับการนับถืออย่างประดุจ
 เป็นญาติผู้ใหญ่ของตนจากระบบการผลิตที่ต้องพึ่งพาธรรมชาตินี้ ทำให้ความสัมพันธ์ในส่วน
 นี้จึงอยู่ในรูปของการให้คุณค่ากับธรรมชาติในรูปของ ความเชื่อ มีพิธีกรรม กฎศีลธรรมหรือ
 จารีตที่ยึดถือปฏิบัติ โดยเชื่อว่าสิ่งของตามธรรมชาติไม่ว่า น้ำ ที่ดิน ป่า ภูเขา ล้วนมีผี
 หรือเทพดาสิงสถิตอยู่การจะเข้าไปประโยชน์จากธรรมชาติ ต้องขออนุญาตจากเทพดาฟ้า
 ดินเสียก่อน การทามาหากินของชาวบ้านไม่ได้มุ่ง "สะสมทรัพย์" เพื่อความร่ำรวยมั่งคั่ง
 แต่จะทำเพียงเพื่อ "พอมีพอกินและที่เหลือคือการทำบุญ" เพื่อสะสมไว้ในโลกหน้า การนำ
 ทรัพยากรธรรมชาติมาใช้จึงอยู่ในแวดวงจำกัด ไม่ค้นคว้าใช้อย่างหุนเหียว ดังนั้นคูลย์
 ของธรรมชาติจึงไม่ถูกกระทบกระเทือนมากนัก (นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2531 : 25-37)

วางแผนของวัฒนธรรมทางการเมือง มีลักษณะของการเน้นความเสมอภาค เนื่อง

จากฐานะทางเศรษฐกิจของประชาชนในท้องถิ่นไม่แตกต่างกันมากนัก และอีกประการหนึ่ง การที่ต่างฝ่ายต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างมากระหว่างการดำรงชีวิต จึงทำให้เกิดความตึงเครียดในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมเกิดขึ้นได้ยาก

วิถีชีวิตของคนในชุมชนชนบทภาคเหนือดำเนินเช่นนี้มาช้านาน จวบกระทั่งเข้าสู่ยุคสมัยที่เรียกว่า "กระแสของการพัฒนาทางเทคโนโลยี" เข้ามามีส่วนผลักดันให้วิถีชีวิตของชนชาวล้านนา ได้แปรเปลี่ยนไปอย่างเห็นได้ชัด โดยเริ่มตั้งแต่ยุคสมัยของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้มีกฤษฎีกาเร่งส่งเสริมความเจริญเมื่อประมาณ 70 ปีมาแล้ว โดยติดต่อทางรถไฟเชื่อมราชธานีกับหัวเมืองภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคใต้ ขยายการปกครองไปสู่ส่วนภูมิภาค กระจายความเจริญ เลิกทาส ออกกฎหมาย ส่งเสริมการศึกษาภาคบังคับ สร้างโรงเรียน ตัดถนนทั่วประเทศ ฯลฯ ความเจริญทางวัตถุเริ่มไหลบ่าเข้าสู่ชุมชนอย่างรวดเร็ว หมู่บ้านในชุมชนชนบทได้รับผลกระทบอย่างมาก ต่อกระแสการพัฒนาประเทศในแนวนี้ ความสะดวกสบายของการคมนาคมนั้นนอกจากจะอำนวยความสะดวกด้านการขนส่งสินค้าแล้วยังทำให้คนจีนอพยพมาจากภาคกลางเข้าสู่ภาคเหนืออย่างรวดเร็ว จากจำนวน 2,000 คน ในปี พ.ศ. 2446 เป็น 3,626 คน ในปี พ.ศ. 2462 (อานันท์ กาญจนพันธ์. 1984 : 112) กลุ่มคนจีนเหล่านี้ได้มาประกอบอาชีพค้าขาย ทำให้ปริมาณการค้าระหว่างภาคเหนือกับกรุงเทพฯ เพิ่มขึ้นมาก และการค้าขายผลผลิตที่มีน้ำหนักก็ทำได้สะดวกขึ้นโดยการขนส่งทางรถไฟ ข้าวซึ่งเป็นผลผลิตที่เคยผลิตเพื่อบริโภคในชุมชนก็ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นสินค้าที่ตลาดกรุงเทพฯ ต้องการ ลักษณะการผลิตเปลี่ยนแปลงไปเพื่อเอาใจตลาด โดยเริ่มมีการปลูกข้าวเจ้าแทนการปลูกข้าวเหนียว (ปลาย่อ ชะนะนธ์. 2530 : 20) ซึ่งเป็นอาหารหลักของภาคเหนือ การขยายตัวของ การค้าข้าวจึงเป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจที่มีผลกระทบต่อแบบแผนการผลิต (pattern of production) ของชาวล้านนามาก เพราะชาวนาหันมาทำการผลิตเพื่อขายมากขึ้น ทำให้มีความต้องการที่จะใช้ที่ดินมากขึ้นจึงทำให้เนื้อที่ป่ามีลดลงอย่างรวดเร็ว รูปแบบของการเกษตรแบบผลิตเพื่อยังชีพแต่เดิม (subsistence agriculture) จึงแปรเปลี่ยนไปเป็นเชิงพาณิชย์ (commercialization of agriculture) มากยิ่งขึ้น โดยในระหว่างปี พ.ศ. 2493 ถึง 2507 มีการปลูกพืชผลที่เอาใจตลาด (ต่างประเทศ) เช่น มีการผลิตยา

สูบเพิ่มขึ้นถึง 548 % การผลิตถั่วเหลืองเพิ่มขึ้น 174 % ถั่วลิสง 166 % และการผลิตข้าว 87 % เนื้อที่ส่วนใหญ่ 81 % ใช้ในการเพาะปลูกข้าวนาฉ่ำ พื้นที่ที่เหลือเพาะปลูกอ้อย กระเทียม พริก ถั่วลิสง ยาสูบ และถั่วเหลือง (Cohen. 1981) การพัฒนาการเกษตรไปจนถึงพาณิชย์ก่อให้เกิดความจำเป็นที่จะใช้เครื่องจักรมากขึ้น โดยชาวนาที่ร่ำรวยจะนำรถไถมาใช้ และให้ชาวนาที่ยากจนเช่าไปใช้ ลักษณะดังกล่าวทำให้เกิดการแบ่งชนชั้นขึ้นในสังคมชาวไร่ชาวนา(อานันท์ กาญจนพันธุ์. 1984 : 359) ความสัมพันธ์และความผูกพันในระบบเครือญาติแบบเดิมได้สูญสลายไป เป็นชนชั้นเจ้าของที่ดินผู้เช่าที่ดินมากขึ้น ระบบการแลกเปลี่ยนแรงงานทั้งหลายลง ชาวนาที่ยากจนต้องอาศัยแรงงานภายในครอบครัวเป็นหลักในการปลูก และต้องไปทำงานเป็นกรรมกรรับจ้างเพื่อหาเงินมาเสริมรายได้ นอกเหนือจากการทำนา วิถีชีวิตของชาวนาชนบทที่กระแสความเจริญพัฒนาไปถึงจึงแปรเปลี่ยนไปตามกระแสหลักของการพัฒนาประเทศ อย่างไรก็ตามในท้องถิ่นที่ห่างไกลวัฒนธรรมอันดั้งเดิมแต่ดั้งเดิมก็ยังคงมีหลงเหลืออยู่บ้าง

ลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าม้งและเผ่ากะเหรี่ยง

ชาวเขาที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้ คือชาวเขาเผ่าม้ง และเผ่ากะเหรี่ยง รายละเอียดที่จะนำเสนอต่อไปนี้จึงเลือกเสนอเฉพาะเอกลักษณ์(identity) ของชาวเขาทั้งสองเผ่า ซึ่งเป็นภาพลักษณ์โดยรวมดังต่อไปนี้

โดยทั่วไปชาวเขาแต่ละเผ่าจะแยกกันอยู่ไม่ปะปนกัน แต่อาจมีบางหมู่บ้าน (เช่น หมู่บ้านที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาครั้งนี้) จะมีคนต่างเผ่าไปอาศัยอยู่ด้วย เช่นคนไทย กะเหรี่ยง หรือชาวเขาที่มาจากตระกูลภาษาเดียวกัน ในการอยู่ร่วมกันนี้ ไม่มีใครมีอำนาจสูงสุด หากแต่ละหมู่บ้านจะมีหัวหน้าหมู่บ้าน ท้าหน้าที่เป็นผู้ปกครอง และระงับกรณีพิพาทที่เกิดขึ้น (ซึ่งโดยปกติแล้วชาวเขาแต่ละเผ่าจะมีการรวมกลุ่มในระดับหมู่บ้านเท่านั้น โดยถือว่าเป็นสังคมที่ใหญ่ที่สุดของชาวเขา ดังนั้นหมู่บ้านจึงเป็นจุดรวมทั้งการปกครอง สังคม และเศรษฐกิจของชาวเขา) ลักษณะที่สำคัญของเขาคือทุกเผ่า คือ มีความยึดมั่นเป็นอันเดียวกันระหว่างคนในเผ่าโดยแสดงออกมาในรูปของเครื่องแต่งกาย ภาษาที่ใช้พูด ขนบธรรมเนียม

ประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรมทางศาสนา และการแต่งงานที่ต้องกระทำกันเผ่าเดียวกัน (ธีรนาถ กาญจนอักษร. 2514 : 72 และ ลิจิต ธีรเวคิน. 2521 : 68)

ชาวเขาเผ่าม้ง (Hmong)

ชาวเขาเผ่าม้งเป็นชาวเขากลุ่มตระกูลภาษาจีน-ทิเบต (Sino-Tibetan) ในกลุ่มจีนเดิม (Main Chinese) หรือกลุ่ม แม้ว-เย้า-ปาเต็ง (Meo-Yao-Pateng) (จัดชัย บุรุษพัฒนา. 2526 : 1) มีลักษณะภาษาคล้ายกับภาษาจีน อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทยเมื่อประมาณ 135 ปีที่แล้ว (กรมประชาสงเคราะห์. 2527 : 62) แบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยๆดังนี้คือ

ม้งดำ หรือม้งน้ำเงิน หรือม้งลาย หรือม้งดอก (Blue Hmong) พวกนี้เรียกตัวเองว่า ม้งจื้อ

ม้งขาว (White Hmong) พวกนี้เรียกตัวเองว่า ม้งเคี้ยว

ม้งกั่ว(ม)ป้า หรือ กวมป้า (Gua M'Ba Hmong) หรือม้งแขนปล้องเป็นพวกที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ.2518 พร้อมกับชาวลาวลี้ภัย

บ้านของชาวเขาเผ่าม้ง

ลักษณะรูปทรงของบ้านเป็นลักษณะแบบक्रमकिन ใช้พื้นดินเป็นพื้นบ้าน วัสดุที่ใช้ปลูกสร้างเป็นวัสดุที่หาได้ด้านท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ หนุ่คา ใบตองตึง และไม้ (สำหรับทำเสาบ้าน) ส่วนผู้ที่มีฐานะดีจะใช้วัสดุก่อสร้างที่ซื้อมาจากในเมือง เช่น กระเบื้องมุงหลังคาสังกะสี ส่วนตัวบ้านก็ใช้ไม้เบญจพรรณที่หาได้บนภูเขา การสร้างบ้านแบบक्रमकिनของชาวเขาเผ่าม้งนี้ อาจจะเนื่องจากความเคยชินที่เคยอาศัยอยู่บริเวณที่มีอากาศหนาวเย็นมาก่อน การสร้างบ้านลักษณะนี้มีส่วนช่วยทำให้เกิดความอบอุ่นภายในบ้าน และป้องกันกระแสลมเย็นจากภายนอกได้เป็นอย่างดีภายในบ้านจะมี "ห้องผี" ซึ่งถือว่าเป็นที่สถิตของผีบรรพบุรุษ ผีบ้านและผีเรือนเป็นสถานที่อันเป็นที่นับถือ ซึ่งผู้ใดจะล่วงละเมิดมิได้ นอกจาก

นี้ยังมีเตาไฟตั้งอยู่กลางบ้าน ใช้สำหรับเป็นที่ประกอบอาหาร ให้ความสว่างภายในตัวบ้าน ตอนกลางคืน และให้ความอบอุ่น อีกทั้งในเวลาที่มีอากาศหนาวจัดยังใช้นอนผิงไฟได้เป็นที่ น่าสังเกตคือ บ้านชาวเขาที่สร้างตามรูปทรงดั้งเดิมตามประเพณีนั้น จะไม่มีหน้าต่างบ้านเลย

ระบบครอบครัวและเครือญาติ

กล่าวได้ว่าสังคมชาวเขานั้น ครอบครัวจะมีบทบาทสำคัญต่อสมาชิกมากโดยเฉพาะในด้านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (Socialization) เกือบจะทุกรูปแบบสมาชิก จะได้รับการอบรมสั่งสอนจากครอบครัวแทบทั้งสิ้น อาทิเช่น ขนบธรรมเนียมประเพณีของเผ่า ตลอดจนการประกอบพิธีกรรมต่างๆ การทำมาหากินและวิถีการดำเนินชีวิตโดยทั่วไป

ระบบครอบครัวของชาวเขาเผ่าม้งส่วนใหญ่ จะอยู่ในรูปแบบของครอบครัวขยาย (extended family) กล่าวคือเป็นครอบครัวที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูกและญาติพี่น้องคนอื่นๆ เป็นต้นว่า ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา อาศัยอยู่รวมกันภายใต้หลังคาเรือนเดียวกันจึงจัดเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ อีกทั้งประเพณีของเผ่ายังยินยอมให้ผู้ชายมีภรรยาได้หลายคน (polygamy) ถ้าผู้ชายมีฐานะดีหรือภรรยาไม่สามารถมีบุตรชายได้ และตัวบุตรชายเอง เมื่อแต่งงานแล้วจะต้องนำภรรยา มาอาศัยอยู่กับพ่อแม่ (Patrilocal residence) เช่นเดียวกับประเพณีของชาวจีน จึงสันนิษฐานว่า ชาวเขากลุ่มนี้ จัดอยู่ในกลุ่มจีนเดิม (Main Chinese) ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ดังนั้นทั้งแบบแผนการแต่งงานและที่อยู่อาศัยจึงได้รับอิทธิพลมาจากจีน นอกจากนี้สมาชิกที่อาศัยร่วมกันในลักษณะนี้ย่อมต้องช่วยทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การปลูกข้าวไร่และข้าวพด เพื่อใช้บริโภคร่วมกัน ผลผลิตที่ได้ถือเป็นของส่วนรวม แต่ถ้าเป็นการปลูกเงินสด (cash crop) เพื่อไว้ขายหรือเพื่อเป็นรายได้แล้วปรากฏว่าครอบครัวเล็กๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในครอบครัวใหญ่ต่างก็ทำของตนเอง เมื่อขายได้เงินมาก็เป็นรายได้ของตนเอง (กรมประชาสงเคราะห์. 2527 : 22)

สำหรับระบบเครือญาติของชาวเขาเผ่าม้งนั้น การมีนามสกุล (แซ่) เดียวกัน หมายถึงความเป็นญาติพี่น้อง แม้ว่าจะอยู่กันคนละหมู่บ้านก็ยังถือว่าเป็นญาติกัน เคารพน

มีบรรพบุรุษเดียวกันมีการนับญาติตามลำดับอาวุโส ส่วนการสืบทอดเชื้อสายวงศ์ตระกูลนั้น เป็นการสืบทอดเชื้อสายทางบิดา (patrilineal) ด้วยเหตุนี้จึงให้ความสำคัญต่อการมีบุตรชาย ถ้าภรรยาคนไหนไม่มีบุตรชายแล้ว คนก็สามารถจะมีภรรยาใหม่ได้

แบบแผนการผลิตและโครงสร้างทางเศรษฐกิจ

ม้งเป็นชาวเขาที่มีสภาพเศรษฐกิจสูงกว่าชาวเขากลุ่มอื่นๆ จากการศึกษาของยัง (Young. 1962 : 43 ; อ้างอิงมาจาก แกรี่ เยียส. (เขียน). ถาวร อภรณ์สุวรรณ (ผู้แปล) 2530-2531 : 15) พบว่าชาวม้งมีหัวการค้าเห็นได้ชัดเจนจากการเข้ามาเกี่ยวข้องกับการปลูกพืชและค้าขายสินค้าต่างๆ โดยมีแรงงานเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุด เนื่องจากมีสภาพเป็นครอบครัวขยาย ดังนั้นสมาชิกแต่ละคนต้องช่วยกันทำงานที่เป็นกิจกรรมของครอบครัวร่วมกันและมีหน้าที่แตกต่างกันตามเพศและอายุ อย่างเช่น เด็กจะต้องตามพ่อแม่ไปไร่เพื่อช่วยทำงานเท่าที่กำลังความสามารถจะทำได้ เป็นต้นว่า เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย เก็บวัชพืช หยอดพันธุ์ข้าว หรือดูแลเด็กอ่อนแบ่งเบาภาระของพ่อแม่ (อานันท์ กาตุจนพันธุ์. 2521 : 8 ; อ้างอิงมาจาก Geddes. 1976 : 136-137) คนแก่ก็ช่วยดูแลเด็กเล็กบ้าง เลี้ยงสัตว์บ้าง หรือทำงานจำพวกจัดสานไม้ไผ่ในครัวเรือน สำหรับงานในไร่หรืองานกลางแจ้งโดยทั่วไปเป็นภาระหน้าที่ของผู้ชายที่อยู่รับจ้างแรงงาน ผู้หญิงเผ่าม้งนั้นต้องรับผิดชอบงานบ้านทั้งหมด และยังคงออกไปช่วยผู้ชายทำงานในไร่อีก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าผู้ชายเห็นว่าได้เสียเงินจำนวนมากไปแล้วต้องแต่งงาน ฉะนั้นผู้หญิงจึงต้องทำงานมากกว่าผู้ชายเป็นการทดแทน ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า สถานภาพของผู้หญิงเผ่าม้งนั้นดีกว่าผู้ชายมาก

สำหรับปัจเจกบุคคลที่มีฐานะเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน หมอผี หรือผู้อาวุโสนั้นจะเป็นที่เคารพนับถือของคนทั้งหมู่บ้าน ในฐานะที่มีเกียรติทางสังคมสูงกว่าคนอื่น

วิถีชีวิตของชาวเขานั้นระบบสังคม และวัฒนธรรมจะเต็มไปด้วยพิธีกรรมต่างๆ มากมาย ซึ่งใช้เป็นเครื่องวัดเกียรติของครอบครัวที่สามารถรับภาระตามประเพณีได้ด้วยการจัดพิธีกรรมเลี้ยงฉลอง (reciprocal feast) ซึ่งจะมีความร่ำรวยได้ประการหนึ่ง

ครัวเรือนที่สามารถมีผลิตผลส่วนเกินได้มากจะเก็บผลิตผลส่วนเกินไว้ในรูปของมีค่าต่างๆ เช่น สัตว์เลี้ยงประเภทหมู ไก่ และวัวซึ่งถือว่าเป็นสัตว์ที่เลี้ยงไว้แสดงฐานะ เพราะสัตว์เหล่านี้จะถูกนำไปใช้ในการทำพิธีกรรมส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งก็ไว้ใช้เป็นสินสอดในการขอผู้หญิงมาเป็นภรรยา เคริทซ์ (อานันท์ กาตุจนพันธุ์. 2521 : 15 ; อ้างอิงมาจาก Kirsch. 1973 : 15) พบว่าชาวเขาในเอเชียอาคเนย์ทั่วไปใช้วิธีการเปลี่ยนพลังทางเศรษฐกิจมาเป็นเกียรติยศด้วยการใช้พิธีกรรมที่เรียกว่า "พิธีทานบุญเลี้ยงฉลอง" (feast to merit) โดยการทำพิธีเลี้ยงทั้งชุมชนได้นั้น เจ้าภาพจะนำสัตว์เลี้ยงมาแจกจ่ายกันกินจึงเท่ากับว่าเจ้าภาพทำหน้าที่เป็นตัวแทนของชุมชนในการเลี้ยงผี ที่สามารถบันดาลความอุดมสมบูรณ์และความเจริญงอกงามแก่ผลผลิตของชุมชนจึงทำให้เจ้าภาพมีเกียรติมากขึ้น

ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง (Karen)

"กะเหรี่ยง" เป็นชื่อเรียกรวมๆ ที่มาจากภาษาอังกฤษว่า Karen ซึ่งฝรั่งเรียกตามพม่าจากคำว่า "คะยิ่น" อันมีความหมายว่าเป็นคนป่า คนเถื่อนหรือทาส ชาวกะเหรี่ยงอพยพเข้ามาในประเทศไทยเมื่อประมาณ 200 ปีที่แล้ว (กรมประชาสัมพันธ์. 2527 : 57) จัดอยู่ในกลุ่มตระกูลภาษาจีน-ทิเบต (Sino-Tibetan) ในกลุ่ม ทิเบต-พม่า (Tibeto-Burman) เป็นพวกที่สืบเชื้อสายมาจากพวก โลโล-โนสุ (Lolo-Nosu) ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากพวกทิเบต (ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. 2526 : 65) ชนชาติกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยๆ ได้ 4 เผ่า ดังนี้

กะเหรี่ยงสะกอ (Sgaw-Karen) พวกเขาเรียกตัวเองว่า "ปกาเกอะญอ" เป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุด คำว่า "ปกาเกอะญอ" ที่พวกเขาเรียกตัวเองนี้แยกออกเป็น 2 พยางค์ คือ ปกา แปลว่า คน กะญอ แปลว่า ง่าย "คนง่ายๆ" จึงเป็นชื่อที่บอกถึงโลกทัศน์ของชนเผ่านี้ว่าเป็นคนที่ทำอะไรง่ายโดยตรงไปตรงมา ความลึกซึ้งของชนเผ่าปกาเกอะญอ คือความเรียบง่าย ความซื่อตรง จริงใจ รักธรรมชาติ รักความสงบ ชอบเสียงเพลง และมีจิตใจอ่อนไหว เป็นชนเผ่าที่มีความสนุกสนานร่าเริงอยู่ในสายเลือด ยิ้มแย้มเป็นมิตรกับคนที่มาเยือน

เผ่าที่สอง คือ กะเหรี่ยงโปว์ (Pwo-Karen) เรียกตัวเองว่า "โพ่ง"

คนไทยมักจะเรียกพวกนี้ว่า "กะเหรี่ยง"

อีกเผ่าหนึ่ง คือ กะเหรี่ยงคะยา (Kayah-Karen) หรือ ปะแ

กลุ่มสุดท้าย คือ พวกตองซู, ตองซู (Thongsue, Taungthu)

หรือกะเหรี่ยงปะโอ

กะเหรี่ยงสองกลุ่มหลังนี้มีจำนวนน้อยและอาศัยอยู่ในเขตอำเภอเมืองจังหวัด
แม่ฮ่องสอนเท่านั้น

บ้านของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง

ลักษณะรูปทรงของบ้านชาวกะเหรี่ยง จะแตกต่างจากชาวเขาเผ่าม้งโดยจะ
เป็นลักษณะแบบยกพื้น ส่วนวัสดุที่ใช้ในการสร้างบ้านก็มีลักษณะเช่นเดียวกับชาวเขาเผ่าอื่นๆ
คือเป็นวัสดุที่หาได้ในพื้นที่นั้นเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะรูปทรงบ้านที่แตกต่างเนื่องจากว่าชาวเขา
เผ่านี้เคยตั้งบ้านเรือนอยู่ในระดับที่ต่ำลงมา และความหนาวเย็นของอากาศก็มีไม่มากเท่า
โรนั๊ก สำหรับบ้านแบบน้ำใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น ใช้เป็นที่พักผ่อน นั่งทำงาน
บ้าน ทอผ้า เก็บไม้ฟืน หรือเลี้ยงสัตว์พวกวัว ควาย ไก่ และหมู เป็นต้น ส่วนรายละเอียด
ภายในบ้านมีลักษณะเช่นเดียวกับที่กล่าวมาแล้วในลักษณะบ้านของชาวเขาเผ่าม้ง

ระบบครอบครัวและระบบเครือญาติ

ระบบครอบครัวของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงส่วนใหญ่ จะเป็นลักษณะครอบครัว
เดี่ยว (nuclear Family) หมายถึง ครอบครัวที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูกเท่านั้น
นอกจากนี้ข้อกำหนดตามประเพณีกำหนดให้ผู้ชายมีภรรยาได้เพียงคนเดียว (monogamy)
ดังนั้นครอบครัวจึงมีขนาดเล็กกว่าชาวเขาเผ่าม้ง นอกจากนี้หลังจากแต่งงานแล้ว สามีจะ
ต้องไปอยู่บ้านภรรยาระยะหนึ่งเพื่อเป็นแรงงานทำงานให้กับครอบครัวฝ่ายภรรยา หลังจาก
นั้นจึงแยกออกไปอยู่ตามลำพังเฉพาะครอบครัวของตนต่อไป หรือจนกระทั่งน้องสาวภรรยา
คนต่อไปแต่งงาน ส่วนลูกสาวคนสุดท้ายเมื่อแต่งงานแล้วจะต้องอยู่กับพ่อแม่ตลอดไป ลักษณะ

การสืบทอดเชื้อสายวงศ์ตระกูลของครอบครัวจะสืบทอดเชื้อสายทางมารดา(matrilineal)

ลักษณะแบบแผนการผลิตและโครงสร้างทางเศรษฐกิจมีลักษณะเช่นเดียวกับชาวเขาเผ่าอื่นๆ คือมีลักษณะเศรษฐกิจแบบยังชีพ(subsistence economy) กล่าวคือเป็นการผลิตเพื่อบริโภคภายในครอบครัว และวิธีการผลิตก็เป็นแบบประเพณี คือทำไปตามแบบอย่างที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษเป็นส่วนใหญ่

อย่างไรก็ตามชาวเขาซึ่งหมู่บ้านของตนเองตั้งอยู่ใกล้พื้นที่ราบหรือในบริเวณที่ราบที่มีการคมนาคมติดต่อค่อนข้างสะดวกนั้น วิถีชีวิตของเขาคouldได้รับอิทธิพลจากความเป็นเมือง(urbanization) ค่อนข้างมาก ทั้งนี้โดยพิจารณาจากฐานะทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น มีรถยนต์บรรทุกเล็กใช้ มีไฟฟ้า การคมนาคมหาสินค้ามากขึ้น เพราะว่าชาวเขาสามารถนำผลผลิตออกไปขายได้ง่ายขึ้น ดังจะเห็นได้จากการที่ชาวเขามีการปลูกพืชที่สามารถขายเป็นเงินสดกันแพร่หลายขึ้น สภาพความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันมีความสะดวกสบายขึ้น สังเกตได้ว่าตามบ้านของชาวเขาบางแห่งมีหม้อหุงข้าวไฟฟ้า ตู้เย็น โทรทัศน์ และเตารีด ในขณะที่ความเคร่งครัดที่มีต่อขนบธรรมเนียมประเพณีในหมู่บ้านดังกล่าวเริ่มลดลง

นโยบายทางการศึกษาของรัฐที่มีต่อชาวเขา

ตั้งแต่รัฐสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ที่ทรงริเริ่มใช้ระบบการศึกษาแบบใหม่ที่ส่วนกลางและใช้ภาษาไทยกลางเป็นสื่อในการสอน เพื่อปลูกฝังความรู้สึกจงรักภักดีต่ออำนาจส่วนกลางโดยระบบวัฒนธรรมร่วม (common culture) เพื่อประโยชน์ในการสร้างชาติ (nation building) (พททิสานัน ชุมพล, มรว. 2531 : 42) คำว่า "ชาติ" แต่เดิมหมายถึง ถิ่นกำเนิดและชาติกำเนิด (สถานภาพ) ก็ถูกแปรความหมายให้เป็นชุมชนทางวัฒนธรรมที่มีภาษาไทยร่วมกัน มีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติและมีพระมหากษัตริย์พระองค์เดียวกัน ในแง่ของชนกลุ่มน้อยโดยเฉพาะชาวเขา ความพยายามของรัฐที่จะผสมกลมกลืนชาวเขาให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชาวไทย เห็นได้จากนโยบายของรัฐที่มีต่อชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ คือการดำเนินนโยบายรวมพวก (interration policy)

เพื่อจะช่วยให้ชาวเขาสามารถปรับตัวและผสมกลมกลืนเข้ากับคนไทยได้ (บจคภัย
บุรุษพันธ์. 2526 : 77-78) รัฐจัดกระทำโดยผ่านกระบวนการจัดการศึกษาให้แก่
ชาวเขาในทุกรูปแบบ ทั้งการศึกษานอกระบบ และในระบบสำหรับการศึกษาระบบเพื่อ
ชาวเขานั้นรัฐได้ดำเนินการมากกว่า 50 ปีแล้ว โดยมีโรงเรียนชาวเขาแห่งแรกขึ้นในปี
พ.ศ.2478 คือโรงเรียนบ้านนายเล้าดำ ในหมู่บ้านมัง เขตอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก
เป็นโรงเรียนประชาบาลสังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (สำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาแห่งชาติ. 2527 : 36) และจากการสำรวจของสำนักงานคณะกรรมการ
การประถมศึกษาแห่งชาติ ในปี พ.ศ.2526 พบว่ามีโรงเรียนสอนชาวเขาทั้งหมด 881
โรงเรียน จากการดำเนินงานของ 10 หน่วยงาน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษา
แห่งชาติ. 2526 : 72)

สำหรับหมู่บ้านชาวเขาที่ตั้งอยู่ไม่ห่างไกลจากชุมชนชาวไทยมากนัก เด็กชาวเขา
เหล่านี้มีโอกาสที่จะเข้าเรียนในโรงเรียนในหมู่บ้านใกล้เคียงร่วมกับเด็กชาวไทยตามปกติ
อย่างไรก็ตามหากจะพิจารณาถึงความก้าวหน้าด้านการศึกษาระบบของชาวเขาในลักษณะ
การอ่านออกเขียนได้ (literacy) แล้วจากการสำรวจเมื่อปี พ.ศ.2510 โดย
คณะกรรมการสหประชาชาติ ปรากฏว่าชาวเขาส่งผลร้อยละ 80 ยังคงอ่าน และเขียน
ภาษาไทยไม่ได้ และในปี พ.ศ.2521 กรมประชาสงเคราะห์ได้สำรวจ การอ่าน เขียน
ภาษาไทยได้ของเด็กชาวเขาพบว่าจำนวนเด็กชาวเขาที่อ่านเขียนภาษาไทยได้มีจำนวน
เพียง 4,023 คนเท่านั้น (ม.ล. พันธุ์สุรีย์ ลดาวัลย์. 2531 : 260)

สาเหตุที่การศึกษาระบบของชาวเขาไม่ก้าวหน้าขึ้นนี้อาจจะมีสาเหตุมาจาก

1. การตั้งหมู่บ้านจัดกระจายและอยู่อย่างโดดเดี่ยวของชาวเขา โดยเฉพาะ
หมู่บ้านชาวเขาที่ตั้งอยู่ห่างไกลเส้นทางคมนาคม หรือหมู่บ้านของคนไทย ส่วนมากหมู่บ้าน
ชาวเขาเหล่านี้จะมีจำนวนครัวเรือนไม่มากนัก ทำให้การบริการการศึกษาของรัฐเป็น
ไปไม่ถึงทั่วถึง ทั้งนี้เพราะจำนวนเด็กในวัยเรียนมีจำนวนไม่มากพอที่จะเปิดห้องเรียน และ
ไม่สามารถรวบรวมเด็กในวัยเรียนจากหมู่บ้านใกล้เคียงมาเรียนรวมกันได้ ทำให้เด็กในวัย
เรียนไม่ได้รับบริการการศึกษา นอกจากนั้นโรงเรียนบางแห่งเมื่อเปิดสอนแล้วไม่มีครูสมัคร
ใจไปสอนด้วยเหตุว่า ตั้งอยู่ห่างไกลและการคมนาคมไม่สะดวก

2. การอพยพเคลื่อนย้ายของชาวเขา ชาวเขาเป็นจำนวนมากมีการอพยพเคลื่อนย้ายบ่อยๆ เนื่องจากแบบแผนการผลิตที่ทำให้ชาวเขาต้องอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของที่ดิน เมื่อที่ดินลดความอุดมสมบูรณ์ลงก็ต้องเคลื่อนย้ายไปแผ้วถางที่ดินแห่งใหม่ ทำให้การจัดการศึกษาแก่ชาวเขาต้องหยุดชะงักลงเนื่องจากโรงเรียนที่ตั้งไว้ต้องยุบเลิก นอกจากนี้หมู่บ้านชาวเขาบางแห่งยังถูกผู้ก่อการร้ายคุกคาม ทำให้ไม่ปลอดภัยต่อครูหรือเจ้าหน้าที่ จึงทำให้บุคลากรเหล่านี้ไม่ยอมมาปฏิบัติงาน

3. การไม่ยอมรับการศึกษา เนื่องจากแบบแผนการผลิตของชาวเขานั้นแรงงานเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ ดังนั้นแรงงานเด็กก็มีส่วนสำคัญที่จะช่วยในการผลิตจึงทำให้บิดามารดาของเด็กมองไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา การให้เด็กไปเรียนหนังสือสำหรับบางครั้งรอบรู้ หมายถึง การสูญเสียแรงงาน และต้องไปว่าจ้างแรงงานจากที่อื่นมาทดแทน ที่สำคัญคือ การเรียนภาษาไทยไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน หรือทำการติดต่อกับคนต่างเผ่าได้ จึงเป็นสาเหตุหนึ่งของการที่ชาวเขาไม่ยอมรับภาษาไทยและการศึกษา ซึ่งกรณีดังกล่าวนี้จะยกเว้นสำหรับหมู่บ้านที่ความเจริญ และการคมนาคมสะดวก และสามารถติดต่อสื่อสารกับคนไทยด้านการคมนาคมหาสินค้ามา

4. การจัดหลักสูตรยังไม่เหมาะสม หลักสูตรที่ใช้สำหรับนักเรียนชาวเขายังเป็นหลักสูตรเดียวกับเด็กชาวไทยพื้นราบโดยทั่วไป จึงไม่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและวิถีการดำเนินชีวิตของชาวเขา เป็นเหตุให้นักเรียนและผู้ปกครองไม่ได้รับประโยชน์จากการศึกษาในระบบโรงเรียนเท่าที่ควร

บทที่ 4

วิธิตำเนินการวิจัย

จุดมุ่งหมายในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาถึงโอกาสในการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของเยาวชนในชนบทภาคเหนือ ที่มีความแตกต่างกันในวิถีการดำรงชีวิต เชื้อชาติและเผ่าพันธุ์แต่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ว่ามีความแตกต่างหรือคล้ายคลึงกันในการตัดสินใจที่จะส่งบุตรหลานเข้าเรียนต่อ หรือมาทำให้เข้าเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นอย่างไร ผลของการการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะช่วยทำให้เกิดความกระจ่างชัดในแนวนโยบายการจัดการการศึกษาเพื่อสนองตอบความต้องการของกลุ่มบุคคลในระดับท้องถิ่น และเป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจ แนวคิดและกระบวนการตัดสินใจของกลุ่มบุคคลต่างๆที่มีต่อการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาระดับจุลภาค (Micro-Approaches) ซึ่งจัดเป็นเทคนิคการวิจัยแนวใหม่ในอันจะได้มาซึ่งคำตอบจากปัญหาการวิจัยที่ต้องการจะทำความเข้าใจกับความจริงทางสังคม (social facts) เทคนิคการวิจัยแนวนี้ได้มีมาใช้ครั้งแรกในการศึกษาค้นคว้าทางประชากรศาสตร์โดยกลุ่มนักวิจัยทางประชากรศาสตร์ นาร์โดย ฮิลล์ ฮิลล์ (Allan Hill) ซึ่งนำเสนอผลงานครั้งแรกในการประชุมที่มหาวิทยาลัยแห่งชาติออสเตรเลีย (Australian National University) ในกรุงแคนเบอร์รา (Canberra) ในเดือนสิงหาคม ปี ค.ศ. 1984 โดยการนำของ จอห์น คาลด์เวล (John Caldwell) ลักษณะการวิจัยทางสังคมศาสตร์นั้น การจะใช้วิธีการศึกษาเพียงวิธีหนึ่งวิธีใดนั้นทำให้ลักษณะการแสวงหาคำตอบจะกระทำได้ไม่ครอบคลุมและไม่ทั่วถึง (holistic) ดังนั้นวิธีการศึกษาระดับจุลภาค (Micro-Approaches) จึงเป็นความพยายามของนักวิจัยที่จะใช้วิธีการศึกษาหลายรูปแบบ เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบที่ค่อนข้างจะสมบูรณ์มากที่สุด (Caldwell and Hill. 1988 : 1-9) ในการวิจัยครั้งนี้ วิธีที่จะทำได้มาซึ่งข้อมูลกระทำตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การศึกษาสภาพข้อมูลพื้นฐานทางด้านลักษณะของชุมชน และคุณลักษณะเฉพาะ

ของแต่ละครัวเรือน (household) ใช้วิธีการสำมะโนประชากร (census) ด้วยวิธีการ
สัมภาษณ์ประชากรในหมู่บ้านหัวขี้เหล็ก ทุกหลังคาเรือน โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

- 1.1 เพื่อทำความเข้าใจคุณลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจน คุณลักษณะ
เฉพาะของชุมชน และของแต่ละครัวเรือน
- 1.2 เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับสมาชิกในชุมชนและ เป็นการศึกษาถึงคุณลักษณะของ
ประชากรในชุมชน
- 1.3 เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการแบ่งกลุ่มประชากรในการศึกษาอย่าง
จำเพาะเจาะจงในประเด็นของกระบวนการตัดสินใจที่จะส่งบุตรเรียน
ต่อหรือไม่เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ลักษณะของข้อมูลพื้นฐานที่สัมภาษณ์ประกอบไปด้วย

- (1) รายละเอียดเกี่ยวกับหัวหน้าครัวเรือน ได้แก่ ชื่อ-นามสกุล, บ้านเลขที่,
เชื้อชาติ, เพศ, อายุ และระดับการศึกษา
 - (2) รายละเอียดเกี่ยวกับสมาชิก ในครอบครัว ได้แก่ จำนวนบุตร,
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน
 - (3) รายละเอียดเกี่ยวกับสถานภาพทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพหลักของ
ครอบครัว, แหล่งที่มาของรายได้ครอบครัว แหล่งรายได้หลัก,
รายได้ต่อปี, รายละเอียดเกี่ยวกับเครื่องใช้ภายในบ้านที่จะบ่งบอกถึง
ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว เช่น โทรทัศน์, ตู้เย็น ฯลฯ ,
จำนวนที่ดินที่ถือครองเป็นเจ้าของ และที่ดินที่เช่าทำกิน
 - (4) รายละเอียดเกี่ยวกับการศึกษาของบุตร ได้แก่ การมีบุตรที่กำลังศึกษาอยู่
ในชั้นมัธยมศึกษา และชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 และความคาดหวังว่า
จะส่งบุตรเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาของผู้ที่มีบุตรอยู่ในชั้น บ.5-6
- (รายละเอียดของแนวทางการสัมภาษณ์ดังแสดงในภาคผนวก ก)
2. การศึกษาโอกาสในการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้

จากการสัมภาษณ์ ในข้อ 1 มาแยกแยะตามลักษณะของเชื้อชาติได้ทั้งหมด 3 เชื้อชาติ ได้แก่ ม้ง และแต่ละเชื้อชาตินำมาแยกเป็น

- ก. กลุ่มที่มีบุตรศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาโดยจะเลือกผู้ที่บุตรเรียนจบชั้น ป.6 ในช่วง พ.ศ.2529-2534
- ข. กลุ่มที่ไม่มีบุตรศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาโดยจะเลือกจากผู้ที่ไม่บุตรเรียนจบชั้น ป.6 ในช่วง พ.ศ.2529-2534
- ค. กลุ่มที่มีบุตรกำลังศึกษาในระดับชั้น ป.5-ป.6 และตั้งใจจะให้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา
- ง. กลุ่มที่มีบุตรกำลังศึกษาในระดับชั้น ป.5-ป.6 แต่จะไม่ให้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา
- จ. กลุ่มที่มีบุตรเคยเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาแต่ออกกลางคัน

ในแต่ละกลุ่มเมื่อแบ่งออกเป็นแต่ละเชื้อชาติแล้ว (กลุ่ม ก 3 เชื้อชาติ, กลุ่ม ข 3 เชื้อชาติ, กลุ่ม ค 3 เชื้อชาติ, และกลุ่ม ง 3 เชื้อชาติ) จะได้ทั้งหมด 12 กลุ่ม จากนั้นใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) เพื่อเลือกผู้ที่จะให้ข้อมูล (key informant) ประกอบไปด้วย ตัวเด็ก (index child) และพ่อแม่ของเด็ก กลุ่มละ 2 ครอบครัว รวมทั้งสิ้น 24 ครอบครัว โดยจะใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบลึก (indepth interview)

ลักษณะของข้อมูลพื้นฐานที่สัมภาษณ์แบบลึกในกลุ่มผู้ปกครองม้งนี้

- (1) ภูมิหลังของพ่อแม่ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เช่น การศึกษาของ พ่อ-แม่, การเห็นคุณค่าของการศึกษาในระบบโรงเรียนที่มีต่อตนเอง และต่อลูกในอนาคต (ในกรณีของชนกลุ่มน้อย เป็นคุณค่าของการศึกษาในระบบโรงเรียนกับการมีโอกาสพัฒนาคุณภาพชีวิต)
- (2) สิ่งแวดล้อมทางบ้านกับการเรียนของเด็ก เช่น จำนวนพี่น้อง ลำดับที่ของบุตรคนที่เรียน (กลุ่ม ก และ กลุ่ม ค) และไม่ได้เรียนต่อชั้น ม.1 (กลุ่ม ข และกลุ่ม ง) ตลอดจนความเอาใจใส่ดูแล ในเรื่องการเรียนรู้ของบุตร

(3) ที่ตั้งของโรงเรียนมัธยมศึกษา และการได้รับทราบข่าวสารเกี่ยวกับการเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาในโรงเรียนนาร่องขยายการศึกษาภาคบังคับ

(4) กระบวนการตัดสินใจที่จบส่งเด็กเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษา (ในกลุ่ม ก , ค) หรือมาที่เรียนต่อ (ในกลุ่ม ข , ง) ได้แก่ผู้ที่มือนางตัดสินใจการวางแผนเกี่ยวกับอนาคตทางการเรียนของเด็ก กลุ่มอ้างอิงที่ใช้ประกอบการตัดสินใจ, เหตุผลที่ตัดสินใจให้เรียน / ไม่ให้เรียน

(5) ค่านิยมเรื่องการศึกษา ได้แก่ การเห็นคุณค่าของการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาโดยการเปรียบเทียบระหว่างผู้ที่มีการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษา และผู้ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ว่า พ่อแม่ มองเห็นความแตกต่างของคุณค่าในการศึกษาทั้ง 2 ระดับ นี้แตกต่างกันหรือไม่เพียงใด และในความแตกต่างดังกล่าว ได้พิจารณาแยกแยะระหว่างความเป็นเพศหญิง หรือเพศชายของเด็กหรือไม่

(6) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษา ทั้งค่าใช้จ่ายทางตรง เช่น ค่าเล่าเรียน, ค่ารถ, ค่าเสื้อผ้า, อาหาร ฯลฯ และค่าใช้จ่ายทางอ้อม หรือค่าสูญเสียโอกาส เช่น เสียแรงงานเด็ก ทำให้รายได้ครอบครัวลดลง, ตลอดจนความช่วยเหลือในระบบเครือญาติในด้านค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของเด็ก

(7) ผลที่คาดหวังจากการส่งบุตรเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษา (กรณีกลุ่ม ก และ ค) และจากการไม่ส่งบุตรเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษา (ในกลุ่ม ข และ ง) ซึ่งเป็นทั้งผลในระยะสั้นและระยะยาว ตลอดจนผลดังกล่าวจะได้แก่ผู้ใด เช่น ตัวเด็ก หรือ ตัวพ่อแม่

(รายละเอียดของแนวทางการสัมภาษณ์ ดังแสดงในภาคผนวก ข)

ลักษณะของข้อมูลพื้นฐานที่สัมภาษณ์กลุ่มเด็ก (index child)

- (1) ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมภายในครอบครัว
- (2) ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน
- (3) การวางแผนเกี่ยวกับการศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษา เช่นการมีกลุ่มอ้างอิง การได้รับข่าวสาร

- (4) การตัดสินใจที่จะศึกษาต่อ / ไม่ศึกษาต่อ ในระดับมัธยมศึกษา
- (5) ปัจจัยที่มีผลต่อโอกาสทางการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา เช่น ฐานะทางเศรษฐกิจ, ที่ตั้งของโรงเรียน, ความสามารถส่วนตัวในการเรียน, ความช่วยเหลือของเครือญาติ ฯลฯ
- (6) ผลที่คาดหวังว่าจะได้รับจากการศึกษาต่อ / ไม่ศึกษาต่อ

3. การศึกษาด้านความคาดหวังของชุมชนที่มีต่อโอกาสในการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของเยาวชนในหมู่บ้านห้วยลึก ใช้วิธีการศึกษา 2 รูปแบบ ได้แก่

3.1 การสัมภาษณ์แบบลึก กลุ่มครูและเจ้าหน้าที่ด้านการศึกษาที่อยู่ในชุมชน จำนวนกลุ่มละ 2 คน ลักษณะของข้อมูลที่มีลักษณะดังนี้

- (1) ลักษณะการมีส่วนร่วมแพร่กระจายข่าวสารที่มีผลต่อโอกาสในการศึกษาต่อของเด็ก
- (2) ค่านิยมของชุมชนที่มีต่อการศึกษาระดับมัธยมศึกษา
- (3) ค่าใช้จ่าย เกี่ยวกับการศึกษาเองผู้ปกครองทั้งค่าใช้จ่ายทางตรง และค่าใช้จ่ายทางอ้อม ตลอดจนความช่วยเหลือกันภายในระบบเครือญาติ
- (4) ผลที่ชุมชนคาดหวังจากการที่เยาวชนในหมู่บ้านมีโอกาสได้ศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

3.2 การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) ในกลุ่มผู้นำชุมชนหรือผู้สนใจทางการศึกษาในหมู่บ้าน โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มได้แก่ กลุ่มที่หนึ่ง กลุ่มชาวเขาเผ่าม้ง และเผ่ากะเหรี่ยง กลุ่มที่สอง กลุ่มชาวเขาเผ่าม้ง และกลุ่มที่สาม กลุ่มชาวพื้นราบหรือ กลุ่มคนเมือง ทั้งนี้ เพื่อจะได้ศึกษาเปรียบเทียบทัศนะของแต่ละกลุ่มว่ามีความเห็นเกี่ยวกับโอกาสในการศึกษาต่อในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของเยาวชนในหมู่บ้านแตกต่างกันอย่างไร

(รายละเอียดของวิธีการจัดสนทนากลุ่มและการคัดเลือกสมาชิกในกลุ่มสนทนา ดังแสดงไว้ในภาคผนวก ค)

แนวทางการสนทนากลุ่มมีดังนี้

(1) การศึกษาของเด็กในชุมชน เช่น การเห็นความสำคัญของการศึกษาในระบบโรงเรียนของประชาชนในชุมชนทั้งของชาวเขา และชาวพื้นราบ ตลอดจนค่าใช้จ่ายในการศึกษาระดับประถมศึกษาของผู้ปกครอง

(2) การเปลี่ยนแปลงความต้องการในเรื่องการศึกษา อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและเศรษฐกิจตลอดจนการเห็นคุณค่าของการศึกษาในระดับมัธยม

(3) คำนิยมในเรื่องการศึกษา แนวของการมีโอกาสได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นเท่าที่บุคคลมีโอกาสด้านสังคม และเศรษฐกิจมากขึ้นเพียงใด

(4) ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดการศึกษาต่อในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของเด็ก เช่น ความสามารถของเด็ก, ฐานะทางเศรษฐกิจของพ่อแม่, ความช่วยเหลือกันในระบบเครือญาติ, การมีโอกาสดูรับข่าวสาร, ที่ตั้งของโรงเรียน การมีกลุ่มอ้างอิง เป็นต้น

(5) ค่าใช้จ่ายของการศึกษาต่อจากระดับประถมศึกษา

(6) ผลดีของการศึกษาต่อทั้งในส่วนที่เป็นเรื่องทางเศรษฐกิจและส่วนที่ไม่เกี่ยวกับทางเศรษฐกิจ

(รายละเอียดของแนวทางการสนทนากลุ่มในภาคผนวก ค)

แนวทางการรวบรวมข้อมูลและจำนวนผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดคาดคะเนไว้ในการตาราง 4

ตาราง 4 จำนวนครอบครัวและแนวทางการรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

แนวทาง การรวบรวมข้อมูล	กลุ่มผู้ให้ข้อมูล			รวม (หน่วย: ครอบครัว)
	ชาวเขา เผ่าม้ง	ชาวเขาเผ่า กะเหรี่ยง	ชาวพื้นราบ	
<u>การสัมภาษณ์ประชากร</u>	108	12	63	183
<u>การสัมภาษณ์แบบลึก</u> (indepth interview)				
- ผู้ที่มีบุตรเรียนต่อชั้นมัธยม	2	-	2	4
- ผู้ที่มีบุตรมาได้เรียนต่อชั้นมัธยม	2	1	2	5
- ผู้ที่มีบุตรกำลังเรียนชั้น ป.5-6 และจะให้เรียนต่อมัธยม	2	2	2	6
- ผู้ที่มีบุตรกำลังเรียนชั้น ป.5-6 แต่จะไม่มาให้เรียนต่อมัธยม	2	1	2	5
(ในแต่ละครอบครัวของการ สัมภาษณ์แบบลึกจะสัมภาษณ์ เด็กที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย (index child) ด้วย				
- ผู้ที่มีบุตรเคยเรียนอยู่ชั้นมัธยม แต่ออกกลางคัน	2	-	1	3
- ครูและเจ้าหน้าที่โครงการหลวง	-	-	-	4
<u>กลุ่มสนทนา (focus group sessions)</u>	2		1	3

หมายเหตุ เผ่ากะเหรี่ยงมีจำนวนเด็กในวัยเรียนน้อยจึงทำให้ไม่มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูล
บางกลุ่ม

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ผู้วิจัยได้สำรวจภาคสนาม(exploratory field work) เพื่อศึกษาลักษณะของชุมชน และกลุ่มประชากรเป้าหมาย ตลอดจนสภาพแวดล้อมอื่นๆ เพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐาน ในการวางแผนศึกษาโอกาสในการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาของเยาวชนในหมู่บ้านห้วยลึก ตำบลบึงไผ่ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

2. ศึกษาเอกสาร งานวิจัย ตลอดจนทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจของบุคคลที่จะมีผลต่อโอกาสในการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา เพื่อเป็นกรอบแนวคิด (core concept) และเป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3. การสัมภาษณ์ประชากรทั้งหมด กระทำโดยใช้แบบสำรวจครัวเรือน (household enumeration)(ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์ประชากรดังแสดงในภาคผนวก ก)

4. แนวทางการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มครั้งนี้ดัดแปลงมาจากงานวิจัยในโครงการ A Study on Increasing Continuation Past Primary Schooling and Reducing the Gender Gap in Secondary Education โดย นภาพร หะวานนท์ และ จอห์น โนเคล มีทั้งหมดดังนี้

4.1 แนวทางการสัมภาษณ์แบบลึก (indepth interview)จำนวน 11 ชุด ได้แก่ (รายละเอียดในภาคผนวก ข)

- แนวทางการสัมภาษณ์ผู้ปกครองของเด็กที่เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา
- แนวทางการสัมภาษณ์เด็ก (index child) ที่เรียนต่อในระดับมัธยม
- แนวทางการสัมภาษณ์ผู้ปกครองของเด็กที่ไม่ได้เรียนต่อในระดับมัธยม
- แนวทางการสัมภาษณ์เด็กที่ไม่ได้เรียนต่อในระดับมัธยม
- แนวทางการสัมภาษณ์ผู้ปกครองของเด็กที่กำลังเรียนอยู่ในชั้น ป.5-6 และเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา
- แนวทางการสัมภาษณ์เด็กที่กำลังเรียนอยู่ในชั้น ป.5-6 และจะเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา
- แนวทางการสัมภาษณ์ผู้ปกครองของเด็กที่กำลังเรียนอยู่ในชั้น ป.5-6

และจะไม่เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา

-แนวทางการสัมภาษณ์เด็กที่กำลังเรียนอยู่ในชั้น ป.5-6 และจะไม่เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา

-แนวทางการสัมภาษณ์ ครู และเจ้าหน้าที่โครงการหลวงในหมู่บ้าน

-แนวทางสัมภาษณ์ผู้ปกครองของที่เรียนต่อมัธยมแต่ออกกลางคัน

-แนวทางการสัมภาษณ์เด็กที่เรียนต่อมัธยมแต่ออกกลางคัน

-แนวทางการสนทนาดังกล่าวผู้วิจัยได้ดัดแปลงให้เหมาะสม

กับสภาพบริบท (context) ของสังคมในชนบทภาคเหนือซึ่งมีลักษณะแตกต่างไปจากท้องถิ่นอื่นๆ

4.2 แนวทางการสนทนากลุ่ม (รายละเอียดตามภาคผนวก ค)

5. นำแนวทางการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มทั้งหมดไปทดลองใช้ในพื้นที่มีลักษณะใกล้เคียงกับหมู่บ้านที่ผู้วิจัยศึกษา เพื่อหาข้อบกพร่อง และนำข้อบกพร่องเหล่านั้นมาปรับปรุงแก้ไขร่วมกับคณะอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์

6. การเก็บรวบรวมข้อมูล กระทำตามลำดับขั้นตอนต่อไปนี้

6.1 การสัมภาษณ์ประชากรทุกครอบครัวในหมู่บ้านด้วยลึก

6.2 การสัมภาษณ์แบบลึก (indepth interview) ในกลุ่มผู้ให้ข้อมูล (key informant) ที่กำหนดไว้

6.3 การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) จำนวน 2 กลุ่มได้แก่ กลุ่มชาวเขา และชาวพื้นราบ (รายละเอียดของการจัดเตรียมกลุ่มสนทนาและแนวทางการสนทนาดังรายละเอียดตามภาคผนวก ค)

7. การพิจารณาความเที่ยงตรง (validity) ของข้อมูลกระทำโดยการตรวจสอบจากแหล่งผู้ให้ข้อมูลเอง เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลหลายๆ แบบและวิธีการรวบรวมข้อมูลยังเป็นลักษณะการสื่อสารความหมายแบบโต้ตอบกันทั้งสองฝ่าย (two-way communication) ทำให้ผู้ให้ข้อมูล (key informant) สามารถแสดงความคิดเห็นหรือให้ข้อมูลได้อย่างเต็มที่ และสามารถเก็บรายละเอียดปลีกย่อยของข้อมูลที่นำเสนอได้มากและตรงประเด็นที่ต้องการจึงให้ความถูกต้องแม่นยำงานการวิจัยได้ อนึ่งการ

ตรวจสอบข้อมูล (cross check) สามารถกระทำได้โดยตรง เนื่องจากผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง อีกประการหนึ่งในขั้นตอนของการวิเคราะห์ข้อมูล หากผู้วิจัยพบว่าข้อมูลมีความไม่สอดคล้องกันจะตั้งเป็นข้อสังเกต ในการวิเคราะห์ไว้และจะนำมาเป็นประเด็นประกอบในการอธิบายผลการพิจารณาข้อมูลด้วย

8. การวิเคราะห์ข้อมูล

- ข้อมูลการสัมภาษณ์ประชากร นำมาวิเคราะห์เชิงบรรยาย เช่น การแจกแจงความถี่ (frequency) การหาค่าเฉลี่ย (mean) โดยใช้เครื่องสมองกลโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS ในการคำนวณ

- ข้อมูลการสัมภาษณ์แบบลึกและการสนทนากลุ่ม นำข้อมูลที่ได้จากการถอดเทปบันทึกการสัมภาษณ์ และการสนทนา แบบคำต่อคำ มากำหนดหมวดหมู่ ที่สอดคล้องกับปัญหาการวิจัยที่กำหนด ผู้วิจัยได้กำหนดรหัสในแต่ละหัวข้อ และใช้เครื่องสมองกลโปรแกรมสำเร็จรูป "The Ethnograph" ¹⁰³ ช่วยในการวิเคราะห์ โดยการวิเคราะห์ มุ่งเปรียบเทียบโอกาสในการศึกษาต่อของเยาวชน ในกลุ่มชาวเขาและชาวพื้นราบในเนื้อหาสาระแต่ละประเด็น เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปในเชิงทฤษฎี

บทที่ 5

บริบททางสังคมและเศรษฐกิจของหมู่บ้านห้วยลึก

บริบททางสังคมและเศรษฐกิจของหมู่บ้านห้วยลึก ที่จะนำเสนอต่อไปนี้ได้มาจากการสำมะโนประชากร (census) ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ประชาชนในหมู่บ้านห้วยลึกทุกหลังคาเรือน เมื่อเดือน เมษายน 2535 รวมทั้งจากการสังเกตของผู้วิจัยในขณะทำงานภาคสนาม ประเด็นที่ศึกษาแยกได้เป็น 2 ประเด็นใหญ่ๆ ดังนี้

1. บริบททางสังคมและเศรษฐกิจ

1.1 โครงสร้างทางประชากร

1.2 โครงสร้างครอบครัวของประชากร

1.3 สภาพความเป็นอยู่ของประชากร ได้แก่ ลักษณะบ้านที่อยู่อาศัยและ
สุขอนามัยของประชากร

2. สภาพเศรษฐกิจของหมู่บ้าน

1. บริบททางสังคม1.1 โครงสร้างทางประชากร หมู่บ้านห้วยลึกมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น

1,152 คน เป็นชาย 597 คน คิดเป็นร้อยละ 51.9 และหญิงจำนวน 555 คน คิดเป็นร้อยละ 48.1 ในจำนวนนี้ปรากฏว่า ชาวเขาเผ่าม้งมีจำนวนมากที่สุดคือ 879 คน คิดเป็นร้อยละ 76.3 ชาวพื้นเมืองร้อยละ 20.0 และชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงร้อยละ 3.7 (ตาราง 5) เมื่อพิจารณาตามช่วงอายุของประชาชนโดยรวมจะเห็นว่าช่วงอายุที่มีจำนวนมากที่สุดคือช่วงก่อนวัยเรียน (1-6ปี) และช่วงวัยประถมศึกษา (7-12ปี) และเมื่อพิจารณาแยกย่อยตามกลุ่มเชื้อชาติต่างๆ พบว่ากลุ่มชาวเขาเผ่าม้งมีจำนวนเด็กก่อนวัยเรียนมากกว่าวัยอื่นๆ โดยแยกเป็นชายร้อยละ 22.4 และหญิงร้อยละ 21.2 รองลงมาคือวัยประถมศึกษาเป็นเด็กชายร้อยละ 18.9 เด็กหญิงร้อยละ 19.8 ช่วงอายุที่มีจำนวนสมาชิกน้อยที่สุดของชาวเขาเผ่าม้งคือช่วงอายุ 56 ปีขึ้นไป ส่วนกลุ่มชาวพื้นเมืองช่วงอายุที่มีจำนวนประชากรมากที่สุดคือช่วงวัยทำงานได้แก่กลุ่มอายุ 26-35 ปี เป็นชายร้อยละ 18.7

หญิงร้อยละ 24.3 รองลงมาอยู่ในช่วงอายุ 36-45 ปี เป็นชายร้อยละ 16.3 หญิงร้อยละ 15.9 ช่วงอายุที่มีสมาชิกลน้อยที่สุด คือกลุ่มอายุไม่ถึง 1 ปี ในกลุ่มชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงจะมี ลักษณะคล้ายคลึงกลุ่มชาวพื้นเมือง คือมีจำนวนสมาชิกในวัยทำงานมากกว่าวัยอื่นๆ ได้แก่ วัย 26-35 ปี เป็นชายร้อยละ 16.7 และหญิงร้อยละ 21.1 และกลุ่มอายุที่มีจำนวนสมาชิกที่น้อยที่สุด คือช่วงอายุไม่ถึง 1 ปี เช่นกัน (ตาราง 6)

เมื่อพิจารณาถึงโอกาสในการได้รับการศึกษาของสมาชิกในชุมชน ตัวเลขจาก ตาราง 7 ชี้ให้เห็นว่าประชากรในกลุ่มผู้สูงอายุมีอัตราการได้เรียนหนังสือน้อยกว่ากลุ่มประชากรวัยกลางคนและวัยที่อายุน้อยอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือในกลุ่มประชากรวัย 56 ปีขึ้นไปทั้งหมด กลุ่มชาวพื้นเมืองมีผู้ที่มาได้เรียนหนังสือเฉลี่ยร้อยละ 77.8 ส่วนกลุ่มชาวเขาเผ่าม้งและเผ่ากะเหรี่ยงมีร้อยละ 100 สัดส่วนของผู้ที่มาได้เรียนหนังสือนี้จะลดลงเรื่อยๆตามลำดับอายุที่น้อยลง ซึ่งแสดงให้เห็นถึง การเพิ่มขึ้นของโอกาสในการได้รับการศึกษาของ

ตาราง 5 จำนวนและร้อยละของประชากรจำแนกตามเชื้อชาติและเพศ

เชื้อชาติ	ชาย			หญิง			รวม	
	จำนวน (คน)	%ต่อจำนวน ประชากร ทั้งหมด	%ต่อจำนวน เพศชาย ทั้งหมด	จำนวน (คน)	%ต่อจำนวน ประชากร ทั้งหมด	%ต่อจำนวน เพศหญิง ทั้งหมด	จำนวน (คน)	%ต่อจำนวน ประชากร ทั้งหมด
ม้ง	450	39.1	75.4	429	37.2	77.3	879	76.3
คนเมือง	123	10.7	20.6	107	9.3	19.3	230	20.0
กะเหรี่ยง	24	2.1	4.0	19	1.6	3.4	43	3.7
รวม	597	51.9	100	555	48.1	100	1,152	100

ตาราง 6 ร้อยละของประชากรงานตามอายุ เชื้อชาติ และเพศ

ช่วงอายุ(ปี)	เชื้อชาติ						รวม (%)	(N)
	ม้ง		คนเมือง		กะเหรี่ยง			
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง		
ต่ำกว่า 1 ปี	3.1	3.0	1.3	0.9 ^③	-	5.3 ^②	2.7	31
1-6 -5	22.4	21.2 ^①	12.2	13.1	12.5	5.3	19.7	225
7-12 5	18.9	19.8 ^②	13.0	14.0	12.5	10.5	17.9	206
13-15 ๒	8.0	9.1	8.1	5.6	8.3	5.3	8.2	94
16-18 ๒	8.9	8.4	6.5	1.9	12.5	5.3	7.8	90
19-25 ๖	13.8	10.0	11.4	10.3 ^③	12.5	26.3	12.0	137
26-35 ๕	8.7	10.5	18.7	24.3 ^①	16.7 ^②	21.1 ^③	12.2 ^๔	140
36-45 ๑	7.1	10.5	16.3 ^②	15.9 ^③	12.5	10.5	10.2	118
46-55 ๑	6.0	4.9	4.9	5.6	4.2	-	5.3	61
56 ขึ้นไป	3.1	2.6 ^①	7.3	8.4	8.3	10.5	4.1	47
รวม	100	100	100	100	100	100	100	-
(N)	450	429	123	107	24	19	-	1152

ประชาชนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน หากพิจารณาตามเชื้อชาติของประชากรจะพบว่าชาวเขาทุกกลุ่มอายุมีอัตราการไม่ได้เรียนสูงกว่าชาวพื้นเมืองมาก กล่าวคือชาวเขาเผ่าม้งมีผู้ไม่ได้เรียนร้อยละ 61.5 ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงร้อยละ 47.6 ในขณะที่ชาวพื้นเมืองมีเพียงร้อยละ 25.1 ข้อมูลจาก ตาราง 7 นี้ชี้ให้เห็นว่าแม้ชาวเขาเผ่าม้งจะอยู่ในวัยที่สมควรจะมีโอกาสได้เรียนในระบบโรงเรียนแต่ปรากฏว่าชาวเขาเผ่าม้งในช่วงอายุ 13-15 และ

16-18 จำนวนมากพอสมควร คือร้อยละ 29.3 และ 31.6 ตามลำดับ ไม่ได้เรียนหนังสือ ในขณะที่ชาวพื้นเมืองและชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงทุกคนได้เรียนหนังสือ เมื่อพิจารณาการศึกษาที่สูงกว่าระดับประถมศึกษาขึ้นไปจะพบความแตกต่างอย่างมาก ระหว่างชาวเขาและชาวพื้นราบกล่าวคือ ในกลุ่มผู้ที่มีการศึกษาระดับมัธยมต้นและสูงกว่า ในช่วงอายุ 46-55 ปี มีเพียงชาวพื้นเมืองเท่านั้นที่มีการศึกษาระดับนี้คือร้อยละ 16.7 และในช่วงอายุ 16-18 ปี ชาวพื้นเมืองมีร้อยละ 40.0 ในขณะที่ชาวเขาเผ่าม้งมีร้อยละ 6.6 ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงไม่มีเลย ซึ่งเมื่อพิจารณาเฉพาะประชากรในวัยประถมศึกษา คือช่วงอายุ 7-12 ปี

(ตาราง 8) พบว่าเด็กชาวเขาเผ่าม้งมีโอกาสได้เรียนนอกระบบประถมศึกษาเพียงร้อยละ 78.8 (ส่วนเด็กชาวพื้นราบมีสูงถึงร้อยละ 96.8) และเด็กกะเหรี่ยงซึ่งมีอยู่เพียง 5 คนมีโอกาสดังเรียนนอกระบบประถมศึกษาทุกคน

ตาราง 8 ร้อยละของเด็กในวัยประถมศึกษา (7-12 ปี) ที่เรียนนอกระบบประถมศึกษาจำนวนตามเชื้อชาติ

เชื้อชาติ	ร้อยละ	(N)
ม้ง	78.8	170
คนเมือง	96.8	31
กะเหรี่ยง	100.0	5
รวม	82.0	206

เมื่อพิจารณาโอกาสที่จะได้รับการศึกษาระบบโรงเรียนของกลุ่มประชากรที่เป็นผู้ชายและผู้หญิง พบว่า ผู้หญิงที่ไม่มีโอกาสได้เรียนเลยมีร้อยละ 64.9 ผู้ชายร้อยละ 45.6 ทั้งนี้เมื่อเทียบกับผู้ชายแล้วกลุ่มผู้หญิงมีโอกาสดังเรียนในทุกระดับการศึกษาน้อยกว่าผู้ชาย

ตัวเลขในตาราง 9 ชี้ให้เห็นว่าในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ผู้ชายที่จบชั้นนี้ไม่มีร้อยละ 14.6 ผู้หญิงร้อยละ 9.5 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หรือ 7 ผู้ชายมีร้อยละ 17.1 ผู้หญิงร้อยละ 6.3 และในระดับมัธยมศึกษาชั้นต้น ผู้ชายมีจำนวนร้อยละ 5.9 และผู้หญิงร้อยละ 2.4 ความเหลื่อมล้ำดังกล่าวเมื่อพิจารณาตามเชื้อชาติพบว่า ผู้หญิงทุกเชื้อชาติมีโอกาสดำเนินการในระดับการศึกษาต่างๆ น้อยกว่าชายมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาระดับมัธยมศึกษาชั้นต้น ผู้หญิงชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงไม่มีโอกาสได้เรียนเลยและมีชายเพียงร้อยละ 4.2 เท่านั้นที่มีการศึกษาระดับดังกล่าว ผู้หญิงชาวเขาเผ่าม้งมีโอกาสดำเนินการในระดับมัธยมศึกษาชั้นต้น ร้อยละ 1.2 ผู้ชายร้อยละ 4.9 และผู้หญิงชาวพื้นราบมีโอกาสร้อยละ 7.5 ผู้ชายร้อยละ 9.8 เป็นที่น่าสังเกตว่าการศึกษาระดับต่ำกว่าประถมนั้น ผู้หญิงชาวเขาเผ่าม้งมีส่วนของผู้ได้เรียนในระดับนี้ใกล้เคียงกับชาย คือผู้หญิงร้อยละ 16.1 ผู้ชายร้อยละ 15.8 สำหรับชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงพบว่าผู้หญิงมีส่วนของการเรียนในระดับต่ำกว่าประถมสูงกว่าชายมากคือ หญิงร้อยละ 21.1 และชายร้อยละ 12.5 ส่วนชาวพื้นเมืองผู้ชายยังคงมีจำนวนมากกว่าหญิง คือร้อยละ 22.0 ผู้หญิงร้อยละ 19.6 ซึ่งอาจเป็นได้ว่าสาเหตุที่จำนวนผู้หญิงชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงมีการศึกษาระดับต่ำกว่าประถมมากกว่าชายเนื่องจากมีอาจจะเรียนได้ตลอดหลักสูตรต้องออกจากคันก่อนจบจึงมีจำนวนมากกว่าชายในช่วงนี้ (ตาราง 9)

1.2 โครงสร้างครอบครัวของประชากร

โครงสร้างครอบครัวของชาวบ้านห้วยลึกครั้งนี้ใช้ประเภทครอบครัว (family type) เป็นตัวกำหนดลักษณะครอบครัวของประชากรในหมู่บ้านห้วยลึกส่วนผู้หญิงร้อยละ 77.6 เป็นครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) คือมีสมาชิกในครอบครัวประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก เท่านั้นที่เหลือจะเป็นครอบครัวขยาย (extended family) คือจำนวนครัวเรือนที่ประกอบด้วยสมาชิกตั้งแต่ 2 ครอบครัวมีถึงร้อยละ 20.4 โดยครัวเรือนที่มีจำนวนครอบครัวที่สูงที่สุดคือ 5 ครอบครัวร้อยละ 1.9/ทั้งนี้เนื่องจากประเพณีของชาวเขาเผ่าม้ง เมื่อแต่งงานแล้วบุตรชายจะต้องนำภรรยา มาอาศัยอยู่กับพ่อแม่ (patrilocal residence) นอกจากนี้ ประเพณีของชาวเขาเผ่าม้งยังยินยอมให้ผู้ชายมีภรรยาได้หลายคน (polygamy) หากผู้ชายมีฐานะดีหรือภรรยาไม่สามารถมีบุตรชายได้ ลักษณะการแต่งงานในครอบครัวชาวเขาเผ่าม้ง

ตาราง 9 ร้อยละของระดับการศึกษาของประชากรจำแนกตามเพศและเชื้อชาติ

ระดับการศึกษา	เพศ			เชื้อชาติ							
	ชาย	หญิง	รวม	ม้ง		คนเมือง		กะเหรี่ยง		รวม (%)	(N)
				ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง		
มาได้เรียน	45.6	64.9	54.9	53.3	72.5	16.3	37.4	50.0	47.4	54.9	632
ต่ำกว่าประถม	16.9	16.9	16.9	15.8	16.1	22.0	19.6	12.5	21.1	16.9	195
ประถมปีที่ 4	14.6	9.5	12.2	9.8	5.1	31.7	27.1	16.7	10.5	12.2	140
ประถมปีที่ 6-7	17.1	6.3	11.9	16.2	5.1	20.3	8.4	16.7	21.1	11.9	137
มัธยมต้นขึ้นไป	5.9	2.4	4.2	4.9	1.2	9.8	7.5	4.2	-	4.2	48
รวม (%)	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	-
(N)	597	555	1152	450	429	123	107	24	19	-	1152

ครั้งนี้ได้กำหนดว่าหากครอบครัวใดมีภรรยาหลายคนให้นับหัวหน้าครอบครัวเป็นหลักคือพ่อ และภรรยาคนที่ 1 คนที่ 2 และลูกๆ เป็น 1 ครอบครัว แต่ถ้าในครัวเรือนดังกล่าวลูกชาย พากรรยามาอยู่ในบ้านด้วยให้นับครอบครัวของลูกชายซึ่งประกอบไปด้วย พ่อ-แม่-ลูก เป็น อีก 1 ครอบครัว

เป็นที่น่าสังเกตว่าชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) เท่านั้นคือ ร้อยละ 100

ด้านจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่โดยเฉลี่ยของผู้ที่สมรสแล้วและมีอายุ 20 ปีขึ้นไป พบว่า ผู้ที่อยู่ในช่วงอายุ 31-35 ปีขึ้นไปมีบุตรโดยเฉลี่ยมากกว่าคู่สมรสในช่วงอายุ 30 ปีลงมาหาก พิจารณาแยกแต่ละเชื้อชาติพบว่า ชาวเขาเผ่าม้งมีจำนวนบุตรโดยเฉลี่ยของแต่ละช่วงอายุ มากกว่าเชื้อชาติอื่นๆ และเป็นสัดส่วนที่มากขึ้นตามลำดับอายุ ดังเช่นอายุ 46 ปีขึ้นไป ซึ่ง

เป็นวัยสิ้นสุดภาวะเจริญพันธุ์ และจำนวนบุตรที่มีอยู่ถือเป็นขนาดครอบครัวที่สมบูรณ์

ตาราง 10 ร้อยละของครัวเรือนจำแนกตามรูปแบบครอบครัวและเชื้อชาติ

รูปแบบครอบครัว	เชื้อชาติ			รวม (%)	(N)
	ม้ง	คนเมือง	กะเหรี่ยง		
1 ครอบครัว	63.9	96.8	100.0	77.6	142
2 ครอบครัว	20.4	3.2	-	13.1	24
3 ครอบครัว	13.0	-	-	7.7	14
4 ครอบครัว	0.9	-	-	0.5	1
5 ครอบครัว	1.9	-	-	1.1	2
รวม (%)	100.0	100.0	100.0	100.0	-
(N)	108	63	11	-	183

(completed family size) ปรากฏว่าชาวเขาเผ่าม้งมีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่โดยเฉลี่ย 4.3 ในขณะที่ชาวพื้นเมืองมี 2.4 และชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงมี 1.8 เป็นที่น่าสังเกตว่าจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ของชาวพื้นเมืองจะมีไม่เกิน 2 ตั้งแต่ช่วงอายุ 40 ปีลงมา ในขณะที่ชาวเขาเผ่าม้งและกะเหรี่ยงมีมากกว่า 3 และในช่วงอายุ 41-45 ปี ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงไม่มีบุตรที่มีชีวิตอยู่เลยในขณะที่ชาวเขาเผ่าม้งมีบุตรโดยเฉลี่ย 5 และชาวพื้นเมืองมี 2.4 สำหรับจำนวนบุตรที่อาศัยอยู่ในครอบครัวของกลุ่มผู้ที่สมรสแล้วและมีอายุ 20 ปีขึ้นไป มีจำนวนโดยเฉลี่ยใกล้เคียงกับจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ มีแตกต่างกันบ้างเล็กน้อยในช่วงตั้งแต่อายุ 35 ปีขึ้นไป จากตัวเลขในตาราง 12 พบว่าชาวเขาเผ่าม้งมีจำนวนบุตรที่อาศัยอยู่ในครอบครัวโดยเฉลี่ยมากกว่าเชื้อชาติอื่นๆ กล่าวคือ ในช่วงอายุตั้งแต่ 31-35 ปีขึ้นไปชาว

เขาเผ่าม้ง มีจำนวนบุตรที่อาศัยอยู่ในครอบครัวโดยเฉลี่ยตั้งแต่ 4 ขึ้นไป ในขณะที่ชาวพื้นเมืองมี 2 และชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงมี 3 (ตาราง 12)

ตาราง 11 จำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่โดยเฉลี่ยของประชากรที่สมรสแล้วจำแนกตามช่วงอายุและเชื้อชาติ

ช่วงอายุ (ปี)	เชื้อชาติ			รวม	(N)
	ม้ง	คนเมือง	กะเหรี่ยง		
20-25	2.0	1.0	1.0	1.3	114
26-30	3.1	1.2	1.0	2.3	67
31-35	4.1	1.8	2.7	3.1	74
36-40	4.7	1.9	3.4	3.7	87
41-45	5.0	2.4	-	4.2	32
46 ขึ้นไป	4.3	2.4	1.8	4.0	108
ค่าเฉลี่ย	3.5	1.7	1.8	2.9	-
(N)	319	137	18	-	482

1.3 สภาพความเป็นอยู่ของประชากร

ลักษณะบ้านที่อยู่อาศัย

บ้านของชาวบ้านห้วยลึกส่วนใหญ่จะเป็นบ้านชั้นเดียว แต่แตกต่างกันในด้านวัสดุที่ใช้หลังคาเท่านั้น มีประชากรเพียงส่วนน้อยที่มีบ้านเป็นกระต๊อบร้อยละ 7.7 และบ้านมีสองชั้นเพียงร้อยละ 2.7 ลักษณะบ้านของชาวเขาเผ่าม้งส่วนใหญ่เป็นบ้านชั้นเดียวหลังคาสังกะสีร้อยละ 40.7 รองลงมาคือหลังคาจากร้อยละ 31.5 และหลังคากระเบื้องร้อยละ

ตาราง 12 จำนวนบุตรที่อยู่นครนครโดยเฉลี่ยของประชากรที่สมรสแล้วจำนวนตาม
ช่วงอายุและเชื้อชาติ

ช่วงอายุ (ปี)	เชื้อชาติ			รวม	(N)
	ม้ง	คนเมือง	กะเหรี่ยง		
20-25	1.6	0.5	1.0	1.3	114
26-30	3.0	1.2	1.0	2.3	67
31-35	3.9	1.8	2.7	3.0	74
36-40	4.5	1.9	3.4	3.6	87
41-45	5.0	1.8	-	4.0	32
46 ขึ้นไป	4.0	1.2	1.2	3.0	108
ค่าเฉลี่ย	3.3	1.4	1.7	2.7	-
(N)	319	137	26	-	482

14.8 ส่วนบ้านของชาวพื้นเมืองเป็นบ้านชั้นเดียวหลังคากระเบื้องร้อยละ 71.4 รองลงมาคือหลังคาจากร้อยละ 19.0 หลังคาสังกะสีร้อยละ 1.6 สำหรับบ้านของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงส่วนใหญเป็นบ้านชั้นเดียวหลังคาจากร้อยละ 58.3 รองลงมาคือหลังคากระเบื้องร้อยละ 41.7 (ตาราง 13)

สำหรับลักษณะการใช้เชื้อเพลิงในการประกอบอาหารของชาวบ้านส่วนใหญใช้ฟืนและถ่านเป็นเชื้อเพลิงถึงร้อยละ 97.8 มีส่วนน้อยที่ใช้น้ำมันเป็นเชื้อเพลิง ส่วนการใช้ไฟฟ้าของชาวบ้านด้วยสิ่กนั้นส่วนมากใช้ไฟฟ้าเฉพาะงานบ้านร้อยละ 68.9 และใช้ไฟฟ้าทั้งงานบ้านและงานอาชีพร้อยละ 25.7 มีชาวบ้านเพียงส่วนน้อยที่ไม่มีไฟฟ้าใช้ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาแยกแต่ละเชื้อชาติ ปรากฏว่าชาวเขาเผ่าม้ง และชาวพื้นเมืองใช้ไฟฟ้าเฉพาะ

ตาราง 13 ร้อยละของลักษณะบ้านแต่ละครัวเรือนจำแนกตามเชื้อชาติ

ลักษณะบ้าน	เชื้อชาติ			รวม(%)	(N)
	ม้ง	คนเมือง	กะเหรี่ยง		
กระต๊อบ	9.3	6.3	-	7.7	14
บ้านชั้นเดียวหลังคาจาก	31.5 (1)	19.0 (1)	58.3 (1)	29.0	53
บ้านชั้นเดียวหลังคาสังกะสี	40.7 (1)	1.6 (1)	-	24.6	45
บ้านชั้นเดียวหลังคากระเบื้อง	14.8 (1)	71.4 (1)	41.7 (1)	36.1	66
บ้านไม้ 2 ชั้น	3.7	1.6	-	2.7	5
รวม (%)	100.0	100.0	100.0	100.0	-
(N)	108	63	12	-	183

งานบ้านร้อยละ 70.4 และร้อยละ 76.2 ตามลำดับซึ่งต่างจากชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่ใช้ไฟฟ้าทั้งงานบ้านและงานอาชีพถึงร้อยละ 66.7 (ตาราง 14)

สุขอนามัยของประชากร จากการสำรวจแหล่งน้ำดื่ม น้ำใช้ของชาวบ้านห้วยลึก พบว่า ชาวพื้นเมืองและชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง นิยมดื่มน้ำจากบ่อขุด/บ่อสร้างร้อยละ 90.5 และร้อยละ 100 ตามลำดับ มีชาวพื้นเมืองเพียงร้อยละ 7.9 ที่ใช้น้ำดื่มจากน้ำประปา ส่วนชาวเขาเผ่าม้งใช้น้ำจากน้ำประปาถึงร้อยละ 88.0 ที่เหลือดื่มน้ำจากบ่อขุด/บ่อสร้าง, น้ำบาดาล และน้ำฝน จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าการที่ชาวเขาเผ่าม้งมีน้ำประปาใช้สูงกว่าชาวพื้นเมืองและชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงนั้นเป็นเพราะหน่วยงานองค์กรเอกชนมาจัดสร้างประปาหมู่บ้านให้แก่ชาวเขาเผ่าม้งเป็นกรณีพิเศษ จึงสามารถใช้น้ำประปาเป็นน้ำดื่ม น้ำใช้ในส่วนที่มากกว่าเชื้อชาติอื่นๆ ทั้งนี้การที่ชาวพื้นเมืองและชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงนิยมใช้น้ำดื่ม น้ำใช้จากบ่อขุด/บ่อสร้างมากกว่าแหล่งน้ำอื่นๆ จากการสังเกตของผู้วิจัยก็พบว่า

ตาราง 14 ร้อยละของลักษณะการใช้น้ำเพื่อผลิตประกอบอาหารและการใช้ไฟฟ้าของแต่ละครัวเรือนจำแนกตามเชื้อชาติ

ลักษณะการใช้น้ำเพื่อผลิต/ ไฟฟ้า	เชื้อชาติ			รวม(%)	(N)
	ม้ง	คนเมือง	กะเหรี่ยง		
กินและถ่าน	99.1	95.2	100.0	97.8 ^①	179
แก๊สหุงต้ม	0.9	4.8	-	2.2 ^②	4
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	-
<u>ลักษณะการใช้อำนาจไฟฟ้า</u>					
ไม่ใช้ไฟฟ้า	4.6	4.8	16.7	5.5 ^③	10
ใช้ไฟฟ้าเฉพาะงานบ้าน	70.4 ^④	76.2 ^⑤	16.7	68.9 ^⑥	126
ใช้ไฟฟ้าทั้งงานบ้านและงานอาชีพ	25.0	19.0	66.7	25.7	47
รวม (%)	100.0	100.0	100.0	100.0	-
(N)	108	63	12	-	183

ชาวบ้านกลุ่มนี้จะมีบ่อน้ำที่ขุดไว้ใช้เองเกือบทุกหลังคาเรือน และมีความเชื่อว่า น้ำที่ตักจากบ่อขุดจะมีรสดีกว่าแหล่งน้ำอื่นๆ ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงแหล่งน้ำใช้เองก็พบว่าชาวบ้านที่เป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงใช้น้ำประปาเป็นน้ำใช้ถึงร้อยละ 25 และแหล่งน้ำที่ชาวพื้นราบใช้นอกเหนือจากบ่อขุดและน้ำประปาคือสระ/หนองบึง/อ่างเก็บน้ำ ร้อยละ 6.3 และแม่น้ำ/ลำคลอง/ผาย ร้อยละ 1.6 (ตาราง 15)

ลักษณะส้วมของชาวบ้านห้วยลึกพบว่าลักษณะส้วมของชาวพื้นเมืองส่วนใหญ่เป็นส้วมขี้นอกบ้านร้อยละ 88.9 เป็นส้วมขี้นานบ้านร้อยละ 6.3 และไม่มีส้วมเลยร้อยละ 4.8 ในขณะที่ชาวเขาส่วนใหญ่ไม่มีส้วมใช้โดยชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงมีร้อยละ 75 และชาวเขาเผ่า

ตาราง 15 ร้อยละของลักษณะแหล่งน้ำดื่ม น้ำกิน ของแต่ละครัวเรือนจำแนกตามเชื้อชาติ

แหล่งน้ำดื่ม/น้ำกิน	เชื้อชาติ			รวม(%)	(N)
	ม้ง	คนเมือง	กะเหรี่ยง		
<u>แหล่งน้ำดื่ม</u>					
น้ำประปา	88.0 ^①	7.9 ^①	-	54.6	100
น้ำฝน	0.9	-	-	0.5	1
น้ำบาดาล	1.9	1.6	-	1.6	3
บ่อขุด/บ่อสร้าง	9.3	90.5 ^①	100.0 ^①	43.2	79
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	83
<u>แหล่งน้ำกิน</u>					
น้ำประปา	88.0	4.8	25.0 ^①	55.2	101
น้ำฝน	0.9	-	-	0.5	1
น้ำบาดาล	1.9	-	-	1.1	2
บ่อขุด/บ่อสร้าง	12.3	75.3	75.0	39.9	73
สระ/หนองบึง/อ่างเก็บน้ำ	0.9	6.3 ^①	-	2.7	5
แม่น้ำ/ลำคลอง/ฝาย	-	1.6 ^①	-	0.5	1
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	-
(N)	108	63	12	-	183

ม้งร้อยละ 46.3 ลักษณะของส่วนที่ชาวเขาเผ่าม้งมีคือส่วนขึ้นนอกบ้านร้อยละ 50.9 ส่วนขึ้นในบ้านร้อยละ 2.8 ส่วนชาวกะเหรี่ยงที่มีส่วนขึ้นนอกบ้านมีร้อยละ 25 เท่านั้น (ตาราง 16)

ตาราง 16 ร้อยละของลักษณะส่วงานแต่ละครัวเรือนงานตามเชื้อชาติ

ลักษณะของส่วงาน	เชื้อชาติ			รวม(%)	(N)
	ม้ง	คนเมือง	กะเหรี่ยง		
ไม่มีส่วงาน	46.3	4.8	75.0	33.9	62
ส่วงานนอกบ้าน	50.9	88.9	25.0	62.3	114
ส่วงานในบ้าน	2.8	6.3	-	3.8	7
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	-
(N)	108	63	12	-	183

สภาพเศรษฐกิจของหมู่บ้านห้วยลึก

อาชีพหลักของชาวบ้านห้วยลึกส่วนใหญ่คือการทำไร่ ทำสวน จากการสำรวจข้อมูลอาชีพหลักของประชาชนในวัยทำงาน (อายุ 15 ปีขึ้นไป) พบว่าอาชีพทำไร่มีจำนวนมากกว่าอาชีพอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 49.5 โดยแยกเป็นชายร้อยละ 50.6 หญิงร้อยละ 48.3 รองลงมาคืออาชีพทำสวนร้อยละ 19.0 เป็นชายร้อยละ 20.3 หญิงร้อยละ 17.5 อาชีพที่มีน้อยที่สุดคืออาชีพทำนาร้อยละ 0.2 แต่เมื่อพิจารณาสัดส่วนของแต่ละเชื้อชาติจะเห็นว่า ชาวเขาเผ่าม้ง ประกอบอาชีพทำไร่มากกว่าเชื้อชาติอื่นๆ โดยแยกเป็นชายร้อยละ 68.7 หญิงร้อยละ 65.2 ส่วนชาวพื้นเมืองและชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงประกอบอาชีพทำสวนในสัดส่วนที่มากกว่าเชื้อชาติอื่นๆ โดยมีชายชาวพื้นเมืองที่ทำสวนสูงถึงร้อยละ 45.0 และหญิงร้อยละ 43.7 และชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงชายร้อยละ 81.3 หญิงร้อยละ 78.6 ทั้งนี้จะเห็นว่าสัดส่วนของอาชีพหลัก

ตาราง 17 ร้อยละของอาชีพหลักของประชากรวัยทำงานจำแนกตามเพศและเชื้อชาติ

อาชีพหลัก	เพศ			เชื้อชาติ							
	ชาย	หญิง	รวม	ม้ง		คนเมือง		กะเหรี่ยง		รวม	(N)
				ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง		
										(%)	
ทำนา	-	0.3	0.2	-	-	-	1.4	-	-	0.2	1
ทำสวน	20.3	17.5	19.0	6.5	4.0	45.0	43.7	81.3	78.6	19.0	113
ทำไร่	50.6	48.3	49.5	68.7	65.2	12.5	9.9	-	-	49.5	295
ค้าขาย	0.3	1.0	0.7	-	-	1.3	4.2	-	-	0.7	4
รับจ้าง	8.7	6.3	7.6	2.3	1.0	23.8	19.7	18.8	14.3	7.6	45
ไม่ได้ทำงาน	19.0	26.2	22.5	21.5	29.4	16.3	21.1	-	7.1	22.5	134
อื่นๆ	1.0	0.3	0.7	0.9	0.5	1.3	-	-	-	0.7	4
รวม (%)	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	-
(N)	310	286	596	214	201	80	71	16	14	-	596

ระหว่างชายกับหญิงในอาชีพทำไร่ ทำสวน จะมีอัตราส่วนใกล้เคียงกันแต่หากเป็นอาชีพรับจ้างแล้ว ชายจะมีอัตราที่สูงกว่าหญิงเล็กน้อยในทุกเชื้อชาติ เช่น ชาวพื้นเมืองผู้ชายที่มีอาชีพหลักคือการรับจ้างมีร้อยละ 23.8 ผู้หญิงร้อยละ 19.7 เมื่อพิจารณาถึงสัดส่วนของผู้ที่ไม่ได้ทำงานพบว่าอัตราการไม่ทำงานของหญิงจะสูงกว่าชายคือชายที่ไม่ได้ทำงานมีร้อยละ 19.0 ขณะที่หญิงทั้งหมดมีร้อยละ 26.2 (ตาราง 17)

สิ่งที่น่าสังเกตคือ ชาวบ้านห้วยลิกส่วนใหญ่อำชีพหลักแต่เพียงอย่างเดียวไม่มีอาชีพรองถึงร้อยละ 84.4 และเมื่อพิจารณาแยกตามเชื้อชาติและเพศก็พบว่าชาวพื้นเมืองส่วนใหญ่นี่ไม่มีอาชีพรองเป็นชายร้อยละ 91.3 หญิงร้อยละ 91.5 ชาวเขาเผ่าม้งก็มี

อาชีพรองเป็นชายร้อยละ 85.0 และหญิงร้อยละ 87.1 ทั้งนี้จากข้อมูลตาราง 18 จะเห็นว่าชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่ไม่มีอาชีพรองมีจำนวนน้อยกว่าเชื้อชาติอื่นๆ คือเป็นชายร้อยละ 31.3 หญิงร้อยละ 21.4 อาชีพรองของชาวบ้านห้วยลึกส่วนใหญ่จะเป็นอาชีพรับจ้าง โดยชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงมีอาชีพรับจ้างเป็นอาชีพรองร้อยละ 50 ทั้งหญิงและชาย ส่วนชาวเขาเผ่าม้งชายมีอาชีพรับจ้างเป็นอาชีพรองร้อยละ 6.5 หญิงร้อยละ 6.0 ชาวพื้นราบชายร้อยละ 3.8 หญิงร้อยละ 2.8 (ตาราง 18)

ตาราง 18 ร้อยละของอาชีพรองของประชากรวัยทำงานจําแนกตามเพศและเชื้อชาติ

	เพศ			เชื้อชาติ							รวม (N)
	ชาย	หญิง	รวม	ม้ง		คนเมือง		กะเหรี่ยง		รวม (%)	
				ชาย	หญิง	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง		
อาชีพรอง											
ไม่มีอาชีพรอง	83.5	85.0	84.4	85.0	87.1	91.3	91.5	31.3	21.4	84.4	503
ทำสวน	3.5	3.8	3.7	4.7	4.5	1.3	2.8	-	-	3.7	22
ทำไร่	4.2	3.8	4.0	3.7	2.5	2.5	2.8	18.8	28.6	4.0	24
รับจ้าง	8.1	7.3	7.7	6.5	6.0	3.8	2.8	50.0	50.0	7.7	46
ค้าขาย	0.3	-	0.2	-	-	1.3	-	-	-	0.2	1
รวม (%)	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	-
(N)	310	286	596	214	201	80	71	16	14	-	596

สำหรับลักษณะการถือครองที่ดินของชาวบ้านห้วยลึก ได้แยกพิจารณาเป็น 2 ประเภท คือที่ดินที่เป็นที่อยู่อาศัย และที่ดินเพื่อการเกษตรจากตัวเลขในตาราง 21 แสดงให้เห็นถึงลักษณะการถือครองที่ดินที่เป็นที่อยู่อาศัยของชาวบ้านห้วยลึกส่วนใหญ่ 0-1 งาน

ถึงร้อยละ 37.2 รองลงมาคือ 2-3 งาน ร้อยละ 35.5 และ 4-7 งาน ร้อยละ 24.6 จึงหากพิจารณาแยกเป็นแต่ละเชื้อชาติก็พบว่า ชาวเขาเผ่าม้งส่วนมากมีที่ดินทำไร่เป็นที่อยู่อาศัยอยู่ในระหว่าง 0-1 งาน ร้อยละ 35.2 และในช่วง 2-3 งาน และ 4-7 งาน ร้อยละ 31.5 ส่วนชาวพื้นเมือง ส่วนมากมีที่ดินทำไร่เป็นที่อยู่อาศัยในช่วง 2-3 งาน ร้อยละ 44.4 และ 0-1 งาน ร้อยละ 34.9 ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงมีที่ดินในช่วง 0-1 งาน ร้อยละ 66.7 และ 2-3 งาน ร้อยละ 25.0 (ตาราง 19)

ตาราง 19 ร้อยละของครัวเรือนต่อจำนวนที่ดินถือครองเฉพาะที่อยู่อาศัยจำแนกตามเชื้อชาติ

จำนวนที่ดิน (งาน)	เชื้อชาติ			รวม(%)	(N)
	ม้ง	คนเมือง	กะเหรี่ยง		
0-1	35.2	34.9	66.7	37.2	68
2-3	31.5	44.4	25.0	35.5	65
4-7	31.5	15.9	8.3	24.6	45
8 งานขึ้นไป	1.9	4.8	-	2.7	5
รวม	100.0	100.0	100.0	100.0	-
(N)	63	108	12	-	183

เมื่อพิจารณาจำนวนที่ดินเพื่อการเกษตรของชาวบ้านห้วยลึก พบว่าจำนวนที่ชาวบ้านถือครองมากที่สุดอยู่ในช่วง 1-20 งาน ร้อยละ 57.9 จากตัวเลขในตาราง 20 จะสังเกตว่าชาวเขาเผ่าม้งมีจำนวนที่ดินถือครองเพื่อการเกษตรมากกว่าเชื้อชาติอื่นๆ ทั้งนี้เนื่องจากว่าอาชีพหลักของชาวเขาเผ่าม้งคือการทำไร่ ที่ดินเพื่อการทำไร่ส่วนใหญ่จะอยู่

ห่างไกลออกไปจากหมู่บ้าน ส่วนชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงและชาวพื้นราบมีที่ดินถือครองน้อยกว่า เนื่องจากประกอบอาชีพทำสวนเป็นหลักจำนวนที่ดินที่ถือครองเพื่อการเกษตรได้รับจัดสรรมาจากโครงการหลวงห้วยลึกเพื่อปลูกพืชผักและไม้ดอก ที่อยู่ในโครงการส่งเสริมของโครงการหลวง และที่ดินดังกล่าวจะอยู่ที่ผู้อื่นซื้อ-ขาย หรือเช่าต่อไม่ได้ ลักษณะการถือครองที่ดินจึงมีน้อยกว่าชาวเขาเผ่าม้ง นอกจากนี้ตัวเลขในตาราง 20 ยังชี้ให้เห็นว่ายังมีชาวบ้านจำนวนหนึ่งที่ไม่มียี่ดดินเพื่อการเกษตรเลยถึงร้อยละ 14.8 ชาวพื้นเมืองมีสัดส่วนของผู้ไม่มีที่ดินสูงกว่าชาวเขาคือร้อยละ 27.0 ส่วนชาวเขาเผ่าม้งและชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่ไม่มียี่ดดินเพื่อการเกษตรเลยมีอยู่เพียงร้อยละ 8.3 เท่ากัน (ตาราง 20)จากการศึกษาพบว่ามีชาวบ้านที่ต้องเช่าที่ดินเพื่อทำการเกษตรจำนวน 4 ครัวเรือน แยกเป็นชาวพื้นราบ 2 ครัวเรือน และชาวเขาเผ่าม้ง 2 ครัวเรือน

การมีสิ่งของเครื่องใช้ที่บ่งบอกถึงลักษณะฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนนั้นจากการศึกษาพบว่าชาวเขาเผ่าม้งเป็นเจ้าของสิ่งของเครื่องใช้ประเภทที่อำนวยความสะดวกในการประกอบอาชีพมากกว่าเชื้อชาติอื่นๆ คือมีรถมอเตอร์ไซด์ร้อยละ 44.4 และรถปิคอัพร้อยละ 14.8 จากการสอบถามของผู้วิจัยเองพบว่า สถานที่ในการประกอบอาชีพหลัก คือการทำไร่ของชาวเขาเผ่าม้งมักอยู่ห่างไกลจากหมู่บ้าน การมีพาหนะที่มีประสิทธิภาพจะช่วยให้การทำมาหากินของเขาสะดวกสบายขึ้น อีกประการหนึ่งการทำไร่ของชาวเขาเผ่าม้งนั้นจะอาศัยแรงงานในครอบครัวมาก ดังนั้นการมีรถยนต์จึงสะดวกต่อการบรรทุกแรงงานและผลผลิต ไปไร่หรือแหล่งขายผลผลิต ส่วนชาวพื้นเมือง มีสิ่งของเครื่องใช้ลักษณะของความบันเทิงและความสะดวกในการรับข่าวสารข้อมูล จำนวนมากกว่าเชื้อชาติอื่นๆ ได้แก่ โทรทัศน์ร้อยละ 79.4 ตู้เย็นร้อยละ 42.9 และวิทยุสเตอริโอร้อยละ 31.7 กลุ่มที่มีเครื่องใช้ประเภทสิ่งของอำนวยความสะดวกน้อยที่สุดคือ ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง คือมีเพียงครอบครัวเดียวที่มีเครื่องรับโทรทัศน์ (ตาราง 21)

ตาราง 20 ร้อยละของครัวเรือนต่อจำนวนที่ดินถือครองเฉพาะการเกษตรจำแนกตาม
เชื้อชาติ

จำนวนที่ดินทำการเกษตร	เชื้อชาติ			รวม(%)	(N)
	ม้ง	คนเมือง	กะเหรี่ยง		
ไม่มีที่ดินทำการเกษตร	8.3	27.0	8.3	14.8	27
1-20 งาน	47.2	71.4	83.3	57.9	106
21-41 งาน	22.2	1.6	8.3	14.2	26
42-62 งาน	14.8	-	-	8.7	16
63-83 งาน	6.5	-	-	3.8	7
126-146 งาน	0.9	-	-	0.9	1
รวม	59.0	34.4	6.6	100.0	-
(N)	108	63	12	-	183

ลักษณะการเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านห้วยลึกส่วนใหญ่เป็นลักษณะการเลี้ยงสัตว์เพื่อการยังชีพ (subsistence) มากกว่าเพื่อการค้า (commercial) สัตว์ที่ชาวบ้านทุกเชื้อชาติเลี้ยงไว้คือไก่ และหมู ทั้งนี้ชาวเขาเผ่าม้งมีจำนวนสัตว์เลี้ยงมากกว่าเชื้อชาติอื่นๆ เช่น ชาวเขาเผ่าม้งที่เลี้ยงไก่ตั้งแต่ 21 ตัวขึ้นไป มีร้อยละ 14.3 ในขณะที่ชาวพื้นเมืองส่วนใหญ่จะเลี้ยงไก่อานจำนวน 6-10 ตัว เป็นส่วนมากร้อยละ 22.2 และชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงส่วนมากจะเลี้ยงไก่อานช่วง 1-5 ร้อยละ 33.3 และชาวบ้านส่วนมากมีวัตถุประสงค์ในการเลี้ยงเพื่อใช้ เช่น การเลี้ยงไก่ของชาวเขาเผ่าม้งทุกครอบครัวเลี้ยงเพื่อใช้ ชาวพื้นราบ ร้อยละ 52.4 เลี้ยงเพื่อใช้และร้อยละ 1.6 เพื่อขาย ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงทุกครอบครัวระบุว่าเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อใช้ (ตาราง 22)

ตาราง 21 ร้อยละของครัวเรือนที่มีเครื่องอำนวยความสะดวกงานนอกตามเชื้อชาติ

เครื่องอำนวยความสะดวก	เชื้อชาติ			รวม(%)	(N)
	ม้ง	คนเมือง	กะเหรี่ยง		
รถมอเตอร์ไซด์	44.4	34.9	-	38.3	70
โทรศัพท์	9.3	79.4	*	33.3	61
รถจักรยาน	14.8	1.6	-	9.3	17
ตู้เย็น	4.6	42.9	-	17.5	32
วิทยุสเตอริโอ	2.8	31.7	-	12.6	23
รถอีแต๋น	-	1.6	-	0.5	1
(N)	108	63	12	-	204

* มีครัวเรือนชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงเพียง 1 ครัวเรือน ที่มีโทรศัพท์

ตาราง 22 ร้อยละของครัวเรือนที่มีสัตว์เลี้ยงและจุดประสงค์ที่เลี้ยงงานนอกตามเชื้อชาติ

สัตว์ที่เลี้ยงและ วัตถุประสงค์ของการเลี้ยง	เชื้อชาติ			รวม(%)	(N)
	ม้ง	คนเมือง	กะเหรี่ยง		
หมู 1-2 ตัว	39.8	1.6	75.0	29.0	53
หมู 3-5 ตัว	9.3	-	-	5.5	10
หมู 6-10 ตัว	3.7	-	-	2.2	4

ตาราง 22 (ต่อ)

สัตว์ที่เลี้ยงและ วัตถุประสงค์ของการเลี้ยง	เชื้อชาติ			รวม(%)	(N)
	ม้ง	คนเมือง	กะเหรี่ยง		
<u>วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงหมู</u>					
เพื่อใช้	51.9	-	41.7	33.3	61
เพื่อขาย	0.9	1.6	33.3	3.3	6
<u>วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงไก่</u>					
ไก่ 1-5 ตัว	38.0	14.3	33.3	29.5	54
ไก่ 6-10 ตัว	10.2	22.2	-	13.7	25
ไก่ 11-15 ตัว	1.9	1.6	-	1.6	3
ไก่ 16-20 ตัว	-	6.3	8.3	2.7	5
ไก่ 21 ตัวขึ้นไป	14.3	9.5	-	3.8	7
<u>วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงวัว</u>					
เพื่อใช้	50.9	52.4	41.7	50.8	93
เพื่อขาย	-	1.6	-	0.5	1
<u>วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงเป็ด</u>					
เป็ด 1-3 ตัว	2.8	4.8	-	3.3	6
เป็ด 4-5 ตัว	1.9	1.6	-	1.6	3
เป็ด 6-10 ตัว	0.9	-	-	0.5	1
เป็ด 11 ตัวขึ้นไป	0.9	-	-	0.5	1
<u>วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงหมู</u>					
เพื่อใช้	6.5	6.3	-	6.0	11

ตาราง 22 (ต่อ)

สัตว์ที่เลี้ยงและ วัตถุประสงค์ของการเลี้ยง	เชื้อชาติ			รวม(%)	(N)
	ม้ง	คนเมือง	กะเหรี่ยง		
วัว 2 ตัว	-	4.8	16.7	2.7	5
วัว 31 ตัว	-	1.6	-	0.5	1
<u>วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงวัว</u>					
เพื่อใช้	-	4.8	16.7	2.7	5
เพื่อขาย	-	1.6	-	0.5	1
ควาย 1 ตัว	-	1.6	-	0.5	1
ควาย 2 ตัว	1.9	-	-	1.1	2
<u>วัตถุประสงค์ของการเลี้ยงควาย</u>					
เพื่อใช้	1.9	1.6	-	1.6	3
(N)	108	63	12	100	183

บทที่ 6

คุณค่าทางการศึกษา

การศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากการสัมภาษณ์ประชากร ในบริบทของสังคมและเศรษฐกิจของประชาชนในหมู่บ้านห้วยลึกนั้น ข้อมูลบางส่วนได้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างในโอกาสของการได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนของชาวบ้านห้วยลึกไว้อย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะความแตกต่างในระหว่างเชื้อชาติและเพศของประชากร กล่าวคือประชากรที่เป็นชาวเขาเผ่าม้งมีโอกาสดำเนินหนังสือในระบบโรงเรียนน้อยกว่าเชื้อชาติอื่นๆ ส่วนความแตกต่างระหว่างโอกาสในการได้เรียนระหว่างชายกับหญิง ปรากฏว่าผู้หญิงทุกเชื้อชาติมีโอกาสได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนน้อยกว่าผู้ชายในทุกระดับการศึกษา คำอธิบายเกี่ยวกับความแตกต่างในโอกาสได้รับการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาของเด็กในประชากรเชื้อชาติต่างๆ สามารถศึกษาได้จากวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ซึ่งเป็นวิธีการศึกษาที่สามารถเก็บข้อมูลรายละเอียดได้มากกว่าจะใช้แบบสอบถามมาตรฐาน เช่น งานวิจัยเชิงสำรวจ (survey research)

ในบทนี้จะกล่าวถึงคุณค่าทางการศึกษาของชาวบ้านห้วยลึกที่ได้จากข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์แบบลึก (indepth interview) และการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) สำหรับปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดโอกาสในการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้นนั้นจะได้นำกล่าวถึงในบทต่อไป

คุณค่า (value) ทางการศึกษา

คุณค่า (value) เป็นพื้นฐานจิตใจของบุคคลและหมายถึงหลักการต่างๆ ที่บุคคลยึดเป็นหลักในการดำเนินชีวิต หลักการเหล่านี้เป็นสิ่งที่บุคคลคิดว่ามีค่าสำหรับชีวิตของเขาและจะปรากฏในความคิดและพฤติกรรมที่เขาแสดงออก คุณค่าเป็นสิ่งที่กำหนดความเชื่อและการมองโลกของคน อยู่เบื้องหลังความคิดและการกระทำของบุคคล คุณค่าเป็นจุดหมายปลาย

ทางในการดำเนินชีวิตของบุคคลเป็นนามธรรมขั้นสูงสุด บุคคลแต่ละบุคคลจะมีระบบคุณค่าของตนเอง คุณค่าต่างๆที่บุคคลยึดถือจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับกรอบมโนทัศน์ที่บุคคลนั้นได้รับและขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของคน (นภาภรณ์ ทะวานนท์. 2533)

ลักษณะการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคลในแต่ละสังคมมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบท (context) ทางวัฒนธรรมและสังคม โดยทั่วไปวิธีการคิดการตัดสินใจ ตลอดจนพฤติกรรมที่แสดงออกจะถูกกำหนดโดยคุณค่า (value) ที่บุคคลยึดถือ (พนัส หันนาคินทร์. 2520 ; พัทยา สายชู. 2516 ; Rutchfield. 1966) ดังนั้นคุณค่าทางการศึกษาของบุคคลจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องนำมาศึกษาเพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการคิดและการตัดสินใจของบุคคลในแต่ละวัฒนธรรม

ประเด็นที่เกี่ยวกับคุณค่าทางการศึกษาที่จะนำเสนอในบทความนี้ แบ่งได้เป็น 4 ประเด็น ได้แก่

1. การเปลี่ยนแปลงการให้คุณค่าทางการศึกษา
2. คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ ได้แก่ โอกาสในการทำงาน ลักษณะงานนอกภาคเกษตรกรรม การมีรายได้มั่นคง เป็นมรดกที่พ่อแม่ให้ลูกทดแทนสมบัติอื่น ผลตอบแทนเชิงเศรษฐกิจต่อพ่อแม่
3. คุณค่าทางสังคม ได้แก่ การพัฒนาความคิดและสติปัญญา ความสามารถในการดำเนินชีวิตในสังคมสมัยใหม่ การเลื่อนชั้นทางสังคม โอกาสในการเลือกคู่ครอง ผลดีต่อพ่อแม่

4. คุณค่าต่อชุมชน

1. การเปลี่ยนแปลงการให้คุณค่าทางการศึกษา การศึกษาในระบบโรงเรียนเริ่มขึ้นเมื่อมีการศึกษาภาคบังคับของไทยโดยตราเป็นพระราชบัญญัติประถมศึกษาในปีพ.ศ. 2464 เดิมได้กำหนดเพียง 4 ปี คือทุกคนที่มีอายุครบเกณฑ์บังคับเข้าเรียนจะต้องเรียนหนังสือในโรงเรียนประถมศึกษาอย่างน้อย 4 ปี ต่อมาได้ขยายเป็น 7 ปี ในแผนการศึกษาชาติปี 2503 และลดลงเป็น 6 ปี ในแผนการศึกษาชาติปี 2520 แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกหมู่บ้านจะมีโรงเรียนครบหมดภายหลังการประกาศกฎหมายแต่จะเป็นลักษณะค่อยเป็นค่อยไปตามความพร้อมของชุมชน ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึงโอกาสในการได้เรียนหนังสือของคนใน

ยุคก่อนจึงมีข้อจำกัดหลายอย่างอาทิเช่น ไม่มีโรงเรียนในหมู่บ้าน การคมนาคมไม่สะดวก ทำให้ไม่มีโอกาสเรียนต่อเป็นต้น คนส่วนใหญ่ในยุคดังกล่าวหากได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนแค่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ก็จัดได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีของชีวิตคนในชนบทยุคนั้นแล้ว เพราะคนส่วนมากมักไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือ โดยเฉพาะชุมชนของชาวกลุ่มน้อยที่อยู่ห่างไกล ความเจริญจะไม่มีโรงเรียนประถมศึกษาตั้งอยู่ในหมู่บ้านเลย สภาพการณ์เหล่านี้มีผลทำให้คนในยุคนี้ให้คุณค่าทางการศึกษาน้อยกว่าคนในยุคปัจจุบัน ซึ่งเด็กมีโอกาสนับการศึกษาระบบโรงเรียนมากขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ระดับลึก และการจัดกลุ่มสนทนาแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า คุณค่าทางการศึกษาได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ในสมัยที่พ่อแม่ของเด็กในปัจจุบันยังอยู่ในวัยเรียนในยุคดังกล่าวคนมองไม่เห็นความจำเป็นที่จะให้เด็กเรียนหนังสือ

ไม่ได้เรียนหนังสือเลยเพราะหมู่บ้านที่จอมทองอยู่ไกลไม่มีโรงเรียน ถ้าจะเรียนต้องเดินทางไปเรียนอีกหมู่บ้านหนึ่ง ต้องไปอาศัยคนอื่นอยู่ยิ่งเป็นคนยากจนแล้วพ่อแม่ก็ไม่สนใจ ไม่รู้เรื่องว่าดีหรือไม่อย่างนี้ก็หมดหนทางจะได้เรียน...หมู่บ้านเดิมไม่มีคนได้เรียนสักคน

(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

พ่อแม่ไม่ได้เรียนหนังสือ เพราะในหมู่บ้านเดิม (ป่าเกี๊ยะ) อยู่ไกลมากเป็นคอยสูงไปมาลำบาก เวลาติดต่อกับคนข้างล่างลำบากมากต้องเดินเท้าตลอด จึงไม่ค่อยมีใครเดินทางไปมาหาสู่กัน ตอนนั้น 20 กว่าปีมาแล้ว เดียวไม่มีโรงเรียนแล้วเพิ่งเปิดไม่กี่ปี

(พ่อแม่ของเด็กที่จะไม่ส่งลูกเรียนต่อ : ชาวเขาเผ่าม้ง)

ในสมัยก่อนการศึกษาของชาวชนบท หลังจากจบชั้นประถมศึกษาตอนต้น (ป.4) แล้วการจะเรียนต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาตอนต้นหากหมู่บ้านของตนเองไม่มีโรงเรียนที่สูงกว่าชั้น ป.4 จะต้องไปเรียนในหมู่บ้านอื่น แต่ถ้าหากไม่มีญาติพี่น้องอยู่ใน

หมู่บ้านที่มีโรงเรียนตั้งอยู่ ค่าใช้จ่ายในด้านค่าที่พัก ค่าอาหาร จะทำให้การศึกษาในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษา เป็นสิ่งที่อยู่สูงสุด อ้อมสำหรับผู้ที่มิฐานะยากจน

ทางไกลยังไม่ถึงหมู่บ้าน ครูสมัยนั้นก็ค่อยสอนให้เด็กหาหนังสือมาให้ครู
สมุดดินสอก็ไม่มี มีแต่กระดานชนวน ถ้าจะเรียนต่อ ป.5,6,7 ต้องไปอีกตำบล
หนึ่งไกลมาก คนรวบเขาก็ก็นอนที่หมู่บ้านนั้นเลย

(พ่อแม่ของเด็กที่ไม่ส่งลูกเรียนต่อ : ชาวพื้นเมือง)

จบแค่ ป.4 หากจะเรียนต่อต้องเดินทางไปอีกไกล และถ้าจะต่อมัธยมต้องไปถึง
ตัวอำเภอโนนพะเหล่ต้องเสียเงินมาก

(พ่อแม่ของเด็กที่ส่งลูกเรียน ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

เสียใจที่ไม่ได้เรียนต่อเพราะรู้สึกว่าคุณรู้ไม่พอเขียนอ่านไม่ค่อยอยากให้คุณได้
เรียนสูงๆ เพราะเดี๋ยวนี้เศรษฐกิจมันเปลี่ยนแปลงไปสมัยก่อนไม่เรียนก็ได้แค่สมัย
นี้ไม่ได้

(พ่อแม่ของเด็กที่ไม่ส่งลูกเรียน ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

ความห่างไกลจากแหล่งชุมชนที่เจริญแล้วแหล่งอื่นๆ ตลอดจนการขาดความรู้ในข้อมูล
ข่าวสาร และไม่มีกลุ่มอ้างอิง (reference group) ที่ดึงดูดความสนใจของพ่อแม่ของ
เด็กมากพอที่เขาจะเห็นคุณค่า (value) ของการศึกษาในระบบโรงเรียนว่าจะส่งผลกระทบต่อ
อย่างไรต่อการดำเนินชีวิตในสังคมภายใต้ทางทำให้ประชาชนกลุ่มที่เป็นผู้ใหญ่ในปัจจุบัน
(อายุตั้งแต่ 35 ปีขึ้นไป) มีโอกาสเรียนหนังสือในโรงเรียนน้อยมาก แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยน
ไปชาวบ้านส่วนใหญ่มักมีโอกาสได้รับรู้ข้อมูลข่าวสาร สามารถแยกแยะถึงผลลัพธ์เสียของการ
ศึกษาในระบบโรงเรียนที่จะมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตและได้เห็นความสำเร็จของผู้มี
โอกาสได้เรียน คุณค่า (value) ที่มีต่อการศึกษาระบบโรงเรียนได้แปรเปลี่ยนไปตาม
บริบทสภาพสังคม เศรษฐกิจ ชาวบ้านเริ่มมองเห็นว่าการศึกษาเพียงแค่ระดับประถมศึกษา

นั้นไม่เพียงพอที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบัน และอนาคตได้ การศึกษาในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาเป็นสิ่งจำเป็น สำหรับเด็กเพื่อการเริ่มต้นชีวิตที่ดีกว่าพ่อแม่ในปัจจุบันกล่าวคือชาวบ้านได้ประจักษ์ว่าการศึกษาเป็นหนทางที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสภาพของบุคคลในทางที่ดีปรารถนาได้ ทั้งนี้อิทธิพลของกลุ่มที่มีโอกาสได้เรียนก็มีบทบาทมากเพราะ "เดี่ยวนี้ใครๆ เขาก็เรียนกัน" จัดเป็นบรรทัดฐานใหม่ที่ชาวบ้านเห็นดีเห็นงามด้วย เนื่องมาจากคุณค่าของการศึกษานั้น มิได้อยู่ที่ตัวของการศึกษาเองแต่อยู่ที่คุณภาพชีวิตของคนที่มีโอกาสได้รับการศึกษา

2. คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ ผลจากการวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลทุกเชื้อชาติมีความเห็นสอดคล้องกันว่า การมีการศึกษาในระดับสูงกว่าชั้นประถมศึกษา เป็นสิ่งที่พ่อแม่ทุกคนคาดหวังจะให้ลูกของตนได้รับโอกาสนั้น เพราะหมายถึงความสุขสบายและความมั่นคงในชีวิตทั้งต่อตัวเด็กและพ่อแม่ คุณค่าเชิงเศรษฐกิจที่ประชาชนในหมู่บ้านมองเห็นได้แก่ การเพิ่มโอกาสในการทำงาน ความก้าวหน้าในงานนอกภาคเกษตรกรรม

2.1 โอกาสในการทำงาน ผลจากการสัมภาษณ์ระดับลึกและการจัดกลุ่มสนทนพบว่าคนทุกเชื้อชาติมองเห็นว่าอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่ลำบากเหนื่อยยากและไร้เกียรติ งานนอกภาคเกษตรกรรมที่ไม่ใช่งานรับจ้างเป็นงานที่ไม่ต้องกรำแดดกรำฝนและยังมีความมั่นคงมากกว่า การให้ลูกมีโอกาสได้เรียนต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาจึงเป็นวิถีทางที่ชาวชนบทเห็นว่าลูกจะสามารถประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมที่ไม่ต้องใช้แรงงานแบกหามเหมือนพ่อแม่

หน่อ : เรียนสูงได้ทำงานสบายไม่ลำบากเหมือนทำไร่ทำสวน

ทิพวรรณ : ไม่ต้องลำบากมาจับจอบจับเสียม

หาญรงค์ : ไม่ให้เขาได้มาทุกข์ยาก เหมือนพ่อเหมือนแม่ ให้งั่งโง่เขลา

หนังสือแบบอาจารย์นั้นแหละครับ เขียนปากกาดีกว่า

(กลุ่มสนทนา : ชาวพื้นเมือง)

คนที่เรียนจะมีความรู้มากกว่าคนที่จบ ป.6 และมีโอกาสที่จะได้ทำงานที่ดีกว่ามี
เกียรติมากกว่าคนที่จบ ป.6 หากมาอยู่บ้านเฉยๆ ก็ได้แต่ทำอะไร ทำสวน คนที่
เรียนมัธยมจะมีความรู้มากกว่าได้ทำงานดีกว่าคนที่จบ ป.6 โชคดีที่ได้เรียนจะได้
รู้มาก อนาคตจะดีกว่าและมีโอกาสได้ทำงานดีกว่าคนที่ไม่ได้เรียน คิดว่าตัวเอง
โชคดีกว่าคนอื่นที่มีโอกาสได้เรียน เรียนต่อมีโอกาสทำงานดีกว่าจบ ป.6 ที่
ต้องทำงานในไร่ในนา หรือเป็นกรรมกรแบกหามมีเกียรติน้อยกว่า
(เด็กที่จะเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

อยากให้ลูกได้เรียน จะได้ทำงานสบายไม่ต้องมาเหนื่อยยากเหมือนพ่อแม่...ถ้า
ลูกได้เรียนจะมีความรู้มากขึ้นมีประสบการณ์หากทำสวนก็มีความรู้แค่ทำสวนไม่มี
ความก้าวหน้า ไม่มีความสบาย อนาคตไม่แน่นอน

(พ่อแม่ของเด็กที่ไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

ป.6 สมัยนี้ก็เหมือน ป.4 สมัยก่อน...ป.6 เป็นได้แค่ชาวไร่ชาวนา...จบ
มัธยมจะมีความรู้อ่านเขียนคล่องกว่าป.6 มีโอกาสได้งานที่มั่นคงกว่า

(พ่อแม่ของเด็กที่ส่งลูกเรียน ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

สมัยนี้เมื่อความเจริญของยุคสมัยมากขึ้น คนไม่รู้หนังสือหรือรู้ไม่ยักทำงานทำได้
ยาก เพราะไม่มีวิชาความรู้ติดตัว...ป.6สมัยนี้เหมือนกับ ป.4 สมัยก่อน จบ
ม.3 เองก็ไม่พอมีค่าเท่ากับ ป.6 สมัยก่อนทำงานที่มีเงินเดือนประจำ
ตำแหน่งยังไม่ได้ เขาไม่ค่อยจะรับแล้ว

(พ่อแม่ของเด็กที่ไม่ส่งลูกเรียน ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

ในทัศนะของชาวบ้านห้วยลึก การศึกษาเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ยังไม่เพียงพอ
กับการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบัน เมื่อเปรียบเทียบกับสมัยก่อน คนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่
6 มีโอกาสได้งานทำนอกภาคเกษตรกรรม เทียบเท่ากับคนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 การจะ
แสวงหางานทำที่ให้ผลตอบแทนในระดับสูง และมีเกียรติจะต้องมีความรู้หรือวุฒิทางการศึกษา

สูงกว่าชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เพราะการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในปัจจุบันก็เทียบเท่ากับผู้ที่จบชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.7) สมัยก่อนนั่นเอง ดังนั้นวุฒิการศึกษาที่สูงขึ้น ย่อมหมายถึงการมีโอกาสได้ทำงานนอกภาคเกษตรกรรมที่มีเกียรติและมีรายได้มั่นคงของลูก

เด็ก ป.6 สมัยนี้ยังไม่เก่งเหมือนสมัยก่อนที่จบ ป.4 ก็เป็นครูได้แล้วก็อยากให้ลูกได้เรียนต่อจะได้มีความรู้...คนที่มีโอกาสได้เรียนสูงๆจะมีงานทำที่ดีกว่าเป็น
ชาวไร่ชาวนา

(พ่อแม่ของเด็กที่ส่งลูกเรียนต่อแต่ออกจากคัน : ชาวเขาเผ่าม้ง)

ต่อไปในอนาคตจะต้องมีคนจบ ม.3 เป็นอย่างน้อยหากไม่เรียนก็ไม่มีวุฒิเทียบเท่ากับคนอื่นฯ ต่อไปถ้าเขารับสมัครงานก็จะลำบากหางานทำไม่ได้
(เด็กที่จะเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

การเรียนสูงๆทั้งหญิงทั้งชายจะได้ทำงานที่ไม่ต้องใช้แรงงานแบกหามเหมือนพ่อแม่ ใจก็อยากให้ลูกได้เรียนสูงๆ ได้ทำงานมีรายได้ประจำเป็นเดือนๆ เช่น เป็นครู เป็นข้าราชการ
(พ่อแม่เด็กที่ไม่ส่งลูกเรียน ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

คุณค่าของการศึกษาในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาไม่เพียงแต่จะทำให้คนมีโอกาสที่จะได้งานทำที่ดีกว่า มีเกียรติสูงกว่าผู้ที่จบชั้นประถมศึกษา แต่ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์แบบลึก ได้แสดงให้เห็นถึงทัศนะของชาวบ้านว่าความรู้ที่ได้จากการเรียนหนังสือในระดับสูงกว่าชั้นประถมศึกษาของลูกยังเป็นประโยชน์ต่องานอาชีพในปัจจุบันของเขาด้วย

จุล่ง : เด็กที่ได้เรียนก็มีความรู้มากเอาตัวรอดส่วนเด็กที่ไม่เรียนก็ไม่มีความรู้
อะไรได้แต่ทำงานบ้านจะไปทำงานในเมืองก็ไม่ไหวไม่มีความรู้

เรวัต : เด็กจบมัธยมดีมีความรู้มากกว่า พูดยังงานทั่วไปเดี๋ยวนี้จบ ป.6
แล้วสมัครงานที่ไหนไม่ค่อยได้แล้วครับ นอกจากจะทำไรทำสวน
รับจ้าง

จู : จบ ป.6 มีความรู้น้อยอ่านออกในเคเดียว จบ ม.3 มีความรู้เพิ่มขึ้น เช่น
การใช้สารเคมี เพราะ ม.3 อาจสอนละเอียดขึ้น เด็กจบมาแล้วก็มี
โอกาสได้งานที่ดีๆ

(กลุ่มสนทนา : ชาวเขาเผ่าม้งและกะเหรี่ยง)

ยี่ แซจาง : ได้ฟังความรู้ของเขา ตัวอย่างเราขายผักได้เงินเท่านี้เราคิดไม่ออก
ทำไมได้ เงินเท่านี้หักค่าน้ำ ค่ายาเท่าไรเหลือเท่าไร เราคิดไม่
ออกให้ลูกคิดให้มันได้ประโยชน์ทางนี้ครับ

(กลุ่มสนทนาชาวเขาเผ่าม้ง)

คนที่ต่อ ม.1 จะมีความรู้มากกว่า ประสบการณ์กว้างขวางกว่า เช่นได้เรียน
ภาษาอังกฤษก็จะมีประโยชน์ต่อการค้าขาย จะได้ชักชวนให้นักท่องเที่ยวซื้อของได้
(เด็กที่จะเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

ชาวชนบทเห็นว่างานอาชีพเกษตรกรรม นอกจากจะเป็นงานที่หนักต้องลำบากกรา
ดแดดกราดฝนแล้ว ชีวิตพวกเขายังแขวนอยู่กับเส้นด้ายเสี่ยงต่อการตายผ่อนส่งจากพิษภัยของยา
ฆ่าแมลงที่จำเป็นต้องใช้ในงานอาชีพ การให้ลูกมีโอกาสได้เรียนสูงกว่าชั้นประถมศึกษาจึง
เป็นช่องทางหนึ่งที่จะทำให้ลูกได้ทำงานที่ไม่ต้องเสี่ยงกับภัยอันตรายที่มองไม่เห็นเหมือนพ่อแม่

อยากให้ลูกมีครอบครัวที่ดีไม่อยากให้ลูกต้องมาทำไรทำสวน เพราะลำบากเสี่ยง
ต่อสุขภาพ ต้องมาเผชิญกับยาฆ่าแมลง คายผ่อนส่งไปวันๆ
(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

ถ้าลูกได้เรียนสูง เขาจะได้ทำงานสบาย...กลัวลูกจะมาทำงานลำบากเหมือนพ่อแม่ เพราะอาชีพชาวไร่ชาวนาเสี่ยงทั้งยาฆ่าแมลงแล้วยังต้องลำบากทนตากแดดตากฝนอีก

(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียน ม.1 : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

สิ่งที่น่าสังเกตก็คือ ชาวบ้านทั้งชาวพื้นเมืองและชาวเขามองเห็นว่า การศึกษาในระดับสูงกว่าประถมมีคุณค่าทั้งกับเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิง โดยทั่วไปพ่อแม่ทั้งชาวพื้นเมืองและชาวเขาเห็นว่า เด็กผู้หญิงที่มีโอกาสได้เรียนจะมีโอกาสในการทำงานที่ดีกว่าเด็กผู้หญิงที่ไม่ได้เรียน อย่างไรก็ตามเมื่อพ่อแม่ชาวเขาจำเป็นต้องตัดสินใจเลือกที่จะส่งลูกเพียงบางคนให้ได้เรียนสูงๆ พ่อแม่ชาวเขาเผ่าม้งจะเลือกส่งเด็กผู้ชายมากกว่าเด็กผู้หญิง ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าแม้พ่อแม่ชาวเขาเผ่าม้งจะเห็นว่าการศึกษามีคุณค่าต่อเด็กผู้หญิงแต่การตัดสินใจจะส่งลูกผู้หญิงเรียนยังขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นอีกหลายประการ ซึ่งในส่วนนี้จะได้กล่าวถึงต่อไปในบทที่ 7

ในกรณีของชาวเขานั้นเนื่องจากชาวเขาส่วนหนึ่งจะมีอาชีพค้าขายเป็นอาชีพเสริม เด็กม้งที่ไ้เรียนหนังสือจะสามารถขายของได้ตลอดแคว่กว่าเด็กที่ไม่ได้เรียน

ป.6 เป็นได้แต่ชาวไร่ชาวนาให้อ่านออกเขียนได้ก็พอ...จบมัธยมมีความรู้อ่านเขียนคล่องกว่า ป.6 มีโอกาสได้งานที่มั่นคงกว่า...มัธยมอย่างมากก็เป็นพนักงานเสริมจะมีอาชีพที่ดีต้องเรียนต่อไปอีก สมัยนี้ ม.3 เทียบเท่ากับ ป.7 เด็กชายอย่างน้อยควรเรียนถึงชั้น ม.6 เด็กหญิงควรเรียนสูงๆ
(พ่อแม่ของเด็กที่ส่งลูกเรียน ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

เด็กผู้ชายควรจะเรียนอย่างน้อย ม.6 และเด็กหญิงควรจะเรียนให้มากกว่า เพราะ ม.3 เคียวนั้นเท่ากับ ป.7 สมัยก่อน
(พ่อแม่ของเด็กที่ส่งลูกเรียน ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

คนสมัยนี้ต้องเรียนหนังสือถึงจะอยู่ในสังคมได้ แม้จะไม่ได้เรียนในโรงเรียน ก็ต้องเรียนการศึกษาผู้ใหญ่ จะได้พัฒนาความรู้ความคิด...คนที่มีความรู้น้อย แม้จะทำงานรับราชการก็เป็นได้แค่ลูกจ้าง หรือพนักงานชั้นต่ำ ไม่ก้าวหน้าเท่า ที่ควร เด็กผู้หญิงควรจะเรียนสูงๆ เข้าไว้เพราะ ม.3 สมัยนี้แค่ไปเรียนตัดเย็บ เสื้อผ้า ทำงานเล็กๆ น้อยๆ ก็พอได้
(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียน ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

จบ ป.6 ยังไม่พอเพราะอ่านเขียนยังไม่เก่งทั้งเด็กผู้ชาย เด็กผู้หญิงควรจะเรียนอย่างน้อย ม.3 แต่มีเงินก็ควรเรียนสูงๆ เพราะ ป.6 ยังตัวเล็กทำอะไร ก็ไม่ได้ ทำงานไม่ไหว...จบ ป.6 ยังไม่พอสมัยนี้เด็กผู้หญิง เด็กผู้ชายควรจะเรียนสูงๆ ตามความสามารถของพ่อแม่ที่จะส่งเสียเด็กจนมัธยมก็จะทำให้มีประสบการณ์มากกว่า เช่นการติดต่อกับชายก็จะเก่งกว่าคนที่ไม่ได้เรียน
(พ่อแม่เด็กที่ไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

หากเรียนมัธยมจะมีโอกาสได้ทำงานที่มีเกียรติกว่าชาวไร่ชาวนา...การเรียนสูงๆ ทั้งหญิงชายเพื่อจะได้ทำงานที่ไม่ต้องใช้แรงงานแบกหามเหมือนพ่อ เด็กมัธยมจะมีความรู้มากกว่า หน้าที่การงานดีกว่า
(พ่อแม่ของเด็กที่เรียนต่อ ม.1 แต่ออกกลางคัน : ชาวเขาเผ่าม้ง)

2.2 ความก้าวหน้าในงานนอกภาคเกษตรกรรม ในปัจจุบันงานนอกภาคเกษตรกรรมเป็นงานที่มีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งที่มาของรายได้เสริม ชาวชนบทส่วนใหญ่ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยอาศัยรายได้จากงานภาคเกษตรกรรมอย่างเดียวการจะมีโอกาสได้งานนอกภาคเกษตรกรรมที่ไม่ต้องใช้แรงงานแบกหาม คนส่วนใหญ่ตระหนักดีว่าประสบการณ์และความสามารถในการทำงานเพียงอย่างเดียวไม่สามารถทำให้ลูกของตนได้งานที่ดีและมีเกียรติในสังคมปัจจุบัน วุฒิบัตรเป็นเสมือนใบเบิกทางที่จะทำให้คนได้เข้าทำงานนอกภาคเกษตรกรรมที่ไม่ใช่กรรมกร ผู้ที่มีวุฒิทางการศึกษาสูงกว่าจะมีโอกาสได้

ทำงานที่มีผลตอบแทนเป็นรายได้ประจำแน่นอน อีกทั้งยังเป็นงานที่สบายและมีเกียรติ
วิธีการ (means) สำคัญที่จะทำให้ลูกมีโอกาสได้ทำงานนอกภาคเกษตรกรรมที่สร้างความมั่นคง
ให้ชีวิตและยังทำให้ลูกมีความสุขสบายไม่ต้องเหนื่อยยากนั้นคือการให้ลูกเรียนต่อใน
ระดับสูงกว่าชั้นประถมศึกษา

อุบล : สมมติเพื่อนเราจบ ม.3 เราจบ ป.6 ไปสมัครงานแค่เสริฟอาหารเขา
ถามว่าเพื่อนเราจบอะไร พอบอกว่าจบ ม.3 เขาก็จะให้ทำงานอีกแผนก
หนึ่งแต่เราก็ต้องทำอีกอย่างหนึ่ง มันแตกต่างกัน

ทิพวรรณ : ทำงานดีกว่า เพราะความรู้มันต่างกัน คนหนึ่ง ป.6 คนหนึ่ง ม.3
มันก็ต้องดีกว่า ป.6

หาญรงค์ : สมัยนี้ไม่เหมือนสมัยก่อน

สม : จบ ป.6 มันยากค่ะหางาน

(กลุ่มสนทนา : ชาวพื้นเมือง)

หากถามถึงวุฒิสมัยนี้ไม่ได้ดูความสามารถ วุฒิสำคัญกว่าประสบการณ์ถึงแม้จะ
ทำงานเก่งแต่ไม่มีความรู้ก็สู้คนมีวุฒิทางการศึกษาไม่ได้ เขาได้มาเป็นเจ้านาย
เรา...ป.6 ไม่พอเพราะคนสมัยนี้จบแค่ ป.6 เขาก็ไม่ค่อยอยากรับเข้า
ทำงานแล้ว เด็กสมัยนี้ควรจะเรียนสูงๆ เข้าไว้หากเขาต้องการวุฒิอะไรก็
สมัครได้

(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียน ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

2.3 การมีรายได้ที่มั่นคง คุณค่าของการศึกษาที่ชาวชนบทให้น้ำหนักมากคือ ความ
มั่นคงของรายได้ ชาวบ้านมีความเห็นว่ารายได้ของอาชีพเกษตรกรเป็นรายได้ที่ไม่แน่นอน
ขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศซึ่งอยู่นอกเหนือการควบคุมของมนุษย์ดังนั้นอาชีพนอกภาค
เกษตรกรรมที่มีรายได้ประจำแน่นอนจึงเป็นสิ่งที่พ่อแม่ทุกคนคาดหวังจะให้ลูกได้รับการให้
การศึกษาที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาจึงเป็นสิ่งที่พ่อแม่เตรียมให้ลูก เพื่อการมีอนาคตที่ดีของลูก

เสียค่าที่ไม่มีโอกาสได้เรียนอยากให้อ่านเรียนสูงๆ จะให้ทำงานสบายไม่ต้องมา
เสี่ยงปลุกพืชผักทำการเกษตรซึ่งลำบากมาก รายได้ก็ไม่แน่นอน
(พ่อแม่เด็กที่จะส่งลูกเรียน ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

ห่วงอนาคตลูก พ่อแม่ก็ทุกข์ยากมามากแล้วเพราะอาชีพทำไร่ทำสวนมีรายได้ไม่
แน่นอนลูกเองก็ไม่ได้ร่ำเรียนสูงๆ จึงไม่อาจทำงานที่มีรายได้แน่นอน มีอาชีพที่มัน
คงกว่าพ่อแม่ได้...ห่วงอนาคตของลูกหากมีสภาพเช่นปัจจุบันเป็นชาวไร่ ชาวนา
ที่มีสภาพไม่ผิดพ่อแม่หากลูกได้เรียนต่อสูงๆได้ทำงานดีๆ อนาคตของลูกจะได้ไป
ไกลกว่านี้

(พ่อแม่ของเด็กที่ไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

เป็นห่วงอนาคตหากลูกได้เป็นชาวไร่ชาวนาเหมือนพ่อแม่เกรงว่าลูกจะมาทุกข์
ยากลำบากอยากให้อ่านได้ทำงานที่มีรายได้ประจำแน่นอนมีเกียรติ...สำหรับลูก
ทุกคนอยากให้เรียนหนังสือสูงๆจะได้สบายในภายหน้าไม่ลำบากเหมือนพ่อแม่ที่ทำ
เข้ากินค่า

(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

การเรียนต่อมัธยมจะทำให้ลูกมีโอกาสที่จะได้ทำงานที่มีรายได้แน่นอน หากไม่ส่ง
เขาเรียนต่อในอนาคตถ้าพ่อแม่เสียชีวิตลงไปลูกจะลำบาก จะมาต่อว่าพ่อแม่ได้ว่า
ตอนมีชีวิตอยู่ไม่ส่งเสียให้เรียนต่อ ทำให้ลูกไม่ได้ทำงานที่ดี...หากลูกเรียนไม่
สูงจะได้ทำงานไม่ดี จะลำบากต่อไปในอนาคต...เรียนสูงๆจะได้มีความรู้ดีกว่า
คนจบ ป.6

(พ่อแม่เด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

การเห็นคุณค่าของการศึกษาว่าจะเป็นการ (means) ที่จะทำให้อ่านมี
โอกาสทำงานอาชีพที่มั่นคงสะท้อนให้เห็นจากทัศนะของเด็กเองว่า การศึกษาระดับที่

สูงกว่าชั้นประถมส่งผลต่อการมีโอกาสได้ทำงานที่มีรายได้ประจําแน่นอน และความมีเกียรติยศชื่อเสียง ดังนั้นเด็กที่ได้มีโอกาสเรียนต่อจึงถือเป็น "เด็กที่โชคดี" เมื่อเปรียบเทียบกับเด็กที่ไม่ได้เรียนต่อ

คนจบ ม.3 จะมีโอกาสได้เลือกทำงานที่มีเงินเดือนมากกว่า คนจบ ป.6 ไม่มีโอกาสเลือก...จะได้มีรายได้ประจําแน่นอน ชาวไร่ชาวนาขายได้ไม่แน่นอน...
จบ ม.3 มีโอกาสได้งานดีกว่า เช่นงานบริษัทที่ได้เงินเดือนประจำ...หาก

เรียนสูงสามารถสมัครงานทำได้ก็จะมีเกียรติมากขึ้น
(เด็กที่จะเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

เรียนมัธยมจะมีอนาคตดีกว่าจะได้ทำงานที่ดี เช่น งานบริษัทมีเงินเดือนประจำดีกว่าคนทำไร่ทำสวน...คนได้เรียนจะมีหน้ามามากกว่าคนไม่ได้เรียนก็ทำสวนรายได้ก็ไม่แน่นอน...คนที่ไม่ได้เรียนจะโชคดีน้อยกว่า เพราะมีความรู้น้อย
(เด็กที่จะไม่เรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

คิดว่าตนเองโชคดีกว่าพี่น้องคนอื่น ๆ ที่มีโอกาสได้เรียนทำให้ไม่ต้องไปทำงานในไร่สวน...เรียนจะมีโอกาสได้ทำงานดี มีเกียรติยศชื่อเสียงมาสู่ครอบครัว
คนเรียนจะมีความรู้มากกว่าได้ทำงานมีเงินเดือนประจำได้งานทำที่ดีกว่าคนไม่เรียน
(เด็กที่จะเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

2.4 การศึกษาเป็นมรดกที่พ่อแม่ให้ลูกแทนทรัพย์สินมรดกอื่น คุณค่าของการศึกษาที่ชาวชนบทตระหนักอีกประการหนึ่งคือ การศึกษาเปรียบเสมือนทรัพย์สินมรดกที่พ่อแม่จะมอบให้ลูกแทนที่ดินที่มีขนาดจำกัดไม่พอจะจัดสรร ในประเพณีโบราณที่สืบทอดกันมา ที่ดินจัดเป็นทรัพย์สินมรดกที่พ่อแม่จัดเตรียมไว้เพื่อจะจัดแบ่งสรรให้ลูกแต่ละคนได้ไว้ครอบครองเป็นสมบัติ

ของตนเอง เพื่อเป็นแหล่งทำมาหากิน เลี้ยงชีพตนเองและครอบครัว เมื่อขนาดที่ดินมีจำกัดลงอันเนื่องมาจากสาเหตุของการเพิ่มขึ้นของประชากรที่ดินที่พ่อแม่ได้รับเป็นมรดกตกทอดมาอีกต่อหนึ่งนั้นมีขนาดเล็กจนไม่พอจะจัดสรรให้คนรุ่นลูกของตนต่อไปได้อีก คนจึงแสวงหาช่องทางอื่นที่จะเป็น "แหล่งทำกิน" แห่งใหม่ให้ลูกทดแทนที่ดิน ดังนั้นช่องทางเดียวที่พ่อแม่พอจะมองเห็นคือ การทำให้การศึกษาแก่ลูกจนถึงระดับที่ลูกสามารถประกอบอาชีพที่มีรายได้ประจําแน่นอน และชีวิตมีความสุขสบาย พ่อแม่จะได้สบายใจและหมดห่วงว่าลูกจะประสบความยากลำบากในการครองชีพในยุคสมัยปัจจุบัน การศึกษาที่สูงกว่าระดับประถมศึกษา จึงเป็นทรัพย์สินสมบัติที่พ่อแม่มอบให้แก่ลูกเพื่อความมั่นใจว่าลูกจะดำรงชีวิตอยู่ได้รอดตลอดไป

อยากให้ลูกเรียนสูงๆ เพราะที่ดินที่จะทำไร่นาสวนมีน้อยลงคนมากขึ้น การได้ทำงานที่มีรายได้แน่นอนจะทำให้ลูกมีอาชีพเลี้ยงตัวเอง
(พ่อแม่เด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

อยากให้ลูกเรียนสูงๆ เหมือนกันเพราะสมัยนี้ที่ดินมีจำกัดพ่อแม่ก็มีลูกหลายคนไม่รู้จะแบ่งยังไง
(พ่อแม่ของเด็กที่ไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

หากมีทรัพย์สินสมบัติยกให้ลูกก็มีวันหมดลูกเอาไปขายกินแต่ความรู้จะติดตัวตลอดไป
(พ่อแม่เด็กที่ส่งลูกเรียน ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

2.5 ผลตอบแทนเชิงเศรษฐกิจในระยะยาวต่อพ่อแม่ ผลได้ของการมีศึกษาระดับที่สูงกว่าประถมศึกษาไม่น่าจะเพียงแต่จะส่งผลให้เด็กมีโอกาสได้ทำงานนอกภาคเกษตรกรรมที่มีรายได้ประจําแน่นอนแล้วยังหมายถึงความมั่นคงในการดำรงชีวิตยามแก่ชราของพ่อแม่ด้วย ทั้งนี้เป็นเพราะความคาดหวังของพ่อแม่ที่มีต่อลูกว่าเมื่อลูกเติบโตเป็นผู้ใหญ่และสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ ผลตอบแทนที่พ่อแม่จะได้รับคือการดูแล

เอาใจใส่ทั้งด้านความช่วยเหลือในรูปแบบของเงินทอง ตลอดจนการดูแลรักษาในยามเจ็บไข้ได้ป่วย และการจัดงานพิธีศพให้เมื่อพ่อแม่เสียชีวิตลง ดังกล่าวที่ว่า "ผากผีผากไร่" ไว้กับลูกความเชื่อเช่นนี้ถือเป็นประเพณีที่ฝังรากลึกในสังคมไทยมาโดยตลอดโดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทความช่วยเหลือทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมถือเป็นหน้าที่ของลูกที่จะต้องทดแทนบุญคุณของพ่อแม่เมื่อตนเองเติบโตเป็นผู้ใหญ่และมีงานทำที่มีรายได้แน่นอนแล้ว

(Akin. 1984 ; Phillips, 1965 : 158-159) ในการวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ระดับลึกและการสนทนากลุ่มถึงผลตอบแทนเชิงเศรษฐกิจที่พ่อแม่จะได้รับจากการส่งลูกเรียนต่อระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษา ชาวบ้านทุกเชื้อชาติมีความเห็นว่าเมื่อลูกจบการศึกษา และมีงานทำมีรายได้ประจำแน่นอนแล้ว ผลตอบแทนที่พ่อแม่จะได้รับ คือการที่ลูกจะส่งเงินทองมาให้พ่อแม่ใช้เป็นรายเดือน และยังรับผิดชอบส่งน้องเรียนต่อ เป็นการแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายในการศึกษาของลูกคนอื่น ๆ ในครอบครัวลง

อยากให้ลูกเรียนจบอย่างน้อย ม.3 จะได้มีโอกาสทำงานที่มีรายได้ประจำ
อย่างน้อยๆ สมัครงานในโรงก็ยิ่งจะดีกว่า มาเป็นชาวไร่ชาวนา เพราะรายได้ไม่แน่นอน...พอลูกมีรายได้ประจำแน่นอน พ่อแม่ก็ได้พึ่งด้านเงินทองก่อนเขา
จะแต่งงานมีครอบครัวไป

(พ่อแม่เด็กที่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 แต่ออกกลางคัน : ชาวพื้นเมือง)

จบมาเขาจะได้ทำงานที่มีรายได้ประจำ และเด็กจะมือนาคคิดว่าเมื่อลูกมีรายได้ประจำของเขาที่แน่นอน และสามารถเลี้ยงตัวเองได้พ่อแม่จะได้สบายใจได้พึ่งพาเขาด้วย...ก็หวังว่าเขาจะมาทำงานก็จะอาศัยให้ส่งน้องเรียนต่อ

(พ่อแม่ของเด็กที่จะเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

เรวัต : แต่ผมว่าเรียนดีคือจบสูงเขาสบาย

พิธีกร : พ่อแม่สบายไหมคะ

เรวัต : ลูกเขาไม่ลืมพ่อแม่ถ้าเขาได้ทำงานรับราชการเป็นหมออะไรเขาก็ได้

ส่งเงินทองมาให้เราใช้ เลี้ยงพ่อแม่ตลอดไป

(กลุ่มสนทนาชาวเขาเผ่าม้งและกะเหรี่ยง)

ความคาดหวังในด้านการพึ่งพาลูกในเชิงเศรษฐกิจนั้นชาวชนบทมีความเห็นว่าลูกที่มีโอกาสได้เรียนในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาจะสร้างความมั่นใจให้พ่อแม่ว่าลูกจะมีโอกาสได้ทำงานที่มีความมั่นคง และมีรายได้ประจําแน่นอน ซึ่งหมายถึงความมั่นคงของชีวิตในยามชราเมื่อพ่อแม่ไม่สามารถทำงานหาเลี้ยงตนเองได้ ทศณะดังกล่าวแสดงให้เห็นออกมาอย่างชัดเจนแม้แต่ใน กลุ่มพ่อแม่ของเด็กที่ไม่มีโอกาสได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

คนที่เรียนจนจบ ม.6 ก็อาจจะได้ทำงานสบายกว่าการจะมาเป็นลูกจ้างเขา

การส่งลูกเรียนต่อสูงๆ ผลที่พ่อแม่จะได้รับก็อาจจะได้พึ่งพาด้านเงินทองบ้าง หากลูกส่งให้ใช้ นอกจากนั้นก็ยังได้รับความภาคภูมิใจที่ลูกมีโอกาสได้เรียน จะได้ทำงานดีๆ พ่อแม่ก็จะได้มีหน้ามีตาไปด้วย

(พ่อแม่เด็กที่จะไม่ส่งลูกเรียนต่อ : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

ถ้าลูกมีความรู้ได้ทำงานมั่นคงมีรายได้แน่นอน พ่อแม่ก็จะได้พึ่งพาเขาจะได้ส่งเงินมาให้ใช้ดูแลยามเจ็บไข้ได้ป่วย... หากลูกเรียนมัธยมคงจะต่างจากเคียวในลูกคงได้ทำงานที่มั่นคงมีรายได้ประจําแน่นอน

(พ่อแม่ของเด็กที่ไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

คนที่ส่งลูกเรียนต่อหากเด็กเป็นคนดีได้ทำงานดีๆ พ่อแม่ก็จะได้พึ่งพาด้านเงินทอง หากได้เรียนมัธยมจะทำให้ลูกช่วยเหลือตนเองได้ ในอนาคตโดยจะได้ทำงานที่มีรายได้ประจําแน่นอน ซึ่งหากลูกได้ทำงานมีเงินเดือนใช้ก็จะได้ส่งเงินเดือนมาให้พ่อแม่บ้าง พ่อแม่ก็ภาคภูมิใจที่ลูกสามารถเรียนจบมีความรู้สูงๆ

(พ่อแม่ของเด็กที่จะไม่เรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

3. คุณค่าทางสังคม ผลของการมีโอกาสดูเรียนต่อในระดับสูงกว่าชั้นประถมศึกษา นั้นไม่เพียงแต่จะเป็นการเพิ่มความมั่นคงในด้านเศรษฐกิจของบุคคลหรือครอบครัว เท่านั้น แต่ยังหมายรวมไปถึงคุณค่าของการศึกษาที่มีต่อการพัฒนาความรู้ความคิสติปัญญา ของบุคคลทำให้บุคคลที่มีการศึกษา (educated man) สามารถปรับตัวเข้ากับการดำเนิน ชีวิตในสังคมสมัยใหม่(modern society) ได้ดีกว่าผู้ที่ไม่มีการศึกษา นอกจากนี้การศึกษา ที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษา ยังหมายถึงการมีโอกาสดูเรียนเลื่อนชั้นทางสังคมของลูก (social mobility) ซึ่งจะมีผลถึงสภาพความเป็นอยู่ที่สูงสบายกว่าพ่อแม่ เรียกได้ว่าเป็นการเลื่อน ชั้นที่เกิดขึ้นในระหว่างคนสองรุ่น (generational mobility) ได้แก่เมื่อพ่อแม่มีอาชีพ เป็นเกษตรกร แต่ได้พยายามส่งลูกให้เรียนสูงจนสามารถทำงานในตำแหน่งที่มีเกียรติได้รับการ ยอมรับในสังคมเช่น เป็นข้าราชการ กล่าวได้ว่าลูกได้เลื่อนชั้นทางสังคมสูงขึ้นเมื่อ เปรียบกับพ่อแม่ (นภากรณ์ พะวานนท์. 2533) คุณค่าของการศึกษาที่มีผู้กล่าวถึงใน การวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้อีกประการหนึ่ง คือผู้ที่มีโอกาสดูเรียนในระดับสูงไม่เพียง แต่จะเป็นการเพิ่มพูนความรู้แก่ตนเองเท่านั้นแต่หมายถึงการมีโอกาสปะทะสังสน์กับกลุ่มผู้ ที่มีความรู้เหมือนกันทำให้มีโอกาสในการเลือกคู่ครองที่ดีได้ด้วยและการที่ลูกประสบผลสำเร็จ ในชีวิตทั้งในด้านการทำงานที่มีความมั่นคงและมีรายได้ประจำแน่นอน ผลตอบแทนที่พ่อแม่ได้ รับคือความภาคภูมิใจของพ่อแม่ตลอดจนความสำเร็จของลูกนั้นหมายถึงความมีเกียรติยศชื่อเสียงต่อวงศ์ตระกูลด้วย

3.1 การพัฒนาความคิดและสติปัญญา เป็นที่ประจักษ์แจ้งแก่บุคคลโดยทั่วไปว่าคุณค่าที่ บุคคลจะได้รับจากการศึกษาคือการมีโอกาสดูเรียนพัฒนาความรู้ ความคิดและสติปัญญาของคน ชาวบ้านทุกเชื้อชาติต่างมิได้มองคุณค่าของการศึกษาในแง่เศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ยัง มองเห็นว่า การศึกษาในระดับที่สูงกว่าประถมศึกษาจะมีส่วนช่วยให้ลูกของตนมีสติปัญญา เจลียวฉลาด สามารถประพฤติปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม เข้าสังคมกับชนทุกชั้นได้ และมีความเชื่อว่าหากลูกมีสติปัญญาดีจะสามารถเอาตัวรอดในสังคมสมัยใหม่ได้ดีกว่าผู้ที่ไม่ มีโอกาสดูเรียน

เด็กมัธยมจะต้องมีความสามารถมากกว่าเด็กประถม...เด็กมัธยมจะมีความรู้ดีกว่าอ่านเขียนคล่องกว่าประถม...เด็กคนนี้เขาคิดว่าลูกคนอื่น ๆ จะรู้หนังสือกว่า (พ่อแม่ของเด็กที่ส่งลูกเรียน ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

การเรียนต่อมัธยมจะทำให้เด็กมีความรู้ และสติปัญญาดีกว่าคนจบประถม...

คนเรียนสูงมีสติปัญญาในการวางแผนเพื่ออนาคตดีกว่าคนที่เรียนน้อย ซึ่งใช้วิธีการแก้ปัญหาเป็นวันๆไป

(พ่อแม่ของเด็กที่ส่งลูกเรียน ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

จบมัธยมแม้จะไม่ได้ทำงานดีๆ แต่ก็มีความรู้ดีกว่าป.6...จบมัธยมมีความรู้ อ่านเขียน คล่องกว่า ป.6 มีโอกาสได้งานที่มั่นคงกว่า...นอกจากนี้เด็กยังจะได้พัฒนาบุคลิกภาพของตน...การแต่งกาย การเข้าสังคมจะดีกว่าเด็กที่ไม่ได้เรียนต่อ (พ่อแม่ของเด็กที่ส่งลูกเรียน ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

คนจบมัธยมจะมีความรู้ความสามารถดีกว่าคนจบประถม ตัวอย่างง่ายๆ ผู้ใหญ่บ้านเดี๋ยวนี้นหากจบ ป.6 เวลาเข้าประชุมในตัวอำเภอทำอะไรก็จะเงอะงะไม่ทันคนที่เขามีกnowledge...เด็กที่จบมัธยมจะมีความรู้ความสามารถต่างกับคนที่ไม่ได้เรียนยิ่งเรียนสูงเท่าไร ยิ่งมีความรู้เท่าทันคนอื่นมากขึ้นเท่านั้นสังเกตง่ายว่าเด็กที่จบมัธยมเขาจะเลือกคบเพื่อนที่มีความรู้ในระดับเดียวกันมากกว่า...คนเรียนจะมีความรู้ความสามารถและฉลาดกว่ากริยามารยาทเขาจะเรียบร้อยมากกว่ารู้จักสืมาคารวะ

(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

เด็กที่ได้เรียนก็จะมีความรู้ดีกว่าคนที่จบแค่ ป.6 กริยามารยาทจะดีกว่าเด็กที่ไม่ได้เรียนการเข้ากับคนผู้ใหญ่การเข้าสังคมจะดีกว่าแตกต่างจากเด็กที่จบชั้น

ประถม

(พ่อแม่ของเด็กที่ว่าลูกเรียนต่อ ม.1 แต่ออกกลางคัน : ชาวพื้นเมือง)

สำหรับในกลุ่มของเด็กที่มีโอกาสได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นต่างก็มี ความเห็นว่าการมีโอกาสดูเรียนต่อในระดับสูงกว่าประถมศึกษาจัดเป็นความโชคดีของ เขาเพราะนอกจากจะทำให้ตนเองมีความรู้เพิ่มขึ้นในวิชาที่ผู้ที่อยู่ในระดับประถมศึกษาไม่มี โอกาสได้เรียนเช่น ภาษาอังกฤษ ความรู้ ความสามารถที่เพิ่มดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับ โอกาสในเชิงเศรษฐกิจดังที่ได้กล่าวในตอนต้น คือ จะส่งผลต่ออนาคตการได้ทำงานนอก ภาคเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพที่มีรายได้แน่นอนกว่าอาชีพเกษตรกรรม

คนเรียนมัธยมจะรู้มากกว่า อ่านหนังสือเก่งกว่า และทำงานเก่งกว่าเช่นเป็น ข่างคนที่จบ ป.6 อย่างดีก็เป็นได้แค่ชาวไร่ ชาวสวน รับจ้างเขากินใบวันๆ คนที่ได้เรียนจะมีโอกาสในชีวิตดีกว่าคนที่ไม่ได้เรียน สามารถทำงานมีรายได้ ประจําแน่นอนมีความรู้มากกว่า (เด็กที่จะต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

คนที่เรียนมัธยมจะมีความรู้มากกว่า ได้มีโอกาสที่จะทำงานดีกว่ามีรายได้มั่นคงกว่าคนที่จบแค่ ป.6 คิดว่าตนเองโชคดีกว่าคนอื่น เพราะจะทำให้มีความรู้มากกว่า คนที่เรียนต่อจะมีความรู้มากกว่า และโชคดีกว่าคนที่ไม่มีโอกาสได้เรียน (เด็กที่จะเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

ม.3 จะมีความรู้ความสามารถมากกว่าเช่นการอ่าน เขียนภาษาอังกฤษก็ได้คนรู้ อังกฤษจะได้เปรียบตอนสมัครงาน...มัธยมต้องมีความรู้มากกว่า (เด็กที่จะเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

3.2 ความสามารถในการดำเนินชีวิตในสังคมสมัยใหม่

คุณค่าทางการศึกษาที่มีต่อชีวิตของชาวชนบทนั้น มิได้มีความหมายเพียงความมั่นคง ในการดำรงชีวิตอนาคตเท่านั้น แต่การศึกษายังเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน

ของบุคคลในสังคมปัจจุบันซึ่งจัดเป็น "สังคมของผู้รู้หนังสือ" (learning society) บุคคล "ผู้รู้หนังสือ" ในสังคมชนบทจัดเป็นผู้มีเกียรติและมักจะได้รับการยกย่องนับถือจากบุคคลโดยทั่วไป ตรงกันข้าม "คนไม่รู้หนังสือ" หรือผู้ที่มีการศึกษาน้อยมักจะไม่สามารถรับการยอมรับจากสมาชิกอื่น ๆ ในสังคมเท่าใดนัก การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมยุคปัจจุบัน การศึกษาในระดับสูงกว่าชั้นประถมศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็น แม้จะไม่ได้ทำงานนอกภาคเกษตรกรรมแต่ชาวชนบทก็เห็นว่าลูกของตนจำเป็นต้องเรียนหนังสือ ในระดับสูงกว่าชั้นประถมศึกษาเพราะจะได้ "รู้เท่าทัน" คนอื่นๆ นอกจากนี้ชาวบ้านยังมองเห็นว่าการที่ลูกของตนจะได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน เช่นกรรมการชุมชน หรือเป็นผู้นำชุมชน เด็กจะต้องได้รับการศึกษาสูงกว่าประถม 6

เสียใจที่ไม่ได้เรียนหนังสือจึง ไม้มีความรู้และไม่ฉลาด เหมือนคนอื่นๆ ไม่ค่อยมีใครนับหน้าถือตา เวลาเขามีการประชุมอะไรของหมู่บ้าน เช่นเขาจะคัดเลือกกรรมการอะไร ก็ไม่มีสิทธิ เพราะเรียนน้อยพอเราเสนอความคิดเห็นอะไรก็ไม่ค่อยฟัง

(พ่อแม่ที่จะไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

แม้จะทำการเกษตรแต่ถ้า ไม้มีความรู้ก็เสียเปรียบคนที่เขามีความรู้ คิดว่าคนที่ได้เรียนจะมีความสามารถที่จะนำประสบการณ์ที่ได้รับจากครั้งก่อนๆ โดยมีการลำดับความคิดได้เป็นระบบสามารถคาดคะเนได้ถูกต้องกว่าคนที่ ไม้ได้เรียนหนังสือ คน ไม้เรียนเขียนก็ ไม้เป็น ไม้มีการบันทึกอะไรไว้ พอถึงเวลา ก็อาศัยความจำ อย่างเดียวจึง ไม้ค่อยก้าวหน้าเหมือนคนที่เรียนมา...คนที่จบสูงๆจะมีความคิดเห็นต่อเหตุการณ์ต่างๆ ได้รวดเร็วกว่าคนที่ ไม้ได้เรียน จะมีการวางแผนได้ดีและรอบคอบกว่า

(พ่อแม่ที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

ถึงไม่ได้ทำงานราชการถ้ากลับมาทำไร่ ก็ยังมีสติปัญญาดีกว่าจบ ป.6 ในการ
คิดแปลงการทำงานได้ดีกว่า

(พ่อแม่ของเด็กที่ส่งลูกเรียน ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

ยี่ แซ่จาง : เด็กที่เรียนจบมัธยมศึกษาได้ดีกว่า เด็กจบ ป.6 ยังพื้นฐานอยู่ถ้าไม่
ได้เรียนต่อความคิดก็ช้าบ้าง

เต็ง : คนไม่รู้หนังสือ ตัวหนังสือโตเท่าช้าง ก็มองไม่เห็นเหมือนอย่างพวกผมนี้
แหละ

ซัง : ผมคิดว่าจะให้ลูกเรียนสมัยผมเป็นเด็ก ผมอยู่บนคอกไม่ได้เรียนหนังสือ
เหมือนคนง่...ผมบอกลูกชายว่าอย่างไรก็ต้องเรียนแม้ว่าลูกจะเรียนจน
จบมหาวิทยาลัย พ่อก็จะส่งเรียน

(กลุ่มสนทนา : ชาวเขาเผ่าม้ง)

คนจบมัธยมจะมีความรู้ สติปัญญา ความเฉลียวฉลาด กล้าพูด กล้าแสดงออก
มากกว่าคนที่จบ ป.6...คนที่ไปเรียนต่อจะมีโอกาสได้ติดต่อกับคนภายนอกหมู่
บ้านมาก ทำให้มีประสบการณ์กว้างขวาง

(เด็กที่ไม่ได้เรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

ผู้ให้ข้อมูลทุกเชื้อชาติ ยังให้คำยืนยันตรงกันอีกว่าคุณค่าของการศึกษาระดับที่
สูงกว่าประถมศึกษาจะช่วยทำให้การประกอบอาชีพการงานของตนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
และจะทำให้คนอื่นเอาเปรียบตนเองไม่ได้ และการให้ลูกมีโอกาสได้รับการ
ศึกษาที่สูงกว่าประถมศึกษา ก็เพื่อจะได้เพิ่มความมั่นใจให้พ่อแม่ว่าลูกจะ "ไม่เสียเปรียบ"
คนอื่นเพราะเชื่อว่าการศึกษาที่สูงขึ้นจะทำให้เด็กฉลาดรู้เท่าทันคนอื่นมากขึ้น

คนมีความรู้ดีไปไหนๆ ก็ได้พ่อจะได้สบายใจไม่ห่วงมาก...คนที่จบมัธยมจะมี
ความรู้ความคิดเก่งกว่าคนที่จบ ป.6...คิดว่าลูกชายไม่ดีเท่าคนอื่นก็เสียใจที่

ลูกเรียนไม่เก่งจึงไม่ได้ไปเรียนต่อ... หากลูกได้เรียนต่อมัธยมอนาคตชีวิตคงจะดีกว่าจบ

(พ่อแม่ของเด็กที่จะไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

เด็กสมัยนี้เพราะต้องการให้เขามีความรู้สูงๆ ฉลาดรู้เท่าทันคนอื่น

(พ่อแม่ของเด็กที่เรียนต่อ ม.1 แต่ออกกลางคัน : ชาวเขาเผ่าม้ง)

เรียนต่อมัธยมจะดีสำหรับลูกจะได้ทำงานดีกว่าจบ ป.6 และจะได้มีความรู้มาก เวลาไปติดคออะไรจะได้สะดวก

(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

การที่ลูกไม่ได้เรียนต่อจะทำให้เสียเปรียบด้านความรู้ ในแง่ของการอ่านออกเขียนได้ เทียบกับคนเมืองหรือแม้แต่ชาวเขาที่มีโอกาสได้เรียนเหมือนกัน...

อนาคตของลูกต่อไปคงจะลำบากเหมือนพ่อแม่

(พ่อแม่ของเด็กที่จะไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

เสียใจที่ไม่ได้เรียนภาษาไทยเพราะหากได้เรียนคงจะรู้เรื่องด้านการเขียน

การอ่านบ้าง อย่างนี้เวลาเดินทางไปไหนมาไหนก็ลำบาก เพราะถึงมีป้ายบอกแต่ก็อ่านไม่ได้ ยิ่งดีที่พูดภาษาไทยได้อาศัยถามคนอื่นฯ ตัวแม่เองก็มีอาชีพค้าขาย หากรู้หนังสือจะมีประโยชน์ต่อการค้าขายมาก

(พ่อแม่เด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

คนที่ไม่เรียนจะเสียเปรียบคนอื่นเขาที่มีความรู้ ตัวอย่างคือแม่ที่ไม่มีความรู้

เวลาไปค้าขายก็อ่านไม่ออกเขียนไม่เป็นทำได้คืออย่างเดียวคือคิดเลขบางครั้งก็

คิดผิดคิดถูก เสียใจสมัยก่อนๆ ครูไม่ได้บังคับให้เรียนจนจบพอได้ก็อยากออกก็ให้

ออก หากครูบังคับให้อยู่ในโรงเรียนก็คงจะรู้หนังสือมากกว่านี้

(พ่อแม่เด็กที่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 แต่ออกกลางคัน : ชาวพื้นเมือง)

กลุ่มชาวเขาจะตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาที่มีต่อการดำเนินชีวิตในสังคมใหม่มากกว่าชาวพื้นราบเพราะส่วนใหญ่ พ่อแม่ของเด็กชาวเขาเผ่าม้งและชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงเกือบทั้งหมดจะไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือเลย ดังนั้นความยากลำบากในการดำรงชีวิตในสังคม "ผู้รู้หนังสือ" ทำให้พ่อแม่ของเด็กไม่อยากจะลูกเผชิญปัญหาเช่นเดียวกับตน

ไม่ได้เรียนหนังสือ ทำให้ชีวิตลำบาก อ่านเขียนไม่ได้ ยังมีอาชีพค้าขายด้วยติดต่อกับใครลำบากเดินทางก็ไม่สะดวกเพราะอ่านป้ายไม่ได้...เสียใจที่พ่อแม่ไม่ให้ความสนใจด้านการศึกษาเลย...เสียใจที่พ่อแม่ไม่ส่งเรียนจึงรู้ไม่ทันเขา (พ่อแม่เด็กที่ส่งลูกเรียน ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

เสียใจที่ไม่ได้เรียนหนังสือ เพราะการไม่รู้หนังสือทำให้การเดินทางติดต่อกับใครๆ ก็ลำบากอยากให้ลูกได้เรียนสูงๆ...เสียใจที่ไม่ได้เรียนเหมือนคนวังเงา (พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

เดินทางไปไหนก็ไม่สะดวกเหมือนคนตาบอด อ่านอะไรก็ไม่ได้ ได้แต่ถามเขา (พ่อแม่ของเด็กที่ไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

รู้สึกเสียใจมากที่ไม่ได้เรียนหนังสือ ไปไหนมาไหนก็ลำบากเพราะอ่านไม่ออก คนไม่ได้เรียนที่จะเสียเปรียบคนรู้หนังสือ...เสียใจที่ไม่รู้หนังสือแต่ก็คิดว่าแก่แล้ว ไว้ให้เด็กรุ่นหลังๆได้เรียน อยากส่งลูกให้เรียนสูงๆ จะได้มีความรู้มากกว่าพ่อแม่

(พ่อแม่ของเด็กที่ไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

เสียใจที่ไม่ได้เรียนหนังสือ เพราะการไม่รู้หนังสือไปไหนมาไหนก็ลำบาก

อ่านไม่ออก ต้องอาศัยคนที่เขาอ่านออกอ่านให้ฟัง

(พ่อแม่เด็กที่จะไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

การมีโอกาสดูได้เรียนในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาของชาวเขานั้นนอกจากจะทำให้เด็กฉลาด รู้ทันคนอื่นแล้ว การศึกษายังมีส่วนช่วยให้ตัวเองติดต่อกับคนพื้นเมืองได้อย่างเหมาะสมและยังมีส่วนในการยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ให้ใกล้เคียงกับชนกลุ่มใหญ่ (majority group) ในสังคมด้วย

คนที่เรียนเขาก็จะเข้าสังคมกับพวกเจ้าพวกนายได้ดีกว่าต้อนรับเจ้านายเป็น
พูดจาไพเราะอ่อนหวาน...ทางด้านสุขอนามัยของครอบครัวจะดีกว่าชาวเขาเผ่า
ม้งอื่นๆที่ไม่ได้เรียน...ทางด้านความสะอาดสาธารณะสุขต่างๆ คนที่เรียนเขาจะ
สะอาดกว่าคนม้งที่ไม่ได้เรียน

(พ่อแม่ของเด็กที่ส่งลูกเรียน ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

ในกลุ่มของชาวเขาซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยคุณค่าของการศึกษาที่มีต่อวิถีการดำเนินชีวิตของเขา ผลของการได้รับการศึกษา ไม่เพียงแต่จะทำให้อนาคตของลูกและของพ่อแม่ดีขึ้นกว่าเดิมเท่านั้น แต่การที่ลูกมีโอกาสได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น หมายความว่าความมั่นคงปลอดภัยในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมสมัยใหม่ (modern society) ที่ต้องมีการติดต่อสื่อสารและเกี่ยวข้องกับอำนาจของรัฐ การติดต่อกับกลุ่มผู้มีอำนาจ (dominant group) หรือกลุ่มเจ้านายข้าราชการที่มีสิทธิในการให้ดูแลและโทษแก่เขา การศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตในสังคมที่มีแบบแผนแตกต่างไปจากสังคมเดิมที่เขาคุ้นเคย เช่น ความเข้าใจในกฎหมายบ้านเมือง ความเข้าใจในระบบราชการเมื่อมีธุระต้องไปติดต่อ คุณค่าของการศึกษาในกลุ่มชาวเขาจึงดูเหมือนว่าจะมีความหมายมากกว่าเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี เช่นเดียวกับชาวพื้นเมือง แต่ยังหมายรวมไปถึง "การอยู่รอด" (survival) ในสังคมสมัยใหม่ด้วย

เด็กที่เรียนมัธยมจะมีความรู้มากกว่า ด้านข้อกฎหมายต่างๆ ก็จะดีกว่ามากแต่ด้านการทํามาหากิน เด็กที่จบ ป.6 จะเก่งกว่า

(พ่อแม่ของเด็กที่จะไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

การที่พ่อแม่ส่งลูกเรียนต่อมัธยมหากลูกไม่ได้ทำงานบริษัท หรือรับราชการก็เป็นเรื่องธรรมดา แต่หากได้ทำงานมีเงินเดือนก็จะมีโอกาสได้พึ่งพาในด้านเงินทอง และได้ฟังด้านความรู้ของลูกในด้านกฎหมาย...คิดว่าถ้าลูกเรียนต่อสูงๆ และมีรายได้มั่นคงคงจะได้พึ่งพาด้านเงินทองและการติดต่อกับทางอำเภอ

(พ่อแม่ของเด็กที่จะไม่ส่งลูกเรียนต่อ : ชาวเขาเผ่าม้ง)

แวน : ตามความคิดของผมจบชั้นมัธยมดีกว่ามีความรู้

เขาะ : อยากให้จบสูงๆ และเรียนอยู่ใกล้ๆ อย่างนี้ดี

ทรง : ดีเพราะรู้จักทํามาหากินได้ และสามารถพูดภาษาต่างประเทศได้...คนที่เรียนสูงก็มีความรู้ดี ได้งานทำมีวุฒิทางงานอะไรก็ได้

จุล่ง : เด็กมีความรู้เราก็ได้พึ่งเขาตอนเดือดร้อนต้องไปอำเภอทํานาย

(ประชาชน) หรือมีเรื่องมีราวต้องไปโรงพัก ถ้าลูกเรามีความรู้เขาก็คงดูแลเรา

แวน : การพูดจาก็ดีขึ้น เพราะถ้าเขาสั่งให้ทำอะไรเราทำไม่ถูก เจ้านายเขาก็คงพอใจ

(กลุ่มสนทนาชาวเขาเผ่าม้งและกะเหรี่ยง)

การส่งลูกเรียนก็ได้พึ่งพานิยามที่ไปติดต่อกับราชการหรือไปที่ไหนๆ ลูกไปด้วย เขารู้หนังสือ จะได้ช่วยแนะนำพ่อแม่ได้

(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

3.3 การเลื่อนชั้นทางสังคม (social mobility) วิธีชีวิตของชาวชนบทส่วนใหญ่จะผูกพันอยู่กับอาชีพเกษตรกรรมถึงแม้อาชีพนี้จะได้รับการยกย่องว่า "เป็นกระดูกสันหลังของชาติ" ก็ตามความยากลำบากในการทำงานตลอดจนการเสี่ยงต่อการขาดทุนเนื่องจากไม่สามารถจะควบคุมหรือทำนายได้ว่าผลผลิตของเขาจะคุ้มค่ากับการลงทุนหรือไม่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศซึ่งอยู่เหนือการกระทำของมนุษย์ ความยากลำบากเหล่านี้ทำให้ชาวชนบทส่วนมากเห็นว่าการศึกษาระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาขึ้นไปจะทำให้ลูกมีโอกาสได้ทำงานนอกภาคเกษตรกรรมที่มีความสบายและมีรายได้ประจำที่แน่นอนกว่าการเป็นเกษตรกร (จอห์น โนเคล และคณะ. 2530 : 130 ; อ้างอิงมาจาก Mizuno. 1978 a)

การเห็นตัวอย่างของชาวบ้านด้วยกันเองที่มีโอกาสได้รับการศึกษาในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาขึ้นไปและสามารถประกอบอาชีพที่พ่อแม่คาดหวังให้ลูกของตนมีโอกาส เช่นนั้นจึงทำให้พ่อแม่มีความหวังว่าการศึกษาที่สูงขึ้นของลูกจะทำให้ลูกมีโอกาสได้เลื่อนชั้นทางสังคม (social mobility) ซึ่งนอกจากจะทำให้ชีวิตของลูกสุขสบายแล้วยังหมายถึงความมั่นคงของชีวิตในยามชราภาพของพ่อแม่ที่ลูกจะทดแทนเมื่อเขามีฐานะการทำงานที่มั่นคง

ถวิล : ผมว่าให้เด็กได้เรียนรู้สูงๆ ขึ้นถ้าได้ทำงานก็ดี ไม่ได้ทำงานก็ดี ไม่ได้หวัง
แต่เรียนให้สูงไว้มันดีครับ สมัยคราวที่ไหนจบ ป.6 จะไม่มีใครรับ

พิบูลย์ : อนาคตของเขาอาจจะได้เป็นเจ้าของบ้าง คิดไปอย่างนั้น

สมบูรณ์ : เคียวนี่ใครก็เรียนต่อทั้งนั้น แต่เขาทำงานในสถานี่

(สำนักงานโครงการหลวง) เขายังเรียนต่อ

(กลุ่มสนทนา : ชาวพื้นเมือง)

เต็ง : การทำงานของคนจบ ป.6 มีงานช่วยพ่อแม่ทำไร่ ทำสวน และรับจ้าง

จั่ว : พ่อแม่ทำงานอะไรก็ช่วยพ่อแม่ บุคไร่ บุคสวน มีรับจ้างไปเป็นวัน

เต็ง : มีข้อดีอย่างนี้ครับ เช่นอย่างพวกมึง ถ้าไม่เรียนก็ไม่ได้ทำงานดีอย่าง

เช่นว่า ไม่ได้เป็นครู เป็นหมอ คิดอย่างถ้าอยากทำให้เรียนสูงๆ เพื่อจะได้

เป็นครูหรือ เป็นหมอ หรือไม่ก็เป็นหมอนามัยก็ดีแล้ว

ยี่ แซ่จาง : อย่างผมเดี๋ยวนี้นี้มีความรู้รับจ้างทุกวันครับ

พิธีกร : ถ้ามีความรู้จะประกอบอาชีพอะไร

ยี่ แซ่จาง : ทำงานส่วนตัวหรือไปทำงานทำได้ไม่จำเป็นต้องอาศัยพ่อแม่เหมือนสมัยก่อน

(กลุ่มสนทนา : ชาวเขาเผ่าม้ง)

3.4 โอกาสในการเลือกคู่ครอง คุณค่าของการศึกษามีเพียงแต่จะทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถทางวิชาการอย่างเดียว ผลทางอ้อมที่ผู้เรียนจะได้รับคือการมีโอกาสได้พบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเพื่อนที่มีความรู้ในระดับเดียวกัน โอกาสดังกล่าวนำไปสู่การมีโอกาสในการเลือกคู่ครองที่มีความเหมาะสมกับตนเองด้วย จากการสัมภาษณ์เด็กทั้งผู้ที่มีโอกาสเรียนและไม่ได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นต่างก็มีความเห็นสอดคล้องกันว่า การศึกษาระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษา จะทำให้เขามีโอกาสได้คบหาสมาคมกับเพื่อนฝูงที่มีความรู้ทำให้มีประสบการณ์ชีวิตที่กว้างกว่าคนที่ไม่มีโอกาสได้เรียน และเป็นช่องทางให้เขามีโอกาสได้เลือกคู่ครองที่มีความรู้ ความสามารถ เพื่อการสร้างครอบครัวที่มีคุณภาพในอนาคต

คนเรียนมัธยมจะมีความรู้มากกว่าสามารถทำงานได้ดีกว่า คนที่ไม่เรียน งานที่ทำก็จะสามารถมากกว่า...คนเรียนสูงจะมีโอกาสคบเพื่อนที่ดีกว่ามีประสบการณ์กว้างกว่าคนที่ไม่ได้เรียน คนเรียนสูงมีโอกาสดำเนินกับคนที่มีความรู้ จึงมีโอกาสดำเนินเลือกคู่ครองที่ดีกว่าคนที่ไม่ได้เรียน

(เด็กที่ไม่ได้เรียนต่อ : ชาวพื้นเมือง)

คนที่ไม่ได้เรียนพออายุ 14-15 ก็จะต้องทำงานยังไม่มีความคิดเลยมีครอบครัวที่ไม่มีคุณภาพ...คนที่เรียนจะรู้มากกว่าอยู่ในสังคมที่ดีกว่าอีกทั้งยังปรับตัวได้ดีคนไม่เรียนจะแต่งงานเร็ว

(เด็กเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

คนที่เรียนมัธยมจะรู้จักเพื่อนฝูงต่างหมู่บ้านทำให้มีประสบการณ์กว้างขวางคนที่
ไม่ได้เรียนมักจะแต่งงานตั้งแต่อายุน้อย จึงไม่มีความคิดมากเท่าไร มักจะ
แต่งงานตามอารมณ์มากกว่าจะใช้เหตุผลหากเลือกได้ก็จะเลือกแต่งงานกับคนที่มี
ความรู้เพราะคิดว่าไอคิวของคนที่ยืนยันกับไม่ได้เรียนจะแตกต่างกันคนเรียน
หนึ่งสัปดาห์จะดูแลครอบครัวได้ดีกว่าคนที่ไม่ได้เรียน
(เด็กเรียนต่อ ม.1 แต่ออกกลางคัน : ชาวพื้นเมือง)

3.5 ผลตอบแทนทางด้านสังคมต่อพ่อแม่ ตั้งได้กล่าวมาตั้งแต่ช่วงต้นแล้วว่า
อาชีพนอกภาคเกษตรกรรมที่ไม่ใช่อาชีพรับจ้างหรือกรรมกรเป็นสิ่งที่ชาวชนบทปรารถนาจะ
ให้บุตรของตนได้มีอาชีพดังกล่าว ทั้งนี้เพราะความยากลำบากในการทำไร่ทำสวนซึ่งไม่
เพียงแต่จะเป็นความเหนื่อยยากลำบากกายแล้วยังต้องเสี่ยงต่อความไม่แน่นอนของผลผลิต
อันเนื่องมาจากสภาพดินฟ้าอากาศ ที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของมนุษย์ ข้อมูลที่ได้จากการ
สนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์แบบลึกได้แสดงให้เห็นถึงความปรารถนาดีของพ่อแม่ที่มีต่อลูก
อยากให้เป็นลูกมีอาชีพที่มั่นคงมีรายได้ประจำที่แน่นอน ดังนั้นการให้ลูกมีโอกาสได้เรียนต่อใน
ระดับที่สูงกว่าประถมศึกษาจึงเป็นวิถีทางเดียวของชาวชนบทที่จะเป็นช่องทางให้ลูกประกอบ
อาชีพที่ดีกว่าตน ส่วนผลตอบแทนทางสังคมที่จะได้รับนั้น พ่อแม่ทุกเชื้อชาติมีความเห็นว่าเป็น
ความภาคภูมิใจในความสำเร็จของลูก และยังเป็นการนำเกียรติยศชื่อเสียงมาสู่วงศ์ตระกูล
ถึงแม้ว่าลูกจะไม่ตอบแทนเป็นเงินทอง แต่พ่อแม่ก็ยังยินดีที่จะเห็นลูกมีความมั่นคงในชีวิต

คนที่ไปพ่อแม่จะมีความภูมิใจหากส่งลูกเรียนต่อจาก บ.6 แต่ต้องเป็นการ
เรียนที่เด็กจบมาแล้วเป็นคนดี พ่อแม่ก็จะ ได้มีหน้ามีตาขอให้ลูกเรียนจบมีงานทำที่
ดีมีเกียรติเป็นใหญ่เป็นโต มีครอบครัวที่ดี พ่อแม่ก็ภาคภูมิใจแล้ว...การส่งเด็ก
เรียนต่อมันคุ้มค่า เพราะหากเด็กได้ดีพ่อแม่อะไรหน้ามีตา หมู่บ้านก็จะได้
เจริญก้าวหน้า

(พ่อแม่ของเด็กที่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 แต่ออกกลางคัน : ชาวพื้นเมือง)

พ่อแม่จะให้สบายใจว่าลูกพึ่งพาตนเองได้ ไม่ได้หวังว่าลูกจะส่งเงินทองมาให้ใช้ แต่พ่อแม่จะไม่เป็นภาระหนักใจ...อยากให้ลูกเรียนสูงๆ เพราะต่อไปถ้ามีคนถามว่ามีลูกเรียนสูงๆ ไหม ก็จะได้บอกได้ว่ามี ก็ทำให้พ่อแม่พลอยมีหน้ามีตาไปด้วย และภูมิใจที่ลูกได้เรียนต่อมัธยม

(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

ลูกเรียนจบมาให้ลูกสามารถเลี้ยงตัวเอง เลี้ยงครอบครัวได้ พ่อแม่ก็ภูมิใจแล้ว ไม่ได้หวังว่าลูกจะตอบแทนส่งเงินทองมาให้

(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

ลูกได้เรียนหนังสือมีงานทำ มีชื่อเสียง มีครอบครัวที่ดี มีอาชีพติดตัวเขาที่สามารถเลี้ยงดูครอบครัวเขาได้ ถึงแม้เขาไม่ส่งเงินทองมาก็ดีใจและภูมิใจแล้ว ภาคภูมิใจที่ลูกได้เรียนสูงๆ ครอบครัวจะได้มีเกียรติมีหน้ามีตา

(พ่อแม่เด็กที่ไม่ส่งลูกเรียน ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

ผลตอบแทนทางสังคมอีกประการหนึ่งที่พ่อแม่จะได้รับจากการส่งลูกเรียนในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษา คือการได้พึ่งพาความรู้ของลูก ในการดำรงชีวิตประจำวันของพ่อแม่ เช่นการรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะ การแต่งกายที่เหมาะสมกับกาลเทศะโดยเฉพาะในกลุ่มชาวเขา การมีลูกที่ได้เรียนหนังสือสูงช่วยให้พ่อแม่ชาวเขาได้เรียนรู้ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมของคนพื้นเมือง ช่วยให้พ่อแม่ชาวเขาสามารถปรับวิธีการดำเนินชีวิตของตนให้เข้ากับชาวพื้นเมืองได้

แว่น : เวลาที่มีจดหมายอะไรต้องอาศัยลูกทุกครั้ง

จุล่ง : บางครั้งเขาก็ช่วยอ่านหนังสือเขียนหนังสือบ้าง

แว่น : สิ่งที่ถูกรู้มาจากโรงเรียนบางอย่างก็นำมาสอนพ่อแม่ปรับปรุงตนเอง เช่น

ลักษณะการแต่งตัว ลูกที่เรียนหนังสือมาจากในเมืองถ้าจะให้พ่อแม่ไปด้วย

ก็ให้พ่อแม่แต่งตัวง่าย ๆ ไม่พะรุงพะรัง

(กลุ่มสนทนาชาวเขาเผ่าม้งและกะเหรี่ยง)

รู้สึกภูมิใจใจที่ลูกได้เรียน... ได้พึ่งพาความรู้ของเด็ก... เด็กที่ได้เรียนจะ
นำความรู้ที่ครูสอนโดยเฉพาะด้านการดูแลครอบครัวมารยาทในการกินอาหาร
การปรุงอาหารให้ถูกหลักมาบอกพ่อแม่ให้ปฏิบัติตาม
(พ่อแม่ของเด็กที่ส่งลูกเรียน ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

4. **คุณค่าต่อชุมชน** คุณค่าของการศึกษามีได้จำกัดแต่เพียงตัวบุคคลหรือสมาชิกใน
ครอบครัวเท่านั้นแต่การที่สมาชิกในชุมชนมีการศึกษา ในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาจะส่ง
ผลกระทบต่อการพัฒนาชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม จากข้อมูลการสนทนากลุ่มและ
การสัมภาษณ์แบบลึกในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลายกลุ่มได้ข้อสรุปว่าหากสมาชิกมีการศึกษาในระดับ
ที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาโอกาสในการจะพัฒนางานอาชีพให้ก้าวหน้าจะมีมากกว่ากลุ่มที่ไม่มี
โอกาสได้เรียน และผลดังกล่าวจะทำให้ชุมชนโดยภาพรวมมีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น

แวน : กรณีเด็กมีความรู้กลับมาต้องเข้าใจซึ่งกันและกันงานพัฒนาต่างๆในหมู่บ้าน
จะดีขึ้น

จู : ได้ปรึกษาหารือกันมีความสามัคคีกัน

แวน : คนที่เรียนสูงขึ้นใบไม้ก็คืนวันต่อไปข้างหน้า อาจจะได้ทำงานดีขึ้น ฉะนั้น

เวลากลับมาบ้านอาจมีความคิดสร้างสรรค์คิดหาสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อ

หมู่บ้านทำให้ชาวบ้านรุ่นใหม่ เข้าใจซึ่งกันและกันดีขึ้นสามัคคีกันมากขึ้น

(กลุ่มสนทนาชาวเขาเผ่าม้ง)

ในทัศนะของกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ไม่ใช่ผู้มีอำนาจตัดสินใจ ได้แสดงความคิดเห็น
ว่าหากเยาวชนในหมู่บ้านมีการศึกษาในระดับสูงกว่าชั้นประถมศึกษาเป็นจำนวนมากจะทำให้
การพัฒนาหมู่บ้านเป็นไปได้ง่ายขึ้นและเยาวชนจะได้นำความรู้ที่เรียนมาพัฒนาการทำงานใน

ใครส่วนได้ดีกว่าผู้ที่จบชั้นประถมศึกษา

เด็กแถบนี้ควรจะเรียนอย่างน้อยถึง ม.3 อย่างมาก ม.6 อย่างน้อยคุณภาพ
การเป็นผู้นำจะดีกว่า ป.6 จะได้นาวิธีที่ได้รู้มาเรียนมาพัฒนาตนเองและหมู่บ้าน
ได้... เด็กที่จบมัธยมแม้จะไม่ได้ทำงานอะไรอยู่ในหมู่บ้านก็จะดีกว่าคนที่ไม่ได้
เรียนเวลาที่มีการประชุมอะไร คนที่ไม่ได้เรียนจะมีการเสนอความคิดเห็นที่เป็น
ประโยชน์ต่อส่วนร่วมแตกต่างกัน... ด้านการทํามาหากินเด็กจบ ป.6 กับมัธยมจะ
แตกต่างกันในแง่ของการพัฒนาวิชาชีพขึ้นอยู่กับความขยันด้วย เด็กจบ ม.3
อย่างต่ำถ้ามาทำไร่ทำสวนน่าจะมีความคิดที่ดีกว่า การจัดระบบเกี่ยวกับการทำ
ไร่ทำสวนจะดีกว่าเด็กจบ ป.6... เด็กจบ ม.3 ศักยภาพย่อมดีกว่าเด็กจบ ป.6
เพราะเด็กที่เรียนแค่ ป.6 ยังไม่ค่อยมีความคิด
(เจ้าหน้าที่ด้านการพัฒนาการศึกษาของโครงการหลวงบ้านห้วยลึก)

ถึงแม้เด็กจะต้องทำไร่ทำนาอยู่ที่บ้านแต่คิดว่าควรจะเรียนอย่างน้อยก็ระดับ
มัธยมศึกษา เพราะจะได้มีประสบการณ์ที่จะนำไปใช้ ในชีวิตประจำวันได้ดี
โดยเฉพาะในไร่ในสวนของคนในฐานะเกษตรกรก้าวหน้า
(ครูประถมศึกษาในหมู่บ้าน)

แม้แต่ในทัศนะของเด็กในหมู่บ้านเองก็มองเห็นความสำคัญของการศึกษาในระดับที่
สูงกว่าชั้นประถมศึกษาว่าความรู้ที่ได้รับในระดับมัธยมนั้นจะทำให้ผู้เรียนสามารถนำมาประยุกต์
ใช้กับความคิดในการคิดแปลงการทำงานให้มีผลดีกว่าผู้ที่ไม่มีโอกาสได้เรียน และ
ความรู้ดังกล่าวยังสามารถเผยแพร่ให้แก่สมาชิกคนอื่นในชุมชนได้

คิดว่าคนที่เรียนมัธยมแม้ไม่ได้ทำงานที่อื่นแต่กลับมามีงานที่บ้าน ก็สามารถทำงาน
ได้ดีกว่ามีประสิทธิภาพมากกว่าคนที่จบประถม เช่น เป็นเกษตรกรก็จัดเป็นเกษตรกร
ก้าวหน้า รู้จักคิดแปลงจัดเป็นการเกษตรครบวงจรเป็นต้น ในขณะที่กลุ่มที่ไม่ได้

เรียนยังปลูกพืชผักเหมือนๆเดิม เช่นปลูกกล้วยไม้เดียว เหมือนพวกมันทั้งหลาย
ไม่มีหัวที่จะคิดแปลงงานเกษตรก้าวหน้าเหมือนคนที่เรียนสูง...คนที่เคยเรียนเก่ง
ตอนอยู่ชั้นประถมเทียบกับคนที่เรียนไม่เก่ง แต่มีโอกาสดูเรียนมัธยม
ปัจจุบันจะเห็นว่าคนที่ได้เรียนต่อจะมีความคิดความอ่านดีกว่าคนที่ไม่ได้เรียน
(เด็กที่เรียนมัธยม แต่ออกกลางคัน : ชาวพื้นเมือง)

สรุป

จากข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) และการสัมภาษณ์แบบลึก (indepth interview) ในประเด็นที่เกี่ยวกับ คุณค่าของการศึกษา (value of education) ครั้งนี้พบว่าชาวบ้านทุกเชื้อชาติ ต่างมีความเห็นสอดคล้องกันว่า คุณค่าของการศึกษา นั้นจะส่งผลทั้งต่อตัวเด็ก พ่อแม่ของเด็ก และชุมชนที่เขาอาศัยอยู่ คุณค่าของการศึกษาที่มีต่อตัวเด็กนั้นแบ่ง 2 ประการ ได้แก่ ประการที่หนึ่งผลได้ในเชิงเศรษฐกิจ เด็กที่มีโอกาสได้เรียนในระดับมัธยมศึกษาและสูงกว่าจะสามารถประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมที่มีค่าธรรมเนียมหรือรับจ้าง เป็นงานที่ได้รับผลตอบแทนเป็นรายได้ประจำที่แน่นอน ประการที่สอง ผลได้ทางสังคมเด็กที่มีโอกาสได้รับการศึกษาในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาจะมีความรู้ และสติปัญญา ตลอดจนประสบการณ์ในการแก้ปัญหา ตลอดจนการวางแผนการทำงานที่ดี สามารถดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันที่จัดเป็นสังคมของ "ผู้รู้หนังสือ" ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกประการหนึ่ง คือเด็กที่มีโอกาสได้เรียนจะมีโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคม (social mobility) ได้สูงกว่าอาชีพเกษตรกรรมของพ่อแม่ เช่นจะมีโอกาสได้เป็น ครู หมอ เป็นต้น

ส่วนคุณค่าของการศึกษาที่มีต่อตัวพ่อแม่ นั้น แยกได้เป็นผลได้ในระยะสั้น และผลได้ในระยะยาว ผลได้ในระยะสั้นได้แก่ ผลจากการที่พ่อแม่ส่งลูกเรียนในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษานั้น ผลที่พ่อแม่จะได้รับในระหว่างที่ลูกเรียน คือ การได้อาศัยความรู้ของลูกที่จะอำนวยความสะดวกในอาชีพการงานของพ่อแม่ เช่น การให้เด็กเขียนหรืออ่านจดหมายให้หรือการให้เด็กช่วยคิดคำนวณตัวเลขในการค้าขาย

ผลได้ในระยะยาว แยกพิจารณาเป็น 2 ประเด็น คือประเด็นแรกผลได้ในเชิงเศรษฐกิจ ภายหลังจากที่ได้จบการศึกษาและสามารถหางานทำมีรายได้ประจำแน่นอน มีความมั่นคงในฐานะทางเศรษฐกิจแล้ว สิ่งที่พ่อแม่จะได้รับ คือ การเลี้ยงดูพ่อแม่เป็นการตอบแทน เช่นการตอบแทนเป็นเงินทองให้พ่อแม่ใช้หรือการรับภาระค่าใช้จ่ายในการศึกษาของลูกที่ยังเล็กอยู่ของพ่อแม่ ประเด็นที่สอง ผลได้ทางสังคม สิ่งที่พ่อแม่จะได้รับจากการสำเร็จการศึกษาของลูกเมื่อลูกมีงานทำและมีรายได้ประจำแน่นอน คือความภาคภูมิใจและยังเป็นการนำเกียรติยศชื่อเสียงมาสู่วงศ์ตระกูลอีกนอกจากนี้ยังได้พึ่งพาด้านความรู้ของลูกในแง่ของกฎหมายต่างๆ

สำหรับคุณค่าของการศึกษาที่มีผลต่อชุมชน การที่สมาชิกของชุมชนมีการศึกษาที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาผลตอบแทนที่ชุมชนจะได้รับ คือ สมาชิกที่มีความรู้หากประกอบอาชีพอื่นที่ไม่ใช่อาชีพเกษตรกรรมก็จะได้เป็นผู้นำของชุมชนในด้านการพัฒนาชุมชนให้ก้าวหน้า แต่หากสมาชิกเหล่านั้นยังประกอบอาชีพเกษตรกรรมอยู่ ก็จะได้้นำความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาเล่าเรียนมาพัฒนางานในอาชีพเกษตรกรรมมาให้ก้าวหน้า เป็นตัวอย่างแก่เกษตรกรคนอื่นในหมู่บ้าน ซึ่งจะส่งผลทางอ้อมมาให้สภาพความเป็นอยู่ของสมาชิกคนอื่นในชุมชนมีสภาพที่ดีขึ้น

บทที่ 7

กระบวนการตัดสินใจและปัจจัยที่มีผลต่อโอกาสในการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

โดยภาพรวมแล้วกลุ่มชาวบ้านห้วยลึกให้ความสำคัญ (value) กับการศึกษาของลูกสูงมากดังจะเห็นได้จากผลการศึกษานในบทที่ 6 ที่แสดงให้เห็นว่า พ่อแม่ของเด็กทุกเชื้อชาติทั้งผู้ที่ลูกมีโอกาส และไม่มีโอกาสได้เรียนในระดับมัธยมศึกษา ต่างมีความเห็นสอดคล้องกันว่า การศึกษาในระบบโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของลูกในสังคมยุคปัจจุบัน อย่างไรก็ตามกระบวนการตัดสินใจกำหนดทางเลือกเพื่อการศึกษาของลูกนั้นลักษณะการตัดสินใจที่จะให้ลูกเรียนต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาของผู้กระทำ (actor) ลักษณะการตัดสินใจดังกล่าว ผู้กระทำมิได้ตัดสินใจทันทีทันใด แต่เป็นกระบวนการตัดสินใจที่มีขั้นตอนและมีการวางแผนไว้ล่วงหน้ามาก่อน การกำหนดทางเลือกในด้านการศึกษาของลูกจึงเป็นการวางแผนในระยะยาวของพ่อแม่ การจะทำความเข้าใจถึงเหตุผลของผู้กระทำ จึงต้องศึกษากระบวนการตัดสินใจของเขาด้วย

ก็ตั้งใจว่าจะให้ลูกเรียนต่อตั้งนานแล้ว ก็ไปปรึกษาครูให้ครูช่วยตัดสินใจว่าจะส่งเรียนที่ไหนดี ครูก็เสนอแนะให้เอาไปเรียนชั้น ป.5,6 ที่เชียงดาวเพราะเขาเปิดสอนภาษาอังกฤษ ที่นี้เขาไม่ได้สอนกลัวลูกจะเรียนมัธยมไม่ทันเขา ...

ปรึกษากันระหว่างสามีภรรยาว่าอยากส่งให้ลูกเรียนต่อสูง ๆ เพราะพ่อแม่ก็ลำบากมามากแล้วไม่อยากให้ลูกทำงานหนักเหมือนเรา อีกอย่างเราก็ไม่มีสมบัติอะไรจะให้ลูก ... พูดยให้ลูกฟังตั้งแต่ลูกอยู่ ป.3-4 แล้วว่าจะให้ลูกเรียนต่อ ให้ตั้งใจเรียนให้ดี ... สอนลูกว่าให้พยายามเรียนหนังสือให้เก่ง ๆ พ่อแม่จะพยายามอดทนทำงานส่งลูกเรียนจะได้ไม่ต้องลำบากเหมือนพ่อแม่ที่ต้องจับจอบจับเสียมทำงานในไร่ในสวนไปวัน ๆ ... เคยคุยกับลูกเมื่ออยู่ ป.4 ให้ตั้งใจเรียนให้เก่งแล้วจะส่งเรียนมัธยม ก็บอกว่าอยู่ที่ความสามารถของลูกว่ามีความสามารถ

เรียนได้แค่โทนี่ส่งแค่นั้น ... อย่างบ้านใกล้ ๆ กันได้แนะนำให้เขาเอากลู
ไปเรียนต่อ เพราะลูกเขาเรียนดีก็แนะนำให้เขาส่งเรียนที่บางเพ็ญ เพราะเขา
ไม่ค่อยมีเงินก็บอกเขาไปว่า เด็กสมัยนี้เรียนแค่ ป.6 มันไม่พอ อีกหน่อยไปทำ
งานที่ไหน เขาก็เอาวุฒิ ม.3 เพื่อนบ้านเขาเลยให้ลูกไปเรียนต่อที่บางเพ็ญ
(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

สำหรับกระบวนการตัดสินใจของกลุ่มผู้กระทำ (actor) ที่เป็เด็กซึ่งส่วนใหญ่จะ
เป็นการตัดสินใจในช่วงที่เด็กโตพอที่จะรับผิดชอบในเรื่องอนาคตการเรียนของเขาเองได้
ทั้งนี้อิทธิพลของกลุ่มเพื่อน มีส่วนอย่างมากต่อกระบวนการตัดสินใจของผู้กระทำกลุ่มนี้

เคยคิดอยากเรียนต่อ ม.1 ตอนอยู่ ป.6 เพราะอยากจะเก่งเหมือนคนอื่น ๆ
เห็นตัวอย่างของพี่ ๆ ที่อยู่ในหมู่บ้าน เขาไปเรียนแล้ว เขาเก่งอ่านหนังสือได้
คล่องแคล่วขึ้น
(เด็กที่เรียนต่อแต่ออกกลางคัน : ชาวเขาเผ่าม้ง)

เคยคิดเรื่องเรียนต่อ ม.1 เมื่ออยู่ชั้น ป.4 เพราะอยากเรียนต่อสูง ๆ จะได้มี
ความรู้พอที่จะไปสมัครทำงานได้...อยากเรียนมากเมื่อเห็นตัวอย่าง รุ่นพี่ที่เป็น
ชาวเขาเผ่าม้ง เขาจบมัธยม แล้วได้ไปทำงานในเมือง... เคยคิดเรื่องการ
เรียนต่อ ม.1 เมื่ออยู่ ป.4 เทอมสุดท้าย เพราะอยากเรียนต่อ เหมือนรุ่นพี่ ๆ
ที่พอจบ ป.6 ที่มีเขาก็ไปเรียนต่อที่เชียงดาววิทยาคมกัน
(เด็กที่จะเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

เริ่มคิดอยากเรียนต่อตอนอยู่ ป.4-5 คงจะเป็นเพราะว่าโตแล้วและอยากเรียน
เห็นรุ่นพี่ ๆ ไปเรียนแล้วอยากเรียนบ้างอยากเก่งเหมือนเขา
(เด็กที่จะเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

คิดเรื่องเรียนต่อ ม.1 เมื่ออยู่ ป.4 เทอมปลาย เพราะรุ่นพี่ ๆ เขาไปเรียนก็
อยากเรียน
(เด็กที่จะเรียนต่อ ม.1 ชาวเขาเผ่าม้ง)

ข้อมูลการสนทนากลุ่มชี้ให้เห็นว่า ชาวบ้านในกลุ่มชาวเขานั้นเนื่องจากสภาพความ
กดดันในอุปสรรคด้านการสื่อสารภาษาไทยที่ไม่ใช่ภาษาแม่ทำให้ชาวเขาวางแผนด้านการ
เรียนของลูกตั้งแต่เด็กยังเล็กอยู่ ทั้งนี้ผลที่จะตามมาในอนาคตคือความสามารถในการ
เรียนของลูก ที่จะส่งผลต่อการได้เรียนต่อในระดับสูงต่อไป

เต็ง : ผากเด็กเล็กปีหนึ่งถึงจะเข้า ป.1 ได้

ยี่ แซจาง : เพื่อให้ได้รับความรู้ครับ

เต็ง : ให้ได้ความรู้

ยี่ แซจาง : มาถึงเรียน ป.1 เลยไม่ได้เด็กไม่รู้เรื่อง

จั่ว : ถ้าลูกคนไหนได้เรียนอนุบาลก่อนผมว่าดีถ้าคนไหนไม่ได้เรียนอนุบาลผมว่า

เปอร์เซนต์ที่จะเรียนได้คือน้อย คือเรียนอนุบาลปี 2 ปี จะได้รู้มากขึ้นอีก

ทั้ง : เรียน ป.1 เลยเด็กจะเรียนช้า ถ้าเรียนเด็กเล็กก่อนเข้าเรียน ป.1

รู้สึกได้ผลอย่างเช่นลูกผมที่เข้าเรียน ป.1 เลยรู้สึกว่าเรียนไม่ค่อยจะ

ได้เรื่องสู้น้องเขาไม่ได้เรียนดีกว่า

(กลุ่มสนทนาชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

บางครั้งสิ่งที่พ่อแม่วางแผนไว้ล่วงหน้าเกี่ยวกับการศึกษาของลูกแต่อาจมีปัจจัย
ประการอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านค่าใช้จ่าย (cost) เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องจึงไม่
อาจจะกระทำตามที่วางแผนไว้ล่วงหน้าได้

เด็กชาวเขาจะมีโอกาสได้เรียนต่อมีถ้อยน้อยเพราะว่าส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน
แม้จะอยากเรียนต่อแต่ก็ไม่มีโอกาส... คนจนไม่เหมือนคนมีเงินบางที่วางแผนไว้

แล้วว่าอยากส่งลูกเรียนถึงชั้นไหนชั้นนี้ แต่ว่าพอถึงเวลาเข้าจริงๆ ก็อาจจะเกิด
เหตุบังเอิญที่ไม่สามารถจะทำตามที่วางแผนไว้ได้

(พ่อแม่ของเด็กที่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 แต่ออกกลางคัน : ชาวเขาเผ่าม้ง)

ใช้เวลาตัดสินใจที่จะไม่เรียนประมาณ 1 เดือน คิดถึงความสามารถทางการเงินของพ่อแม่ เห็นตัวอย่างว่าพี่ชายเคยไปเรียนแล้วมีปัญหา เรื่องเงินมาก
บางวันก็ไม่มีเงินค่ารถจะไปโรงเรียนก็ต้องขาดโรงเรียนเลยคิดว่าหากเรียนไม่
ตลอดรอดฝั่งก็ไม่ต้องเรียนเลยดีกว่า... ใช้เวลานานที่จะตัดสินใจไม่เรียนอยู่ใน
ช่วงสอบ ป.6 เหมอบลายคิดถึงความสามารถทางการเงินของพ่อแม่จะไม่มีเงิน
ส่ง... พ่อแม่เคยพูดถึงความยากลำบาก ในการส่งลูกเรียน (ชั้นประถม) ช่วง
ปิดเทอมที่ต้องซื้อเสื้อผ้า หนังสืออุปกรณ์การเรียนต่างๆ ส่งสารพ่อแม่หากจะส่ง
เรียนมัธยม... พ่อแม่เคยบ่นให้ฟังถึงความยากลำบากในการส่งเสียในช่วง ป.5-
ป.6 ว่าหนังสือแพงกว่าชั้นอื่นๆ พ่อแม่พูดว่าหากต่อมัธยมจะลำบากกว่านี้ ถ้ามีเงิน
ส่งไม่ตลอด ส่งสารพ่อแม่

(เด็กที่จะไม่เรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

สำหรับผู้มีอำนาจตัดสินใจในกลุ่มเชื้อชาติต่างๆ จะแตกต่างกันไปกลุ่มชาวเขาส่วน
ใหญ่ ผู้มีอำนาจตัดสินใจคือพ่อของเด็ก และผู้มีอำนาจตัดสินใจร่วมคือภรรยาและพี่ๆ ของเด็ก
เพราะชาวเขาเผ่าม้งส่วนใหญ่ระบบช่วยเหลือทางเครือญาติพี่ๆ มีหน้าที่รับผิดชอบด้านค่าใช้จ่าย
ในการศึกษาของเด็กส่วนชาวพื้นเมืองส่วนใหญ่จะเป็นการตัดสินใจร่วมกันระหว่างสาม
ภรรยา เพราะผู้รับผิดชอบในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาของลูกมีเพียงพ่อแม่เด็กเท่านั้น

พ่อเป็นคนตัดสินใจแต่ต้องสอบถามความสมัครใจของพี่ชายของเขาด้วยว่าเขาเต็ม
ใจจะให้น้องเรียนไหม เขาก็เห็นว่าน้องยังเด็กอยู่มากทำงานในไร่ก็ไม่พอให้
ไปเรียนต่อจนจบ ม.3 แล้วค่อยมาช่วยกันทำมาหากิน...ปรึกษากับแม่เขาวว่า

อยากให้เราได้ทำงานที่สบายมีรายได้ประจำก็ต้องส่งให้เขาเรียน

(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

คนตัดสินใจ คือพ่อของเด็กก็ปรึกษากับภรรยา ก่อนเพราะถ้าเราตัดสินใจเอง

เดียวมีปัญหาเดือดร้อนที่หลังเขาจะมาซ้ำเติมได้...แม่ตัดสินใจก็ปรึกษากับพ่อ

ของเด็กว่าเพื่ออนาคตของลูกอยากให้เราที่มีความรู้มากพอจะเลี้ยงตนเองได้...

สำหรับระยะเวลาของการตัดสินใจผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นว่า ตั้งใจไว้ล่วงหน้าแล้ว

(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

ผู้ที่ตัดสินใจจะให้เรียนต่อ ม.1 คือพ่อ เพราะเห็นว่าลูกยังรู้หนังสือไม่มากอ่าน

หนังสือพิมพ์ก็ไม่คล่อง พ่อจึงจดหมายมาก็อ่านตระกุกตะกัก...แม่กับพี่ชายก็

ปรึกษากันว่าเมื่อเขาอยากเรียนและค่าใช้จ่ายไม่มากก็ควรจะส่งเขาเรียน ก็ตัดสินใจ

ด้วยกัน ทั้งแม่และพี่ชาย เพราะแม่จะว่าคนเดียวก็ไม่ได้แก่แล้วต้องให้พี่เขา

ตกลงด้วย เพราะเขาเป็นคนทำงาน

(พ่อแม่ของเด็กที่ส่งลูกเรียนต่อแต่ออกกลางคัน : ชาวเขาเผ่าม้ง)

แม่เป็นคนตัดสินใจเกือบทุกเรื่องเพราะพ่อก็พึ่งไม่ค่อยได้ก็ปรึกษาเขาเหมือนกัน

แต่ตอนจะเอาลูกออกโรงเรียนเขาไม่อยากให้ออก เพราะอายุขวบขวานแค่เห็นว่า

พอเกิดปัญหาที่ ไม่ได้ช่วยแก้ไขอะไรแม่เลยให้ออก...ให้เหตุผลกับลูกว่าไม่มีคน

ช่วยทำงาน ลูกก็เข้าใจ

(พ่อแม่ของเด็กที่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 แต่ออกกลางคัน : ชาวพื้นเมือง)

ปรึกษากันระหว่างสามีภรรยา เมื่อตัดสินใจว่าจะให้ไปเรียนตอนจบ ป.6 ว่าจะ

หาเงินที่ไหนมาส่งลูกเรียนพอดีเรียนฟรีก็เห็นพ้องกันว่าจะให้ลูกเรียน...ปรึกษา

กับพี่ชายของเด็กในเรื่องจะให้เด็กเรียนต่อพอดี มีโรงเรียนใกล้หมู่บ้าน

ประกาศรับสมัครให้ไปเรียนมัธยมจึงสนับสนุนให้ไปเรียนที่นี้เพราะอยู่ใกล้บ้าน
(พ่อแม่ของเด็กที่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

กล่าวได้ว่ากระบวนการตัดสินใจของบุคคลยังมีปัจจัยอื่นอีกหลายประการที่มีผลต่อการกำหนดทางเลือกเพื่อการศึกษาของลูก ถึงแม้ว่าโดยทั่วไปคนจะมองเห็นคุณค่าของการศึกษาที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษา แต่ก็มีปัจจัยต่างอีกหลายประการที่มีส่วนทำให้บุคคลไม่สามารถกระทำในสิ่งที่ตนให้คุณค่าได้ ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

ปัจจัยที่มีผลต่อโอกาสในการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดโอกาสในการได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ได้จากข้อมูลงานวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) สามารถแบ่งเป็นประเด็นใหญ่ๆ ได้ดังนี้

1. ค่าใช้จ่ายในการศึกษาของบุตร ได้แก่ ค่าใช้จ่ายทางตรง (direct cost) และ ค่าใช้จ่ายทางอ้อม (indirect cost) รวมถึงปัจจัยที่ช่วยลดต้นทุนทางการศึกษา
2. ปัจจัยภายในครอบครัว (intra-family determinants) ได้แก่ ลำดับที่เกิดของเด็ก เพศของเด็ก และความสามารถทางการเรียนของเด็ก
3. ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว
4. ปัจจัยภายนอกครอบครัว ได้แก่ การแพร่กระจายข่าวสาร (diffusion) การมีกลุ่มอ้างอิง (reference group) ที่ตั้งของโรงเรียนมัธยม และบทบาทของครู

1. ค่าใช้จ่าย(cost)ในการศึกษาของบุตร

ค่าใช้จ่ายในการศึกษาของบุตร หมายถึง สิ่งที่ต้องเสีย(สละ)ไปเพื่อการศึกษาของลูก อาจจะเป็นในรูปของเงินทอง หรือค่าสูญเสียโอกาส (opportunity cost)

ของพ่อแม่

ค่าใช้จ่ายในการศึกษาของบุตรในที่นี้แบ่งออกเป็น 2 ประการได้แก่

1.1 ค่าใช้จ่ายทางตรง (direct cost) หมายถึง ค่าใช้จ่ายที่จะเป็นเงินทุนสำหรับการศึกษาของบุตร ได้แก่ ค่าเล่าเรียน ค่าหนังสือ ค่าเสื้อผ้า และค่าใช้จ่ายอื่นๆ (Todaro. 1981 : 308-310)

1.2 ค่าใช้จ่ายโดยอ้อม (indirect cost) หมายถึง การสูญเสียสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปเพื่อแลกกับการศึกษาของลูก ซึ่งไม่สามารถวัดออกมาได้ในรูปของตัวเงินได้ชัดเจน เช่น ในการเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาของเด็ก หากเด็กไม่เรียนต่ออาจจะทำงานเป็นแรงงานให้ครอบครัว หรือประกอบอาชีพที่ได้เงินมาสนับสนุนรายได้ของครอบครัว หรืออีกประการหนึ่งการที่เด็กไปเรียนต่อแล้วกลายเป็นเด็กเกเร เสียผู้เสียคนจัดเป็นการสูญเสียทางสังคม (social cost) ของการให้ลูกเรียนหนังสือต่อจากการศึกษาภาคบังคับ

1.1 ค่าใช้จ่ายทางตรง

งานวิจัยจำนวนมากพบข้อสรุปว่า สาเหตุหนึ่งที่เด็กไม่มีโอกาสได้เรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นนั้นเนื่องจากพ่อแม่ผู้ปกครองไม่อาจรับภาระค่าใช้จ่ายทางตรง ประเภท เงินค่าบำรุงการศึกษา ค่าหนังสือเรียน และค่ากิจกรรมต่างๆ ที่จำเป็นต้องจ่ายในขณะที่เด็กกำลังเรียนในชั้นมัธยมศึกษา (สิริณี นนทศรี. 2531 ; อัจฉรา มุขแจ้ง. 2531 ; นิมิตร อัสวรัตน์. 2521 ; จันทนา นนทกร. 2521 ; Chalongsoph Susangkarn and others. 1988 ; อดิศักดิ์ จินดานุกูล. 2523 ; Jone. 1987)

ในการสัมภาษณ์แบบลึก (indepth interview) และการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) ผู้ให้ข้อมูลต่างก็กล่าวทวนองเดียวกันว่า ค่าใช้จ่ายทางตรงได้แก่ ค่ารถ ค่าเสื้อผ้า ค่าอุปกรณ์การเรียน ฯลฯ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พ่อแม่ต้องคิดหนักเพราะแม้ว่าจะไม่ได้เสียค่าเล่าเรียนแต่ค่าใช้จ่ายดังกล่าว สำหรับครอบครัวที่ยากจนจัดเป็นการะที่หนักมาก พ่อแม่บางคนเคยประสบความยากลำบากเรื่องค่าใช้จ่ายในการส่ง

ลูกเรียนระดับประถมศึกษา ทั้งๆที่ค่าใช้จ่ายทางตรงในระดับนี้ค่อนข้างต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับค่าใช้จ่ายของการเรียนในระดับมัธยม การระดมเงินที่ค่อนข้างสูง สำหรับชาวบ้านเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ทำให้พ่อแม่ ไม่กล้าตัดสินใจให้ลูกเรียนต่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนต่อต่างหมู่บ้าน ในการส่งลูกเรียนในระดับมัธยมต้นค่าใช้จ่ายทางตรงที่ชาวบ้านหวั่นกลัว กล่าวว่าเป็นภาระหนักสำหรับตนเองได้แก่ ค่ารถ ค่าเสื้อผ้า ค่าอาหาร และค่าอุปกรณ์การเรียน

ค่าหนังสือเป็นภาระหนักมาก เพราะคนหนึ่งที่ตก 400-500 กว่าบาทแล้ว
ยังงั้นแต่ละปีก็ต้องหาให้ได้...ตอนอยู่ชั้นประถมยังเคยค้างค่าหนังสือครู เลยคิด
ว่าแม้แค่เรียนประถมยังเป็นหนี้เขาเลยถ้าไปชั้นอื่นคงจะลำบากกว่านี้ ไหนจะค่ารถ
ค่ากิน ค่าแต่งตัวอีก..

(พ่อแม่ของเด็กที่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

ค่าใช้จ่ายสูงกว่าประถมมากปีหนึ่งๆ หลายพันบาทเป็นค่าหนังสือ ค่ารถและค่ากิน
ค่ากินวันละ 10 กว่าบาท ค่ารถไปกลับอีก 6 บาทไม่มีเงินจะส่งหรอก
(พ่อแม่ของเด็กที่ไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

ค่าใช้จ่ายที่เป็นภาระมากตอนอยู่ชั้นประถมคือ ค่าหนังสือเพราะปีหนึ่ง แต่ละคน
ไม่ต่ำกว่า 300 บาท...ค่าใช้จ่ายระดับมัธยมต้องแตกต่างจากประถมมากก็มีทั้ง
ค่าเสื้อผ้า ค่ารถประจำทาง เลยตั้งใจว่าจะไม่ส่งลูกคนนี้ต่อ...เรียนมัธยมจะ
ต้องเสียค่าเสื้อผ้า ค่ารถ ค่าอาหาร เพิ่มจากตอนเรียนประถม ก็คิดว่าตนเอง
คงไม่มีความสามารถจะส่งลูกคนนี้...

(พ่อแม่ของเด็กที่จะไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

ค่าใช้จ่ายโดยรวมๆ เหล่านี้หากจะพิจารณาแยกตามความจำเป็นของแต่ละครอบครัวหรือแต่ละเชื้อชาติได้ดังนี้

1.1.1 ค่าเสื้อผ้า ค่าใช้จ่ายบางอย่างอาจจะไม่ใช่สิ่งจำเป็นสำหรับพ่อแม่ของเด็กบางคน แต่สำหรับชาวเขาเผ่าม้งที่เคยชินกับการแต่งกายตามสบายในหมู่บ้านของตน การส่งลูกไปเรียนต่อต่างหมู่บ้านค่าใช้จ่ายในเรื่องเสื้อผ้าจัดเป็นภาระหนักของพ่อแม่เพราะหมายความว่า การแสดงออกซึ่งฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว "การแต่งตัวดี" ของลูก จะเป็นการ "รักษาหน้า" ของพ่อแม่ประการหนึ่ง

อยากให้ลูกเรียนต่อมัธยมเหมือนกันถ้าไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากเกินไปคิดว่า
ให้เรียนบางเฟืองเพราะไม่ต้องเสียค่าเทอม...การตัดสินใจที่จะส่งลูกเรียน
ม.1 คิดถึงค่าใช้จ่ายมากที่สุด หากได้เสียค่าเทอมมากคงจะส่งไม่ไหว ที่ลำบาก
ใจมาก คือค่าเสื้อผ้า เพราะคิดว่าลูกต้องไปเรียนไกลหมู่บ้าน เสื้อผ้าไม่ดี กลัว
ลูกจะอับอายคนอื่น กลัวเขาจะถูกเอาเพราะไปเรียนคนละหมู่บ้าน ถ้าเรียนใน
หมู่บ้านห้วยลึก นี่คงไม่ต้องคิดมากอะไรไปก็ได้ ไม่ต้องอายใคร
(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

1.1.2 ค่าอุปกรณ์การเรียน ค่าใช้จ่ายบางอย่างที่ผู้อื่น (ครู) อาจจะเห็นว่าเป็น
สิ่งเพียงเล็กน้อย พ่อแม่ควรจะหาเตรียมไว้ให้ลูกได้ เช่น อุปกรณ์การเรียน แต่สำหรับชาว
ชนบทที่ยากจนแล้วดูเหมือนว่าจะเป็นภาระที่พ่อแม่ไม่อาจจะแบกรับได้ และเกรงว่าจะเป็น
บมด้อยสำหรับลูกหากพ่อแม่ไม่อาจจะตอบสนองให้ลูกได้เหมือนเด็กคนอื่น

ลูกเรียนร้องจะเอาโน่นเอาโน้นบางที่พ่อแม่ก็ไม่มีจะให้ลูก พ่อแม่ลำบากใจ ไม่รู้จะ
ไปหาที่ไหน ลูกก็จะบมด้อยว่าไม่มีเหมือนเพื่อนถ้าไม่มีความพร้อมจะส่งก็ไม่ส่ง
เสียเลยจะดีกว่า เพราะจะทำให้ลูกเสียใจภายหลังจะกลายเป็นเด็กเสียคนไป
(พ่อแม่ของเด็กที่จะไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

การส่งลูกเรียนมัธยมแม้แต่ที่โรงเรียนบางเฟืองที่ครูบอกว่าไม่ต้องเสียค่าอะไร
ฟรีทุกอย่างแต่พ่อแม่ก็ไปเรียนจริงๆครูก็สั่งเอาโน่นเอาโน้นจะเป็นค่าอุปกรณ์การ

เรียนทำให้พ่อแม่บางคนที่ไม่ส่งลูกไปเรียนต้องเอาลูกออกก่อนที่จะจบก็มีเยอะแยะ
(พ่อแม่ของเด็กที่จะไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

ถวิล : ตอนเรียนที่นี้เสียแต่ค่าหนังสือนิดหน่อย พอไปเรียนมัธยมก็เป็นค่าเทอม
ค่าหนังสือ ค่าเสื้อผ้า ค่าอาหาร ยังเป็นรายละเอียดย่อยที่ครูเก็บ
ค่านั้นค่านี้ เป็นอุปสรรคการเรียน มีทางเก่งอะไรอื่นอีก

ทิพวรรณ : ที่เพิ่มจากประถมมาก็ค่าชุดกีฬา รองเท้า เสื้อกีฬา กางเกงวอร์ม
สมุดดินสอ ชุดยูกาซาค

(กลุ่มสนทนาชาวพื้นเมือง)

เพราะถึงแม้จะเรียนที่หมู่บ้านห้วยลึกนี้ก็เสียค่าใช้จ่ายเหมือนกัน เป็นค่า
สมุด หนังสือ เสื้อผ้า ปีหนึ่งๆก็หลายร้อยบาท...คิดว่าค่าใช้จ่ายที่พ่อแม่จะต้อง
เสียหากส่งลูกเรียน ม.1 นั้นต้องมากกว่าเรียนประถมแน่นอนไหนจะต้องเสียทั้ง
ค่าเทอม ค่าเสื้อผ้า ค่าหนังสือ จึงเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินใจที่จะไม่ส่งลูก
เรียนต่อ

(พ่อแม่ของเด็กที่จะไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

1.1.3 ค่ารถประจำทาง ค่าใช้จ่ายในเรื่องค่ารถประจำทางนั้นแต่เดิมชาวบ้านไม่
เสียค่ารถประจำทางให้ลูกไปเรียนหนังสือ เพราะเรียนอยู่ในหมู่บ้านค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นมา
หมายถึงรายได้ที่หายไปของครอบครัว

อย่างบางเพื่งแม่จะไม่ต้องเสียค่าเทอมแต่ก็ยังมีค่าอื่นๆอีกที่จะต้องเพิ่มมากกว่า
เรียนที่นี้ ที่เห็นชัดๆเลยก็ค่ารถประจำทางอีกรู้สึกหนักใจในการจะค่าใช้จ่าย
เหล่านี้ หากต้องส่งลูกเรียนต่อ

(พ่อแม่ของเด็กที่จะไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

1.1.4 ค่าธรรมเนียมการศึกษา พ่อแม่บางคนก็เห็นว่าค่าเล่าเรียนของลูกเป็นสิ่งที่พ่อแม่ไม่คุ้นเคย เพราะในการเรียนระดับประถมศึกษา พ่อแม่ไม่ได้เสียค่าใช้จ่ายเหล่านี้

พิธีกร : ภาระหนักที่สุดคืออะไรคะที่ส่งลูกเรียน

จุเล่ง : ค่าเทอมครับ

พิธีกร : ถ้าไม่เสียค่าเทอมละคะคืออะไร

จุเล่ง : นอกนั้นไม่เท่าไรครับ

(กลุ่มสนทนาชาวเขาเผ่าม้งและกะเหรี่ยง)

1.1.5 ค่าใช้จ่ายประจำวันของลูก ชาวบ้านห้วยลึกส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน เพราะจากข้อมูลในบทที่ 5 ได้ชี้ให้เห็นว่าประชาชนมีอาชีพหลักแต่เพียงอย่างเดียวในไม่มีอาชีพเสริมอย่างอื่นเลย รายได้หลักของครอบครัวจึงมักจะเป็นรายได้ที่ต้องรอคอยพิชผลให้ผลผลิตก่อน ดังนั้นค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาของลูกที่ต้องจ่ายเป็นรายวันแต่ละวันนับเป็นการที่พ่อแม่จะต้องแสวงหามาให้ลูกให้ได้ จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้พ่อแม่ตัดสินใจไม่ส่งลูกเรียนต่อ

เต็ง : ส่งลูกเรียนขึ้นแม่ไม่เสียค่าใช้จ่ายมาก ไม่ได้เสียค่ารถ แต่ก็เสียค่า

อาหารกลางวัน ค่าเครื่องแต่งตัว รองเท้า

ยี่ แซจาง : สงสารลูกเมื่อเราส่งเขาไปเรียนแล้วต้องมีเงินให้เขาอาทิตย์หนึ่ง

ในกระเป๋ารุ่นนี้ต้องมีเงินอย่างน้อย 35 บาท แล้วไม่อย่างนั้นเด็ก

จะไม่ได้ไปโรงเรียน

พิธีกร : ทำไมต้อง 35 บาทละคะ

ยี่ แซจาง : เพราะต้องจ่ายเขาวันละ 5 บาท 7 บาท อาทิตย์หนึ่งถ้าไม่ฝึกฝน

ได้ไปเรียนแล้ว

บางตัว : บางที่อาทิตย์หนึ่งพ่อแม่ยังหาไม่ได้ 10 บาทเลย

(กลุ่มสนทนาชาวเขาเผ่าม้ง)

จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ระดับลึกและการจัดกลุ่มสนทนาแสดงให้เห็นว่าค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาระหว่างเด็กผู้ชายกับเด็กผู้หญิงไม่แตกต่างกันยกเว้นพ่อแม่ชาวเขาเผ่าม้งที่มีความเห็นว่าการส่งเสียให้เด็กผู้ชายเรียนหนังสือจะสิ้นเปลืองกว่าเด็กผู้หญิง ทั้งนี้ค่าใช้จ่ายที่พ่อแม่เห็นว่าสิ้นเปลืองมากมักจะเป็นค่าใช้จ่ายที่ต้องให้ลูกใช้แต่ละวันเป็นค่าอาหารและขนมของลูก

เด็กผู้ชายจะเปลืองกว่าเป็นค่าขนมไปโรงเรียนเด็กผู้หญิงเราไม่ให้เขาก็ไม่เอา
เด็กผู้ชายนี้ไม่ค่อยจะต้องเอาให้ได้ สมุดดินสอก็เปลืองกว่าเด็กผู้หญิง มันไม่
ประหยัด

(พ่อแม่ของเด็กที่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

เด็กผู้ชายจะเปลืองกว่าเด็กผู้หญิง เพราะเด็กผู้ชายจะเอาเงินไปโรงเรียน
มากกว่าเด็กผู้หญิง...คงเป็นค่ากิน ค่าเที่ยว ที่มากกว่า

(พ่อแม่ของเด็กที่จะไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

เด็กผู้ชายจะเปลืองกว่าเพราะไปหนักด้านค่ากิน เด็กผู้ชายเห็นอะไรก็จะซื้อหมด
ไม่ประหยัด

(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

เด็กชายเปลืองกว่าเพราะไม่ค่อยทนเท่าเด็กหญิง หมดด้านค่าของกินเล่น...เด็ก
ผู้ชายเปลืองเรื่องค่ากินทำให้เงินน้อยก็ไม่ยอมไปโรงเรียนแล้วไม่ค่อยเชื่อฟังเท่า
ลูกสาว

(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

1.2 ค่าใช้จ่ายทางอ้อม

ค่าใช้จ่ายที่พบในงานวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ มิได้มีแต่ค่าใช้จ่ายทางตรงเท่านั้น แต่ยังมีค่าใช้จ่ายทางอ้อมที่พ่อแม่มาพิจารณาประกอบการตัดสินใจที่จะส่งหรือไม่ส่งลูกเรียนต่อค่าใช้จ่ายทางอ้อมที่งานวิจัยอื่นๆ พบส่วนใหญ่จะเป็นค่าสูญเสียโอกาส (opportunity cost) ได้แก่ พ่อแม่ต้องการให้ลูกช่วยทำงานหาเงินมาให้ครอบครัว เพราะการส่งลูกเรียนต่อไปไม่เพียงแต่จะทำให้รายจ่ายของครอบครัวเพิ่มขึ้นแต่ยังสูญเสียรายได้ที่พึงได้จากการทำงานของลูกด้วย (ประเสริฐ แก้วเพ็ชร. 2528 ; อัจฉรา มุขแจ้ง. 2531 ; ถนอม นวลวิภาศิริ. 2533 ; กองแผนงานกระทรวงศึกษาธิการ. ม.ป.ป. ; คณะกรรมการประเมินผลโครงการนาร่องขยายการศึกษาภาคบังคับฯ. 2534) ข้อค้นพบในด้านค่าใช้จ่ายทางอ้อม ในงานวิจัยครั้งนี้จะแตกต่างจากข้อค้นพบของงานวิจัยที่กล่าวมาแล้วข้างต้นในประเด็นของการที่ลูกช่วยทำงานหาเงิน เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเห็นว่า เด็กยังเล็กเกินไปที่จะทำงานหาเลี้ยงครอบครัวได้

อุบล : เด็กที่เรียนจบ ป.6 สมัยนี้ตัวเล็กนิดเดียวค่ะอาจารย์ ถ้าเขาไม่สนใจ

เรียนวันหลังเขาอาจเขียนชื่อตัวเองยัง ไม่ได้ด้วยซ้ำ

พิธีกร : ที่จบ ป.6 เดี่ยวนี้หรือคะ

อุบล, หาญรงค์ : ตัวเล็กเกินไป

ถวิล : ช่วยพ่อแม่ทำงานไม่ไหว

อุบล : ช่วยพ่อแม่ทำงานยังไม่ไหว

หาญรงค์ : ไม่เหมือนสมัยก่อนจบประถมก็โตเป็นหนุ่มเป็นสาวแล้ว

(กลุ่มสนทนาชาวพื้นเมือง)

ออกโรงเรียนมาก็ไม่ได้ทำงานหาเงินอะไรก็ช่วยทำงานเล็กๆ น้อยๆ งานบ้านเลี้ยง

น้อง ทำไร่ ทำสวน...ก็อาศัยเขามาช่วยพ่อแม่ทำไร่ทำสวน ไม่ได้เงินเพิ่มก็ได้

เท่าเดิม

(พ่อแม่ของเด็กที่ไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

ถ้าเขาจบ ป.6 ก็จะได้พึ่งด้านแรงงานมาช่วยแม่ทำงานบ้าน เลี้ยงน้องกับช่วยงานในไร่เล็กๆ น้อยๆ... ไม่ได้หวังว่าลูกมาช่วยแล้วจะได้เงินทองเพิ่มมากกว่าเดิม ก็เพียงแต่เบาแรงพ่อแม่ไปบ้างแค่นั้น... พอลูกออกโรงเรียนก็คงมาช่วยพ่อแม่ทำงานมากกว่าไม่ได้เพิ่มด้านเงินทองของครอบครัว เพราะเขาก็ไม่ได้โตพอจะไปทำงานที่อื่นได้

(พ่อแม่ของเด็กที่จะไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

ค่าใช้จ่ายทางอ้อมที่คนกล่าวถึงมากที่สุด คือค่าสูญเสียทางสังคม(social cost) กล่าวคือ การที่ลูกไปเรียนต่อแล้วประพฤติดนแก่เร เช่น เด็กผู้ชายไปคบเพื่อนที่เกเร ทำให้ลูกติดยาเสพติด หรือเด็กผู้หญิงไปคบเด็กผู้ชายทำให้เรียนหนังสือไม่จบต้องออกมามีครอบครัวทั้งที่ยังอยู่ในวัยเรียน อีกประการหนึ่งคือ เด็กที่ได้เรียนหนังสือ มีความรู้สูงกว่าพ่อแม่แล้วถูกพ่อแม่ของตนเอง รวมทั้งการว่างงานของผู้ที่เรียนสูงกว่าชั้นประถมศึกษาค่าใช้จ่ายทางอ้อม เหล่านี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พ่อแม่ไม่อยากส่งลูกเรียนต่อ

1.2.1 โอกาสในการติดยาเสพติด ค่าสูญเสียทางสังคมที่พ่อแม่หันเกรงมากคือการที่ลูกติดยาเสพติดเพราะหมายถึงการสูญเสียทั้งเงินทองและตัวลูก พ่อแม่จะได้รับความอับอายจัดเป็นการสูญเสียที่มีต้นทุนสูงมาก

อูบล, หาญรงค์ : ไปเรียนไม่จบก็มี

หน่อ : ไม่ได้วิชามา ได้แค่ส่วนเสียกลับมา พ่อแม่ถามว่าลูกเรียนเก่งไหม

บอกผมเรียนเก่งแต่ไม่ชอบเข้ากล้องแบบหลานผมเอง

พิธีกร : เข้ากล้องอย่างไรคะ

หน่อ : หมายถึงสูบบุหรี่ พ่อแม่เสียทีนาไป 1 ที่ ลูกคนที่ไม่ได้เรียนเขาก็ทำงาน

ช่วยพ่อแม่แค่คนที่ส่งเรียนตอนแรกก็หัวดีสอบอะไรก็เก่งไปมาาก็เสียคน

ไปเลย

(กลุ่มสนทนาชาวพื้นเมือง)

จู : คนที่ไม่ได้เรียนมีมากครับแต่เรื่องดีไม่ได้คิดครั้งต่อครั้ง ตอนที่เลิกอยู่อาจจะดี
เรียนไปเรียนมาขึ้นก็ยากแอบไปสูบบุหรี่ ชอบลักเล็กขโมยน้อย กลายเป็นเสีย
คนเพราะไปเรียนก็มี

แวน : ที่พบเห็นมาที่เรียนจบไม่ได้ทำงาน ไม่มีเงินกินแทนที่จะทำอาชีพสุจริต ก็จะมี
ลักษณะเขา

(กลุ่มสนทนาชาวเขาเผ่าม้งและกะเหรี่ยง)

1.2.2 ความปลอดภัย การสูญเสียทางสังคม อีกประการหนึ่งที่พ่อแม่เข้ามา
พิจารณาประกอบการตัดสินใจจะให้ลูกเรียนต่อหรือไม่ คือการคำนึงถึงความปลอดภัยของลูก
ที่จะเกิดขึ้นจากการเดินทางไปโรงเรียนเช่นการข้ามถนนหรือ สิ่งที่น่าสังเกตก็คือการสูญเสีย
ทางสังคมของเด็กผู้หญิงจะสูงกว่าเด็กผู้ชาย โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับการกระทำ
ทางเพศ เช่น การถูกลวนลาม ถูกหลอก ถูกข่มขืน เป็นต้น

เหตุที่เขาไม่ส่งลูกเรียนนั้น เพราะบางที่เป็นลูกผู้หญิงกลัวเป็นอันตราย เพราะ
หมู่บ้านกะเหรี่ยงอยู่ไกลกว่าบ้านคนเมือง หรือบ้านม้งที่ติดถนนใหญ่ จากบ้านเดิน
ไปถนนก็เกือบ 2 กิโลเมตรหากเป็นเด็กผู้หญิงปล่อยให้เดินทางไปเองกลัวลูกจะ
เป็นอันตรายเพราะทางค่อนข้างเปลี่ยวถ้าเป็นเด็กผู้ชายก็ไม่ค่อยห่วงเท่าไร
(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

เพราะเด็กผู้หญิงมีโอกาสได้ดีน้อยกว่าเด็กผู้ชาย หากไปคิดใจผู้ชายก็จะเรียนไม่จบ
จึงคิดว่าเด็กผู้หญิงน่าเป็นห่วงมากกว่าเด็กผู้ชาย เพราะเด็กผู้หญิงมีโอกาสเสีย
มากกว่า ส่วนเด็กผู้ชายถ้าเป็นคนดีถ้ามีโอกาสที่เขาจะไปคิดเหล่า คิดยาเสพติดก็

ไม่มี เพราะมีสติรู้คิด แต่ต้องพิจารณาเป็นคนคนใบ

(พ่อแม่ของเด็กที่จะไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

เด็กผู้หญิงมักจะ ไม่เรียนไม่จบและเสียคน...บางคนมีลูกผู้หญิงก็ไม่ส่งเรียนแล้ว

เพราะเรียนไม่จบบางคนอยู่ ม.2 ม.3 ก็แต่งงานใจแตก

(พ่อแม่ของเด็กที่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

1.2.3 พฤติกรรมหลังจากเรียนจบ การสูญเสียทางสังคมอันเนื่องมาจากการว่างงานของเด็กเมื่อจบการศึกษา จากการพบเห็นตัวอย่างเด็กที่จบมาแล้ว ไม่ได้ประกอบอาชีพอะไรได้แต่เที่ยวเตร่คบเพื่อนฝูงทำให้พ่อแม่ไม่กล้าตัดสินใจให้ลูกตนเรียน

บางคนใบต่อ ม.3 จบออกมาอยู่บ้านเฉย ๆ ไม่ได้ทำงานอะไรก็มี เช่น คนเข็ส

(พ่อแม่ของเด็กที่จะไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

เห็นเด็กในหมู่บ้านที่ไปเรียนมัธยมมาก็ยัง ไม่ได้ทำงานที่ไหนเลยเห็นเดินเตร่เตร่

คบเพื่อน คบฝูง อยู่ตามหมู่บ้านนั้นแหละ เลยคิดว่าเรียนไม่เรียนก็มีค่าเท่ากัน...

พ่อแม่บางคนขายไร่ขายนา ขายวัว ขายควาย ส่งลูกเรียนต่อแค่เรียนไม่ตลอด

รอดฝั่ง แค่ ม.6 จบมาหางานทำไม่ได้ ซึ่งถ้าเป็นแบบนี้ลูกไม่ส่งเรียนตั้งแต่ต้นเลย

จะดีกว่า

(พ่อแม่ของเด็กที่จะไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

1.2.4 ช่องว่างทางสังคมระหว่างพ่อแม่กับลูก การสูญเสียทางสังคมที่พ่อแม่ถือเป็นเรื่องใหญ่คือการที่เด็กมีการศึกษาสูงกว่าพ่อแม่แล้วจะห่างเหินจากพ่อแม่และในบางกรณีอาจจะถูกพ่อแม่ของตนเอง การมีตัวอย่างของผู้ที่ประพฤติดังกล่าวทำให้พ่อแม่ของเด็กเห็นว่า เป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาให้ลูกปฏิบัติกับตน

ลูกไม่ตั้งใจเรียนทำให้คะแนนไม่ดี แม่ก็ตักเตือนลูก แต่เนื่องจากเราไม่มีความรู้
พอตกเย็นมาเห็นลูกไม่อ่านหนังสือ ก็ตักเตือนให้ทำการบ้าน ลูกก็บอกว่าแม่ไม่รู้
อะไรมาบังคับเขาทำไม แม่ก็ให้อย่าว่าลูกมาให้ตอบแบบนี้เหมือนคุณแม่
(พ่อแม่ของเด็กที่ส่งลูกเรียนต่อแต่ออกกลางคัน : ชาวพื้นเมือง)

เด็กบางคนก็เรียนสูงแล้วคุณพ่อแม่ว่าไม่มีความรู้เท่าตัวก็มี ส่วนมากที่เห็นมักจะ
เป็นเด็กผู้ชาย
(พ่อแม่ของเด็กที่จะไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

ยี่ แซ่จาง : บางคนเรียนสูงก็ถูกพ่อแม่ อย่างลุงจื้อลูกสาวเขาเป็นหมอยุ่ .
โรงพยาบาล ไม่ดูแลพ่อแม่เลย มาถึงค่าพ่อแม่อย่างเดียว...เขา
ดูถูกว่าเขาเป็นหมอ แล้วยังดูถูกขนาดหมู่บ้านด้วย
(กลุ่มสนทนาชาวเขาเผ่าม้ง)

1.2.5 นิสัยในการทำงานของเด็ก การสูญเสียทางสังคมอันเนื่องมาจากเด็ก
กลายเป็นคนเกเร รั้งเกียจงานที่จะต้องใช้แรงงาน กลายเป็นคนจับจกด "งานหนักไม่เอา
งานเบาไม่สู้" นอกจากจะทำให้พ่อแม่เสียเงินส่งเรียนแล้วยังอับอายชาวบ้านที่ลูกกลายเป็น
เด็กเกกมะเหรกเกเร

คนมีเงินแล้วไม่ส่งลูกเรียนเพราะกลัวลูกไปเสียคน เกเร เคยมีหลายคนไป
เรียนแต่ไม่จบ ก่อนไปก็เป็นเด็กเรียบร้อย น่ารัก ต่อไปเรียนแล้วก็เกเร...และ
...คนเมืองไม่นิยมส่งลูกสาวเรียนเพราะกลัวจะไปเสียคน กลัวว่าอาจจะโดน
หลอกหลวง ไม่เหมือนเด็กผู้ชาย
(พ่อแม่ของเด็กที่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

เห็นตัวอย่างของผู้ที่ไปเรียนต่อมัธยมแต่ไม่จบ เป็นลูกของคนข้าง ๆ

บ้าน เป็นผู้ขายไปคบเพื่อนต่อ แต่ไม่สนใจเรียน ไม่ตั้งใจเรียน ทั้ง ๆ ที่ตอน
เรียนที่รักก็เป็นเด็กดีไปคบเพื่อนคนฝูงก็เลยเสียคนไป พ่อแม่เองก็ต้องเสียเงินไป
เปล่า ๆ

(พ่อแม่ของเด็กที่จะไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

คนมีเงินเขาไม่ส่งลูกเรียนเพราะ ไม่อยากให้ลูกไปคบเพื่อนคนฝูง มันไกลหูไกลตา
ส่วนมากเด็กผู้ชายจะเกเร กินเหล้าเมายาเอาเงินไปเลี้ยงคูเพื่อนฝูง ... เด็ก
บางคนเรียนสูงก็กลายเป็นคนจับจวด ไม่ยอมทำงานบ้าน เห็นตัวอย่างเด็กข้างบ้าน
ก็ส่งไปเรียนมัธยมแต่ไม่จบ แล้วยังไม่ช่วยพ่อแม่ทำงานอีก

(พ่อแม่เด็กที่ไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

ทัศนะของพ่อแม่เกี่ยวกับเรื่องการสูญเสียทางสังคมสอดคล้องกับทัศนะของผู้นำ
ชุมชนทำให้เหตุผลสนับสนุนว่าการส่งลูกเรียนต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษา อาจมีผล
ทางลบต่อเด็กบางคน โดยเด็กเหล่านี้อาจกลายเป็นเด็กเกเรหรือเรียนไม่จบก็ได้

เด็กในช่วงมัธยมเป็นเด็กวัยรุ่น เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางไม่ดีทำให้เรียนไม่จบ
ออกกลางคัน แต่ที่เรียนจบก็มีปัญหา เด็กผู้ชายมักมีปัญหาเด็กผู้หญิงไม่มี...ผล
เสียของการส่งลูกเรียน คือส่งลูกเรียนแล้วเด็กเกเร นอกจากนั้นคือลูกไปเรียน
แล้วไม่เห็นมีอะไร กลับมานอกจากจะเสียเงิน แล้วบางที่ยังเสียชื่อเสียงอีกพ่อ
แม่เห็นตัวอย่างที่ไม่ดีมาก่อน ตัวอย่างที่ดีๆ มีน้อยเลยไม่อยากเสียเงินไปเลี้ยง
ส่วนใหญ่เป็นพวกคนเมือง พวกคนเมืองหลายคนส่งลูกเรียนแล้วไปไม่รอด เด็กหัว
ไม่ดีไม่สนใจการเรียนทำให้เบื่อหนังสือ ไม่อยากไปเรียน ยิ่งพ่อแม่บังคับก็หลบๆ
หลีกๆ ผลที่สุดก็ไปไม่รอดต้องออกกลางคันเดี๋ยวนี้กลับไปเรียนวิชาชีพก็มี 3-4
ราย

(เจ้าหน้าที่โครงการหลวงบ้านห้วยลึก)

1.3 ปัจจัยที่ช่วยลดต้นทุนการศึกษา ค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของบุตร นับเป็นภาระหนักของพ่อแม่โดยเฉพาะชาวชนบทที่มีฐานะยากจน สังคมใดที่มีกลไกในการจะลดต้นทุนลงได้จะทำให้ระบบของสังคมดำเนินไปอย่างราบรื่น ปัจจัยที่จะช่วยลดต้นทุนทางการศึกษาที่แต่ละสังคมจะแตกต่างกันไป เช่นบางสังคมมีการหาทุนการศึกษาให้เด็ก หรือหางานทำให้เด็กในเวลาว่างเพื่อจะได้มีรายได้ระหว่างเรียนในงานวิจัยครั้งนี้พบว่า ชาวพื้นเมืองไม่มีกลไกทางสังคมที่จะช่วยลดค่าใช้จ่ายทางการศึกษา ส่วนชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงและชาวเขาเผ่าม้งมีกลไกที่ช่วยลดค่าใช้จ่ายดังกล่าว กลไกทางสังคมที่จะช่วยลดภาวะความตึงเครียดอันเนื่องมาจากค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาของลูก ที่ปรากฏให้เห็นชัดเจนในกลุ่มชาวเขาเผ่าม้ง และเผ่ากะเหรี่ยง คือระบบการช่วยเหลือทางเครือญาติ (kinship system) ซึ่งมีอยู่ 2 ประเภท คือการช่วยเหลือในกลุ่มพี่น้องพ่อแม่เดียวกัน และการให้ยืมเงินโดยไม่คิดดอกเบี้ย

ประเภทที่หนึ่ง การช่วยเหลือในกลุ่มพี่น้องพ่อแม่เดียวกันนกล่าว คือ พี่คนโต หรือคนรองจะรับภาระในการส่งเสียน้องๆ ให้เรียนต่อในระดับที่สูงกว่าประถมศึกษาการช่วยเหลือในลักษณะนี้เป็นการให้โดยที่ผู้ให้ไม่ได้หวังจะได้เงินคืน ลักษณะการช่วยเหลือแบบนี้มีอยู่เฉพาะในกลุ่มชาวเขาเผ่าม้งเท่านั้น ชาวพื้นเมืองและชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงไม่มีลักษณะการช่วยเหลือแบบนี้เพราะชาวพื้นเมืองและชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงมีลูกอยู่ในวัยไล่เลี่ยกัน

แดง : อย่างลูกพ่อเดี่ยวแม่เดียวกันได้เหมือนกัน พี่ชายคนโตช่วยส่งน้อง ๆ

ได้อย่างคนอื่นหมายถึงญาติ ๆ ไม่ได้ครับ นอกจากอยู่ครอบครัวเดียวกัน

ได้ คนละครอบครัวไม่ได้

(กลุ่มสนทนาชาวเขาเผ่าม้ง)

พี่ชายช่วยออกค่าใช้จ่ายด้าน เสื้อผ้า อุปกรณ์การเรียน ค่าอาหารกลางวันทั้งหมด

... พี่ชายคนโตเรียนมัธยมยังไม่จบต้องออกมาส่งน้องเรียน

(เด็กที่จะเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

พี่ชายเขาช่วยออกค่าใช้จ่ายด้านเสื้อผ้า ไม่มีพี่ที่ไม่ได้เรียน ต้องออกมาช่วยทำงาน
ในไร่ในบ้าน...อยู่กับย่าของเด็กช่วยออกค่ารถให้ไปโรงเรียนเป็นบางวัน...หาก
ขาดมือมากก็ยืมเงินพี่ ๆ น้อง ๆ กันนั้นแหละเขาไม่เอาดอกเบี้ย
(พ่อแม่ของเด็กที่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 ชาวเขาเผ่าม้ง)

พี่ชายของเด็กทั้งสามคนช่วยกันออกหากไปเรียนต่อนี้ถ้าพี่ชายไม่ส่งก็จะไม่ให้เรียน
เพราะพ่อแม่ก็แก่แล้ว
(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม. 1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

ประเภทที่สอง การให้ยืมเงินโดยไม่คิดดอกเบี้ย การช่วยเหลือจากเครือญาติใน
ลักษณะนี้เป็นการช่วยเหลือที่พ่อแม่ได้รับเป็นครั้งคราวในช่วงที่เงินขาดมือและเกิดมีความจำเป็น
ที่ต้องใช้เงินเพื่อการศึกษาของลูกการให้ยืมเงินในลักษณะนี้พ่อแม่ไม่ต้องเสียค่าดอกเบี้ย
แต่ต้องส่งเงินคืนให้กับผู้ให้ยืมตามจำนวนเงินที่ขอยืมมา ลักษณะการช่วยเหลือแบบนี้ปรากฏ
ในกลุ่มชาวเขาทั้งเผ่าม้งและเผ่ากะเหรี่ยง

ค่าหนังสืออุปกรณ์การเรียน ในแต่ละปีบางทีต้องไปยืมญาติพี่น้องมาให้ครูก่อน แต่
ไม่ต้องเสียค่าดอกเบี้ย
(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขากะเหรี่ยง)

รับภาระเองทั้งหมดถ้าเงินไม่ทันก็ยืมเงินพวกญาติ ๆ กันไม่ต้องเสียดอกเบี้ย ส่วน
ใหญ่จะยืมมาเป็นค่าหนังสือปีละ 1 ครั้ง ถ้าผลผลิตดี ก็ไม่ต้องยืม...พ่อแม่
ต้องออกเอง พี่ ๆ เขาก็ยังไม่ได้ทำงานอะไรช่วยไม่ได้
(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

2. ปัจจัยภายในครอบครัว (intra - family determinants) ได้แก่ความ
เหลื่อมล้ำภายในครอบครัวที่เกิดจากการตัดสินใจให้ลูกเรียนต่อโดยอาศัยคุณลักษณะ

(characteristic) ที่ติดตัวเด็กมาตั้งแต่เกิด เป็นตัวกำหนด ได้แก่ ลำดับที่เกิดและเพศของเด็ก ตลอดจนระดับสติปัญญาหรือความรู้ความสามารถทางการเรียนของเด็ก ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

2.1 ลำดับที่เกิดของเด็ก

จากการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณแบบที่ 6 ได้ชี้ให้เห็นว่าอัตราการได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาของชาวบ้านในเชื้อชาติต่างๆ จะแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดกล่าวคือ ในขณะที่ชาวพื้นเมืองที่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาไม่ถึงร้อยละ 40 แต่ในกลุ่มชาวเขาเผ่าม้งมีเพียงร้อยละ 6.6 และชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงไม่มีผู้ได้เรียนในระดับมัธยมศึกษาเลย จากการสัมภาษณ์ระดับลึก และการสนทนากลุ่มครั้งนี้ความแตกต่างของสัดส่วนในการมีโอกาสได้เรียนของบุคคลในแต่ละเชื้อชาติ ตัวปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดสำคัญยิ่งประการหนึ่งคือคุณสมบัติส่วนตัวของเด็กในกลุ่มชาวเขาเผ่าม้งโอกาสในการได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของเด็กจะจำกัดกว่าเชื้อชาติอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กที่เป็นลูกคนแรกของครอบครัวจะมีโอกาสได้เรียนต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาอย่างมาก หรือแทบจะกล่าวได้ว่า ลูกคนโตจะไม่มีโอกาสเลยก็ว่าได้ ในขณะที่กลุ่มชาวพื้นเมืองจะไม่มีผู้ใดกล่าวถึงลำดับที่เกิดของเด็กที่จะมีผลต่อการตัดสินใจของพ่อแม่ในการจะให้เรียนหรือไม่ให้เรียนต่อเลย

ทรง : สำหรับแม่อยากให้เราหนังสือบ้าง ไม่เรียนบ้างคนที่ ไม่เรียนจะได้ทำงาน

ช่วยแม่บ้าง

พิธีกร : อย่างนี้ต้องแบ่งลูกว่าคนไหนไม่ให้เรียน

ทรง : คนแรกคนที่สองไม่ให้เรียน

(กลุ่มสนทนาชาวเขาเผ่าม้งและกะเหรี่ยง)

เขาเป็นลูกคนโตก็เลยอยากให้ออกมาช่วยทำงานด้วยพ่อแม่ก็แก่แล้วทำงานไม่ไหว

(พ่อแม่ของเด็กที่ไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : กะเหรี่ยง)

เห็นว่า เป็นลูกคนสุดท้ายเลยตั้งใจว่าจะให้เรียนสูง... หากเป็นลูกคนโตก็คงจะ
ไม่ส่งให้เรียน เพราะไม่มีคนช่วยทำไร ไม่มีพี่ชาย 2 คน ช่วยทำงานถึงให้ไปเรียน
ต่อได้

(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

เพราะเป็นลูกชายคนโตจึงต้องมาช่วยงานแต่คิดว่า จะส่งลูกคนเล็กที่เป็นผู้ชายเรียน
ต่อลูกผู้หญิงไม่ให้เรียน เพราะเรียนไปก็ไปอยู่กับครอบครัวผู้ชาย

(พ่อแม่ของเด็กที่จะไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

ยี่ แซ่จาง : ลูกคนโตเขาก็ไม่ค่อยส่งเรียนต่อกันสำหรับม้งนะครับ

แดง : ลูกคนโตไม่ได้เรียนหนังสือเลยครับ อย่างครอบครัวผม

(กลุ่มสนทนาชาวเขาเผ่าม้ง)

ในทัศนะของเด็กต่อโอกาสในการได้เรียนในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาของเด็กที่เป็น
ลูกลำดับแรกของครอบครัว เด็กชาวเขาเผ่าม้งต่างมีความเห็นว่าโอกาสที่ลูกคนโตจะได้เรียน
ในชั้นมัธยมศึกษาจะมีน้อยกว่าลูกลำดับท้ายๆ ของครอบครัว นอกจากจะไม่มีโอกาสได้เรียนแล้ว
ยังต้องทำงานช่วยครอบครัว

คนที่ไม่ได้เรียนต่อมักจะเป็นลูกชายคนโต ต้องช่วยเหลือครอบครัวและต้องทำงาน
เพื่อส่งน้องเรียนต่อ

(เด็กที่จะไม่เรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

เพื่อนส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนต่อเพราะพ่อแม่ยากจน ไม่มีเงินจะส่ง และหากเป็นลูก
คนโตก็ยังมีโอกาสน้อยลง เพราะต้องช่วยพ่อแม่ทำงาน

(เด็กที่เรียนต่อ ม.1 แต่ออกกลางคัน : ชาวเขาเผ่าม้ง)

2.2 **เพศของเด็ก** ปัจจัยภายในครอบครัวอีกประการหนึ่งคือเพศของเด็กในสังคมของชาวเขาเผ่าม้งโอกาสที่เด็กผู้หญิงจะได้เรียนต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษามีน้อยกว่าเด็กผู้ชายมาก ทั้งนี้วัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าม้งนั้น พ่อแม่จะได้พึ่งพาลูกผู้ชายมากกว่าลูกผู้หญิงและถือเป็นหน้าที่ของลูกผู้ชายทุกคนที่จะต้องเลี้ยงดูพ่อแม่ตลอดไปถึงแม้จะแต่งงานก็ต้องนำภรรยามาอาศัยอยู่ในครอบครัวพ่อแม่ด้วยดังนั้นความมั่นคงในชีวิตของพ่อแม่จึงขึ้นอยู่กับจำนวนบุตรชาย การให้การศึกษาในระดับสูงกว่าชั้นประถมศึกษาแก่บุตรชายจึงมีผลตอบแทน (rate of return) สูงกว่าลูกผู้หญิง ในขณะที่ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง และชาวพื้นเมืองเพศของเด็กไม่ได้เป็นปัจจัยสำคัญที่พ่อแม่มาพิจารณาประกอบการตัดสินใจที่จะส่งหรือไม่ส่งลูกเรียนต่อแต่มีปัจจัยอื่นที่มีผลต่อการตัดสินใจของพ่อแม่มากกว่า

บางตัว : ผู้ชายครับ ผู้ชายคิดว่า ผู้ชายอยู่กับพ่อแม่ถ้าแต่งงานแล้ว แต่ผู้หญิงถ้า

แต่งงานแล้วก็ไปอยู่สามี เรียนไปที่แค่นั้น

ยี่ แซ่จาง : คือผู้ชายเรียนมาก็อยู่กับพ่อแม่ แต่ผู้หญิงเรียนจบมาแต่งงานก็อยู่กับ

สามีไม่ช่วยอะไรแล้ว มีส่วนน้อยที่ช่วย

ซิ่ง : เด็กๆ ที่ไปเรียน หญิงก็มีเหมือนกัน แต่ผู้หญิงมันมักจะเป็นอย่างนี้ถ้า

แต่งงานก็ไม่เอาความรู้มาใช้ประโยชน์ แต่ทำอะไรทำสวน กับสามีก็เท่านั้น

ยี่ แซ่จาง : อย่างผู้หญิงนี้ถ้าไปแต่งงาน แล้วจะไปประกอบอาชีพก็ไม่ได้มีลูก

ลูกก็เล็กอยู่ ถึงแม่ได้เรียนก็ตามก็ต้องเลี้ยงลูก

เต็ง : อย่างลูกผมพูดกันตรงๆ ผู้หญิงให้จบ ป.6 ก็พอครับ...ฝ่ายคนเมือง

ส่งเรียนหมด แต่ฝ่ายคนม้งเราส่งผู้ชายดีกว่า

(กลุ่มสนทนาชาวเขาเผ่าม้ง)

เด็กผู้ชายจะมีโอกาสได้เรียนต่อมากกว่าเด็กผู้หญิงเพราะคนม้งนิยมที่จะให้

ลูกชายได้เรียนมากกว่าเด็กผู้หญิงที่เมื่อโตแล้วแต่งงานก็จะไปอยู่กับฝ่ายชายพ่อ

แม่ก็จะไม่ได้พึ่งพาแต่ลูกผู้ชายจะอยู่กับพ่อแม่อย่างน้อย 4-5 ปี ที่เขาต้องดูแลพ่อ

แม่ก่อนที่จะมีน้องคนอื่นมารับภาระต่อเขาก็จะแยกไปอยู่ต่างหาก...เด็กผู้ชายควร

จะได้เรียนสูงกว่าเด็กผู้หญิง เพราะจะได้อาศัยพึ่งพามากกว่า เด็กผู้หญิงพอเรียน
ไปสูงๆอีกหน่อยก็จะ ไปอยู่กับครอบครัวผู้ชายไม่ได้มาเลี้ยงดูพ่อแม่อีก
(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

ในทัศนะของพ่อแม่ชาวเขาเผ่าม้งนั้นหากพ่อแม่มีเงินทองมากพอก็พร้อมที่จะส่ง
ลูกเรียนทั้งหมดแต่หากจะให้เลือกส่งระหว่างลูกผู้หญิงกับลูกผู้ชายนั้นผู้มีอำนาจตัดสินใจจะ
กำหนดว่าต้องเป็นผู้ชายเพราะ คำนึงถึงความมั่นคงของชีวิตของพ่อแม่ยากแก่ชราที่ต้อง
พึ่งพาบุตรชายตลอดไป ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ค้นพบครั้งนี้ได้ช่วยยืนยันข้อมูลเชิงปริมาณที่กล่าว
มาแล้วว่าในบทที่ 5 ถึงสัดส่วนของการมีโอกาสได้เรียนระหว่างเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายว่า
เด็กผู้หญิงมีสัดส่วนในการได้เรียนน้อยกว่าชาย

ถ้าลูกคนไหนสมัครใจอยากจะได้เรียนก็จะส่งให้เรียนทั้งหญิงและชาย แต่หากจะให้
เลือกก็อยากจะส่งลูกชายเรียนก่อน เพราะลูกชายเรียนจบแล้วยังอยู่กับพ่อแม่
แต่ผู้หญิงจะ ไปอยู่กับฝ่ายชาย...เด็กผู้ชายควรจะได้เรียนสูงๆ จนกว่าจะได้
อาชีพที่มั่นคงเพราะชาวเผ่าม้งส่วนใหญ่ จะได้พึ่งลูกชายมากกว่าลูกสาวเด็กผู้หญิงควร
จะเรียนพอให้มีอาชีพเลี้ยงตนเองได้ก็พอแล้ว
(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

คิดว่าเพศของเด็กไม่มีส่วนเกี่ยวกับการตัดสินใจจะให้เรียนต่อหรือไม่ หากมีเงิน
ก็จะส่งทั้งหญิงและชายเรียนทั้งหมด แต่หากจะต้องเลือกส่งตามความสามารถ
ของตน ก็จะต้องเลือกส่งลูกชายเรียนมากกว่า...เด็กชายและเด็กหญิงมีโอกาส
เท่าๆกัน ขึ้นอยู่กับความต้องการและความสามารถของเด็กแต่ละส่วนใหญ่นั้นก็จะ
นิยมส่งลูกชายเรียนต่อมากกว่าลูกสาว เพราะลูกชายเราจะได้พึ่งพาตลอดไป
(พ่อแม่ของเด็กที่เรียนต่อ ม.1 แต่ออกกลางคัน : ชาวเขาเผ่าม้ง)

ในกลุ่มของเด็กชาวเขาเผ่าม้งต่างก็ยอมรับว่าเด็กผู้ชายจะมีโอกาสได้เรียนต่อใน

ระดับชั้นมัธยมศึกษามากกว่าเด็กผู้หญิงและในกลุ่มของเด็กก็ยอมรับว่าสาเหตุที่เด็กผู้ชายมีโอกาสได้เรียนมากกว่าเด็กผู้หญิงนั้นเป็นเพราะเด็กผู้ชายจะต้องรับภาระในการเลี้ยงดูพ่อแม่ตลอดไป ความเชื่อของเด็กชาวเขาเผ่าม้งเรื่องหน้าที่ของเด็กผู้ชายที่ต้องเลี้ยงดูพ่อแม่นั้นแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (socialization) ของสังคมชาวเขาเผ่าม้งได้เป็นอย่างดี

เด็กผู้ชายจะมีโอกาสมากกว่าเพราะเด็กผู้หญิงเรียนไปมาก จบออกไปก็
แต่งงานมีครอบครัวไม่ได้มาช่วยเหลือพ่อแม่อีกต่อไป จึงไม่มีโอกาสได้เรียนต่อ
(เด็กที่จะไม่เรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

ผู้ชายจะมีโอกาสมากกว่าเพราะผู้ชายจะต้องเลี้ยงดูพ่อแม่ ชาวเขาเผ่าม้ง
ฝ่ายชายจะต้องเลี้ยงดูครอบครัวพ่อแม่ตลอดไป
(เด็กที่จะเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

ผู้ชายจะมีโอกาสได้เรียนมากกว่าผู้หญิง เพราะชาวเขาเผ่าม้งจะนิยมส่งลูกชาย
เรียนมากกว่าลูกสาว ผู้หญิงส่วนมากจะจบแค่ ป.6 เพราะพ่อแม่จะหวังพึ่ง
ลูกชายมากกว่า
(เด็กที่เรียนต่อ ม.1 แต่ออกกลางคัน : ชาวเขาเผ่าม้ง)

เด็กผู้ชายจะมีโอกาสเรียนต่อมากกว่าเด็กผู้หญิงเพราะเด็กผู้หญิงแม่แค่จะ
แต่งงานก็ไม่มีสิทธิเลือก แล้วแต่พ่อแม่จะยกให้ใคร อีกอย่างพ่อแม่เห็นว่าส่ง
ลูกผู้หญิงเรียนไม่มีประโยชน์พอโตเป็นสาวก็ต้องแต่งงาน มีครอบครัวของ
ตนเองไม่ได้เลี้ยงพ่อแม่
(เด็กที่ไม่เรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

เหตุผลด้านอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาเลือกที่จะส่งเด็กผู้หญิงหรือเด็กผู้ชายเรียนต่อ

นั้นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ประเด็นที่พ่อแม่มาเป็นเหตุผลประกอบการสูญเสียทางสังคม (social cost) ในกลุ่มเด็กผู้หญิงซึ่งได้กล่าวไปแล้วในหัวข้อการสูญเสียทางสังคม เนื่องจากพ่อแม่เกรงว่าหากส่งลูกผู้หญิงไปเรียนต่อไกลๆแล้วจะทำให้เด็กผู้หญิงเสียคนมากกว่าเด็กผู้ชาย

เด็กผู้ชายจะมีโอกาสมากกว่าเพราะพ่อแม่มีความเชื่อว่าเด็กผู้ชายสามารถไปเรียนต่อไกลๆ ได้พ่อแม่ไม่ค่อยเป็นห่วงเหมือนเด็กผู้หญิง เพราะเด็กผู้หญิงมีโอกาสจะเสียคนมากกว่าเด็กผู้ชาย หากไปอยู่ไกลๆ พ่อแม่กลัวโดนหลอกหลวง... เด็กผู้ชายจะมีโอกาสมากกว่า เพราะเด็กผู้หญิงพ่อแม่เป็นห่วงไม่ค่อยให้ไปไกลๆ กลัวจะเรียนไม่ตลอดครอคงจะเรียนไม่จบ... ที่ตนเองไม่ได้เรียนไม่เกี่ยวว่าเป็นผู้หญิง แต่เป็นเพราะไม่มีเงินมากกว่า
(เด็กที่จะไม่เรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

หากเลือกได้ก็จะส่งลูกผู้ชายเรียน เพราะผู้ชายเขาจะช่วยเหลือตนเองได้ พ่อแม่ไม่ค่อยห่วงถ้าจะไปอยู่ไกลๆ และลูกชายแม้จะไปทำงานไกลๆ เขาก็ยังกลับมาหาพ่อแม่ได้ แต่ลูกผู้หญิงหากส่งไปเรียนไกลๆ ก็กลัวว่าเขาจะไม่ครอบครัวอยู่ที่ไหน ไม่กลับมาหาพ่อแม่แล้ว
(พ่อแม่ของเด็กที่ไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

อีกเหตุผลของการที่เด็กผู้ชายมีโอกาสได้เรียนมากกว่าเด็กผู้หญิงคือ ความเชื่อของพ่อแม่ว่าผู้ชายมีความสามารถมากกว่าผู้หญิงและในอนาคตผู้ชายคือ ผู้ปกครองครัว ดังนั้นเด็กผู้ชายจึงควรจะได้เรียนให้สูงกว่าผู้หญิง

เด็กผู้ชายควรจะเรียนสูงกว่าเด็กผู้หญิง เพราะเด็กผู้ชายจะมีโอกาสได้เป็นใหญ่เป็นโตมากกว่าเด็กผู้หญิงถ้าได้เรียนหนังสือมาเท่าๆกัน เช่นเป็นครูเหมือนกันก็มีโอกาสได้เป็นครูใหญ่มากกว่า อีกอย่างผู้ชายพอได้เป็นใหญ่เป็นโตลูกเมียก็

พลอยมีหน้ามีตาไปด้วย

(พ่อแม่ของเด็กที่เรียนต่อ ม.1 แต่ออกกลางคัน : ชาวพื้นเมือง)

ในอีกทัศนะหนึ่งผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นว่าเด็กหญิงเด็กชายควรจะได้เรียนต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาทุกคนแต่เด็กผู้หญิงควรจะได้เรียนสูงกว่าชายเพราะเด็กผู้หญิงอ่อนแอกว่าเด็กผู้ชายดังนั้นการจะทำงานนอกภาคเกษตรที่เป็นงานไม่หนักสำหรับเด็กผู้หญิงจึงควรให้เด็กผู้หญิงมีโอกาสได้เรียนสูงกว่าเด็กชาย

ทั้งเด็กหญิงเด็กชายควรจะได้เรียนสูงๆจึงจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่มีความเจริญทัดเทียมคนอื่นเขา...เด็กหญิงเด็กชายควรมีโอกาสได้เรียนหนังสือชั้นสูงๆ เหมือนกันถ้าพ่อแม่มีปัญหาจะส่งแต่อย่างไยาก็ควรจะให้เรียนถึง ม.3 ก็ยังดี...เด็กผู้หญิงเด็กชายก็เหมือนกันควรเรียนสูงๆ แต่เด็กผู้หญิงควรจะได้เรียนสูงกว่า เด็กผู้ชาย เพราะเด็กผู้หญิงเรียวแรงน้อยกว่าเด็กผู้ชายทำงานที่ใช้แรงงานไม่ไหว

(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

ผู้หญิงจะมีโอกาสได้เรียนมากกว่า เพราะเด็กผู้ชายสามารถทำงานหนักได้ใช้แรงงานไป

(เด็กที่จะเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

2.3 ความสามารถทางการเรียนของเด็ก คุณลักษณะเฉพาะตัวของเด็กที่มีส่วนสำคัญต่อการกำหนดโอกาสในการได้เรียนคือ สติปัญญาของผู้เรียนเอง ถึงแม้ชาวชนบทจะเห็นว่าการศึกษาระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาจะเป็นสิ่งที่ตนเองคาดหวังว่าลูกทุกคนควรมีโอกาสได้เรียนแต่เนื่องจากทรัพยากรที่มีจำกัด ทำให้ชาวชนบทไม่อาจจะส่งลูกเรียนต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาได้ครบหมดทุกคน คุณลักษณะส่วนตัวของเด็กในด้านความสามารถในการเรียนจึงเป็นสิ่งที่พ่อแม่มาประกอบการพิจารณาตัดสินใจว่าจะให้ลูกคน

ไหนเรียนจึงจะคุ้มค่ากับการลงทุนของพ่อแม่ เด็กที่มีสติปัญญาดีจะมีโอกาสได้รับการพิจารณาให้เรียนก่อนพี่น้องคนอื่นๆ

เลือกที่จะส่งลูกที่สมองดีเรียนไม่ว่าชายหรือหญิงเพราะว่าเงินมีจำกัด
(พ่อแม่ของเด็กที่ส่งลูกเรียน ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

เคยคิดอยากให้ลูกเรียนมัธยมเมื่อลูกอยู่ ป.2, ป.3 เพราะเด็กคนนี้จะเรียน
เก่งกว่าลูกคนอื่น
(พ่อแม่ของเด็กที่จะไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

ลูกเรียนดีก็อยากสนับสนุนให้เรียนจะได้หางานทำได้ง่ายมีความรู้ติดตัว... ต้องดู
ว่าเด็กสมองดีไหม หากเด็กสมองดีก็จะส่งเด็กสมองไม่ดีและพ่อแม่ไม่มีเงินจะ
ส่งจบ ป.6 ก็พอ เพราะแค่ออกมาทำอะไรทำสวนอยู่บ้าน อ่านออกเขียนได้ แค่นี้ก็
ดีแล้ว
(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

จากการสัมภาษณ์พ่อแม่ทุกเชื้อชาติต่างมีความเห็นการจะพิจารณาให้ลูกคนไหนได้
เรียนต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาพ่อแม่มีการวางแผนโดยดูจากผลการเรียนของลูก
ในระดับชั้นประถมศึกษา หากเด็กมีผลการเรียนไม่ดีเคยสอบตกซ้ำชั้น โอกาสที่จะได้เรียน
ต่อในระดับมัธยมศึกษาจะมีน้อยมากหรือไม่มีโอกาสที่จะได้เรียนต่อเลย

เด็กเรียนไม่เก่ง เรียนไม่ทันเพื่อนเขา สมองไม่ดีเคยสอบตกตอน ป.2 ไม่อยาก
ให้เรียนต่อ

(พ่อแม่ของเด็กที่ไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

สาเหตุที่ไม่ส่งลูกเรียนนั้นประการสำคัญคือ เด็กเรียนไม่เก่ง ตอนเรียนอยู่ชั้น
ประถมก็เคยสอบตกซ้ำชั้นมาตั้ง 2 ครั้งแล้ว อีกอย่างอยากให้ลูกมาช่วยดูแล

แบ่งเบาภาระการทำงานเพราะตนเองก็แก่แล้ว

(พ่อแม่ของเด็กที่จะไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

ไม่เคยคิดที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 เพราะลูกเรียนไม่เก่งจึงคิดว่าคงจะเรียนต่อ

ไม่ไหว คงเรียนไม่ตลอดรอดฝั่งแน่

(พ่อแม่ของเด็กที่จะไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

ในทัศนะของเด็กแล้วความสามารถในการเรียนของเด็กเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เขามีโอกาสได้เรียนมากกว่าปัจจัยในเรื่องอื่นๆ อาทิ เพศ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าความสามารถในการเรียนเป็นเหตุผลสำคัญประกอบการตัดสินใจที่จะเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาของตัวเด็กเอง

เด็กหญิงเด็กชายมีโอกาสดูเรียน ม.1 เหมือนกันหากเรียนเก่งก็จะมีโอกาส

ได้เรียนเท่ากัน...ผู้หญิงจะมีโอกาสดูเรียนมากกว่าเพราะผู้หญิงจะเรียน

เก่งกว่าผู้ชาย

(เด็กที่จะไม่เรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

ผู้ชาย ผู้หญิงก็มีโอกาสเท่ากันแล้วแต่ความสามารถของแต่ละคน...ผู้หญิงจะมี

โอกาสมากกว่า เพราะผู้หญิงจะเรียนเก่งกว่าผู้ชาย

(เด็กที่จะเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

ผู้หญิงผู้ชายจะมีโอกาสเท่ากันถ้ามีความสามารถ...เด็กผู้หญิง เด็กผู้ชายก็มี

โอกาสดูเรียนเหมือนกันแล้วแต่ความสามารถเฉพาะตัว คนเก่งก็จะมีโอกาส

ได้เรียน

(เด็กที่จะเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

ขึ้นอยู่กับสมองคนเรียนมากกว่าคนสมองดีเรียนเก่งแม้จะยากจนก็จะมีโอกาสได้

เรียน

(เด็กที่มาได้เรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

บางคนที่ไม่ได้เรียนเพราะเรียนไม่เก่ง มีเพื่อน้องมากฐานะครอบครัวยากจน
อีกอย่างคนที่เรียนไม่เก่งเขาก็ไม่อยากเรียนอีกด้วย

(เด็กที่จะเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

เด็กผู้หญิงจะมีโอกาสมากกว่า เพราะเด็กผู้หญิงจะเรียนเก่งกว่าไม่เกียจว่าพ่อ
แม่จะเลือกส่งใครเรียน เพราะตนเองเป็นผู้ชายหากเรียนเก่งก็คงจะได้เรียนต่อ
(เด็กที่จะไม่เรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

ส่วนใหญ่อยากจะเรียนต่อกัน แต่ไม่แน่ใจว่าพ่อแม่จะให้เรียนหรือไม่ ส่วนคนที่ไม่
คิดจะเรียนเพราะเรียนไม่เก่ง

(เด็กที่จะไม่เรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

3. ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ผลจากการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณในบทที่5
ในบริบททางสังคมและเศรษฐกิจของหมู่บ้านห้วยลึกนั้น หากจะพิจารณาในด้านเศรษฐกิจของ
ชาวบ้านจะเห็นว่าชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือการทำไร่ ทำสวน แต่เพียงอย่างเดียว
ไม่มีอาชีพเสริมด้านอื่นเลย ประกอบกับสภาพทางภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านไม่เอื้ออำนวยต่อ
อาชีพทำนา ดังนั้นแม้แต่ข้าวซึ่งเป็นอาหารหลักสำหรับการบริโภคชาวบ้านต้องเสียเงินซื้อ
ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านส่วนใหญ่ค่อนข้างยากจน ซึ่งส่งผล
กระทบต่อโอกาสในการจะได้เรียนต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาของเด็กจากผลการ
วิจัยที่ผ่านมาพบข้อสรุปที่สอดคล้องกันว่าครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวต่ำเด็ก
จะมีโอกาสได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาไม่มากนัก (ศิริ วรศิริ. 2513 ; นกค
คุ้มประวติ. 2517 ; พรวมาศ นนทยาธร. 2520 ; นิมิตร อัสวรัตน์. 2521 ;
ผกาทิพย์ กระหม่อมทอง. 2522 ; มานะ หาแบ่ง. 2530 ; สุภาวงศ์ จันทวานิช

และคณะ. 2522 ; เทียมจันทร์ จาตุกัญญาประทีป. 2529 ; เสวตศักดิ์ มิ่งสอน. 2528 ; ธาณินทร์ ธรรมรัตนเกษม. 2528) แม้แต่ตัวเด็กเองจากการสัมภาษณ์กลุ่มเด็กทั้งที่เรียนและไม่เรียนต่างก็มีความเห็นว่า ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวมีผลต่อโอกาสในการจะเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมาก

คนฐานะดีจะมีโอกาสได้เรียนมากกว่าเพราะพ่อแม่เขาจะมีเงินพอที่จะส่งเสียให้เรียนต่อได้...คนรวยจะมีโอกาสได้เรียนต่อมากกว่าคนจนเพราะพ่อแม่มีเงินจะให้ลูกเรียนมากกว่า

(เด็กที่จะเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

คนมีฐานะดีจะมีโอกาสได้เรียนต่อ ม.1 มากกว่าคนจน ถ้าพ่อแม่จะมีเงินทองพอที่จะส่งเสียเขาได้...คนฐานะดีจะมีโอกาสได้เรียนมากกว่าเพราะคนรวยจะมีเงินทองพอที่จะส่งมากกว่าคนจน

(เด็กที่จะไม่เรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

คนรวยจะมีโอกาสได้ต่อ ม.1 มากกว่าเพราะพ่อแม่มีเงินทองพอที่จะส่งเรียน...คนฐานะดีจะมีโอกาสได้เรียนต่อมัธยมมากกว่าคนจน เพราะคนจนบางครั้งแม้แต่ข้าวยังไม่มีเงินจะซื้อกินเลย

(เด็กที่จะเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

อย่างไรก็ตามการที่เด็กมาจากครอบครัวที่มีฐานะดี ก็ได้หมายความว่า จะมีโอกาสได้เรียนต่อในระดับที่สูงกว่าประถมศึกษาเสมอไปเพราะต้องมียุปัจจัยด้านความสามารถทางการเรียนประกอบด้วย

คนที่ฐานะดีจะมีโอกาสได้เรียนมากกว่าคนจน...คิดว่าคนที่ฐานะดีจะมีโอกาสได้เรียนมากกว่าคนที่มาจากครอบครัวยากจน เพราะคนที่มีเงินจะมีความสามารถ

ส่งลูกเรียนมากกว่า คนที่เป็นลูกคนมีเงินแล้วไม่ได้เรียนส่วนมากจะเป็นคนที่เรียน
ไม่เก่ง

(เด็กที่จะไม่เรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

4. ปัจจัยภายนอกครอบครัว

ปัจจัยภายนอกครอบครัวที่มีผลต่อการตัดสินใจที่จะให้เด็กเรียนต่อหรือไม่ให้
เรียนต่อ ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จากข้อมูลเชิงประจักษ์ (empirical data) พบว่า
มีปัจจัยดังต่อไปนี้

4.1 กลุ่มอ้างอิง (reference group)

4.2 การแพร่กระจายข่าวสาร (diffusion)

4.3 ที่ตั้งของโรงเรียนมัธยม

4.4 บทบาทของครู

4.1 กลุ่มอ้างอิง (reference group) หมายถึงพฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่ม
บุคคลที่ผู้กระทำ (actor) พึงพอใจจะยึดรูปแบบพฤติกรรมดังกล่าวมาเป็นตัวแบบทั้งนี้
ผู้กระทำ อาจจะเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือไม่เป็นสมาชิกของกลุ่มก็ได้ ดังนั้นกลุ่มอ้างอิงอาจ
เป็นกลุ่มที่บุคคลติดต่อสัมพันธ์ด้วยหรือรู้จักเป็นส่วนตัว กลุ่มอ้างอิงจึงเป็นตัวแทนของค่านิยม
และบรรทัดฐาน (values and norms) และเป็นกลุ่มมาตรฐานที่บุคคลจะใช้เปรียบเทียบ
หรือเป็นเป้าหมายในการปฏิบัติตาม (Yourburg. 1982 : 104 ; citing Cooley.
n.d.) โรเจอร์และชูเมกเกอร์ (Rogers and Shoemaker. 1971.) ให้ข้อสังเกต
ว่าบุคคลผู้ร่ำรวยหรือมีการศึกษาในระดับสูงจะได้รับการยกย่องในฐานะของ "รูปแบบทาง
บทบาท" (role models) จากบุคคลที่มีสถานภาพต่ำกว่า ตัวอย่างเช่น ในประเทศด้อย
พัฒนาทั้งหลายกลุ่มอ้างอิงของเกษตรกร คือกลุ่มอาชีพอื่นที่เข้ามาอาชีพเกษตรกรรม (จอห์น
โนเคล และคนอื่นา.(เขียน) นากาธาณี ทะวานนท์ (ผู้แปล). 2530 : 130 ; อ้างอิง
มาจาก Caldwell, Reddy and Caldwell.)

จากการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์แบบลึกในงานวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้พบว่ากลุ่ม

อ้างอิงที่ชาวบ้านสาวถึงและอยากให้ลูกของตนมีโอกาสได้เป็นสมาชิกของกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มข้าราชการ ครู หมอ ตำรวจ และทหาร

4.1.1 กลุ่มอ้างอิงที่เป็นตัวอย่างจากสมาชิกในหมู่บ้านด้วยตนเอง

แวน : ความคิดของผมคิดว่าอย่างผมเรียนมานิดหน่อยได้ทำอะไรทำส่วนลำบาก
คิดว่า ลูกโตขึ้นมาก็อยากให้เรียนอาจได้ความรู้ ทำงานดีกว่า ผมอยาก
ให้ลูกสบายกว่าพ่อแม่ที่เป็นอยู่...เพื่อนผมเรียนสูง ๆ ได้ทำงานเป็น
ข้าราชการ ครู หมอ หลายคนครับ งานสบายกว่า รายได้ดีกว่า ผม
เรียนมาน้อย รายได้น้อย งานก็หนัก สู้เพื่อนไม่ได้

ทรง : อยากให้ลูกเป็นครูเป็นหมอ แต่มันเป็นไปไม่ได้

(กลุ่มสนทนาชาวเขาเผ่าม้งและกะเหรี่ยง)

หากได้ไปเป็นทหารก็จะได้ว่า ช่วยชาติ พ่อแม่ก็จะภูมิใจ...เห็นเด็กชาว
เขาในหมู่บ้านนี้ที่ประสบผลสำเร็จจากการเรียนต่อสูง ๆ จบมาเป็นครู เป็นหมอ
ก็อยากให้ลูกเป็นอย่างนั้นบ้าง เขาจะได้สบายพ่อแม่จะได้หมดห่วงว่าเขาพึ่งตน
เองได้

(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

น้องชายของผม อาของเล็ก ๆ ก็เรียนหนังสือตอนนี้ได้ทำงานดี ๆ เป็นครูสอน
หนังสืออยู่อำเภอแม่สาย มีเงินเดือน ไม่ค่อยลำบากตากแดดตากฝนเหมือน
พวกเรา...รุ่น ๆ เดียวกัน จบแค่ ป.4 ก็ได้เป็นครู เลยตั้งใจว่าจะส่ง
ลูกเรียนทั้งหมดไม่ว่าชายว่าหญิง...อยากให้ลูกทำงานข้าราชการ เป็นครู เป็น
หมอ พ่อแม่จะได้พึ่งพาบ้าง หากไม่ได้ทำงานอื่นที่มีรายได้ประจำเป็นเงินเดือน
(พ่อแม่ของเด็กที่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

อย่างน้อย ๆ อยากให้ลูกเรียนสูง ๆ ได้เป็นครู ก็ยังดี...เคยเห็นตัวอย่างคนฝั่ง
คนหนึ่งชื่อ วีระชัย มีโอกาสได้เรียนหนังสือสูง ๆ ตอนนี้อยากมาเป็นครู ทำให้
ครอบครัวเขามีเกียรติ มีคนยกย่องนับถือพ่อแม่ก็พลอยมีหน้ามีตาไปด้วย
(พ่อแม่ของเด็กที่ไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

4.1.2 กลุ่มอ้างอิงที่ไม่เข้าสมาชิกในหมู่บ้านด้วยตนเอง

อยากให้ลูกเรียนสูง ๆ จนสามารถทำงานรับราชการได้ เพราะพ่อแม่จะได้พึ่งพา
ได้ ยามเจ็บป่วยขึ้นมาหลวงเขาก็รักษาฟรี และพอเราแก่ลงไปทำงานไม่ได้ก็ยังมีย
บำนาญบำนาญให้...ก็บอกลูกให้ตั้งใจเรียนดี ๆ อนาคตจะได้ทำงานดี ๆ มีงาน
ทำที่มีรายได้ประจําแน่นอน

(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

อยากให้ลูกเป็นตำรวจมาก เพราะจะได้มีรายได้ประจําแน่นอน และเป็นเกียรติ
แก่วงศ์ตระกูลด้วย...อยากให้ลูกเรียนจบอย่างน้อย ม.3 จะได้มีโอกาสทำงาน
ที่มีรายได้ประจําอย่างน้อย ๆ สมัครการโรงเรียนก็ยิ่งดีกว่ามาเป็นชาวไร่ชาวนา
เพราะรายได้ไม่แน่นอน

(พ่อแม่ของเด็กที่เรียนต่อแต่ออกกลางคัน : ชาวพื้นเมือง)

ในทัศนะของผู้กระทำ (actor) ที่เป็นเด็ก กลุ่มอ้างอิงที่เขาถกเถียงกันมักจะเป็น
สิ่งที่ใกล้ชิดกับตัวเขาและยังเกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาที่เขาเผชิญอยู่ในหมู่บ้าน เช่น ปัญหา
ทางด้านสุขภาพ (หมอ) ปัญหาการเรียน (ครู) ปัญหาเสพติด (ตำรวจ)

หากมีโอกาสได้เรียนก็อยากเป็นครู หมอ จะได้มาช่วยเหลือชาวเขา จะไม่ทอด
ทิ้งหมู่บ้านเดิม ... อยากเป็นครูเหมือนกับอา
(เด็กที่จะเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

ถ้ามีโอกาสได้เรียนต่อหากจบ ม.6 แล้วจะไปสอบเรียนต่ออีกเพราะอยากเป็น
ครูมาสอนเด็ก ๆ ... เรียนจบมัธยมแล้วจะ ไปสอบเป็นทหารนายสิบ อยากเป็น
ทหารมาก

(เด็กที่จะเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

อยากจะเรียนต่อจนกว่าจะสามารถทำงานรับราชการได้เพราะพ่อเคยบอกว่า
สามารถเบิกค่ารักษาพยาบาลให้พ่อแม่ได้ ... จบ ม.6 แล้วจะ ไปสอบเรียนครู
(เด็กที่จะเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

คิดว่าหากเป็นตำรวจ ก็จะได้เงินเดือนประจำจะได้ส่งมาให้พ่อแม่ใช้อีกอย่างใน
หมู่บ้านนี้ยังมีปัญหาด้านยาเสพติด เพราะยังมีชาวเขาที่ขายเฮโรอีนอยู่ทำให้
เยาวชนในหมู่บ้านติดยาเสพติดส่วนใหญ่เป็นอายุ 20 กว่าขึ้นไป จึงอยากเป็น
ตำรวจมาปราบปรามพวกนี้เพราะคิดว่ารู้แหล่งพอสมควร... คิดว่าหากเป็นตำรวจ
ก็จะได้เงินเดือนประจำจะส่งมาให้พ่อแม่ใช้บ้าง และจะพยายามส่งน้องให้เรียน
สูง ๆ ตอนที่พ่อแม่แก่ลงคิดว่าก็จะเลี้ยงดูท่านเหมือนปัจจุบัน
(เด็กที่เรียนต่อแต่ออกกลางคัน : ชาวพื้นเมือง)

อยากเรียนต่อแล้วจะ ไปสอบเป็นตำรวจ ... ถ้ามีโอกาสก็จะเรียนต่อ ม.1 ที่
บางเฟือง เพราะอยากเป็นตำรวจมาก ... การเป็นครูจะมีเกียรติมากกว่าคน
จบ ป.6
(เด็กที่จะไม่เรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

อยากเรียนต่อจะเรียนที่บางเฟืองเพราะอยากมีความรู้มีวุฒิพอจะไปสมัครงานที่มี
เงินเดือนได้ ... หากได้เรียนจนจบ ม.3 แล้วอยากทำงานเป็นช่างเสริมสวย
(เด็กที่จะไม่เรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

4.2 การแพร่กระจายข่าวสาร (diffusion) เป็นกระบวนการกระจายของนวัตกรรมในรูปแบบนวัตกรรม (innovation) จากที่แห่งหนึ่งไปสู่อีกแห่งหนึ่งหรือจากคนกลุ่มหนึ่งไปสู่คนอีกกลุ่มหนึ่ง การแพร่กระจายเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (social change) รูปแบบหนึ่ง หนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างและหน้าที่ของระบบสังคม เมื่อมีการสร้างสรรค์ความคิดหรือการกระทำในสิ่งใหม่ๆ ในสังคมจะมีการแพร่กระจายความคิดนั้นๆ ออกไปจนสมาชิกในสังคมให้การยอมรับจะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมขึ้น (Roger. 1983 : 6-7) กระบวนการแพร่กระจายนวัตกรรมหรือการยอมรับสิ่งใหม่ๆ ของบุคคลนั้นจะมีขั้นตอนอยู่ 3 ประการ ได้แก่ ขั้นตอนแรก การมีโอกาสรับข้อมูลข่าวสาร อาจจะโดยการเผยแพร่จากกลุ่มบุคคลหรือบุคคลเป็นขั้นตอนของการไหลของข้อมูล (information flows) ขั้นตอนที่สองการเห็นตัวอย่างของความสำเร็จของบุคคลอื่นนั้นคือ ผลแสดงเชิงประจักษ์ (demonstration effect) และเมื่อบุคคลยอมรับหรือปฏิบัติตามนวัตกรรมใหม่นั้นคือ การเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานของเขา (change in normative context) (Casterline, Montgomery and Clark. 1987 : 3-4) กลไกทั้งหมดนี้เป็นผลมาจากการปะทะสังสรรค์ทางสังคมแบบเผชิญหน้า (face to face social interaction) ทั้งจากสื่อมวลชน (mass media) และจากกลุ่มบุคคลที่มีการปะทะสังสรรค์ทางสังคม (social interaction)

ในการวิจัยครั้งนี้ปรากฏการณ์ของการส่งลูกเรียนต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาถือเป็นสิ่งใหม่หรือนวัตกรรม (innovation) ของหมู่บ้านห้วยลึกแห่งนี้เพราะในสมัยก่อนๆ คนในหมู่บ้านยังไม่มีผู้ได้รับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษามากนัก จึงไม่มีตัวอย่างของความสำเร็จการศึกษาในระดับสูงต่อมาผล จากการที่ชาวบ้านได้ประจักษ์ด้วยตนเองว่าบุคคลที่มีโอกาสได้รับการศึกษาในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาและเขาประสบผลสำเร็จในการดำรงชีวิต ทำให้บรรทัดฐาน (normative) ของชาวบ้านที่มีต่อการศึกษาเปลี่ยนไปและเห็นว่าการศึกษาระดับสูงกว่าชั้นประถมศึกษาเป็นสิ่งที่พ่อแม่อยากทำให้ลูกได้รับ

ทั้งนี้อิทธิพลของการแพร่กระจายที่ชาวบ้านได้รับส่วนมากจะเป็นไปในรูปแบบของการปะทะสังสรรค์กับบุคคลที่มีโอกาสได้เรียนมากกว่าสื่อมวลชน

ผลจากการวิจัยเชิงปริมาณที่น่าสนใจเสนอแนะที่ 5 มีส่วนสนับสนุนความถูกต้องในเรื่อง

นี้ กล่าวคือ คริวเรือนในหมู่บ้านห้วยลึกจะมีเครื่องมือสื่อสารประเภทวิทยุ และโทรทัศน์น้อยมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มชาวเขาดังจะเห็นได้จากข้อมูลของการเป็นเจ้าของเครื่องใช้ที่อำนวยความสะดวก คริวเรือนของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงทั้งหมดมีเครื่องรับโทรทัศน์เพียงเครื่องเดียวในหมู่บ้านเป็นต้น

4.2.1 ผลจากการแสดงให้ประจักษ์ (demonstration effect) จากกลุ่มที่มีเชื้อชาติเดียวกันกับผู้กระทำ

เห็นชาวเขาที่ประสบผลสำเร็จเป็นครู เป็นพยาบาล ก็พวกชาวเขาเผ่าม้งในหมู่บ้าน ก็อยากให้อู๋ได้ทำงานสบายอย่างนั้น อยากให้อู๋เป็นหมอมากที่สุด เพราะจะได้ช่วยเหลือพวกม้งด้วยกันเวลาไปโรงพยาบาล ฟังหมอพูดอธิบายอะไร จะได้มีคนไข้เข้าใจภาษาม้งมาอธิบายให้ฟังได้...เห็นตัวอย่างพวกญาติ ๆ กันมีโอกาสดูเรียนสูง ๆ จนเดี๋ยวนี้เป็นครูก็อยากให้อู๋ได้เรียนสูง ๆ จะได้มีโอกาสอย่างนั้นบ้าง

(พ่อแม่ของเด็กที่เรียนต่อ ม.1 แต่ออกกลางคัน : ชาวเขาเผ่าม้ง)

อยากให้อู๋ได้เรียนสูง ๆ จนเป็นหมอ พ่อแม่ก็จะได้สบายใจว่าลูกสามารถพึ่งตนเองได้...เคยเห็นเด็กชาวเขาเผ่าม้ง ที่จบมาเป็นหมอก็มี อยากให้อู๋ได้มีโอกาสแบบนั้นบ้าง พ่อแม่จะได้สบายใจว่าลูกพึ่งตนเองได้

(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

4.2.2 ผลจากการแสดงให้ประจักษ์จากกลุ่มเพื่อน ๆ

เสียค่ายไม่ได้เรียนต่อจนแค่ ป.4 หากได้เรียนต่อคงมีโอกาสได้ทำงานดี ๆ ไม่ต้องมาเป็นชาวไร่ชาวนานานอย่างทุกวันนี้ เพราะเพื่อน ๆ ที่มีโอกาสได้

เรียนเขาก็ได้ทำงานดี ๆ มีเงินเดือนทำงานสบายกว่ามาก

(พ่อแม่ของเด็กที่จะไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

เพื่อน ๆ ที่มีโอกาสได้เรียนในสมัยนั้น เคียวนี้ได้ทำงานสบายอยู่ในโครงการหลวงก็มีหลายคน ขณะที่เราต้องลำบากแบกจอบเสียม แต่เพื่อน ๆ ได้จับปากกาทำงานนั่งโต๊ะ ไม่ต้องเหนื่อยยากลำบากเหมือนชาวไร่ชาวนาถึงอยากให้ลูกได้เรียนสูง ๆ จะได้สบาย ๆ

(พ่อแม่ของเด็กที่ไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

อยากให้ลูกเป็นทหาร เป็นหมอ พ่อแม่จะได้สบายใจ เคยเห็นตัวอย่างญาติกันเขาพยายามส่งลูกเรียนจนได้เป็นตำรวจ พ่อแม่ก็สบายใจที่เห็นลูก ๆ มีงานทำที่มีเกียรติ เป็นที่ยอมรับของเพื่อนบ้าน...มีทุนการศึกษาก็จะให้ลูกเรียนต่อ อยากให้ลูกเรียนสูง ๆ จนจบเป็นครู

(พ่อแม่ของเด็กที่ไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

ความสำคัญของผลการแสดงให้ เห็นประจักษ์ที่มีผลต่อการตัดสินใจของพ่อแม่ที่มีลูกอยู่ในวัยเรียนสะท้อนให้เห็นจากทัศนะของผู้นำชุมชนความเห็นว่ากลุ่มเพื่อนมีความสำคัญยิ่งต่อการมีโอกาสดูเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาของเด็ก

เพื่อน...กลุ่มเพื่อนมีความสำคัญมาก ในการส่งเสริมให้เด็กมีโอกาสดูเรียนต่อ เพราะเด็ก ๆ ส่วนใหญ่เรียนตาม ๆ กัน กลายเป็นแพ้นับไป (ครูโรงเรียนประถมศึกษา)

กลุ่มเพื่อนมีความสำคัญเพราะเด็กจะชักชวนกันไปเรียนเขาถามกันว่าจะไปเรียนต่อที่ไหนส่วนใหญ่อีกจะเห็นตัวอย่างจากเด็กที่ไปเรียนที่เขียวดาววิทยาคม บางเพื่อน...พวกเพื่อนมีบทบาทมากโดยเฉพาะพวกคนเมืองจะตามเพื่อน ๆ ไปเรียน

เห็นเพื่อนเรียนต่อก็ไปรบเร้าพ่อแม่อยากเรียนบ้าง...คนที่ไม่ได้เรียนที่จบ ป.6 ไป 5-10 ปี เกิดความเสียใจที่ไม่ได้เรียน เพราะเห็นตัวอย่างคนที่ได้เรียน เขาก้าวไปไกลกว่าตนเองเริ่มคิดได้แล้วว่าตนเองมีมด้อย มันเป็นข้อแตกต่าง เริ่มเสียใจที่ตนเองไม่ได้เรียนต่อจึงมีพวกที่คิดไปเรียนต่อพวกศึกษาผู้ใหญ่ ไป เรียนวิชาเสริมมีหลายคนส่วนใหญ่เป็นพวกคนเมือง...คนเมืองหวังว่าเรียนจบมา คงสบายได้รับราชการหรือทำงานอะไรก็สบาย ส่วนพวกฝั่งม้งไม่มีตัวอย่างให้เห็น อย่างเคยมีคนเรียนจบมาก็ไปขายแอมเวย์ซึ่งคนไม่มีความรู้ก็ไปขายได้เหมือนกัน บางทีอาจทำให้เขาคิดว่าเหมือนกับคนไม่เรียนหนังสือก็ทำได้คนจบปริญญาตรีก็ทำได้

(เจ้าหน้าที่โครงการหลวงบ้านห้วยลึก)

4.3 ที่ตั้งของโรงเรียน

ความห่างไกลของโรงเรียนมัธยมศึกษา เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เด็กมีโอกาสได้เรียนต่อน้อยลง (Sukanya Nitungkorn. 1988; Jones. 1987 ; กองแผนงาน กรมสามัญศึกษา. ม.ป.ป.) ทั้งนี้เพราะไม่เพียงแต่จะเพิ่มค่าใช้จ่ายทางตรง อาทิ ค่ารถประจำทาง ค่าอาหารกลางวัน ฯลฯ แล้วพ่อแม่ยังต้องเผชิญกับค่าใช้จ่ายทางอ้อมได้แก่ การสูญเสียทางสังคม เช่น เด็กผู้ชายติดยาเสพติดกลายเป็นเด็กเกเร หรือเด็กผู้หญิงต้องเสียคน มีครอบครัวก่อนวัยอันสมควร และที่พ่อแม่ห่วงเกรงมากคืออันตรายที่จะเกิดขึ้นกับเด็กอันเนื่องจากการเดินทาง เพราะเด็กยังไม่คุ้นเคยกับการเดินทางไปในที่ห่างไกลตามลำพังปัญหาความห่างไกลของโรงเรียนมัศึกษานั้น กลไกทางสังคมที่จะช่วยลดปัญหาดังกล่าวในปัจจุบันนี้ คือการที่รัฐบาลเปิดโรงเรียนขยายโอกาส (ชั้นมัธยมศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา) ที่หมู่บ้านใกล้กันรายละเอียดเกี่ยวกับโรงเรียนขยายโอกาสจะได้นำเสนอในตอนต่อไป

ตอนที่เรียนอยู่เชียงดาวก็ไกลมาก ไม่รู้ว่าลูกจะไปเรียนจริง ๆ หรือไม่ คิดไป

หลายอย่าง

(พ่อแม่ของเด็กที่เรียนต่อแต่ออกจากคัน : ชาวพื้นเมือง)

โรงเรียนมัธยมก็อยู่ไกลค่าใช้จ่ายที่จะต้องเสียให้ลูกก็ต้องมีมากกว่าเรียนในหมู่บ้าน

(พ่อแม่ของเด็กที่ไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

เพราะต้องไปเรียนที่เชียงดาว เสียค่าเทอม ค่ารถ ค่าใช้จ่ายแต่ละวันต้องมากกว่าเรียนที่บ้านแน่นอน พ่อแม่เองก็มีรายได้ไม่แน่นอน รับจ้างเขา ได้วันละ 50-60 บาทบางวันก็ไม่ได้เลยคิดมากไม่อยากส่ง

(พ่อแม่ของเด็กที่ไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

โรงเรียนมัธยมมันอยู่ไกล ต้องเสียค่ารถ ค่าอาหารกลางวันหากอยู่ในหมู่บ้านแม่ไม่มีเงินเลยก็ไปโรงเรียนได้ ตอนกลางวันก็กลับมากินข้าวที่บ้าน ... โรงเรียนเชียงดาววิทยาคมอยู่ไกลลำบากต้องนั่งรถไปเรียนบางครั้ง รถประจำทางก็ไม่จอดครับ คนที่มีรถมอเตอร์ไซด์พ่อแม่ก็ขับไปส่งได้ คนไม่มีก็ไม่ได้ไปโรงเรียนแล้ววันนั้นถึงไม่อยากให้เสริมไปเรียน

(พ่อแม่ของเด็กที่ไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

เป็นห่วงเรื่องการเดินทางด้วย เพราะกลัวลูกจะได้รับอันตราย ต้องโดยสารรถยนต์ไปโรงเรียน และจะต้องข้ามถนนกั้วรถชนเด็ก

(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

4.4 บทบาทของครู บทบาทของครูในชุมชนที่มีส่วนกระตุ้นเด็กหรือให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อพ่อแม่เด็กที่จะตัดสินใจส่งลูกเรียนต่อ ในงานวิจัยครั้งนี้พบว่า ครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการตัดสินใจของพ่อแม่ที่จะส่งลูกเรียนต่อ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล

ส่วนใหญ่เห็นว่าครูในโรงเรียนประถมศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูใหญ่มีบทบาทมากในการมีส่วนช่วยพ่อแม่ตัดสินใจ เช่น การให้คำปรึกษาในด้านการเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาของลูก หรือการหาทุนสนับสนุนให้เด็กมีโอกาสได้เรียนต่อ

นอกจากนี้ยังพบว่า การแนะแนวจากครูมัธยมศึกษาและโรงเรียนขยายโอกาสมีส่วนทำให้ผู้กระทำ (พ่อแม่และตัวเด็ก) ตัดสินใจที่จะส่งลูกเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษา

คำแนะนำของครูใหญ่ มีผลต่อการตัดสินใจเพราะครูใหญ่เสนอแนะว่า ถ้ามีเงินไม่มากก็ส่งลูกเรียนได้ที่โรงเรียนมัธยมเปิดใหม่ บ้านบางเฟืองเพราะค่าใช้จ่ายไม่มากเท่าเขียงดาววิทยาคม ... ครูใหญ่เขาก็มาประกาศว่าต่อไปภายหน้าเขาจะบังคับให้เด็กเรียนถึง ม.3 ถ้าใครทวงอนาคตลูกก็ควรจะให้เรียนมัธยม ก็เลยตัดสินใจว่าจะให้ลูกเรียนต่อ

(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

ปรึกษากับครูใหญ่ว่าจะทำอย่างไร อยากให้ลูกได้เรียนต่อ คำแนะนำของครูใหญ่มีส่วนช่วยให้ตัดสินใจส่งลูกเรียนต่อ

(พ่อแม่ของเด็กที่เรียนต่อแต่ออกจากคัน : ชาวเขาเผ่าม้ง)

ครูใหญ่ก็มาช่วยพูดสนับสนุนว่าจะหาทุนให้ลูกไปเรียน ก็เลยมีกำลังใจอยากส่งมากขึ้น

(พ่อแม่ของเด็กที่ส่งลูกเรียนต่อแต่ออกจากคัน : ชาวพื้นเมือง)

ครูมีบทบาทมากที่จะช่วยแนะนำพ่อแม่เด็กให้ส่งลูกเรียนต่อเมื่อก่อนเห็นครูใหญ่เขาไปหาทุนสนับสนุนให้เด็กที่ไปต่อมัธยมทำให้พ่อแม่มีกำลังใจส่งลูกเรียน ...

ครูมีบทบาทในการช่วยส่งเสริมให้เด็กเรียนต่อจากประถม ที่โรงเรียนการประชาสัมพันธ์ของครูใหญ่โรงเรียนนี้ดีมาก บางทีพ่อแม่ของเด็กมาให้ลูกเรียนต่อ แต่เด็ก

เรียนเก่ง ทางโรงเรียนก็ไปช่วยกระตุ้นผู้ปกครองให้ส่งลูกเรียนต่อ
(เจ้าหน้าที่โครงการหลวงบ้านพวยลึก)

ครูมีบทบาทมากในการช่วยส่งเสริมให้เด็กเรียนต่อหลังจากจบชั้นประถมโดยการ
พูดคุยกับเด็กและผู้ปกครองที่เป็นทางการก็มีการประชุมผู้ปกครองบ้างเพื่อชี้แจง
แนวทางการเรียนต่อ ครูค่อนข้างมีอิทธิพลมากเพราะคนในชุมชนจะศรัทธา
(ครูโรงเรียนประถมศึกษา)

ความคิดเห็นที่มีต่อโรงเรียนขยายโอกาส

ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเห็นว่า การมีโรงเรียนขยายโอกาส (โรงเรียนประถมศึกษา
ที่เปิดชั้นเรียนมัธยมศึกษา) เปิดอยู่ใกล้หมู่บ้านทำให้เด็กในหมู่บ้านมีโอกาสได้เรียน
มากขึ้น เพราะค่าใช้จ่ายในการศึกษาของลูกจะลดลงไปมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ต้นทุนทางตรง ได้แก่ค่าเล่าเรียน ค่ารถ ตลอดจนอุปกรณ์การเรียนต่างๆตลอดจน ต้นทุน
ทางอ้อม เพราะโรงเรียนอยู่ใกล้ไกลมากยังพอจะเห็นพฤติกรรมของเด็กว่าไปโรงเรียนจริงๆ
ไม่ประพฤติตัวเกเรให้พ่อแม่เป็นห่วง

เบ็คมีธมที่ปางเพื่องก็ดีเพราะ เด็กๆแถบนี้ไปเรียนกันได้มากขึ้น เพราะเสียค่า
ใช้จ่ายน้อยกว่าไปเชียงดาววิทยาคม อีกอย่างมันใกล้บ้านดี พ่อแม่จะได้เห็น
พฤติกรรมของเด็กๆ ว่าไปเรียนจริงหรือไม่ หากอยู่ไกลอย่างเชียงดาววิทยา
คมขึ้นรถไปแล้ว ไม่รู้ว่าจะไปเรียนหรือไปเที่ยว หากลูกคนนี้จะเรียนก็จะให้เรียนที่
นี้ เพราะใกล้หูใกล้ตาพ่อแม่หน่อย
(พ่อแม่ของเด็กที่ไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

รู้เหมือนกันว่าเขาเบ็คมีธมที่ปางเพื่องเพราะเห็นเด็กๆที่ไปเรียนก็ดีนะ เพราะ
ทำให้เด็กมันมีโอกาสได้เรียนมากขึ้น เพราะโรงเรียนอยู่ใกล้ ค่าใช้จ่ายไม่

มาก คนจนมีโอกาสน้อยมากขึ้น... เปิดโรงเรียนมัธยมที่ดีทำให้เด็กแถบนี้มีโอกาสเรียนมากขึ้นเพราะใกล้บ้าน เด็กเอาจักรยานไปก็ได้... ไม่ส่งเรียนที่บางเพ็ญก็เพราะตอนที่จบ จบมาใหม่ๆ ยังไม่มีตอนให้ไปโตเกินไปเรียนกับเด็กรุ่นหลังๆ แล้ว

(พ่อแม่ของเด็กที่ไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่าม้ง)

ไปเรียนต่อแค่ 3 คน ทั้งหมู่บ้านแต่พอเปิดที่บางเพ็ญทำให้เด็กแถบนี้มีโอกาสได้เรียนต่อมากขึ้นโดยเฉพาะพวกม้งไปเรียนกันเยอะ... เปิดที่นี่ก็ใกล้บ้านทำให้ลูกคนยากจนมีโอกาสน้อยเรียนมากขึ้นเพราะไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก เนื่องมาจากค่าเทอมไม่ต้องเสียถ้าเปิดที่เชียงดาววิทยาคมที่เดียว เด็กในหมู่บ้านก็ได้เรียนไม่กี่คน

(พ่อแม่ของเด็กที่จะส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มช่วยยืนยันความคิดเห็นที่มีต่อโรงเรียนขยายโอกาสว่าเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาเพิ่มมากขึ้นจากอดีตและการมีโรงเรียนที่ตั้งอยู่ใกล้หมู่บ้านทำให้คนยากจนมีโอกาสน้อยเรียนเนื่องจากค่าใช้จ่ายในการเรียนต่ำกว่าการไปเรียนในตัวอำเภอมาก

แวน : ปีนี้มีมากกว่า เพราะมันใกล้บางเพ็ญนี่เองไปหลายคนเมื่ออยู่ครั้งหนึ่งปีไหนไม่ทราบเด็กไปเรียนที่เชียงดาววิทยาคม 2-3 คนไปแล้วก็เหลือ 1 คนในครั้งปี

จ : ถอยคืน

พิธีกร : เปิดที่โรงเรียนบางเพ็ญนี่เด็กไปเรียนมากขึ้นไหมคะ

แวน : เปิดที่บางเพ็ญ เด็กบ้านผมไปเรียน 7-8 คน

พิธีกร : หมายถึงว่ามากกว่าปีก่อนๆ

แวน : ครับมากกว่าในคนน้อย

จูเล้ง : เด็กรุ่นเล็กฯ เห็นรุ่นพี่ฯ ไปเรียน ก็ทำให้อยากจะเรียนบ้างทำให้เห็น

คุณค่าของการศึกษามากขึ้น

เรวัต, จู, แวน : ไปเรียนที่โรงเรียนบางเฟืองค่าใช้จ่ายน้อยกว่า

เรวัต : ไปโรงเรียนวันละ 4-5 บาท ก็พอ

(กลุ่มสนทนาชาวเขาเผ่าม้งและกะเหรี่ยง)

ถึงแม้โรงเรียนขยายโอกาสจะอยู่ใกล้บ้านกว่าโรงเรียนมัธยมประจำอำเภอยังมีเด็กจำนวนหนึ่งที่ยังต้องออกจากโรงเรียนกลางคันทั้งๆที่ยังไม่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นทั้งนี้ เป็นเพราะค่าใช้จ่ายส่วนที่เพิ่มไปจากที่เคยเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาในหมู่บ้าน อาทิ ค่ารถประจำทาง ค่าอุปกรณ์การเรียนต่างๆ และค่าอาหารกลางวัน จัดเป็นภาระหนักของพ่อแม่ทำให้ไม่สามารถจะส่งลูกเรียนต่อไปได้ อีกทั้งชาวบ้านส่วนหนึ่งยังไม่เข้าใจระบบการเรียกเก็บเงินของโรงเรียน ดังเช่น ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มที่ชาวบ้านเข้าใจว่า... โรงเรียนขยายโอกาสจะต้องเสียค่าเทอมเป็นต้น

การเปิดมัธยมที่บางเฟืองดีเพราะ ใกล้บ้านอีกนิดทำให้ เด็กมีโอกาสได้เรียนมากขึ้น เพราะส่วนใหญ่คนในหมู่บ้านนี้ก็ยากจนหากไปเรียนไกลๆ ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก ทำให้ส่งลูกไปเรียนไม่ได้... เบิด ม.1 ที่บางเฟืองดี เพราะทำให้เด็กมีโอกาสได้เรียนต่อมากขึ้น เพราะใกล้บ้าน แต่ค่าใช้จ่ายก็ยังสูงและยังเป็นห่วงเรื่องการเดินทางไปโรงเรียนของลูก หากมีมัธยมในหมู่บ้านนี้เลย คงจะให้เรียนได้ เพราะค่าใช้จ่ายจะลดลงมาก และไม่ต้องห่วงว่าลูกจะเดินทางไกลๆ (พ่อแม่ของเด็กที่จะไม่ส่งลูกเรียนต่อ ม.1 : ชาวพื้นเมือง)

พิธีกร : รู้สึกหนักใจค่าอะไรคะ ที่ส่งลูกเรียน

ทรง : หนักใจค่าเทอม

พิธีกร : ที่หนักใจค่าเทอมนี้ที่บางเฟืองยังเสียค่าเทอมหรือคะ

ทรง : ได้เสียค่าเทอมอยู่ แต่ไม่รู้เสียเท่าไร

พิธีกร : ครูบอกเสียเท่าไรคะ

ทรง : เท่าไรก็ไม่รู้ ได้ไปเสียค่าเทอมยังไม่มา

แวน : ที่ผ่านมามีได้เสียค่าเทอม

(แวน กับ จู คอยกัน) แวน : เห็นเด็กว่าปีนี้จะเสียค่าเทอมไม่ใช่หรือ

จู : ไม่รู้เหมือนกัน

ทรง : ครูบอกว่าปีนี้จะต้องเสียค่าเทอม

(กลุ่มสนทนาชาวเขาเผ่าม้งและกะเหรี่ยง)

กรณีที่พ่อแม่จะต้องรับภาระค่าใช้จ่ายในการศึกษาของลูกคนอื่นที่เรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาทำให้ พ่อแม่ไม่สามารถรับภาระค่าใช้จ่ายในการเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาในบางเรื่องเช่น ค่าเสื้อผ้า อุปกรณ์การเรียน ถึงแม้ทางโรงเรียนจะไม่บังคับให้เด็กทุกคนต้องมีเช่น เครื่องแบบลูกเสือ แต่สำหรับเด็กที่ไม่มีอุปกรณ์การเรียนที่เหมือนเพื่อนคนอื่น ๆ เป็นสิ่งที่หน้าอับอาย ค่าใช้จ่ายเหล่านี้แม้จะไม่ใช้เป็นสาเหตุที่สำคัญสำหรับบุคคลอื่น ๆ แต่ในกลุ่มคนยากจนเป็นเรื่องสำคัญ เพราะหมายถึงการ "เสียหน้า" ของครอบครัว

แต่เดิมมาเสียเฉพาะค่าอาหารกลางวันของลูกพอมามีเสียค่าเครื่องแบบลูกเสือตลอดจนค่าอุปกรณ์ต่างๆ ก็ไม่มีเงินจะซื้อให้ลูก และให้ลูกออก...ที่มีให้เรียนต่อเพราะ ไม่ต้องเสียเงินมากแค่เมื่อต้องเสียค่ารถ ค่าอาหารและค่ากิจกรรมต่างๆ ก็ไม่มีเงินจะส่งให้ออกมาช่วยงานบ้าน...เมื่อต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้นอีกอย่างลูกก็มีหลายคนที่ยังเรียนอยู่ชั้นประถมจึงต้องให้ออกโรงเรียนทั้งๆที่ยังไม่จบสาเหตุเพราะลูกมาเรียกร้องให้ซื้อชุดลูกเสือให้ และยังคงเสียเงินเป็นค่าอาหารกลางวันอีกวันละ 5 บาท ไม่มีเงินจะซื้อให้ลูก ลูกก็เลยอายไม่ยอมไปโรงเรียนเพราะเห็นว่าไม่เทียมหน้าเทียมตาเพื่อนฝูง เพราะหากเรียนที่ห่วยถึนี้ไม่ต้องเสียค่าเหล่านี้เสียแต่ค่าหนังสืออย่างเดียวข้าวกลางวันก็กลับมากินที่บ้าน

(พ่อแม่ของเด็กที่เรียนต่อ ม.1 แต่ออกกลางคัน: ชาวเขาเผ่าม้ง)

ตอนแรกก็ไม่ต้องเสียเงิน แต่ต่อมาต้องเสียเงินทำกิจกรรมต่าง ๆ รู้สึกสงสาร พี่ชายที่ต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัวเอง เพราะพ่อก็ต้องมาเสียชีวิตลงจึงตัดสินใจออกจากโรงเรียนทั้ง ๆ ที่ยังไม่จบ ม.3 ต่อมาน้องชายที่ไปเรียนด้วยกันก็ออกมาตามด้วยเพราะไม่มีเงินจะซื้อชุดลูกเสือ ถึงแม้ว่าครูจะไม่บังคับให้ทุกคนต้องมีเครื่องแบบลูกเสือแต่ก็อายเพื่อน ๆ ที่ส่วนใหญ่จะมีเครื่องแบบกันจึงตัดสินใจออกดีกว่ามีเพื่อน ๆ ที่ไม่มีเครื่องแบบลูกเสือเป็นคนมั่งเหมือนกันสาเหตุที่ออกนอกจากไม่มีเครื่องแบบลูกเสือแล้วก็เพราะ ไม่มีค่าใช้จ่ายอย่างอื่น ๆ ด้วย การไปโรงเรียนอย่างน้อย ๆ ต้องให้เงินไปโรงเรียนคนละ 5 บาท จึงจะพอทั้งค่ารถ ค่ากิน 2 คน กับน้องก็ตกวันละ 10 นับเป็นภาระหนักมากสำหรับพี่ชายและแม่ (เด็กที่เรียนต่อ ม.1 แต่ออกกลางคัน : ชาวเขาเผ่าม้ง)

นอกจากสาเหตุค่าใช้จ่ายแล้วเหตุผลอื่น ๆ ที่ทำให้เด็กต้องออกจากโรงเรียนก่อนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นก็คือ ความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมของเด็ก กล่าวคือเด็กที่เป็นชาวเขาจะมีความรู้สึกแปลกแยกไปจากชนกลุ่มใหญ่ (majority group) ส่วนในกลุ่มที่มีโอกาสได้ไปต่อมัธยมประจำอำเภอมักจะประสบปัญหาในเรื่องความสามารถทางการเรียน เนื่องจากการเรียนไม่ทันเพื่อนเพราะหลักสูตรของโรงเรียนประถมศึกษา กับโรงเรียนมัธยมไม่สอดคล้องกัน

เพื่อน ๆ ที่ออกโรงเรียนก่อนจบ ม.3 มีสาเหตุเดียวกัน คือไม่มีเงินจะซื้ออุปกรณ์การเรียน และชุดลูกเสือ อีกอย่างหนึ่งที่โรงเรียนบางแห่งมีพวกม้งจำนวนน้อย เวลาไปเรียนก็ถูกเด็กชั้นเล็ก ๆ ล้อเลียนว่าเป็น "แม้ว" ... การเป็นคนมีฐานะดีหากครูให้บริจาคนูญอะไร ก็จะมีเงินให้ได้ รู้สึกไม่สบายใจเวลามีครูมาเรียกรายงานต่าง ๆ แต่ตนเองไม่มีเงินให้แค่เพื่อน ๆ เขาให้กันหมดรู้สึกอาย ไม่อยากไปโรงเรียนเลย

(เด็กที่เรียนต่อ ม.1 แต่ออกกลางคัน : ชาวเขาเผ่าม้ง)

ที่ออกเพราะตอนเรียนเทอม 1 ก็ได้คะแนนดีแต่พอเทอม 2 เริ่มคิด "0" หลายตัวมีวิชา คณิต อังกฤษ ภาษาไทย และคิด "ร" วิชาศิลปะ เพราะไม่ทำงานตามที่ครูสั่ง สาเหตุที่ได้ "0" เยอะเพราะไม่ตั้งใจเรียนมากกว่า ตอนนั้นก็กินเสียใจและเสียเวลาอยู่ ... ตอนเรียนชั้น ม.1 วิชาที่มีปัญหา มากคือภาษาอังกฤษ เพราะท่อง A-Z ยังไม่ได้เลยเพราะไม่ได้เรียนตั้งแต่ ประถมทั้งห้องมีตนเองและเพื่อน ๆ ที่ไม่ได้เรียนภาษาอังกฤษมาก่อนมีเพียง 4-5 คน ครูก็ขอเรียนรวมกับพวกที่เคยเรียนมาก่อนพอสอบก็สอบเหมือนกัน ไม่ได้จัดชั้นใหม่ให้เรียนคิดว่าคงจะเรียนไม่ไหวแน่ก็เลยออก (เด็กที่เรียนต่อแต่ออกกลางคัน : ชาวพื้นเมือง)

ชาวบ้านมีความเห็นว่าหากเปิดชั้นมัธยมศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาในหมู่บ้านเลยจะทำให้ค่าใช้จ่ายในการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาของลูกลดลง ทั้งค่าใช้จ่ายทางตรง ได้แก่ ค่าเสื้อผ้า เพราะเด็กเรียนอยู่ในหมู่บ้านพ่อแม่มีความเห็นว่าให้เด็กสวมใส่อะไรไปเรียนก็ได้ ส่วนอาหารกลางวันของเด็กก็ไม่ต้องได้ซื้อรับประทาน เพราะกลับมารับประทานที่บ้านได้ นอกจากนี้ค่าใช้จ่ายทางอ้อมที่ลดลง เพราะพ่อแม่ไม่ต้องเป็นห่วงว่าลูกจะได้รับอันตรายจากการเดินทางไกล และเปิดโอกาสให้เด็กที่มีฐานะยากจนได้เรียนต่อมากขึ้น

จู : ขณะลูกเรียนที่ห้วยลึกนี้ เวลาไปเรียนกลับมาตอนกลางวันก็มากินข้าวที่บ้านมีอะไรก็กินไปในสิ้นเปลืองเท่าไร

เรวัต : เรียนใกล้บ้านไม่เสียเงินอะไรมากอาหาร ไปกินที่บ้านไม่เป็นห่วงอะไร คำนวณโดยสาร ก็ไม่ต้องเสีย ถ้าจบจากโรงเรียนนี้คงหนักใจ เพราะต้องเรียนไกลปัญหาการไป มาโรงเรียนอีก

(กลุ่มสนทนาชาวเขาเผ่าม้งและกะเหรี่ยง)

เต็ง : หากเปิดที่หมู่บ้านนี้มันง่ายกว่าไม่ได้เดินทางไกล

ยี่ เลาว้าง : ไม่มีเงินก็มาเรียนได้ถ้าโรงเรียนอยู่ใกล้ไม่มีเงินไปไม่ได้

ยี่ แซ่จาง : มีส่วนครึ่งอย่างโดยสารรถมันอันตรรายไปไกล... ถ้าโรงเรียนอยู่

ใกล้มันไม่อันตรราย

ซ่ง : คือว่าถ้ามีที่นี้เด็กให้เรียนให้มีเงินสักบาทเด็กยังได้ไปเรียนกลับมากิน

ข้าวบ้านได้... ถ้าที่บางเพ็ญมีเงินอย่างน้อยต้อง 5-10 บาท

ยี่ แซ่จาง : ไม่มีเงิน 5 บาทนี้ไม่ได้ไปโรงเรียน

ซ่ง : คนจนๆ เขาไม่กล้าส่งไปเรียน

ยี่ แซ่จาง : ถ้าเรียนบ้านเราไม่กินข้าวกันเกลือก็กินได้

ซ่ง : ประหยัดเรื่องเงินผมคิดว่าเปิดที่นี้คนจนๆ ก็ส่งได้

(กลุ่มสนทนาชาวเขาเผ่าม้ง)

อุบล : ถ้าเปิดได้ที่นี่จะดีมากค่ะ

ทิพวรรณ, ใหญ่ : ดีมากเลยแหละขอให้รุ่น ไร่จืดได้เรียนเถอะจะได้ไปไกล

พิธีกร : มันคืออย่างไรคะหากเปิดที่นี้

อุบล, สม : มันดีหลายอย่าง

สม : ค่าใช้จ่ายอะไรก็ลดลงไปเยอะ เช่น ค่ารถ ค่ากับข้าว ค่าเสื้อผ้า

ทิพวรรณ : เวลาเลิกเที่ยงลูกก็จะได้กลับไปกินข้าวบ้านได้

ถวิล : มันดีกว่าไปเข้าโรงเรียนไกลถ้ารถประจำทางไม่จอดรับเด็กกลับมาบ้าน

ค่าๆ นิดๆ ก็เป็นห่วงคอยชะเง้อดูว่าทำไมลูกยังไม่กลับ บางทีพ่อต้องเอา

รถไปตามหาลำบากใจ

อุบล : ถ้ามีที่นี้คนจะเรียนต่อกันอีกเยอะ

สมบูรณ์ : เพราะเรียนจบที่นี้ก็เรียนต่อเลยก็ได้ไปอย่าง เพราะหากจบ ม.3 ที่นี้

แล้วไปต่อไกลๆ ก็ได้ พ่อแม่ไม่ห่วงเพราะเด็กก็โตพอช่วยตัวเองได้

หน่อ : ผมคิดว่าถ้าได้เรียนต่อที่นี้จริงอาจจะได้เรียนสูงกว่านี้ พ่อเขาจบก็โต

พอจะไปเรียนไกลๆ ได้ไม่ห่วง

สมบูรณ์ : คนที่เขาสองจิตสองใจ เขว่ามันไกล ค่ารถ ค่ากับข้าว ค่าเสื้อผ้า

บอกไม่ส่งแล้วมันยุ่งยากแต่ถ้าเปิดที่นี้เลยมันก็ประหยัด

(กลุ่มสนทนาชาวพื้นเมือง)

ในทัศนะของครูประถมศึกษาเห็นว่าการเปิดชั้นเรียนมัธยมในโรงเรียนประถมทุกโรงเรียนนั้นจะทำให้เด็กมัธยมเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีในบางเรื่อง เช่น การมีคูรักในขณะที่เรียนจะทำให้เด็กประณเปลี่ยนแบบได้

คิดว่า การขยายชั้นเรียนมัธยมไปโรงเรียนประถมทุกโรงเรียนนั้นไม่เห็นด้วย เพราะปัญหาที่จะติดตามมาคือเด็กชั้นประถมจะเปลี่ยนแบบพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมจากเด็กระดับมัธยม เพราะเด็กมัธยมจะเข้าสู่วัยรุ่นแล้วพฤติกรรมบางอย่างที่ไม่ดีและจะทำให้เด็กประถมเปลี่ยนแบบได้ เช่นการเป็นแฟนระหว่างเรียน เป็นต้น...คิดว่า การเรียนต่อเป็นสิ่งจำเป็นแต่เด็กไม่ค่อยมีความรู้ไปใช้เท่าไรนักคิดว่าเป็นการลงทุนที่สูงเกินไปหากจะเปิดทุกโรงเรียน เพราะเด็กก็ยังอยู่ในวัฒนธรรมของตน (ครูโรงเรียนประถมศึกษา)

เปิดมัธยมในหมู่บ้านห้วยลึกเลย ตนเองอาจจะตัดสินใจเรียนเพราะไม่ไกลบ้าน ค่าใช้จ่ายไม่มากอาจจะช่วยพ่อแม่ทำงานด้วยเรียนด้วยก็ได้ที่บางเฟือง ยังไกลไปสำหรับหมู่บ้านนี้
(เด็กที่จะไม่เรียนต่อ ม.1 : ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง)

ในความคิดเห็นของเด็กในหมู่บ้านโดยเฉพาะในกลุ่มของผู้ที่ไม่มีโอกาสได้เรียนต่อและผู้ที่อยู่กลางคันต่างมีความเห็นว่า การเปิดโรงเรียนมัธยมในหมู่บ้านทำให้เขามีโอกาสได้เรียนในระดับมัธยม อีกทั้งในกลุ่มเด็กชาวเขาเห็นว่าการเรียนในหมู่บ้านจะทำให้เขารู้สึกว่ามี อนาคต เพราะเป็นสังคมที่เขาคุ้นเคยกับสมาชิกทุกคน

การเปิดมัธยมที่หมู่บ้านห้วยลึกเลยจะดีกว่าเปิดที่บางเฟืองเพราะส่วนใหญ่ก็เป็นชาวเขาจะสนิทสนมกันมากกว่า ไปเปิดที่ไม่มีชาวเขาอยู่...หากเปิดมัธยมที่หมู่บ้านห้วยลึกเลยจะทำให้ทุกคนมีโอกาสได้เรียนต่อมากขึ้นเพราะค่าใช้จ่ายจะลดลงมากทั้งค่ารถ ค่าอาหาร...คิดว่าสภาพของคนที่เขามาเขาจะต้องค่อย

กว่าคนเมืองโดยเฉพาะเมื่อไปเรียนที่บางเพ็ญ จะเห็นได้ชัดเจน เพราะเด็กคนเมืองชั้นเล็ก ๆ จะล้อเลียนว่า "พี่เม้ง" รู้สึกอายที่ไม่เหมือนคนอื่น ๆ หากเปิดมัธยมที่บ้านห้วยลึกนี้จะเรียนด้วยความสบายใจมากกว่า เพราะรู้สึกว่าทุกคนเป็นพวกเดียวกันเพราะมีค่านิยมเรียนเยอะรู้สึกว่าย่อบรุ่นมีอะไรก็ช่วยเหลือกันได้ (เด็กที่เรียนต่อ ม.1 แต่ออกกลางคัน : ชาวเขาเผ่าม้ง)

สรุป

โดยภาพรวมแล้วปัจจัยที่มีผลต่อโอกาสในการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ ชาวบ้านมีความเห็นว่า ปัจจัยสำคัญได้แก่

ค่าใช้จ่ายในการศึกษาของลูก ซึ่งประกอบไปด้วย ค่าใช้จ่ายทางตรง คือ ค่าเสื้อผ้า ค่าหนังสือ ค่ารถประจำทาง และค่าอุปกรณ์การเรียน อีกส่วนหนึ่ง คือ ค่าใช้จ่ายทางอ้อม ได้แก่ ค่าสูญเสียทางสังคม กล่าวคือ เมื่อเด็กไปเรียนแล้วกลายเป็นเด็กเสียคน เช่น เด็กผู้ชายติดยาเสพติด และเด็กผู้หญิงไปคบกับเพื่อนชายแล้วเสียการเรียนทำให้ต้องออกกลางคัน

ปัจจัยที่มีส่วนช่วยลดค่าใช้จ่ายเหล่านี้ โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายทางตรงคือ การมีทุนการศึกษาที่ครูเป็นผู้แนะนำให้ และในสังคมของกลุ่มชาวเขามีระบบการช่วยเหลือทางเครือญาติ (kinship system) ได้แก่ การให้ยืมเงินโดยไม่คิดดอกเบี้ย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมของชาวเขาเผ่าม้งที่มีวัฒนธรรมของการช่วยเหลือในระบบครอบครัวที่ดี ๆ จะช่วยอุปการะด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาของน้องๆ เป็นต้น กลไกทางสังคมอีกประการหนึ่งที่ช่วยลดต้นทุนทางด้านค่าใช้จ่ายทางตรงและทางอ้อมนี้คือ การเปิดขยายชั้นเรียนมัธยมในโรงเรียนประถมศึกษา (โรงเรียนขยายโอกาส) ทำให้เด็กยากจนมีโอกาสได้เรียนมากขึ้นอีกทั้งการที่เด็กเรียนใกล้ๆ หมู่บ้านทำให้พ่อแม่มีโอกาสได้ควบคุมดูแลทุกอย่างใกล้ชิดทำให้ปัญหาการสูญเสียทางสังคมของพ่อแม่ลดลง

นอกจากนี้ยังมีปัจจัยภายในครอบครัว (intra - family determinants) ที่สร้างความเหลื่อมล้ำในโอกาสที่จะได้รับการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น อันเนื่อง

มาจากคุณลักษณะ (characteristic) ส่วนตัวของเด็กได้แก่ลำดับที่เกิดของเด็ก เพศของเด็ก และความสามารถทางการเรียนของเด็กโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มชาวเขาเผ่าม้ง ลูกคนโตจะมีโอกาสได้เรียนต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาน้อยกว่าลูกลำดับที่อื่นๆ ของครอบครัวและวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าม้งไม่นิยมให้ลูกผู้หญิงเรียนต่อเพราะผลตอบแทนที่พ่อแม่จะได้รับมีน้อยกว่าการส่งเด็กผู้ชายเรียน ดังนั้นโอกาสในการได้เรียนต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของเด็กผู้หญิงชาวเขาเผ่าม้งจะมีน้อยกว่าเด็กผู้ชาย ในขณะที่เชื้อชาติอื่น ๆ จะไม่พบความแตกต่างในด้านนี้มากนัก ปัจจัยในด้านคุณลักษณะของเด็กที่มีผลต่อโอกาสในการได้เรียนต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาที่คล้าย ๆ กันของชาวบ้านห้วยลึกคือ ความสามารถทางการเรียนของเด็กทั้งนี้เด็กที่เรียนเก่ง จะมีโอกาสได้เรียนต่อมากกว่าเด็กที่เรียนไม่เก่ง

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่เป็นตัวกำหนดโอกาสในการได้เรียนต่อของเด็กคือ ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ชาวบ้านทั้งกลุ่มพ่อแม่ และกลุ่มเด็กต่างมีความเห็นว่า เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะดี จะมีโอกาสได้เรียนมากกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจน

ปัจจัยอีกประการหนึ่งคือ ปัจจัยภายนอกครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของพ่อแม่ คือการมีกลุ่มอ้างอิง (reference group) ที่พ่อแม่ปรารถนาให้ลูกประกอบอาชีพนั้นๆ เช่น อาชีพรับราชการ ครู หมอ ทหาร ตำรวจ และอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมที่มิใช่อาชีพรับจ้างหรือกรรมกร ที่มีรายได้ประจําแน่นอน นอกจากนี้อิทธิพลของการแพร่กระจาย (diffusion) จากการเห็นตัวอย่างกลุ่มที่มีเชื้อชาติเดียวกันประสบความสำเร็จจากการส่งลูกเรียนต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาและได้ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมที่มีความมั่นคงในอาชีพ ซึ่งเป็นสิ่งกระตุ้นให้พ่อแม่ของเด็กปรารถนาจะส่งลูกได้รับโอกาสเช่นนั้นบ้าง

บทที่ 8

บทสรุปเชิงทฤษฎี และข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาโอกาสในการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของเยาวชนในชนบทภาคเหนือครั้งนี้ ข้อมูลที่ได้จากงานวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) โดยการสำมะโนประชากร (census) ในหมู่บ้านห้วยลึกเมื่อเดือน เมษายน 2535 และงานวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยการสังเกต การสัมภาษณ์ระดับลึก (indepth interview) และการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) มีข้อค้นพบที่สอดคล้องกันในเรื่องของโอกาสในการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของเด็กดังต่อไปนี้

กระบวนการตัดสินใจของผู้กระทำ (actors) ได้แก่ พ่อแม่ของเด็กและตัวของเด็กที่มีผลต่อโอกาสในการศึกษาต่อจากระดับประถมศึกษาชั้น ผู้กระทำส่วนหนึ่งมีการวางแผนไว้ล่วงหน้า โดยตระหนักว่าการศึกษาระดับสูงกว่าชั้นประถมศึกษาชั้นมีคุณค่าต่อวิถีการดำเนินชีวิตของตนทั้งในปัจจุบันและอนาคต คุณค่าในเชิงเศรษฐกิจและสังคมชาวชนบทมีความเห็นว่าการศึกษาจะเป็นวิถีทางเดียวที่จะทำให้ลูกของตน มีโอกาสได้ทำงานนอกภาคเกษตรกรรม ที่มีความมั่นคงในชีวิต จะทำให้เด็กสามารถเลื่อนชั้นทางสังคม (social mobility) ให้สูงขึ้น ซึ่งหมายถึงความสะดวกสบาย ในชีวิตตลอดจนความมั่นคงของฐานะทางเศรษฐกิจ อันเนื่องมาจากการมีรายได้ประจำที่แน่นอน ไม่ต้องเสี่ยงเหมือนอาชีพเกษตรกรที่ไม่สามารถจะประมาณรายได้ที่แน่นอน เพราะไม่อาจจะควบคุมดินฟ้าอากาศปริมาณสินค้า ตลอดจนราคาของผลผลิตได้ นอกจากผลตอบแทนที่ไม่คุ้มค่ากับการลงทุนแล้วอาชีพเกษตรกรยังหมายรวมไปถึง การทำงานที่เหนื่อยยากต้องลำบากตรากตรำ และยังเสี่ยงต่อพิษภัยจากยาฆ่าแมลงที่ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้น ชาวชนบททุกคนจึงเฝ้ามองอยากให้ลูกของตนมีโอกาสได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เพราะถึงแม้จะไม่มีโอกาสได้เรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นไปอีกแต่การที่เด็กมีคุณภาพทางการศึกษาที่สูงกว่าระดับประถมศึกษาจะเป็นหลักประกันในการแสวงหางานนอกภาคเกษตรกรรมในตำแหน่งงานที่สูงกว่าผู้ที่จบเพียงชั้นประถมศึกษา เหตุผลที่ชาวบ้านนำมาประกอบการตัดสินใจที่สำคัญคือ

ประการที่หนึ่ง ความจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นแหล่งที่มาหากินของชาวชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือจำนวนที่ดิน พ่อแม่ได้ตระหนักถึงความจริงที่ว่า เมื่อจำนวนที่ดินมีน้อยลง ไม่เพียงพอที่จะจัดสรรแบ่งปันให้ลูกได้ การศึกษาถูกมองว่าเป็นทรัพย์สินที่มีค่า ประการเดียวที่พ่อแม่จะให้แก่อลูก เพื่อเสริมสร้างความมั่นใจของพ่อแม่ว่าลูกจะได้ใช้การศึกษาที่ตนเองได้รับในการประกอบอาชีพการงานหาเลี้ยงครอบครัวของเขาเองตลอดไปในอนาคต

ประการที่สอง ถึงแม้เขาจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมแบบพ่อแม่แต่ความรู้ที่ได้รับจากการเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาจะทำให้เด็กมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดกว่าเด็กที่จบชั้นประถมศึกษาและสามารถใช้วิชาความรู้มาคิดแปลงลักษณะการทำงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ซึ่งหมายถึงรายได้ที่เพิ่มขึ้นของครอบครัว

ประการที่สาม เมื่อเด็กมีความมั่นคงในชีวิตทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมแล้วพ่อแม่ก็จะได้รับผลตอบแทนเป็นความสุขสบายในอนาคต

นอกจากการศึกษาจะมีคุณค่าต่องานอาชีพและฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวแล้ว ชาวชนบทยังเห็นว่า **คุณค่าของการศึกษาที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษา** ยังมีผลตอบแทนทางสังคมทั้งต่อตัวเด็กและพ่อแม่ของเด็กด้วย กล่าวคือ การที่เด็กมีโอกาสได้รับการศึกษาที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษา นอกจากเด็กจะมีความรู้ เพิ่มพูนสติปัญญา ตลอดจนมีประสบการณ์กว้างขวางขึ้นแล้ว ความรู้ที่เขาได้เรียนยังนำมาพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันทั้งในด้านลักษณะการกินอยู่ในครอบครัวและงานอาชีพของพ่อแม่ สิ่งที่พ่อแม่ได้รับจากการส่งลูกเรียน นอกจากจะเป็นความภาคภูมิใจแล้วยังได้เพิ่มพูนความรู้ของเด็กด้วย เช่น ความรู้ในการเขียนการอ่าน ตลอดจนการติดต่อกับทางราชการส่วนในด้านงานอาชีพ ความรู้ของเด็กมีประโยชน์ทำให้การประกอบอาชีพของพ่อแม่สะดวกยิ่งขึ้น เช่น เด็กจะช่วยคิดคำนวณราคาของผลผลิตหรือการรู้ภาษาอังกฤษของเด็กมีประโยชน์ต่อการติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศของพ่อแม่ เป็นต้น

ผลประโยชน์ในระยะยาวที่จะได้รับจากการมีโอกาสได้ศึกษาต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษา นอกจากเด็กจะมีโอกาสได้ทำงานที่มีความมั่นคงมีรายได้ประจำแน่นอนแล้ว ยังหมายถึงความไม่เกียรติยศชื่อเสียงของวงศ์ตระกูลด้วย

ถึงแม้ว่าชนบทส่วนมากจะเห็นว่าการได้เรียนต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษา เป็นสิ่งที่มีคุณค่าที่ลูกทุกคนควรจะได้รับ แต่ยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่เป็นตัวกำหนดโอกาสในการได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของเยาวชนในชนบท ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนด ที่ชาวบ้าน ห้วยลึกกล่าวถึงในงานวิจัยครั้งนี้ มีดังต่อไปนี้

ประการแรกค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของลูก ชาวชนบทมีความเห็นว่าค่าใช้จ่ายในการศึกษาต่อระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษา มีทั้งค่าใช้จ่ายทางตรง (direct cost) ได้แก่ ค่าเสื้อผ้า ค่าอาหารกลางวัน ค่ารถประจำทาง ค่าธรรมเนียมการศึกษาและค่าอุปกรณ์การเรียน ส่วนค่าใช้จ่ายทางอ้อมนั้น (indirect cost) การสูญเสียทางสังคม (social cost) จากการที่ลูกเรียนต่อในระดับสูงแล้ว เด็กผู้ชายกลายเป็นคนติดยาเสพติด หรือเป็นเด็กเกเรไม่ช่วยพ่อแม่ทำงาน หรือเด็กผู้หญิงเมื่อส่งเรียนแล้ว ไปมีความสัมพันธ์กับ เด็กผู้ชาย ทำให้มีครอบครัวก่อนวัยอันสมควร

ค่าใช้จ่ายทางตรงและทางอ้อมเหล่านี้ มีกลไกทางสังคมที่ช่วยลดภาวะความตึงเครียดด้านค่าใช้จ่ายทางตรงที่ชาวชนบทกล่าวถึงในงานวิจัยครั้งนี้ คือการมีทุนการศึกษา จากการแนะนำของครู นอกจากนี้ยังพบว่าในกลุ่มชาวเขาเผ่าม้งและชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ยังมีระบบความช่วยเหลือทางเครือญาติ ทั้งนี้ชาวเขาเผ่าม้งมีขนบธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติที่เป็นหน้าที่ของพี่ ๆ คนโตจะรับผิดชอบ ในการที่ส่งน้องเรียนต่อ ระบบการช่วยเหลือทางเครือญาติอีกประการหนึ่งคือ การให้ยืมเงินโดยไม่ต้องเสียดอกเบี้ย นอกจากนี้การเปิดชั้นเรียนมัธยมในโรงเรียนประถมศึกษา (โรงเรียนขยายโอกาส) ของรัฐบาลซึ่งชาวบ้านส่วนมากเห็นว่าหากเปิดในหมู่บ้านห้วยลึกแห่งนี้ค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของลูกจะลดลงอย่างมาก

ประการที่สอง ปัจจัยภายในครอบครัว จัดเป็นความไม่เท่าเทียมกันในโอกาสที่จะได้รับการศึกษาต่อในระดับสูงอันเนื่องมาจากคุณลักษณะ (characteristic) ที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิดของเด็ก

ในกลุ่มชาวเขาเผ่าม้งนั้นเมื่อมีธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติว่าเด็กที่เป็นลูกคนโตจะต้องรับภาระในการเลี้ยงดูน้องๆ และการมีลูกเป็นเด็กผู้ชายจะทำให้พ่อแม่ได้พึ่งพามากกว่าลูกผู้หญิง เพราะหน้าที่ของเด็กผู้ชายจะต้องเลี้ยงดูพ่อแม่ตลอดไป จึงทำให้โอกาสในการจะได้

เรียนต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นมัธยมศึกษาในกลุ่มเด็กชาวเขาเผ่าม้งนั้น เด็กผู้ชายจะมีโอกาสได้เรียนมากกว่าเด็กผู้หญิง และเด็กที่เป็นลูกคนโตแทบจะไม่มีโอกาสได้เรียนต่อเลยก็ว่าได้ ในขณะที่ในกลุ่มเด็กชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง และกลุ่มชาวพื้นราบลำดับที่เกิดของเด็ก และเพศของเด็กไม่ได้เป็นตัวกำหนดที่สำคัญของโอกาสในการได้เรียนต่อของเขาเลย

ปัจจัยภายในครอบครัวที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ความสามารถทางการเรียนของเด็กชาวบ้านทุกเชื้อชาติมีความเห็นสอดคล้องกันว่า หากเด็กสติปัญญาดีหรือเรียนเก่งแล้ว โอกาสที่พ่อแม่จะให้เรียนต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาจะมีมากกว่าเด็กที่เรียนไม่เก่งตัว

ประการที่สาม เศรษฐกิจของครอบครัว ชาวชนบททั้งพ่อแม่และตัวเด็กมีความเห็นว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจนจะมีโอกาสได้เรียนต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษา มากกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจน

ประการที่สี่ ปัจจัยภายนอกครอบครัวได้แก่ การที่พ่อแม่มีกลุ่มอ้างอิง (reference group) ที่ประกอบอาชีพซึ่งพ่อแม่เห็นว่ามีเกียรติและไม่ยากลำบากเหมือนอาชีพเกษตรกร ได้แก่ กลุ่มอาชีพรับราชการ ครู หมอ ตำรวจ และทหารทำให้พ่อแม่ปรารถนาให้ลูกประกอบอาชีพนั้นด้วย กล่าวได้ว่าการที่พ่อแม่ของเด็กมีกลุ่มอ้างอิง เป็นสิ่งจูงใจให้พ่อแม่ตัดสินใจที่จะส่งลูกเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

การเห็นตัวอย่างของผู้ที่มีโอกาสได้เรียนต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาที่มีเชื้อชาติเดียวกันหรือเป็นเกษตรกรเหมือนกัน แต่ได้เลื่อนชั้นทางสังคมสูงกว่า (social mobility) เป็นอิทธิพลของผลจากการแพร่กระจาย (diffusion) ความสำเร็จของผู้มีโอกาสได้เรียนนี้ทำให้ชาวชนบทเห็นว่า อาชีพนอกภาคเกษตรกรรม ที่มีเกียรติและมีรายได้ประจําที่แน่นอนและมั่นคง ไม่ใช่สิ่งที่ไกลเกินเอื้อมของเขามากนักเพราะหากส่งให้ลูกเรียนต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษา ก็จะทำให้ลูกมีโอกาสได้เลื่อนชั้นทางสังคมให้สูงกว่าพ่อแม่ได้

บทสรุปเชิงทฤษฎี

จากผลการศึกษาที่ได้นำเสนอมาจะเห็นได้ว่าโอกาสในการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของเยาวชนในชนบทภาคเหนือ นั้น การตัดสินใจของผู้กระทำ (actors) มีตัวกำหนดที่ส่งผลต่อการตัดสินใจดังต่อไปนี้

1. การเห็นคุณค่าของการศึกษาโดยตัวผู้กระทำคือพ่อแม่ของเด็กจะนำไปสู่การวางแผนด้านการศึกษาของลูก กล่าวคือ เมื่อผู้กระทำตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาในระบบโรงเรียนว่ามีอิทธิพลต่อวิถีดำเนินชีวิตของชาวชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมองว่าคุณค่าของการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาจะส่งผลให้อนาคตของเด็กได้ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมที่มีรายได้ประจำแน่นอน และมีเกียรติอีกทั้งจะส่งผลให้ชีวิตของพ่อแม่ในยุคปัจจุบัน มีความสะดวกสบายด้วยการอาศัยความรู้ของลูกมาสนับสนุนให้งานอาชีพของตนมีความคล่องตัวมากขึ้น รวมถึงความมั่นคงของชีวิตพ่อแม่ในยามชรา

2. ในการวางแผนด้านการศึกษาของลูกนั้น มีปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดดังต่อไปนี้

2.1 ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของลูก ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของลูกที่สำคัญ ได้แก่ ค่าใช้จ่ายทางตรง (direct cost) คือ ค่าเสื้อผ้า ค่าอาหาร ค่ารถประจำทาง และอุปกรณ์การเรียน และค่าใช้จ่ายทางอ้อม คือ ค่าสูญเสียทางสังคม (social cost) ได้แก่ การส่งลูกเรียนต่อแล้วทำให้เด็กเสียคน

ปัจจัยที่มีส่วนช่วยลดต้นทุนทั้งค่าใช้จ่ายทางตรงและค่าใช้จ่ายทางอ้อม ได้แก่ ทุนการศึกษา ระบบความช่วยเหลือทางเครือญาติ และโรงเรียนขยายโอกาส

ปัจจัยที่มีส่วนช่วยลดต้นทุนทางตรง ได้แก่ ทุนการศึกษาและระบบความช่วยเหลือทางเครือญาติ กล่าวคือ การมีโอกาสได้รับการแนะนำเกี่ยวกับทุนการศึกษาจากครู และการช่วยเหลือกันในระบบเครือญาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มชาวเขาเผ่าม้งนั้นผู้ที่มิฐานะเป็นที่จะมีหน้าที่ช่วยเหลือในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาของน้องๆ และอีกรูปแบบหนึ่งคือ การให้ยืมเงินโดยไม่คิดดอกเบี้ย

ปัจจัยที่มีส่วนช่วยลดต้นทุนทางอ้อม ได้แก่ การเปิดชั้นเรียนมัธยมในโรงเรียนประถมศึกษาหรือโรงเรียนขยายโอกาสซึ่งนอกจากจะช่วยลดต้นทุนทางอ้อมอันเนื่องมาจาก

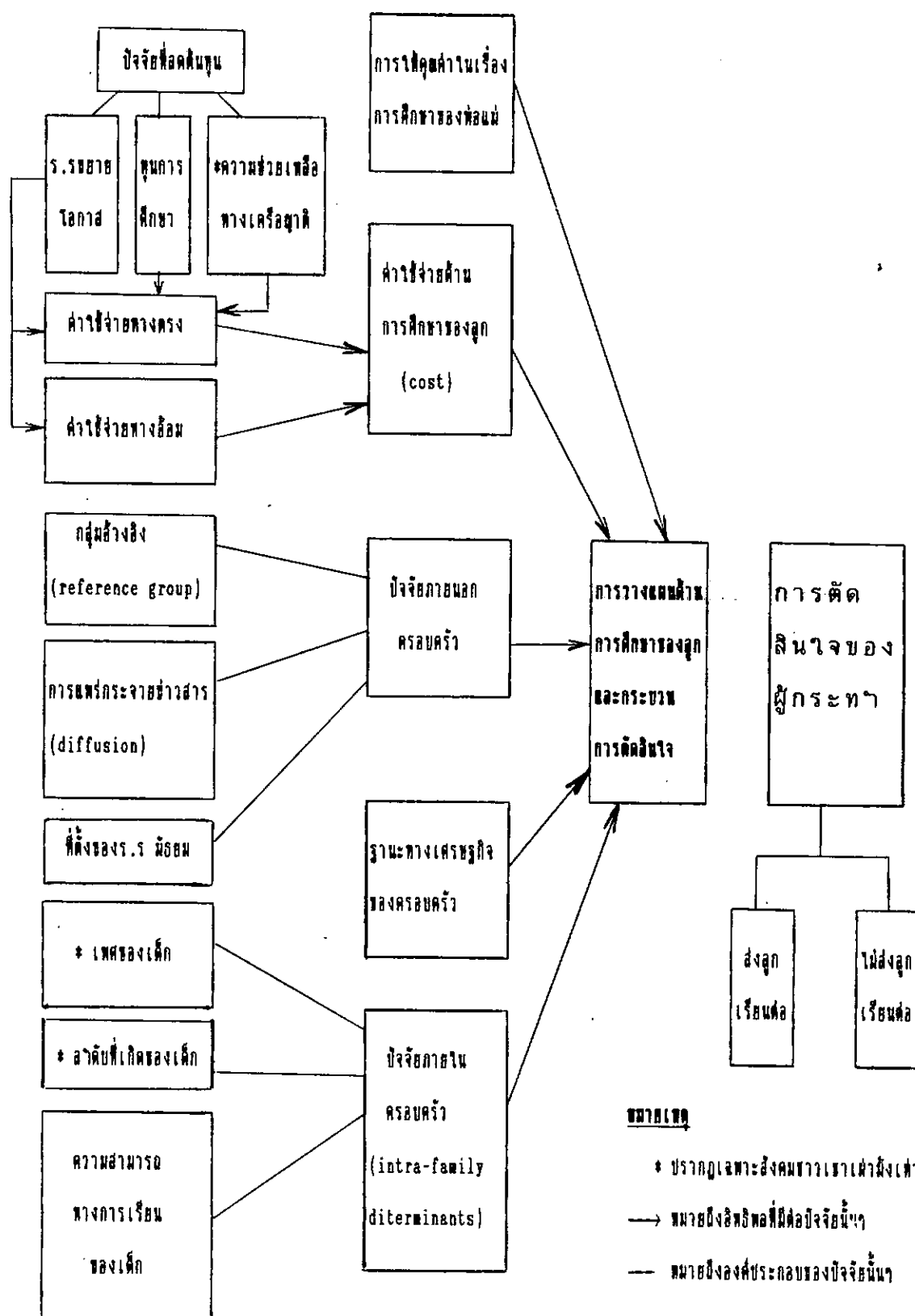
การสูญเสียทางสังคมแล้วยังลดการใช้จ่ายทางตรงได้อีกด้วย

2.2 ปัจจัยภายนอกครอบครัว ปัจจัยภายนอกครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการจะส่งหรือไม่ส่งลูกเรียนต่อของพ่อแม่ ได้แก่ การมีกลุ่มอ้างอิง (reference group) ที่พ่อแม่ปรารถนาให้ลูกได้เป็นสมาชิกของกลุ่ม เช่น ข้าราชการ ครู หมอ ตำรวจ และทหาร อีกทั้งยังรวมไปถึง อิทธิพลของการแพร่กระจาย (diffusion) จากการเห็นตัวอย่างผู้ที่ประสบผลสำเร็จจากการส่งลูกเรียนต่อที่อยู่ในสังคมเดียวกัน ผลจากการได้รับการศึกษา ทำให้เด็กเหล่านั้นมีโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคม (social mobility) สูงขึ้น ปัจจัยภายนอกครอบครัวอีกประการหนึ่ง คือ ที่ตั้งของโรงเรียนมัธยมศึกษา หากที่ตั้งของโรงเรียนอยู่ห่างไกลก็จะมีส่วนให้พ่อแม่ลังเลใจที่จะส่งลูกเรียนต่อ เนื่องจากค่าใช้จ่ายจะเพิ่มขึ้นมากทั้งค่าใช้จ่ายทางตรงและค่าใช้จ่ายทางอ้อม

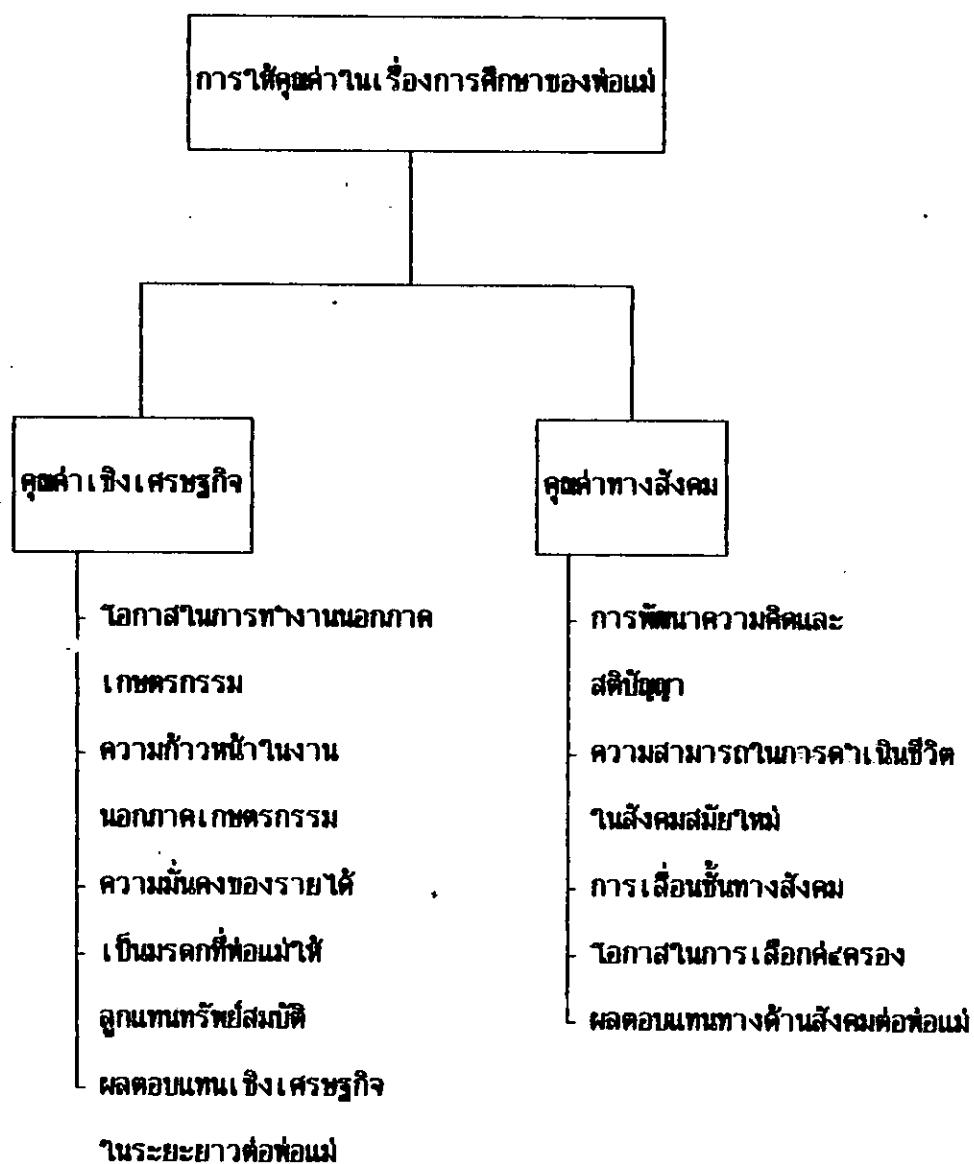
2.3 ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว มีอิทธิพลโดยตรงต่อการตัดสินใจของผู้กระทำ กล่าวคือ เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจนจะมีโอกาสได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นน้อยกว่า เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะร่ำรวย

2.4 ปัจจัยภายในครอบครัว (intra-family determinants) ปัจจัยภายในครอบครัวที่มีผลต่อโอกาสในการได้เรียนของเด็ก ได้แก่ ลำดับที่เกิดของเด็ก เพศของเด็ก และความสามารถทางการเรียนของเด็ก ในครอบครัวของชาวเขาเผ่าม้งนั้น เด็กที่เป็นลูกคนโตจะมีโอกาสได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นน้อยมาก อีกประการหนึ่งคือ วัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าม้ง จะได้ฟังพยานุตรชายมากกว่าบุตรสาว ดังนั้น เด็กผู้ชายชาวเขาเผ่าม้งจะมีโอกาสได้เรียนต่อในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษามากกว่าเด็กผู้หญิง ส่วนความสามารถทางการเรียนของเด็กนั้น เด็กที่มีสติปัญญาดีหรือเรียนเก่งจะมีโอกาสได้เรียนต่อมากกว่าเด็กที่เรียนไม่เก่ง

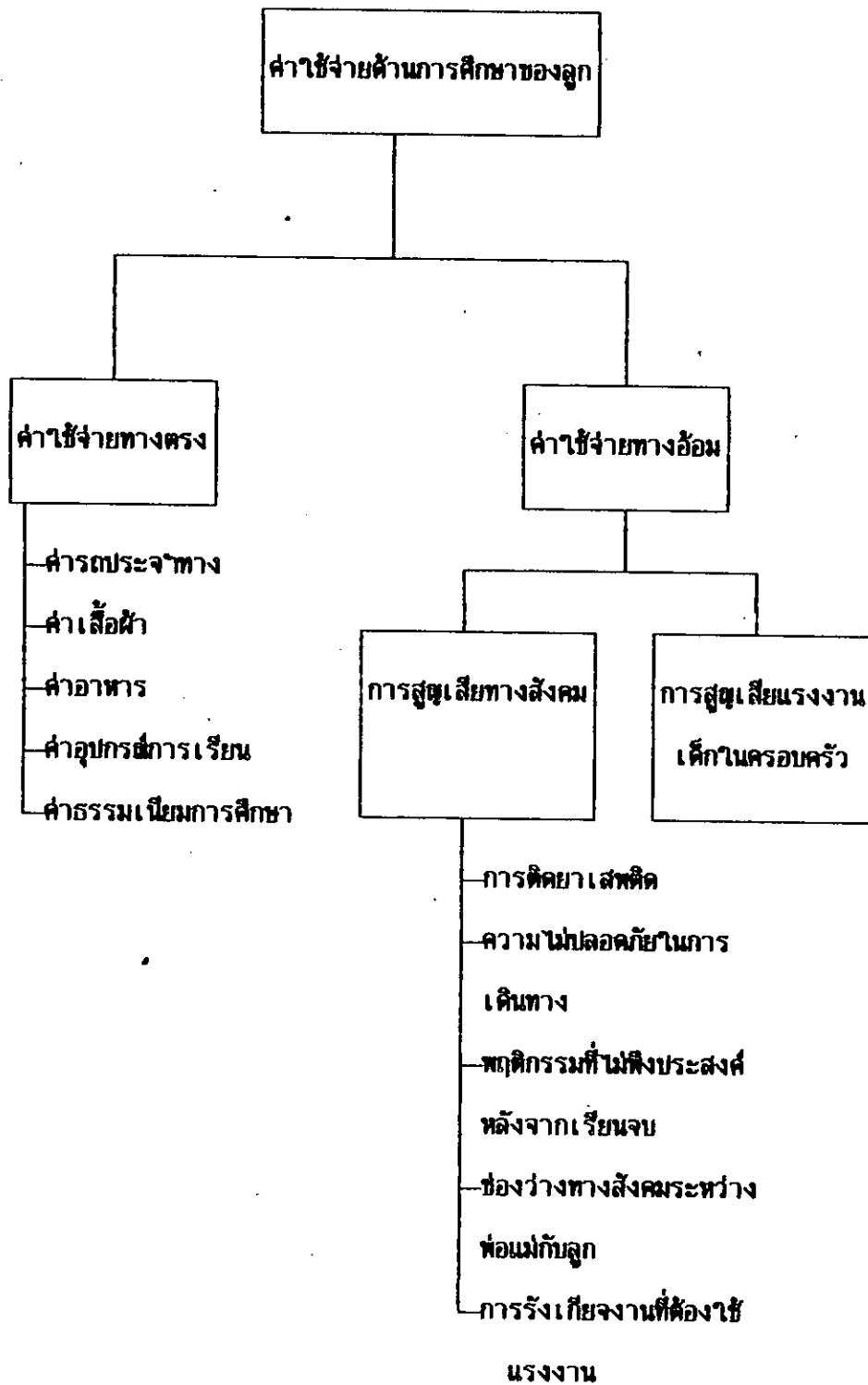
รูปแบบโอกาสในการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของเยาวชนในชนบทภาคเหนือดังแสดงในแผนภูมิ

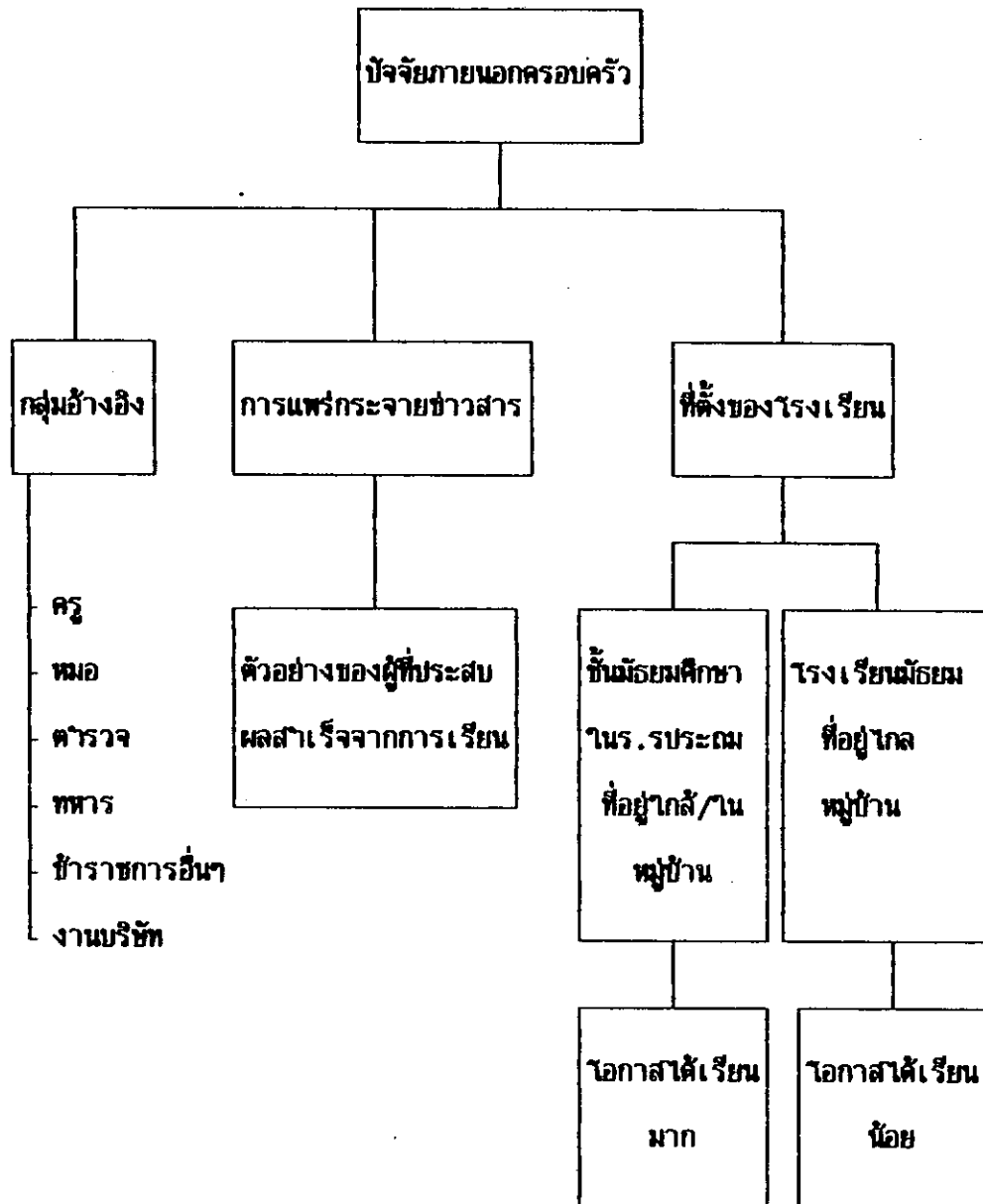
ภาพประกอบ 1 ระบบปัจจัยในการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของเยาวชนในชนบทภาคเหนือ

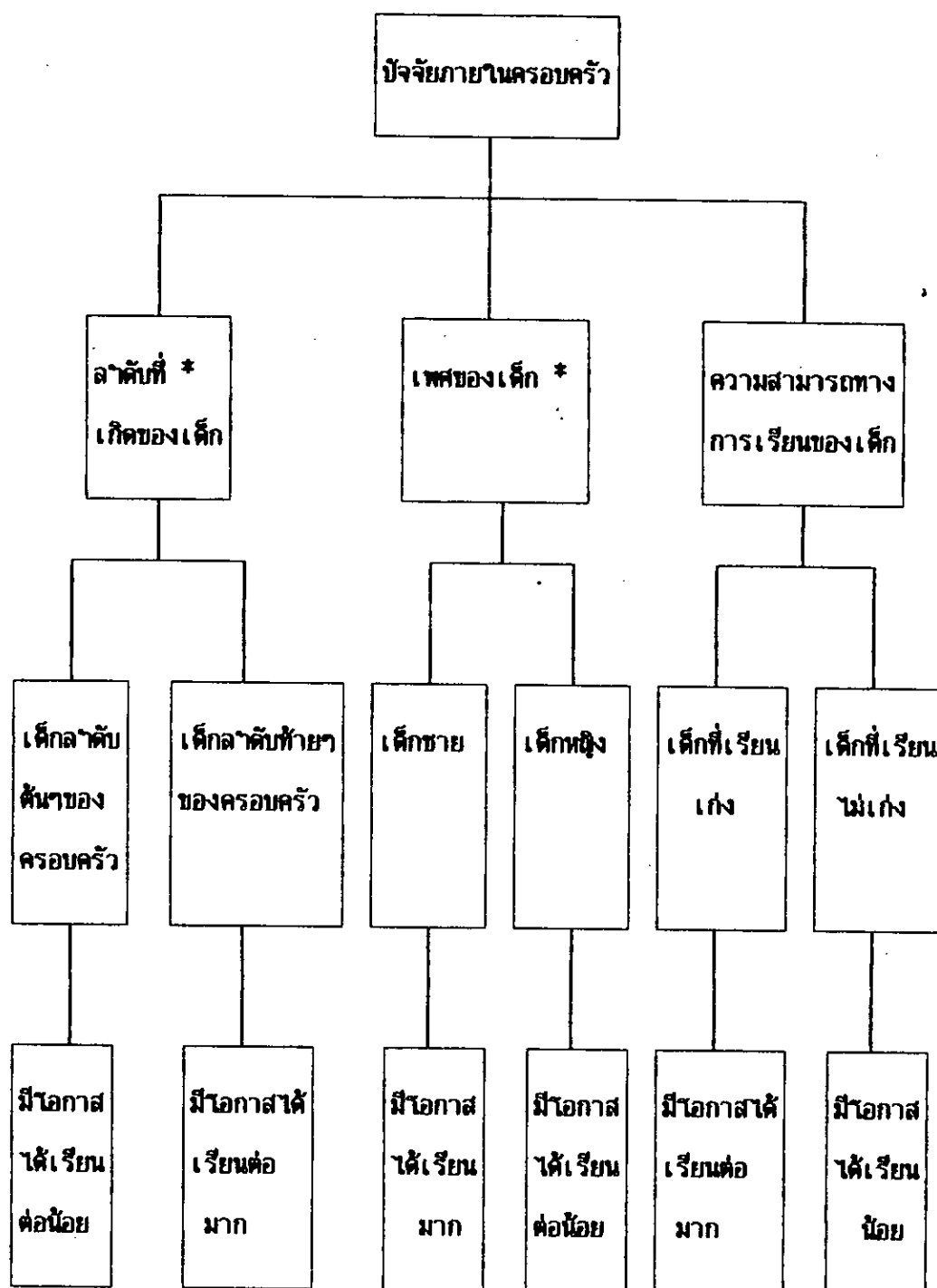
ภาพประกอบ 2 แสดงรายละเอียดของการเห็นคุณค่าของการศึกษาของพ่อแม่

ภาพประกอบ 3 แสดงรายละเอียดค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาลูก

ภาพประกอบ 4 แสดงรายละเอียดของปัจจัยภายในครอบครัว

* ปรากฏเฉพาะชาวเขาเผ่าม้งเท่านั้น

ภาพประกอบ 5 แสดงรายละเอียดปัจจัยภายในครอบครัว

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การวิจัยครั้งนี้พบว่า ชาวชนบทส่วนมากเห็นว่าการศึกษาระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาเป็นสิ่งที่มีความค้ำย และพ่อแม่ทุกคนพึงปรารถนาจะให้ลูกของตนได้รับโอกาสดังกล่าว ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะที่เป็นผลมาจากข้อค้นพบในการวิจัยดังนี้

1. เพื่อลดต้นทุนทั้งทางตรงและทางอ้อม รัฐควรขยายบริการการศึกษาในระดับที่สูงกว่าประถมศึกษาให้กระจายไปทุกหมู่บ้าน ในรูปแบบที่ชาวบ้านพึงประสงค์หลายรูปแบบ อาทิ การเปิดขยายชั้นเรียนมัธยมในโรงเรียนประถมศึกษาประจำหมู่บ้านทุกแห่ง หรือ การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนได้เรียนในหมู่บ้าน ไม่ต้องเดินทางไปถึงศูนย์ที่อยู่ประจำอำเภอ เป็นต้น
2. จากข้อค้นพบของการวิจัยครั้งนี้เกี่ยวกับการตระหนักในคุณค่าของการศึกษาในระบบโรงเรียนของชาวบ้านที่ว่า การศึกษาที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษา นอกจากจะทำให้ลูกของเขามีโอกาสได้ทำงานนอกภาคเกษตรกรรมที่มีรายได้ประจำแน่นอนมั่นคงแล้ว ยังมีส่วนในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตในปัจจุบันของเขาด้วยนั้น รัฐควรกำหนดนโยบายในการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้มองเห็นความสำคัญของการศึกษา เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตมากกว่าการมุ่งหวังจะทำงานนอกภาคเกษตรกรรมที่เด็กทุกคนไม่มีโอกาสได้รับอย่างทั่วถึง
3. จากผลการวิจัยที่พบว่ากระบวนการตัดสินใจให้ลูกเรียนในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษานั้นผู้มีอำนาจตัดสินใจ มีการวางแผนล่วงหน้าไว้ตั้งแต่เด็กยังอยู่ในวัยก่อนประถมศึกษา โดยมีความเชื่อว่าการให้เด็กเรียนในชั้นเด็กเล็กนั้นเพื่อเป็นการเตรียมพร้อมของเด็ก ซึ่งจะส่งผลถึงอนาคตการเรียนที่จะทำให้ลูกเรียนเก่งกว่าคนอื่น ดังนั้นการจะสนับสนุนส่งเสริมให้พ่อแม่ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษานั้น โรงเรียนควรมีการประชาสัมพันธ์แนะแนว ให้พ่อแม่มีข้อมูลเพียงพอที่จะประกอบการวางแผนด้านการศึกษาในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาแต่เนิ่น ๆ คือตั้งแต่เด็กยังเรียนอยู่ชั้นเด็กเล็ก ต่อเนื่องตลอดระดับชั้นเรียนสูงขึ้นเป็นลำดับ เพราะการมาแนะแนวในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สำหรับพ่อแม่เด็กบางคนอาจจะสายเกินไปเนื่องจากไม่ได้เตรียมตัวมาก่อน
4. การให้บริการการศึกษาที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษานั้น รัฐควรจัดแบบให้เปล่า

และไม่ควรจัดเป็นการศึกษาที่บังคับให้ประชาชนส่งลูกเรียน ควรให้เสรีภาพแก่ประชาชน ในการตัดสินใจที่จะส่งหรือไม่ส่งบุตรหลานเข้าเรียน ทั้งนี้ เพราะแต่ละครอบครัวมีสภาพปัจจัย ในการดำรงชีพไม่เหมือนกัน

5. การจัดการศึกษาในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาในทุกรูปแบบรัฐควรส่งเสริม กำกับ ดูแล ให้มีประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนที่ใกล้เคียงกัน

6. ด้านนโยบายการศึกษาของชาวเขานั้น ข้อค้นพบที่ว่าผู้มีอำนาจตัดสินใจ ในการส่งลูกเรียนนอกจากพ่อแม่แล้ว ยังมีผู้ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบด้านค่าใช้จ่ายของครอบครัวคนอื่น ๆ เช่น พี่ ๆ ของเด็ก ดังนั้นการที่รัฐจะส่งเสริมให้ครอบครัวของเด็กเห็นคุณค่า ของการส่งลูกเรียนในชาวเขาเผ่าม้งนั้น ควรจะคำนึงถึงผู้ที่มีบทบาทในการรับภาระค่าใช้จ่าย ด้านการศึกษาของเด็กหรือผู้มีอำนาจตัดสินใจที่แท้จริงของครอบครัว

7. รัฐควรหารูปแบบการจัดการศึกษาที่จะเหมาะสมสำหรับเด็กที่ด้อยโอกาสอัน เนื่องมาจากคุณลักษณะเฉพาะตัวของเด็กโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เด็กชาวเขาเผ่าม้งที่เป็นลูกคน โตะ และเด็กผู้หญิงชาวเขาเผ่าม้ง

ข้อเสนอแนะในงานวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรจะมีการวิจัยเกี่ยวกับโอกาสในการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของเด็กชาวเขาเผ่าอื่น ๆ ที่ค่อนข้างจะมีมากในสังคมชนบทภาคเหนือ เพื่อศึกษาถึงปัจจัย ที่เป็นตัวกำหนดโอกาสในการได้เรียนของชาวเขาซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อย(minority group)

2. เนื่องจากผลการวิจัยส่วนที่ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้ให้ข้อเสนอ (proposition) เชิงทฤษฎีที่สำคัญเกี่ยวกับปัจจัยที่เป็นตัวกำหนด โอกาสในการศึกษาต่อ ของเยาวชนในชนบทภาคเหนือหลายประการ ดังนั้นเพื่อเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ในเรื่องที่ เกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อโอกาสในการศึกษาต่อของเด็กจึงควรจะได้มีการนำเอาข้อเสนอที่พบ ไปทดสอบสมมติฐานในกลุ่มประชากรที่กว้างออกไปโดยการใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ ทั้งนี้ในการ วิจัยควรจะนำเอาข้อมูลจำกัดเกี่ยวกับบริบทของการวิจัยครั้งนี้มาพิจารณาประกอบด้วย

3. ควรจะมีการศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาในระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาที่เหมาะสมกับสภาพชนบทของแต่ละท้องถิ่นในหลาย ๆ รูปแบบ

4. ควรจะศึกษาเปรียบเทียบโอกาสในการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของเยาวชนในชนบท ในหมู่บ้านแต่ละภาคของประเทศไทย เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดโอกาสในการศึกษาของเยาวชนในชนบทของไทย เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดนโยบายของรัฐบาลที่จะช่วยผู้ยากไร้ในชนบททางไกล

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กองบรรณาธิการ. "วัตถุประสงค์ นโยบาย และมาตรการในการพัฒนาการศึกษาของแผน

พัฒนาการศึกษาของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 7 พ.ศ. 2535-2539,"

วารสารการศึกษาแห่งชาติ. 25(3) : 33-35 ; กุมภาพันธ์-มีนาคม 2534.

ก่อ สวัสดิพาณิชย์. "ปรากฏการณ์ของการพัฒนาการศึกษา," ใน การประชุมสัมมนาเรื่อง
การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กับการวางแผนพัฒนาการศึกษา. กรุงเทพฯ : สมาคม,
การศึกษาแห่งประเทศไทย, 2524.

เกร์ เอื้อฉ. "การเมืองของชุมชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยจากทัศนะของชาวม้ง,"
วารสารสังคมศาสตร์. แปลโดย ถาวร อารัมสุวรรณ. 8(2) และ 9(1,2)
: 6-19 ; 2530-2531.

ไกรยุทธ ชีรตยาสินนท์. เศรษฐศาสตร์การตัดสินใจทางสังคมหลักการวิเคราะห์เชิงผล
ได้-ผลเสีย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2527.

_____. "หลักการวิเคราะห์เชิงระบบสำหรับรัฐบาล การวิเคราะห์เชิงผลได้-ผลเสีย,"
ใน หนังสืออ่านประกอบการศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์. บรรณาธิการโดย
คณาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 206-271. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2520.

ขจิตกัย บุรุษพันธ์. ชาวเขา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวศึกษา, 2528.

ขวัญใจ เลอจันทร์. การเลื่อนฐานะทางสังคมของประชากรไทยในชนบท. วิทยานิพนธ์
สค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514. อัดสำเนา.

"ข่าวการศึกษา," มติชน. 7 พฤศจิกายน 2534. 17.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. "มิติใหม่ของการศึกษาขั้นพื้นฐาน,"
สารสนเทศการศึกษา. 14(6) : 1-3 ; สิงหาคม-กันยายน 2533.

_____. รายงานการวิจัยประสิทธิภาพโรงเรียนประถมศึกษาความเสมอภาคใน
โอกาสทางการศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยแบบเรียน, 2518.

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. แผนดำเนินงานโครงการนำร่องขยาย
การศึกษาภาคบังคับ ปีงบประมาณ 2534. กรุงเทพฯ : หน่วยงานศึกษานิเทศก์
สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2534.

คณะกรรมการประเมินผลโครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับต่อจากระดับประถมศึกษาปีที่ 6 อีก 3 ปี. รายงานผลการศึกษาสภาพเบื้องต้นเกี่ยวกับการดำเนินงานของโรงเรียนโครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับต่อจากระดับประถมศึกษาปีที่ 6 อีก 3 ปี. ม.ป.ท., 2534. อัดสำเนา.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. เครื่องชี้ภาวะสังคม 2529.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, 2530.

จันทนา นนทิกร. การวิเคราะห์สภาพส่วนตัวที่มีโอกาสศึกษาต่อในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในภาคกลาง จำแนกตามประเภทโรงเรียน. ปริญญาโท กศ.ม.

กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2521. อัดสำเนา.

จีระ หงส์ดามรงค์และวีระพงษ์ สิริกรวิฑูรังษ์. "ทิศทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์," วารสารสุโขทัยธรรมวิธีราช. 2(2) : 8-17 ; พฤษภาคม-สิงหาคม 2532.

จรรยา พานิชย์ฉลิไสย. โอกาสการเข้าศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจำแนกตามประเภทของโรงเรียน สถานภาพส่วนตัว และผลการเรียนของนักเรียนในภาคเหนือ. ปริญญาโท กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2521. อัดสำเนา.

ชูเพ็ญศรี วงศ์พุกตา. ปัจจัยที่ทำให้เด็กวัยรุ่นไทยในเขตชนบทเลือกทำงานหรือศึกษาต่อหลังจากการศึกษาภาคบังคับ. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514. อัดสำเนา.

ถนนอนวล ภาคารศิริ. ความคิดเห็นของผู้ปกครองและนักเรียนเกี่ยวกับการศึกษาต่อของนักเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น แบบการศึกษาถึงระบบโรงเรียนเขตการศึกษา 7. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533. ถ่ายเอกสาร.

ถวิล มาตรเลื่อม. รายงานการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์ตัวแปรที่สัมพันธ์กับการศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในเขตพื้นที่รับผิดชอบของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท(มพช.)เขตการศึกษา 11. เอกสารการวิจัยหน่วยศึกษานิเทศก์เขตการศึกษา 11, 2528. อัดสำเนา.

เทียนฉาย กิระนันท์. "หลักและแนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์," ใน เอกสารการสอนชุดวิชา เศรษฐศาสตร์กำลังคนหน่วยที่ 1-8. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชสาขาวិชา เศรษฐศาสตร์. หน้า 74-100. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2530.

_____. เศรษฐศาสตร์ : ทรัพยากรมนุษย์และกำลังคน. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2519.

เทียนจันทร์ จากัญญาประทีป. องค์ประกอบที่สัมพันธ์กับการศึกษาต่อของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในเขตการศึกษา 7: วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523. อัดสำเนา.

ธานินทร์ ธรรมวิรัตน์เกษม. รายงานการวิจัยการศึกษาสาเหตุของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ไม่เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ปีการศึกษา 2527. น่าน : สำนักงานศึกษาธิการอำเภอแม่จริม, 2521. อัดสำเนา.

นพดล คัมประวัตติ. ความมุ่งหวังของบิดามารดาในเขตชนบทไทยเกี่ยวกับการศึกษาของบุตร. วิทยานิพนธ์ สค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517. อัดสำเนา.

นภาพร หะวานนท์. เอกสารประกอบการบรรยายวิชาการ ED 502 ชุดที่ 2 เรื่อง การจัดระเบียบทางสังคมและโครงสร้างสังคม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2533.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. "การศึกษาเพื่อฟื้นฟูสภาพของชุมชน," ใน ทิศทางหมู่บ้านไทย. บรรณาธิการโดย เสรี พงษ์พิศ. หน้า 25-38. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2531.

นิพนธ์ นัวพงศ์กร และนิธยา ภัสสรศิริ. ทรัพยากรมนุษย์และการจ้างงานในชนบท. รายงานการวิจัยประกอบการสัมมนาเรื่อง "นโยบายการพัฒนาประเทศะแนวทางการศึกษาวิจัย," กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527. อัดสำเนา.

นิมิตร อัสวรัตน์. โอกาสการเข้าศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจำแนกตามประเภทโรงเรียนสถานภาพส่วนตัว และผลการเรียนของนักเรียนในภาคใต้.

ปริญญาณพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2521. อัดสำเนา.

โนเดล, จอห์น และ คณะ. การปฏิบัติขนาดครอบครัวในประเทศไทย : การลดลงอย่างรวดเร็วของภาวะเจริญพันธุ์ในประเทศโลกที่สาม. แปลและเรียบเรียงโดย ,
นภาพร หะวานนท์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จิตา, 2530.

ประดับ ศุภกิจ และคณะ. "ความเป็นไปได้ของการจัดการมัธยมศึกษาให้เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน," ข่าวสารวิจัยการศึกษา. 13(6) : 6-8 ; สิงหาคม-กันยายน 2533.

ประองค์ ชูน้อย. โอกาสการเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจำแนกตามประเภทของโรงเรียนสถานภาพส่วนตัวและผลการเรียนของนักเรียนภาคใต้.

ปริญญาณพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2521. อัดสำเนา.

ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา และคณะ. "การศึกษากับการพัฒนาชนบท," ข่าวสารวิจัยการศึกษา. 13(4) : 10-16 ; เมษายน-พฤษภาคม 2533.

ประเสริฐ แก้วเพ็ชร. การศึกษาตัวแปรที่สัมพันธ์กับการศึกษาต่อของนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528. อัดสำเนา.

ประเสริฐ แฉ่มกลิ่นฟุ้ง. "ความเสมอภาคของโอกาสทางการศึกษา : ทิศนะของสังคมวิทยา," วารสารการศึกษาแห่งชาติ. 14(1) : 1-12 ; ตุลาคม 2522.

ปลาอ้อ สันนะนท์. นายทุนพ่อค้ากับการก่อและขยายตัวของระบบทุนนิยมในภาคเหนือของไทย พ.ศ.2464-2523. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2530.

พกาทิพย์ กระหม่อมทอง. การศึกษาเปรียบเทียบความมุ่งหวังของบิดาเกี่ยวกับการศึกษาของบุตรในเขตเมืองและเขตชนบทของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522. อัดสำเนา.

ผกาทิพย์ สิริรัตนชัย. "ข่าวการศึกษา," วารสารการศึกษาแห่งชาติ. 21(5) :

75-80 ; มิถุนายน-กรกฎาคม 2530.

แผนงาน, กอง. ผลการวิเคราะห์อัตราการเรียนรู้ต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้น :

ปีการศึกษา 2525-2530. กรุงเทพฯ : กองแผนงานกรมสามัญศึกษา,

2530. อัดสำเนา.

ฝ่ายการศึกษาและวิจัยการพัฒนาสังคม กองศึกษาและเผยแพร่การพัฒนา. "โอกาสทาง,

การศึกษาข้อเท็จจริงในปัจจุบัน," วารสารเศรษฐกิจและสังคม. 26(2) :

4-12 ; มีนาคม-เมษายน 2532.

พระราชารมณี. การศึกษาของคณะสงฆ์ : ปัญหาที่รอกทางออก. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์

มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2529.

พฤทธิสาณ ชุมพล,ม.ร.ว. "การสร้างชาติกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง : กรณีของไทย,"

ใน รอยร้าวในสังคมไทย : บรรณาการกับปัญหาความมั่นคงของชาติ. บรรณาธิการ

โดย กุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. หน้า 37-114. กรุงเทพฯ : อักษรสยามการ

พิมพ์, 2531.

พิทธา สายหู. โลกสมมุติ. กรุงเทพฯ : ศึกษิตสยาม, 2516.

พันธ์สุรีย์ ลดาวัลย์,ม.ล. "ปัญหาชาวเขาในประเทศไทย," ใน เอกสารการสอนชุดวิชา

ปัญหาการเมืองส่วนภูมิภาคและชนกลุ่มน้อยหน้าที่ยี่ 9-15. มหาวิทยาลัยสุโขทัย-

ธรรมาธิราชสาขารัฐศาสตร์. หน้า 235-307. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย

สุโขทัยธรรมาธิราช, 2530.

พนัส หันนาคินทร์. การสอนคำนิยาม. พิชญโลก : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิชญโลก,

2520

พรวามาศ นนทอาทร, ความคาดหวังทางการศึกษาต่อของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

โรงเรียนมัธยมแบบประสมในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ :

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520. อัดสำเนา.

พิสิฏฐ ภัคเกษม. ทิศทางแผนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และสังคมในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7.

เอกสารประกอบคำบรรยาย ๗ โรงแรมแอมบาสเดอร์ ขี้ดี หาดจอมเทียน จังหวัด

ชลบุรี, 4 พฤษภาคม 2534. อัดสำเนา.

ไพโรจน์ เลิศนิริยกุล. คดีชาวบ้านลานนาไทย. เชียงใหม่ : สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์,
2516.

มณี พยอมยงค์. ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย. เชียงใหม่ : ส.ทนต์การพิมพ์,
2529.

มาลินี วงษ์สิทธิ์ และจอห์น โนเดล. "แนวโน้มของการศึกษาชั้นประถมศึกษาและ
มัธยมศึกษาตอนต้นในประเทศไทย," วารสารเศรษฐศาสตร์. 17(3-4) :
31-82 มกราคม-มิถุนายน 2532.

ธงอุกฤษ แฉล้มวงศ์. "หลักและแนวคิดในการตัดสินใจลงทุนในทุนมนุษย์," ใน
เอกสารการสอนชุดวิชาเศรษฐศาสตร์กำลังคนหน่วยที่ 1-8. มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมาธิราชสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์. หน้า 106-139. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2530.

รุ่งทิพา จักรกร. มัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2526.

เลขาธิการคณะกรรมการการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ, สำนักงาน. ชาวเขาเผ่าม้ง.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, 2518.

_____. ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, 2518.

วิจัยการศึกษา, กอง. รายงานการวิจัยเรื่อง ความเป็นไปได้ของการจัดมัธยมศึกษาให้เป็น
การศึกษาเพื่อปวงชน. กรุงเทพฯ : กองวิจัยการศึกษาสำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาแห่งชาติ, 2533.

_____. รายงานการวิจัยเรื่องประสิทธิภาพของการมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ :
กองวิจัยการศึกษาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2530.

_____. ความเสมอภาคของโอกาสทางการศึกษา : รายงานการวิจัยเรื่องโอกาสการ
เข้าศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น. กรุงเทพฯ : กองวิจัยการศึกษาสำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2522.

มานะ ทานปึง. การจัดโครงการการศึกษาในระบบโรงเรียนให้แก่ผู้สำเร็จการศึกษาระดับ
ประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ไม่ได้ศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษา เฉพาะกรณี
สหภาพบาล ตำบลสระโบสถ์ จังหวัดลพบุรี. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531. ถ่ายเอกสาร.

ศิริ วรศิริ. สำรวจภาวะการศึกษาของประชากรในแหล่งชุมชนหนาแน่นบริเวณบ่อนไก่

ตำบลลุมพินี จังหวัดพระนคร. ปรินทูปานินท์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : วิทยาลัย
วิชาการศึกษาประสานมิตร, 2513. อัดสำเนา.

ศิริณี นนทศรี. สภาพการศึกษาปัญหาและความต้องการการศึกษาของนักเรียนชั้น

ประถมศึกษาปีที่ 6 ชวามอญ การศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนวัดบางกระดี่
เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531. ถ่ายเอกสาร

สงวน โชติสุขรัตน์. ประเพณีไทยภาคเหนือ. เชียงใหม่ : สงวนการพิมพ์, 2509.

สมศักดิ์ ศรีมาโนชญ์. การมัธยมศึกษา(ศึกษา331). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเคชั่นสโตร์,
2524.

สิริลักษณ์ ชุตติกุล. "กำลังคนกับการศึกษา," ใน เอกสารการสอนชุดวิชาเศรษฐศาสตร์

กำลังคนหน่วยที่ 1-8. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์.
หน้า 144-176. กรุงเทพฯ : สำนักงานพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,
2530.

สกุวงศ์ จันทวานิช และคณะ. "ความเสมอภาคของโอกาสการเข้าศึกษาในชั้นมัธยมศึกษา,"

วารสารการศึกษาแห่งชาติ. 14(1) : 32-46 ; ตุลาคม 2522.

สุวิทย์ สีถานกุล. "ชนกลุ่มน้อยกับความมั่นคงของชาติ : ประสบการณ์ของประเทศไทย,"

ใน รอร้าวในสังคมไทย : บรรณาการกับปัญหาความมั่นคงของชาติ. บรรณาธิการ
โดย กุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. หน้า 3-33. กทม.กรุงเทพ : อักษรสยามการ
พิมพ์, 2531.

เสน่ห์ จามริก. การเมืองกับการศึกษาของไทย. กรุงเทพฯ : โครงการพัฒนา

สังคมศาสตร์ที่เกี่วข้องกับการศึกษาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,
2523.

_____. "แนวทางพัฒนาการศึกษาไทย : บทวิเคราะห์เบื้องต้น," วารสารสุโขทัย

ธรรมาธิราช. 3(2) : 7-35 ; พฤษภาคม-สิงหาคม 2533.

- เสวตศักดิ์ มิ่งสอน. รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาสาเหตุของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่ไม่เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. ศรีสะเกษ : สำนักงานศึกษาธิการ จังหวัดศรีสะเกษ, 2528. อัดสำเนา.
- เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. รายงานการวิจัยเรื่องความเสมอภาคทางการลงทุนทางการศึกษาของโรงเรียนเทศบาลทั่วราชอาณาจักร. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2524. อัดสำเนา.
- แสวง ปิ่นมณี. "แนวคิดในการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539)," วารสารการศึกษาแห่งชาติ. 25(3) : 29-32 ; กุมภาพันธ์-มีนาคม 2534.
- อดิศักดิ์ จินดานกุล. การศึกษาความต้องการและการให้บริการการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น : การศึกษาเฉพาะรายกรณีเปรียบเทียบโรงเรียนมัธยมศึกษา ในอำเภอที่มีอัตราการเรียนต่อสูง และต่ำในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ลพบุรี และสระบุรี. ปรินทิเนียนท์ กศ.ค. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2532. ถ่ายเอกสาร.
- อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยนวมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- อัจฉรา มุขแจ้ง. สภาพการศึกษาปัญหาและความต้องการการศึกษาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5,6 ที่เป็นชาวช่อง : การศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนวัดทุ่งสะพาน หมู่บ้านทุ่งสะพาน ตำบลพลอง อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531. ถ่ายเอกสาร.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. โครงสร้างเศรษฐกิจของชาวเขาในภาคเหนือของประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2521. อัดสำเนา.
- อำนวส วีรวรรณ. "การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กับเศรษฐกิจ : ประสพการณ์และแนวโน้มของเอเชียแปซิฟิก," จุฬาลงกรณ์วารสาร. มกราคม-มีนาคม 2534.
- อุดม ภูประดิษฐ์. โอกาสการเข้าศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจำนวนตามประเภทโรงเรียนสถานภาพส่วนตัว และผลการเรียนของนักเรียนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ปรินทิเนียนท์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2521. อัดสำเนา.

- Akin Rabibhadana. "kinship, marriage and the Thai social system," in Perspectives on the Thai Marriage. edited by Aphichat Chamratrithirong. p.37-60. IPSR Publication no.81. Bangkok : Institute for Population and Social Research, Mahidol University.
- Anan Ganjanapan. The Partial Commercialization of Rice Production in Northern Thailand. Ph.D. Dissertation. Faculty of the Graduate School : Cornell University, 1984. photocopied.
- Ayalon, H. and Ephraim Yuchtman - Yaar. "Educational Opportunities and Occupational Aspirations : A Two - Dimension Approach," Sociology of Education. 62(3) : 208 - 219 ; July 1989.
- Bacchus, Kazim M. "Education for Development in Underdeveloped Countries," Comparative Education. 17(2) : 215 - 227 ; June 1981.
- Baker, Victoria J. "Schooling and Disadvantages in Sri Lanka and other Rural Situation," Comparative Education. 24(3) : 377 - 388 ; 1988.
- Bauch, Patricia A. "Linking Reasons for Parent Choice and Envolvement for Minority Families in Catholic High School," International Journal of Educationnal Research. 15(3/4) : 1991.
- Benavot, Aaron. "Education, Gender And Economic Development : A Cross - National Study," Sociology of Education. 62(3) : 14 - 23 ; July 1989.
- Blaug, Mark. An Introduction to the Economics of Education. Great Britain : Cox & Wyman Ltd., 1970.

- _____. "Common Assumption about Education and Employment," in The Education Dilemma. edited by John Simmons. p. 145 - 152. Great Britain : Pergamon Press, 1980.
- Cardwell, John C. and Allan G. Hill. "Recent Developments Using Micro - Approaches to Demographic Research," in Micro - Approaches to Demographic Research. edited by John C. Cardwell , Allan G. Hill and Valerie J. Hull. p. 1 -9. , Great Britain : Kegan Paul International, 1988.
- Carnoy, Martin. "can Education Alone Solve the Problem of Unemployment?", in The Education Dilemma. Edited by John Simmons. p. 153 - 164. Great Britain : Pergamon Press, 1980.
- Carpenter, Peter G. and John A. Fleishman. "Linking Intentions and Behavior : Australians Students' College Plans and College Attendance," American Educational Research Journal. 24(1) : 79 - 105 ; Spring 1987.
- Casterline, John B., Mark R. Montgomery and Rebecca L. Clark. Diffusion Models of Fertility Control : Are There New Insights? USA : PSTC Working Paper Series 87 - 06, Population Study and Training Center Brown University, 1987.
- Chalongphob Sussangkarn. Production Structures, Labor Markets and Human Capital Investments : Issues of Balance for Thailand. NUPRI Research Paper Series No.46 , April 1988.
- _____. and Others. " Education Issues and Income Inequality," in The Long - Term View on Growth and Income Distribution. p.65 - 101. Bangkok : Thailand Development Research Insitution Foundation , December 1988.

Cohen, Paul T. The Politic of Economic Development in Northern Thailand 1967 - 1978. Ph.D. Dissertation. London School of Economic and Political Science, University of London 1981. photocopied.

Easton, Peter A. and Simon M. Fass. "Monetary Consumption Benefit and the Demand for Primary Schooling in Haiti," Comparative Education Review. 33(20) : 176 - 193 ; May 1989.

Gamoran, Adam and Robert D. Mare. "Secondary School Tracking and Education Inequality : Compensation, Reinforcement, or Neutrality?," American Journal of Sociology. 94(5) : 1146 - 1183 ; March 1989.

Geddes, W.R. "Research and the Tribal Research Centre," in Highlanders of Thailand. edited by John McKinnon and Wanat Bhruksasri. p.3 - 12. Kuala Lumpur : Oxford University Press, 1983.

Gorman, Benjamin. Social Themes. USA : Prentice - Hall, INC., 1971.

Hansen, David O. and Others. "Determinants of Access to Higher Education in Indonesia," Comparative Education Review. 33(3) : 317 - 333 ; August 1989.

Harbison, Frederick H. Human Resources as the Wealth of Nation. New York : The Oxford University Press, 1973.

Harsanyi, John C. "Advances in Understanding Rational Behavior," in Rational Choice. edited by Jon Elster. p.60 - 107. Great Britain : Billing & Sons Ltd., 1986.

Heer, David M. "Effects of Sibling Number on Child Outcomes," Annual Review Social. 11 : 27 - 47 ; 1985.

Heibroner, Robert L. An Inquiry into the Human Prospect.

New York : W.W. Norton & Company. INC., 1974.

Hindess, Barry. Choice, Rationality and Social Theory.

Great Britain : Unwin Hyman Ltd., 1988.

Inkeles, Alex and David H. Smith. Becoming Modern. 2 nd ed.

USA : Harvard University Press, 1976.

- Jayasuriya, Ernest J. "Concept of Education for All," in Education for All. p.1 - 16. Bangkok : the Unesco Principal Regional Office for Asia and the Pacific, 1990.

Johnstone, James N. and Jiyono. "Out of School Factors and Education Achievement in Indonesia," Comparative Education Review. 27(2) : 278 - 279 ; 1983.

Jones, Gavin W. "Trend and Issues in Educational Expansion in ASEAN Countries," in Research International Population Dynamic Program Note. Australia : Department of Demography Research School of Social Sciences The Australian National University Canberra , ACT., No 84 : 12 November 1987.

- Knodel, John., Anthony Pramualratana and Napaporn Havanon "Focus Group Research on Fertility Decline in Thailand : Methodology and Findings," in Micro - Approaches to Demographic Research. edited by John C. Caldwell et.al. p.41 - 55. Great Britain : Kegan Paul International, 1988.

- _____, Napaporn Havanon and Werasit Sitritrai. Family Size and the Education of Children in the Context of Rapid Fertility Decline. Bangkok : Institute of Population Studies Chulalongkorn University, Report No 2, January 1990.

- Kroeber, A.L. "Diffusion," in Social Change : Sources ,Patterns and Consequences. edited by Eva Etzioni - Halevy and Amitai Etzioni. p.140 - 144. New York : Basic Books,Inc., 1973.
- Kunstadler, Peter. "Hill and Valley Populations in Northwestern Thailand," in Tribesmen and Peasant in North Thailand. p.69 - 84. Chiangmai, 1967.
- Kwong, Julia and Hong Xiao. "Educational Equality among China's Minorlity," Comparative Education. 25(2) : 229 - 244 ; 1989.
- Landis, Judson R. Sociology Concept and Characteristic. 6 th ed. California : Wadsworth Publishing Company, 1986.
- Laver, Robert H. Perspectives on Social Change. 4 th ed. Massachusetts : Allyn and Bacon, 1991.
- Liebersen, Stanley. "A Societal Theory of Race and Ethnic Relation,"in Majority and Minority the Dynamics of Race and Ethnicity in American Life. 3 rd ed. edited by Norman R. Yetman with C. Hoy Steele. p.215 - 223. USA : Allyn and Bacon, Inc., 1982.
- Malek - Ardel, Anisuzzaman Anouar. The Transformation of the World Volume 3 Culture and Thought. Great Britain : The United Nations University and Macmillan Press Ltd., 1983.
- Malinee Wongsit and John Knodel. Two Reports on Educational Attainment. Bangkok : Institute of Population Studies Chulalongkorn University , Report No 172 , December 1989.

March, James G. "Bounded Rationality, Ambiguity and the Engineering of Choice," in Rational Choice. edited by Jon Elster. p.142 - 170. Great Britain : Billing & Sons Ltd., 1986.

Murphy, James S. "Class Inequality in Education : Two Justifications One Evaluation but No Hard Evidence," British Journal of Sociology. 32(2) : 182 - 202 : June 1981.

Nor Hayati Abd Rasid and Faridah Abu Hassan. "Education for Ethnic Minority : The Case of the Orang Asli," in Education for All. p.147 - 159. Bangkok : The Unesco Principal Regional for Asia and the Pacific, 1990.

Olsak, Susan. "A Comparative Model of Ethnic Collective Action in American Cities , 1877 - 1889," in Compititive Ethnic Relations. edited by Susan Olzak and Joane Nagel. p.17 -46. Florida : Academic Press,INC., 1986.

Parish, William L. and Robert J. Willis. "Educating Sons and Daughters during Rapid Economic Growth in Taiwan," American Sociological Association Annual Meeting Paper. August 1990.

Parsons, Donald O. "On the Economics of Intergenerational Control," Population and Development Review. 10(3) : 41 - 54 ; March 1984.

Phillips, Herbert P. Thai Peasant Personality. Berkeley : University of California Press, 1965.

Ritzer, George. Contemporary Sociological Theory. 2nd ed. Singapore : McGraw - Hill International Editions, 1988.

- Roger, Everett M. Diffussion of Innovation. 3 rd ed.
New York : Free Press, 1983.
- Savit, Yossi. "Tracking and the Education Spiral : Arab and Jewish Pattern of Educational Expantion," Comparative Education Review. 33(2) : 216 - 315 ; May 1989.
- Schneider, Harold K. Economic Man : The Anthropology of Economics. New York : The Free Press, 1974.
- Schultz, Theodore W. "Return on the Investment," in Educational and Development of Nations. p.127 - 132. New York : Holt Rinehart and Winston, 1966.
- Schulz, David A. The Changing Family : Its Function and Future. 2 nd ed. USA : Prentice - Hall, Inc., 1976.
- Sen, Amartya. "Behaviour and the Concept of Preference ," in Rational Choice. edited by Jon Elster. p.60 - 81.
Greate Britain : Billing & Sons., 1986.
- Sirilaksana Chutikul. "Equity Concerns in the Development of Human Resource in Thailand with Particular Reference to Education," in Proceedings of Workshop on Human Resource Problems and Politics. p.1 - 29. Human Resource and Social Development Research Institue, February 24 -25 1989.
- Smolicz, J.J. "The Mono - ethnic Tradtion and the Education of Minority Youth in West Germany from an Australian Multicultural Perspective," Comparative Education. 24(1) : 27 - 43 ; 1990.
- Spaulding, Seth. "Prescriptions for Educational Reform : dilemmas of the real world," Comparative Education. 24(1) : 5 - 18 ; 1988.

- Sukanya Nitungkorn. "The Problems of Secondary Education
Expantion in Thailand," Southeast Asian Studies. 26(1) :
24 - 41 ; June 1988.
- Todaro, Michael P. Economic Development in the Third World.
3 rd ed. New York : Longman INC., 1981.
- Yorburg, Better. Introduction To Sociology. New York : Harper ,
and Row , 1982.
- Young, Crawford M. "Cultural Pluralism in the Third World," in
Competitive Ethnic Relations. edited by Susan Olzak and
Joane Nagel. p.113 - 135. Florida : Academic Press,INC.,
1986.
- Zellynne Jennings - Wray. "Agricultural Education and Work
Experience Programmes in School in a Third World Country :
What prospects for human resources development?,"
Comparative Education. 18(3) : 281 - 292 ; 1982.

ภาคผนวก ก

ก.2 ข้อมูลระดับครัวเรือน

1. ลักษณะของบ้านหลังนี้

☐ 1.บ้านกระต๊อบ	☐ 2.บ้านชั้นเดียวหลังคาจาก / หญ้า / ทองดีง
☐ 3.บ้านชั้นเดียวหลังคาสังกะสี	☐ 4.บ้านชั้นเดียวหลังคากระเบื้อง
☐ 5.บ้านครึ่งตึกครึ่งไม้	☐ 6.บ้านไม้สองชั้น
☐ 7.บ้านตึก	☐ 8.อื่นๆ.....

2. ครัวเรือนของท่านได้นำคิมน้ำมาใช้จากแหล่งใด

น้ำดื่ม	น้ำใช้
☐ 1.น้ำประปา	☐
☐ 2.น้ำฝน	☐
☐ 3.บ่อน้ำบาดาล/บ่อโยก	☐
☐ 4.บ่อขุด/บ่อสร้าง	☐
☐ 5.สระ/หนอง/บึง/อ่างเก็บน้ำ	☐
☐ 6.แม่น้ำ/ลำคลอง/ฝาย	☐

3. เชื้อเพลิงที่ครัวเรือนของท่านใช้ในการหุงต้มคืออะไร

☐ 1.ฟืน/ถ่าน	☐ 2.แก๊ส
☐ 3.ไฟฟ้า	☐ 4.แก๊สชีวภาพ
☐ 5.แก๊สหุงต้ม	

4. ครัวเรือนของท่านใช้ไฟฟ้าหรือไม่

☐ 1.ไม่ใช้	☐ 2.ใช้เฉพาะงานบ้าน
☐ 3.ใช้กับอาชีพการงานด้วย (ระบุ).....	

5. ครัวเรือนของท่านมีสิ่งเหล่านี้หรือไม่

☐ 1.โทรทัศน์	☐ 2.ตู้เย็น
☐ 3.สเตอริโอ	☐ 4.รถมอเตอร์ไซด์
☐ 5.รถปิกอัพ	☐ 6.รถอีแต๋น

6. คริวเรือนของท่านใช้ส้วมประเภทใด

☐ 1.ส้วมซึมในบ้าน	☐ 2.ส้วมซึมนอกบ้าน
☐ 3.ส้วมหลุม	☐ 4.ส้วมสาธารณะ
☐ 5.ไม่มีส้วม	☐ 6.อื่นๆ (ระบุ).....

7. คริวเรือนของท่านมีที่ดินทั้งหมดกี่ไร่.....ไร่

8. คริวเรือนของท่านมีที่ดินทำการเกษตรทั้งหมดกี่ไร่.....ไร่

☐ 1.เสียค่าเช่า.....ไร่
☐ 2.ไม่เสียค่าเช่า.....ไร่
☐ 3.ไม่ได้ทำการเกษตร

9. คริวเรือนท่านเลี้ยงสัตว์อะไรบ้าง

	เพื่อใช้	เพื่อขาย
☐ 1.วัว.....ตัว	☐	☐
☐ 2.ควาย.....ตัว	☐	☐
☐ 3.หมู.....ตัว	☐	☐
☐ 4.ห่าน ประมาณ.....ตัว	☐	☐
☐ 5.เป็ด ประมาณ.....ตัว	☐	☐
☐ 6.ไก่ ประมาณ.....ตัว	☐	☐
☐ 7.อื่นๆ (ระบุ).....ตัว	☐	☐

10. อาชีพหลักของคริวเรือนท่าน

☐ 1.เกษตรกร	☐ 2.รับจ้าง
☐ 3.ค้าขาย	☐ 4.อื่นๆ (ระบุ).....

11. แหล่งที่มาของรายได้ในคริวเรือน (ตอบได้มากกว่า 1)

☐ 1.ทำนา	☐ 2.ทำสวน
☐ 3.ทำไร่	☐ 4.รับจ้าง
☐ 5.ค้าขาย	☐ 6.หาของป่า
☐ 7.อื่นๆ (ระบุ).....	

12. แหล่งรายได้หลักของครัวเรือน

☐ 1. ทานา	☐ 2. ทำสวน
☐ 3. ทำไร่	☐ 4. รับจ้าง
☐ 5. ค้าขาย	☐ 6. หาของป่า
☐ 7. อื่นๆ (ระบุ).....	

13. มีบุตรที่กำลังเรียนหรือเคยเรียนในชั้นมัธยมศึกษาหรือไม่

ครอบครัวที่ 1	☐ มี	☐ ไม่มี
ครอบครัวที่ 2	☐ มี	☐ ไม่มี
ครอบครัวที่ 3	☐ มี	☐ ไม่มี
ครอบครัวที่ 4	☐ มี	☐ ไม่มี
ครอบครัวที่ 5	☐ มี	☐ ไม่มี

16. มีบุตรที่กำลังเรียนอยู่ในชั้น ป. 5-6 หรือไม่

ครอบครัวที่ 1	☐ มี	☐ ไม่มี
ครอบครัวที่ 2	☐ มี	☐ ไม่มี
ครอบครัวที่ 3	☐ มี	☐ ไม่มี
ครอบครัวที่ 4	☐ มี	☐ ไม่มี
ครอบครัวที่ 5	☐ มี	☐ ไม่มี

(ถ้าหากตอบว่ามีให้ถามข้อ 17 ต่อ)

17. เมื่อบุตรเรียนจบชั้น ป. 6 แล้วคิดว่าจะให้เรียนต่อในชั้นมัธยม หรือไม่

ครอบครัวที่ 1	☐ ให้เรียน	☐ ไม่ให้เรียน
ครอบครัวที่ 2	☐ ให้เรียน	☐ ไม่ให้เรียน
ครอบครัวที่ 3	☐ ให้เรียน	☐ ไม่ให้เรียน
ครอบครัวที่ 4	☐ ให้เรียน	☐ ไม่ให้เรียน
ครอบครัวที่ 5	☐ ให้เรียน	☐ ไม่ให้เรียน

ภาคผนวก ข

แนวทางการสัมภาษณ์

พ่อแม่ของเด็กที่เรียนต่อมัธยม 1

เริ่มการสนทนา

- แนะนำตนเอง
- อธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์
 - ต้องการศึกษาเรื่องการเรียนของเด็ก โดยอยากทราบความคิดเห็นของพ่อแม่ในเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับเรื่องการส่งเสียให้ลูกเรียนหนังสือ เรื่องการเรียนของเด็ก และเรื่องเกี่ยวกับโรงเรียน
- การมาคุยกันนี้เป็นการคุยกับคนหลายคน หลายบ้านและจะทำข้อสรุปของการพูดคุยเป็นความคิดเห็นส่วนรวมของทุกคน โดยที่จะไม่มีใครทราบว่าเป็นบ้านไหน พูดว่าอะไร ดังนั้นขอให้แสดงความคิดเห็นได้โดยอิสระและความคิดเห็นดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาของเด็กในอนาคต
- ต้องขออภัย เพราะอาจจะจดไม่ทัน เทปที่อัดไว้จะไม่นำไปเปิดที่ไหน นอกจากผู้ศึกษาจะนำมาเปิดฟังเพื่อจะได้สรุปความคิดเห็นของบุคคลต่างๆ ให้ถูกต้องเท่านั้น
- เริ่มคำถามอุ่นเครื่อง เช่น คุยเรื่องการมาหาหากินโดยทั่วไปของชุมชน

การศึกษาของผู้ตอบ (พ่อแม่ของเด็ก)

กรณียาวพื้นราบเริ่มถามประเด็นนี้

- ท่านเรียนหนังสือจบชั้นอะไร
- ท่านไม่เรียนต่อจากชั้นนั้น (ท่านไม่จึงหยุดเรียนแค่ชั้นนั้น)
 - เช่น ถ้าผู้ตอบจบชั้นป.4 ให้ถามว่า ท่านไม่จึงเรียนแค่ป.4 ตอนที่จบป.4 เคยคิดที่จะเรียนต่อหรือไม่ ท่านไม่จึงคิด/ท่านไม่ไม่คิด
- ตะล่อมถาม : เรื่องระยะทางจากบ้านถึงโรงเรียน
 - เรื่องฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว/ไม่มีคนส่งเสียให้เรียน
 - เพื่อนไม่เรียนกัน/ไม่มีตัวอย่างของคนที่ไม่ไปเรียน
 - ผู้ตอบเองเรียนหนังสือไม่เก่ง/ไม่อยากเรียน

-เคยรู้สึกเสียใจไหมที่ไม่ได้เรียนต่อให้สูงขึ้น

ทำไมจึงรู้สึกเสียใจ/ทำไมจึงไม่รู้สึกเสียใจ

กรณีชาวเขาเริ่มถามประเด็นนี้

-ในหมู่บ้านเดิม (ก่อนอพยพมาอยู่ที่นี่) มีโรงเรียนหรือไม่

-ท่านเคยเรียนภาษาไทย หรือไม่

-(ถ้าไม่) เคยคิดไหมว่า หากมีโอกาสเรียนภาษาไทย อาจจะมีโอกาสทำงานที่ไม่ใช่เกษตรกรหรือไม่

-เคยรู้สึกเสียใจไหมที่ไม่ได้เรียนหนังสือ

ทำไมจึงรู้สึกเสียใจ/ทำไมจึงไม่รู้สึกเสียใจ

-คิดว่าลูกของท่านควรจะได้เรียนหนังสือสูงกว่าท่านหรือไม่ ทำไมจึงคิดอย่างนั้น

ตะล่อมถาม : เคียวนี่การไปโรงเรียนสะดวกกว่าแต่ก่อน

การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการทำงานนอกภาคเกษตร

เด็กจะได้เข้าสังคมหรือติดต่อกับคนทั่วไปได้ดี

* กรณีชาวเขาถามว่า หากให้ลูกมีโอกาสจะได้รับสิทธิ (เหมือนพลเมืองไทยอื่นๆ) มากกว่าตนเองหรือไม่

ข้อมูลเบื้องต้นของเด็ก (index child) ที่เรียนต่อ

สิ่งแวดล้อมทางบ้านกับการเรียนของเด็ก

-เด็กคนนี้มีพี่น้องกี่คน (จำนวนพี่ชาย น้องชาย พี่สาว น้องสาว)

-เด็กคนนี้เป็นลูกคนที่เท่าไร

-เด็กคนนี้นำเข้าโรงเรียนเมื่ออายุเท่าไร

-ถ้าเข้าชั้นเด็กเล็ก ให้ตะล่อมถาม : ทำไมจึงให้เด็กคนนี้นำเข้าเรียนในชั้นเด็กเล็ก

-ขณะเรียนอยู่ชั้นประถม เด็กคนนีชอบเรียนหนังสือไหม ผลการเรียนเป็นอย่างไรบ้าง (ไม่ดี ปานกลาง ดี) ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

-พ่อแม่เคยสอน ให้คำปรึกษา หรือพูดคุยกับเด็กเรื่องการเรียนบ้างหรือไม่

ถ้าไม่เคย--ให้ถามถึงสภาพครอบครัวและลักษณะการเรียนของเด็กในช่วงนั้น

ถ้าเคย--พูดคุยหรือให้คำปรึกษาเรื่องอะไรบ้าง ตะล่อมถาม :

-สอนหรือแนะนำการบ้าน

-สอนและกระตุ้นให้เด็กสนใจการเรียน

-คุยกับเด็กเรื่อง โรงเรียน ครู เพื่อนๆของเด็ก

นอกจากนี้ให้ตะล่อมถามถึง สิ่งแวดล้อมทางบ้านที่อาจมีผลต่อการเรียนของเด็ก

เช่น การดื่มเหล้า เล่นการพนัน ของพ่อแม่

-เด็กคนนี้ไปเรียนชั้น ม.1 ที่ไหน ทำไมจึงไปเรียนที่นั่น ทำอย่างไรจึงได้เข้าเรียนใน

โรงเรียนนี้ ใครเป็นคนให้คำปรึกษาแนะนำ

-เด็กคนนี้ยังคงเรียนหนังสืออยู่หรือไม่

--ถ้ายังเรียนอยู่--เรียนอยู่ชั้นอะไร

ถ้าเรียนอยู่ไม่เกินชั้น ม.3

-ผลการเรียนเป็นอย่างไรบ้าง (ดี ปานกลาง ไม่ดี) เป็น

เพราะอะไร

-คิดว่าหลังจากจบ ม.3 แล้ว เด็กคนนี้จะเรียนต่อไหม

ทำไมเรียน/ทำไมไม่เรียน

ตะล่อมถามว่า เพศของเด็กมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องการเรียนต่อ

จาก ม.3 ของเด็กบ้างหรือไม่

--ถ้าไม่ได้กำลังเรียนอยู่--หยุดเรียนเมื่อไร ทำไมจึงหยุดเรียน

สำหรับผู้ให้ลูกเรียนที่โรงเรียนบางเพ็ญ (โรงเรียนนารอง)

-ทำไมจึงให้ลูกเรียนที่โรงเรียนบางเพ็ญ แทนที่จะให้ไปเรียนที่เชียงดาววิทยาคม

ถ้าเป็นเด็กผู้ชายให้ตะล่อมถามด้วยว่าเป็นเพราะเด็กคนนี้เป็นผู้ชายใช่หรือไม่

และถ้าเป็นเด็กผู้หญิงก็ให้ตะล่อมถามอย่างเดียวกัน

-ถ้าโรงเรียนบางเพ็ญไม่เปิดชั้นมัธยม 1 ท่านจะให้ลูกไปเรียน เชียงดาววิทยาคม

หรือไม่ ทำไมให้ไปเรียน/ทำไมไม่ให้ไปเรียน

-ท่านคิดอย่างไรกับการเปิดชั้นมัธยมที่โรงเรียนบางเพ็ญ

- ท่านคิดว่าการมีชั้น ม.1 ที่โรงเรียนบางเฟือง ทำให้เด็กแถบนี้มีโอกาสเรียนต่อ
ในชั้นมัธยมมากขึ้นหรือไม่ ท่านจึงคิดเช่นนั้น
(ให้พยายามตะล่อมถามโอกาสของเด็กผู้ชายกับเด็กหญิง)

สำหรับผู้ที่อยู่ใกล้โรงเรียนบางเฟืองแต่ส่งลูกไปเรียนที่ เชียงดาววิทยาคม

- ท่านรู้หรือไม่ว่าเดี๋ยวนี้ที่โรงเรียนบางเฟือง เปิดเรียนชั้น ม.1
ถ้ารู้--รู้ตั้งแต่เมื่อไร รู้ได้อย่างไร
- ท่านคิดอย่างไรกับการเปิดชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนบางเฟือง
- ท่านคิดว่าการมีชั้น ม.1 ที่โรงเรียนบางเฟือง ทำให้เด็กแถบนี้มีโอกาสเรียนต่อ
ในชั้นมัธยมมากขึ้นหรือไม่ ท่านจึงคิดเช่นนั้น
- ทำไมท่านไม่ส่งลูกไปเรียนที่โรงเรียนบางเฟือง
ถ้าเป็นเด็กผู้ชายให้ตะล่อมถามด้วยว่าเป็นเพราะเด็กคนนี้เป็นผู้ชายหรือไม่
และถ้าเป็นเด็กผู้หญิงก็ให้ตะล่อมถามอย่างเดียวกัน

กระบวนการตัดสินใจและเหตุผลที่ส่งเด็กคนนี้เรียนต่อชั้นมัธยม 1

- การเรียนชั้นมัธยมเป็นเรื่องปกติธรรมดาสำหรับเด็กหนุ่มสาวเดียวกับลูกของ
ท่านคนนี้ใช่หรือไม่ ทำไมใช่/ทำไมไม่ใช่
ตะล่อมถาม ความแตกต่างระหว่างเด็กผู้หญิงกับเด็กผู้ชาย
- ทำไมพ่อแม่บางคนจึงไม่ส่งลูกเรียนชั้นม.1
- ในช่วงที่เด็กคนนี้เรียนอยู่ชั้นประถม ท่านเคยคิดถึงเรื่องการที่จะให้เด็กคนนี้เรียน
ต่อชั้นม.1 หรือไม่
ถ้าเคย--เริ่มคิดเมื่อไร ทำไมท่านจึงคิดถึงเรื่องนี้
ถ้าไม่เคย--ทำไมท่านจึงไม่ได้คิดถึงเรื่องนี้เลย
- ตอนที่เรียนอยู่ชั้นประถม เด็กคนนี้เคยคุยกับท่านเกี่ยวกับการเรียนต่อใน
ชั้น ม.1 บ้างหรือไม่
ถ้าเคย--ให้ถามรายละเอียดว่า ได้คุยกันว่าอย่างไรบ้าง

-ตัวท่านเองเคยคุยกับเด็กคนนี้เกี่ยวกับเรื่องการเรียนต่อชั้น ม.1 หรือไม่

ถ้าเคย--เริ่มคุยเมื่อไร (ถามรายละเอียดของการพูดคุย)

ถ้าไม่เคย--ทำไมไม่คุยเรื่องนี้กับเด็ก ท่านเคยคิดถึงเรื่องการเรียนต่อใน

ชั้น ม.1 ของเด็กคนนี้บ้างหรือไม่ คิดว่าอย่างไรบ้าง

-ท่านเคยพูดคุยหรือปรึกษากับใครเกี่ยวกับเรื่องการเรียนต่อชั้น ม.1 ของเด็กคนนี้บ้าง

หรือไม่ ถ้าเคยคุยกับใครบ้าง

ตะล่อมถาม : กับสามี (หรือภรรยา)--พูดคุยกันเรื่องอะไรบ้าง

กับตัวเด็กเอง--พูดคุยกันเรื่องอะไรบ้าง

กับพี่น้องของเด็ก--พูดคุยกันเรื่องอะไรบ้าง

กับครูที่โรงเรียน--พูดคุยกันเรื่องอะไรบ้าง

กับญาติ เพื่อนบ้าน ฯลฯ --พูดคุยกันเรื่องอะไรบ้าง

-ใครเป็นคนตัดสินใจที่จะให้เด็กคนนี้เรียนต่อชั้น ม.1

ตะล่อมถาม : แม่เป็นคนตัดสินใจ--ในลักษณะใด

พ่อเป็นคนตัดสินใจ--ในลักษณะใด

คนอื่นที่ไม่ใช่พ่อแม่--ในลักษณะใด

-ตอนที่ท่านกำลังคิดว่าจะส่งลูกเรียน ม.1 นั้น ท่านคำนึงเรื่องอะไรมากที่สุด

ตะล่อมถาม : เรื่องค่าใช้จ่าย เรื่องการเดินทาง เรื่องระยะทางที่จะไปโรงเรียน

เรื่องความปลอดภัยของเด็ก เรื่องความสามารถของเด็ก

*-ท่านคิดอยู่นานไหม ก่อนที่จะตัดสินใจให้ลูกเรียนต่อ ม.1 ท่านตัดสินใจเมื่อใด

(ช่วงเวลาโดยประมาณ) ท่านคิดว่าคำแนะนำของใครมีส่วนทำให้ท่านตัดสินใจ

ให้ลูกเรียนต่อมากที่สุด ในลักษณะใด

*-ถ้าเด็กคนนี้เป็นผู้ชาย ให้ถามว่า การทำให้เด็กคนนี้เรียนต่อ นั้น ส่วนหนึ่งเป็น

เพราะเด็กคนนี้เป็นผู้ชาย ใช่หรือไม่ ทำไม

*-ถ้าเด็กนี้เป็นผู้หญิง ให้ถามในลักษณะเดียวกัน

กรณีชาวเขา *-ตะล่อมถาม : มีเด็กชาวเขาคนไหนที่ประสบความสำเร็จจากการเรียน

หนังสือสูงๆบ้างและท่านคิดว่าลูกของท่านจะมีโอกาสเช่นนั้นหรือไม่

-มีตัวอย่างของคนที่เรียนต่อแล้วมีอาชีพที่ดีกว่า พ่อ-แม่ หรือไม่

*-ตะล่อมถาม : คิดว่ามีอาชีพอะไรที่ดีกว่า การทำไร่-ทำนา

: อยากให้ลูกประกอบอาชีพอะไรในอนาคต ทำไมจึงคิดเช่นนั้น

คำนิยามในเรื่องการศึกษา

-ท่านคิดว่า การเรียนหนังสือถึงชั้น ป.6 เพียงพอสำหรับเด็กสมัยนี้หรือไม่ ทำไมจึงคิดเช่นนั้น

ตะล่อมถาม ถามถึงเด็กผู้ชายก่อนและถามถึงเด็กผู้หญิง

-ท่านคิดว่าเด็กที่เรียนหนังสือแค่ชั้น ป.6 กับเด็กที่ได้เรียนต่อในชั้นมัธยมจะมีความแตกต่างกันมากไหม แตกต่างกันอย่างไร

และตะล่อมถามแยกกันระหว่างเด็กผู้หญิงกับเด็กผู้ชายด้วย

ตะล่อมถาม : ความสามารถของเด็ก

การงาน รายได้

คู่ครอง ครอบครัว

เพื่อนฝูง

ความสุขสบาย วิธีการดำเนินชีวิต รสนิยม

นิสัยใจคอ บุคคลิกลักษณะ

ความสัมพันธ์กับพ่อแม่

*-เด็กผู้ชายสมัยนี้ควรจะเรียนหนังสืออย่างน้อยถึงชั้นอะไร ทำไมจึงคิดเช่นนั้น

*-เด็กผู้หญิงสมัยนี้ควรจะเรียนหนังสืออย่างน้อยถึงชั้นอะไร ทำไมจึงคิดเช่นนั้น

*-ถ้าผู้ตอบบอกระดับการศึกษาของเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงต่างกัน ให้พยายาม

ตะล่อมถามว่า ทำไมผู้ตอบจึงคิดว่าเด็กผู้หญิงกับเด็กผู้ชายควรได้รับการศึกษาต่างกัน

ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษา

-ค่าใช้จ่ายในการส่งลูกเรียนชั้นมัธยมมีอะไรบ้าง

ตะล่อมถาม : ค่าเล่าเรียน ค่ารถ ค่าเสื้อผ้า ค่าอาหาร ค่าใช้จ่ายประจำวัน

ค่าหนังสือ ค่าอุปกรณ์ต่างๆ

-ท่านคิดว่า โดยทั่วไปค่าใช้จ่ายระหว่างเด็กผู้หญิงกับเด็กผู้ชายจะแตกต่างกันไหม
(เช่น ระหว่างส่งเด็กผู้หญิงกับส่งเด็กผู้ชายเรียน ใครจะสิ้นเปลืองมากกว่ากัน
ในลักษณะใด)

-จากค่าใช้จ่ายต่างๆที่ท่านระบุมา ค่าใช้จ่ายส่วนใดที่ท่านรู้สึกว่าเป็นภาระของ
ท่านมากที่สุด

-นอกเหนือจากพ่อแม่แล้ว มีใครช่วยเรื่องรายจ่ายเหล่านี้บ้างหรือไม่ ถ้ามี เป็น
ใครบ้าง (พี่ น้อง ปู่ ย่า ตา ยาย ญาติคนอื่นฯ)

ตะล่อมถามว่าแต่ละคน : จ่ายค่าอะไรบ้าง

เป็นเงินงบประมาณเท่าไร

จ่ายให้ประจำหรือให้เป็นครั้งคราว

เหตุผลที่ช่วยในเรื่องค่าใช้จ่าย

ตะล่อมถามด้วยว่า ถ้าไม่มีคนช่วยในเรื่องค่าใช้จ่ายเหล่านี้ จะสามารถส่งลูกคนนี้
เรียนต่อได้หรือไม่

-ท่านเคยยืมเงินมาเพื่อใช้จ่ายเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาของเด็กคนนี้บ้างหรือไม่

ถ้าเคย ตะล่อมถาม : ยืมมาใช้เป็นค่าอะไร

ยืมจากที่ไหน

ต้องเสียค่าดอกเบี้ยหรือไม่

ต้องยืมบ่อยแค่ไหน

-ท่านคิดว่าฐานะทางการเงินของท่านจะแตกต่างจากที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้หรือไม่ ถ้าท่าน
ไม่ได้ส่งลูกคนนี้เรียนต่อในชั้นมัธยม แตกต่างอย่างไร ทำไมจึงแตกต่าง

*-ตะล่อมถามว่า : เด็กจะหาเงินมาให้ครอบครัวมากขึ้นหรือไม่ถ้าไม่ได้เรียนต่อ

-เด็กคนนี้เคยทำงานหาเงินมาใช้ในการศึกษาของตนเองหรือไม่

ถ้าเคย--ทำงานอะไร ได้เงินประมาณเท่าไร ระยะเวลาที่ทำงาน ช่วงเวลาที่
ทำงาน

ถ้าไม่เคย--ทำไมไม่

-เด็กคนนี้เคยไปอยู่กับญาติพี่น้อง หรือคนที่ท่านรู้จักคุ้นเคยบ้างหรือไม่

ถ้าเคย--ช่วงเวลาที่ไปอยู่ เหตุผลที่ไปอยู่ที่นั่น(เกี่ยวกับการศึกษาหรือไม่)

ท่านช่วยออกค่าใช้จ่ายใด ๆ ให้ลูกคนนี้ในช่วงนั้นหรือไม่

ผลจากการส่งเด็กคนนี้เรียนต่อชั้นมัธยม

*-ท่านรู้สึกอย่างไรต่อการที่ให้ลูกคนนี้เรียนต่อจากชั้น ป.6 ท่านคิดว่าลูกของท่านคนนี้

โชคดีกว่าลูกคนอื่น ๆ ของท่านหรือไม่ ท่านจึงคิดเช่นนั้น

-ท่านเคยรู้สึกเป็นห่วงอนาคตของลูกคนนี้บ้างไหม

ถ้าเคย--ห่วงอย่างไร ท่านจึงเป็นห่วง

ถ้าไม่เคย--ทำไมไม่

-ท่านคิดว่าการเรียนต่อในชั้นมัธยม จะมีผลอย่างไรต่อเด็กคนนี้

ตะล่อมถาม : การงาน/ลักษณะงานที่เด็กจะได้ทำเมื่อเรียนจบ

รายได้

ความมั่นคงในอาชีพ

เกียรติ สถานภาพทางสังคม

คู่ครอง ครอบครัวของเด็ก

เขตที่อยู่อาศัย

-คิดว่า เมื่อเด็กคนนี้เรียนจบ ฐานะทางการเงินของท่านจะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ไหม เปลี่ยนอย่างไร ท่านจึงเปลี่ยน

-ท่านคิดว่า คนที่เป็นพ่อแม่จะได้อะไรจากการส่งลูกเรียนต่อจากชั้น ป.6

ตะล่อมถาม : ผลดีในเชิงเศรษฐกิจ--รายได้ ความมั่นคงทางการเงิน

(ในลักษณะใด เช่น ลูกส่งเงินให้)

ผลดีในส่วนที่ไม่เกี่ยวกับรายได้--เกียรติ ความภาคภูมิใจ ความสุข

ความมั่นคงในยามชรา (ในลักษณะใด)

-ตัวท่านเองคาดหวังอะไรจากลูกคนนี้ เมื่อลูกสำเร็จการศึกษา

๖ ตะล่อมถาม : เด็กสามารถพึ่งตนเองในเชิงเศรษฐกิจได้

ช่วยเหลือในเรื่องเงินทองแก่พ่อแม่

ช่วยสนับสนุนพี่น้องคนอื่น--ช่วยอย่างไร

มาเยี่ยมเยียนบ่อยๆ หากลูกต้องไปทำงานที่อื่น

-ท่านคิดว่าพ่อแม่จะได้ผลตอบแทนจากการส่งลูกชายลูกสาวเรียน ในลักษณะที่แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

ตะล่อมถาม : ผลดีในเชิงเศรษฐกิจ

ผลดีในส่วนที่ไม่เกี่ยวกับรายได้

-ท่านคิดว่า ในยามแก่เฒ่า ท่านจะสามารถพึ่งลูกคนนี้ได้หรือไม่
ทำไม่ได้/ทำไม่ได้

{ตะล่อมถามด้วยว่า เป็นเพราะลูกคนนี้เป็นผู้หญิง (หรือผู้ชาย) ใช่มั้ย}

กรธิดาเขาถามเพิ่มว่า : ท่านคิดว่าลูกของท่านจะได้รับสิทธิในการเป็นพลเมืองไทย
อย่างสมบูรณ์หรือไม่

แนวทางการสัมภาษณ์ index child

(เรียนต่อ ม.1)

1. เริ่มการสนทนา : เหมือนการเริ่มสัมภาษณ์พ่อแม่เด็ก
2. ผู้ตอบมีพี่น้องกี่คน เป็นผู้หญิงกี่คน เป็นผู้ชายกี่คน
3. มีเพื่อนร่วมชั้นกี่คน ชายกี่คน หญิงกี่คน
4. ตอนที่เรียนหนังสืออยู่ชั้นประถม ผู้ตอบเคยคิดถึงเรื่องการเรียนต่อ ม.1 หรือไม่
 เคย--เริ่มคิดเมื่อไหร่ ตอนเรียนอยู่ชั้นไหน ทำไมจึงคิดถึงเรื่องนี้
 ไม่เคย--ทำไมไม่เคยคิด
5. จำได้ว่าใครเป็นคนนำเรื่องการเรียนต่อชั้น ม.1 ของผู้ตอบขึ้นมาพูดกันเป็นคนแรก
 ตะล่อมถาม : ตัวผู้ตอบเอง
 พ่อ/แม่
 ครู
 ญาติ/คนอื่น ๆ
6. ตอนที่ท่านเรียนอยู่ชั้นประถม ผู้ตอบเคยพูดหรือปรึกษากับพ่อแม่เกี่ยวกับเรื่องการเรียนต่อหรือไม่เรียนต่อชั้น ม.1 กับพ่อแม่บ้างหรือไม่
 ถ้าเคย--พูดครั้งแรกเมื่อไร (ผู้ตอบเรียนอยู่ชั้นไหน) พูดกันอย่างไรบ้าง
 ถ้าไม่เคย--ทำไมผู้ตอบไม่คุยกับพ่อแม่เรื่องนี้
7. ตอนที่เรียนอยู่ชั้นประถม ผู้ตอบเคยพูดกับเพื่อนถึงเรื่องการเรียนต่อชั้น ม.1 บ้างหรือไม่
 • ถ้าเคย--พูดครั้งแรกเมื่อไร (ผู้ตอบเรียนอยู่ชั้นไหน) พูดกันอย่างไรบ้าง
 ถ้าไม่เคย--ทำไมผู้ตอบไม่คุยกับเพื่อนเรื่องนี้
8. ตอนที่เรียนอยู่ชั้นประถม ผู้ตอบเคยพูดคุยกับครูที่โรงเรียนถึงเรื่องการเรียนต่อชั้น ม.1 บ้างหรือไม่
 ถ้าเคย--พูดครั้งแรกเมื่อไร (ผู้ตอบเรียนอยู่ชั้นไหน) พูดกันอย่างไรบ้าง
 ถ้าไม่เคย--ทำไมผู้ตอบไม่คุยกับครูเรื่องนี้
9. ตอนที่ผู้ตอบเรียนอยู่ชั้นประถม ผู้ตอบคิดว่าตนเองมีความสามารถที่จะเรียนต่อชั้น ม.1

ได้หรือไม่ ทำไมจึงคิดเช่นนั้น

10. ผู้ตอบใช้เวลาานไหนมากกว่าจะตัดสินใจได้ว่าจะเรียนต่อชั้น ม.1 หรือไม่ ในระหว่าง การตัดสินใจผู้ตอบคิดถึงเรื่องอะไรบ้าง (เช่น ความสามารถทางการเงินของพ่อแม่ สงสารพ่อแม่ กลัวจะเรียนไม่ไหว โรงเรียนอยู่ไกล การเดินทาง อยากทำงาน ฯลฯ)
 11. ผู้ตอบตัดสินใจแน่นอนว่าจะเรียนต่อเมื่อไร (โดยประมาณ)
 12. ผู้ตอบเคยได้ยินพ่อแม่พูดถึงเรื่องความยากลำบากในเรื่องค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวกับเรื่อง การศึกษาของผู้ตอบบ้างหรือไม่ พ่อแม่พูดว่าอย่างไร ตัวผู้ตอบเองรู้สึกอย่างไร
 13. เพื่อนๆ ของผู้ตอบส่วนใหญ่ เรียนต่อชั้น ม.1 หรือไม่ ทำไมจึงมีบางคนไม่ได้เรียนต่อ
 14. ผู้ตอบเคยพูดคุยกับเพื่อนที่ไม่ได้เรียนต่อบ้างหรือไม่ คุณกันว่าอย่างไรบ้าง เพื่อนที่ไม่ได้เรียนต่อรู้สึกอย่างไรที่ไม่ได้เรียนต่อ ม.1
 15. ผู้ตอบคิดว่าอนาคตของคนที่ได้เรียนต่อ ม.1 กับคนที่หยุดเรียนแค่ ป.6 จะแตกต่างกันไหม
- ตะล่อมถามในเรื่องต่อไปนี้ : การงาน/อาชีพ

รายได้

สถานภาพทางสังคม(เช่น เกียรติ ได้รับการยกย่องนับถือ)

การใช้ชีวิต(เช่น การพักผ่อนหย่อนใจ การเที่ยว

การกินอยู่)

คู่ครอง

16. ผู้ตอบมีพี่/น้องที่ไม่ได้เรียนต่อบ้างหรือไม่ ผู้ตอบรู้สึกอย่างไรกับพี่/น้องที่ไม่ได้เรียนต่อ
17. ผู้ตอบมีพี่/น้องที่ได้เรียนต่อหรือไม่ ผู้ตอบรู้สึกอย่างไรกับพี่/น้องที่ได้เรียนต่อ
18. ผู้ตอบคิดว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะดีจะมีโอกาสในการเรียนต่อ ม.1 ต่างจาก เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะไม่ดี หรือไม่ อย่างไร ทำไมจึงคิดเช่นนั้น
19. ผู้ตอบคิดว่าเด็กผู้หญิงกับเด็กผู้ชาย มีโอกาสในการศึกษาต่อชั้น ม.1 แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร ทำไมจึงคิดเช่นนั้น
20. ถ้าผู้ตอบเป็น ผู้ชาย ให้ถามว่า การที่ผู้ตอบเป็นผู้ชาย มีส่วนทำให้ผู้ตอบได้เรียนต่อ ม.1 หรือไม่ ทำไมจึงคิดเช่นนั้น
- ถ้าผู้ตอบเป็น ผู้หญิง ให้ถามว่า การที่ผู้ตอบเป็นผู้หญิง มีส่วนทำให้ผู้ตอบได้เรียนต่อ

ม.1 หรือไม่ ทำไมจึงคิดเช่นนั้น

21. ผู้ตอบคิดว่าตนเองโชคดีกว่าพี่น้องคนอื่น ๆ หรือไม่ ที่มีโอกาสได้เรียนต่อชั้น ม.1

ทำไมผู้ตอบจึงโชคดีกว่าพี่น้องคนอื่น ๆ

22. นอกจากพ่อแม่แล้ว ผู้ตอบได้รับความช่วยเหลือในด้านเงินทองเพื่อมาเป็นค่าใช้จ่ายในเรื่องการศึกษาและค่าใช้จ่ายส่วนตัวของผู้ตอบจากที่อื่นอีกหรือไม่

ตะล่อมถาม : จากใครบ้าง บ่อยแค่ไหน เป็นค่าอะไร

และผู้ตอบคิดว่า ถ้าไม่ได้รับการสนับสนุนเหล่านี้ ผู้ตอบจะมีโอกาสได้เรียนต่อหรือไม่

23. ผู้ตอบคิดว่าจะทำอะไรในอนาคต

ตะล่อมถาม : การเรียนต่อ

การทำงาน

การมีครอบครัว

24. ผู้ตอบคิดว่า เมื่อเรียนจบ ตนเองจะมีโอกาสช่วยเหลือพ่อแม่และพี่น้องคนอื่น ๆ ได้บ้างหรือไม่ ในลักษณะใด

ตะล่อมถาม : ทั้งระยะสั้นและระยะยาว

กรณีเด็กชาวเขาให้ถามเพิ่มในประเด็นต่อไปนี้

25. การเป็นชาวเขานี้คิดว่าทำให้ผู้ตอบแตกต่างจากเด็กคนอื่นที่ไม่ใช่ชาวเขาหรือไม่
ทำไมจึงคิดเช่นนั้น

26. ผู้ตอบคิดว่าการเรียนต่อจะทำให้ตนเองมีโอกาสดีกว่าเด็กชาวเขาคนอื่น ๆ
มากน้อยเพียงใด ทำไมจึงคิดว่ามีโอกาสมาก/น้อยเช่นนั้น

ภาคผนวก ค

แนวทางการสัมภาษณ์ index child

(ออกจากโรงเรียนเมื่อจบ ป.6)

1. เริ่มการสนทนา : เหมือนการเริ่มสัมภาษณ์พ่อแม่เด็ก
2. ผู้ตอบมีพี่น้องกี่คน เป็นผู้หญิงกี่คน เป็นผู้ชายกี่คน
3. มีเพื่อนร่วมชั้นกี่คน ชายกี่คน หญิงกี่คน
4. ตอนที่เรียนหนังสืออยู่ชั้นประถม ผู้ตอบเคยคิดถึงเรื่องการเรียนต่อ ม.1 หรือไม่
 เคย--เริ่มคิดเมื่อไหร่ ตอนที่เรียนอยู่ชั้นไหน ทำไมจึงคิดถึงเรื่องนี้
 ไม่เคย--ทำไมไม่เคยคิด
5. ตอนที่ท่านเรียนอยู่ชั้นประถม ผู้ตอบเคยพูดหรือปรึกษากับพ่อแม่เกี่ยวกับเรื่องการเรียนต่อ
 ชั้น ม.1 กับพ่อแม่บ้างหรือไม่
 ถ้าเคย--พูดครั้งแรกเมื่อไร (ผู้ตอบเรียนอยู่ชั้นไหน) พูดกันว่อย่างไรบ้าง
 ถ้าไม่เคย--ทำไมผู้ตอบไม่คุยกับพ่อแม่ เรื่องนี้
6. ตอนที่เรียนอยู่ชั้นประถม ผู้ตอบเคยพูดกับเพื่อนถึงเรื่องการเรียนต่อชั้น ม.1 บ้างหรือไม่
 ถ้าเคย--พูดครั้งแรกเมื่อไร (ผู้ตอบเรียนอยู่ชั้นไหน) พูดกันว่อย่างไรบ้าง
 ถ้าไม่เคย--ทำไมผู้ตอบไม่คุยกับเพื่อน เรื่องนี้
7. ตอนที่เรียนอยู่ชั้นประถม ผู้ตอบเคยพูดคุยกับครูที่โรงเรียนถึงเรื่องการเรียนต่อชั้น ม.1
 บ้างหรือไม่
 ถ้าเคย--พูดครั้งแรกเมื่อไร (ผู้ตอบเรียนอยู่ชั้นไหน) พูดกันว่อย่างไรบ้าง
 ถ้าไม่เคย--ทำไมผู้ตอบไม่คุยกับครู เรื่องนี้
8. ตอนที่ผู้ตอบเรียนอยู่ชั้นประถม ผู้ตอบคิดว่าตนเองมีความสามารถที่จะเรียนต่อชั้น ม.1
 ได้หรือไม่ ทำไมจึงคิดเช่นนั้น
9. ผู้ตอบใช้เวลาไม่นานนักกว่าจะตัดสินใจได้ว่า จะไม่เรียนต่อชั้น ม.1 ในระหว่าง
 การตัดสินใจผู้ตอบคิดถึงเรื่องอะไรบ้าง (เช่น ความสามารถทางการเงินของพ่อแม่
 สงสารพ่อแม่ กลัวจะเรียนไม่ไหว โรงเรียนอยู่ไกล การเดินทาง อยากทำงาน ฯลฯ)
10. ผู้ตอบตัดสินใจแน่นอนว่าจะ ไม่เรียนต่อ เมื่อไร (โดยประมาณ)

11. ผู้ตอบเคยรู้สึกเสียใจไหม ที่ไม่ได้เรียนต่อชั้น ม.1 ทำไม
12. ตอนที่ผู้ตอบกำลังเรียนอยู่ชั้นประถม ผู้ตอบเคยได้ยินพ่อแม่พูดถึงความยากลำบากในการส่งเสียให้ผู้ตอบได้เรียนหนังสือหรือไม่ และพ่อแม่เคยพูดถึงความยากลำบาก ถ้าหากจะส่งท่านเรียน ม.1 หรือไม่ ท่านรู้สึกอย่างไร
13. เพื่อนๆ ของผู้ตอบส่วนใหญ่เรียนต่อชั้น ม.1 หรือไม่ ทำไมจึงมีบางคนไม่ได้เรียนต่อ
14. ผู้ตอบเคยพูดคุยกับเพื่อนที่ไม่ได้เรียนต่อบ้างหรือไม่ คุณคิดว่าอย่างไรบ้าง เพื่อนที่ไม่เรียนต่อรู้สึกอย่างไรที่ไม่ได้เรียนต่อ ม.1
15. ผู้ตอบคิดว่าอนาคตของคนที่ได้เรียนต่อ ม.1 กับคนที่หยุดเรียนแค่ ป.6 จะแตกต่างกันไหม

ตะล่อมถามในเรื่องต่อไปนี้ : การงาน/อาชีพ

รายได้

สถานภาพทางสังคม(เช่น เกียรติ ได้รับการยกย่องนับถือ)

การใช้ชีวิต(เช่น การพักผ่อนหย่อนใจ การเที่ยว

การกินอยู่)

คู่ครอง

16. ผู้ตอบมีพี่/น้องที่ไม่ได้เรียนต่อบ้างหรือไม่ ผู้ตอบรู้สึกอย่างไรกับพี่/น้องที่ไม่ได้เรียนต่อ
17. ผู้ตอบมีพี่/น้องที่ได้เรียนต่อหรือไม่ ผู้ตอบรู้สึกอย่างไรกับพี่/น้องที่ได้เรียนต่อ
18. ผู้ตอบคิดว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะดีจะมีโอกาสในการเรียนต่อ ม.1 ต่างจากเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะไม่ดี หรือไม่ อย่างไร ทำไมจึงคิดเช่นนั้น
19. ผู้ตอบคิดว่าเด็กผู้หญิงกับเด็กผู้ชาย มีโอกาสในการศึกษาต่อชั้น ม.1 แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร ทำไมจึงคิดเช่นนั้น
20. ถ้าผู้ตอบเป็น ผู้ชาย ให้ถามว่า การที่ผู้ตอบเป็นผู้ชาย มีส่วนทำให้ผู้ตอบไม่ได้เรียนต่อ ม.1 หรือไม่ ทำไมจึงคิดเช่นนั้น
- ถ้าผู้ตอบเป็น ผู้หญิง ให้ถามว่า การที่ผู้ตอบเป็นผู้หญิง มีส่วนทำให้ผู้ตอบไม่ได้เรียนต่อ ม.1 หรือไม่ ทำไมจึงคิดเช่นนั้น
21. ผู้ตอบคิดว่าตนเองโชคดีน้อยกว่าพี่น้องคนอื่นหรือไม่ ที่มีโอกาสได้เรียนต่อชั้น ม.1
- ทำไมผู้ตอบจึงโชคดีน้อยกว่าพี่น้องคนอื่น

22. ผู้ตอบเคยมีส่วนช่วยส่งเสียพี่/น้องคนอื่น ๆ ให้ได้เรียนหนังสือหรือไม่ ส่งใคร เป็นค่าอะไร บ่อยไหม

23. ผู้ตอบคิดว่าจะทำอะไรในอนาคต

 ตะล่อมถาม : การเรียนต่อ

 การทำงาน

 การมีครอบครัว

24. ผู้ตอบคิดว่า จะกลับไปเรียนหนังสืออีกหรือไม่

 ถ้าไม่--ทำไมไม่

 ถ้ากลับ--เหตุผลที่กลับไปเรียน เรียนอะไร ที่ไหน คิดว่าจบแล้วจะทำอะไร

กรณีเด็กชาวเขาให้ถามเพิ่มเติมประเด็นต่อไปนี้

25. การเป็นชาวเขานี้คิดว่าทำให้ผู้ตอบแตกต่างจากเด็กคนอื่นที่ไม่ใช่ชาวเขาหรือไม่
 ทำไมจึงคิดเช่นนั้น

26. ผู้ตอบคิดว่าการไม่ได้เรียนต่อจะทำให้ตนเองเสียโอกาสที่จะได้รับสิทธิพิเศษต่างจาก
 เด็กชาวเขาคนอื่นที่ได้เรียนหรือไม่ ทำไมจึงคิดเช่นนั้น

แนวทางการสัมภาษณ์ พ่อแม่ของเด็กที่หยุดเรียนเมื่อจบชั้น ป.6

เริ่มการสนทนา

- แนะนำตนเอง
- อธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์
 - ต้องการศึกษาเรื่องการเรียนของเด็ก โดยอยากทราบความคิดเห็นของพ่อแม่ในเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับเรื่องการส่งเสียให้ลูกเรียนหนังสือ เรื่องการเรียนของเด็ก และเรื่องเกี่ยวกับโรงเรียน
 - การมาคุยกันนี้เป็นการคุยกับคนหลายคน หลายบ้านและจะทำข้อสรุปของการพูดคุยเป็นความคิดเห็นส่วนรวมของทุกคน โดยที่จะไม่มีใครทราบว่า บ้านไหนพูดว่าอะไร ดังนั้นขอให้แสดงความคิดเห็นได้โดยอิสระ และความคิดเห็นดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนของเด็กในอนาคต
 - ต้องขออภัย เพราะอาจจะจดบันทึก เทปที่อัดไว้จะไม่นำไปเปิดที่ไหน นอกจากผู้ศึกษาจะนำมาเปิดฟัง เพื่อจะได้สรุปความคิดเห็นของบุคคลต่างๆ ให้ถูกต้องเท่านั้น
 - เริ่มคำถามอุ่นเครื่อง เช่น คุยเรื่องการทานอาหารโดยทั่วไปของชุมชน

การศึกษาของผู้ตอบ (พ่อแม่ของเด็ก)

กรณีชาวพื้นราบเริ่มถามประเด็นนี้

- ท่านเรียนหนังสือจบชั้นอะไร
- ท่านไม่เรียนต่อจากชั้นนั้น (ท่านไม่จบชั้นนั้น)
- เช่น ถ้าผู้ตอบจบชั้นป.4 ให้ถามว่า ท่านไม่จบชั้นป.4 ตอนที่จบป.4 เคยคิดที่จะเรียนต่อหรือไม่ ท่านไม่คิด/ท่านไม่คิด
- ตะล่อมถาม : เรื่องระยะทางจากบ้านถึงโรงเรียน
 - เรื่องฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว/ไม่มีคนส่งเสียให้เรียน
 - เพื่อนไม่เรียนกัน/ไม่มีตัวอย่างของคนที่ไม่เรียน
 - ผู้ตอบเองเรียนหนังสือไม่เก่ง/ไม่อยากเรียน

- เคยรู้สึกเสียใจไหมที่ไม่ได้เรียนต่อให้สูงขึ้น
ทำไมจึงรู้สึกเสียใจ/ทำไมจึงไม่รู้สึกเสียใจ

กรณีชาวเขาเริ่มถามประเด็นนี้

- ในหมู่บ้านเดิม (ก่อนอพยพมาอยู่ที่นี่) มีโรงเรียนหรือไม่
- ท่านเคยเรียนภาษาไทย หรือไม่
- (ถ้าไม่) เคยคิดไหมว่า หากมีโอกาสเรียนภาษาไทย อาจมีโอกาสดำรงตำแหน่งที่ไม่ใช่
เกษตรกรหรือไม่
- เคยรู้สึกเสียใจไหมที่ไม่ได้เรียนหนังสือ
ทำไมจึงรู้สึกเสียใจ/ทำไมจึงไม่รู้สึกเสียใจ
- คิดว่าลูกของท่านควรจะได้เรียนหนังสือสูงกว่าท่านหรือไม่ ทำไมจึงคิดอย่างนั้น
- ตะล่อมถาม : เตี้ยนี้การไปโรงเรียนสะดวกกว่าแต่ก่อน

การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการทำนงนออกภาคเกษตร

เด็กจะได้เข้าสังคมหรือติดต่อกับคนทั่วไปได้

- * กรณีชาวเขาถามว่า ทำให้ลูกมีโอกาสจะได้รับสิทธิ (เหมือนพลเมืองไทยอื่นๆ) มากกว่า
ตนเองหรือไม่

ข้อมูลเบื้องต้นของเด็ก (index child) ที่ไม่ได้เรียนต่อ

- เด็กคนนี้มีพี่น้องกี่คน (จำนวนพี่ชาย น้องชาย พี่สาว น้องสาว)
- เด็กคนนี้เป็นลูกคนที่เท่าไร
- เด็กคนนี้เข้าโรงเรียนเมื่ออายุเท่าไร
- ถ้าเข้าชั้นเด็กเล็ก ให้ตะล่อมถาม : ทำไมจึงไม่ให้เด็กคนนี้เข้าเรียนในชั้นเด็กเล็ก
- ขณะเรียนอยู่ชั้นประถม เด็กคนนี้ชอบเรียนหนังสือไหม ผลการเรียนเป็นอย่างไรบ้าง
(ไม่ดี ปานกลาง ดี) ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น
- พ่อแม่เคยสอน ให้คำปรึกษา หรือพูดคุยกับเด็กเรื่องการเรียนบ้างหรือไม่
- ถ้าไม่เคย--ให้ถามถึงสภาพครอบครัวและลักษณะการเรียนของเด็กในช่วงนั้น

ถ้าเคย--พูดคุยหรือให้คำปรึกษาเรื่องอะไรบ้าง ตะล่อมถาม :

-สอนหรือแนะนำการบ้าน

-สอนและกระตุ้นให้เด็กสนใจการเรียน

-คุยกับเด็กเรื่อง โรงเรียน ครู เพื่อนๆของเด็ก

นอกจากนี้ให้ตะล่อมถามถึง สิ่งแวดล้อมทางบ้านที่อาจมีผลต่อการเรียนของเด็ก

เช่น การดื่มเหล้า เล่นการพนัน ของพ่อแม่

เหตุผลที่ไม่ส่งเด็กคนนี้เรียนต่อชั้นมัธยม 1

-การออกจากโรงเรียนเมื่อจบชั้น ป.6 เป็นเรื่องปกติธรรมดาสำหรับเด็กรุ่นราวคราว

เดียวกับลูกของท่านคนนี้ใช่หรือไม่ ทานมาใช่/ทานามาใช่

-ทานแม่บางคนจึงไม่ส่งลูกเรียนชั้นม.1

-ในช่วงที่เด็กคนนี้เรียนอยู่ชั้นประถม ท่านเคยคิดถึงเรื่องการที่จะให้เด็กคนนี้เรียน
ต่อชั้นม.1 หรือไม่

ถ้าเคย--เริ่มคิดเมื่อไร ทานท่านจึงคิดถึงเรื่องนี้

ถ้าไม่เคย--ทานท่านจึงไม่ได้คิดถึงเรื่องนี้เลย

-ตอนที่เรียนอยู่ชั้นประถม เด็กคนนี้เคยคุยกับท่านเกี่ยวกับเรื่องการเรียนต่อใน
ชั้น ม.1 บ้างหรือไม่

ถ้าเคย--ให้ถามรายละเอียดว่า ได้คุยกันอย่างไรบ้าง

-ตัวท่านเองเคยคุยกับเด็กคนนี้เกี่ยวกับเรื่องการเรียนต่อในชั้น ม.1 หรือไม่

ถ้าเคย--เริ่มคุยเมื่อไร (ถามรายละเอียดของการพูดคุย)

ถ้าไม่เคย--ทานท่านคุยเรื่องนี้กับเด็ก ท่านเคยคิดถึงเรื่องการเรียนต่อใน
ชั้น ม.1 ของเด็กคนนี้บ้างหรือไม่ คิดว่าอย่างไรบ้าง

-ท่านเคยพูดคุยหรือปรึกษากับใครเกี่ยวกับเรื่องการเรียนต่อชั้น ม.1 ของเด็กคนนี้บ้าง
หรือไม่ ถ้าเคยคุยกับใครบ้าง

ตะล่อมถาม : กับสามี (หรือภรรยา)--พูดคุยกันเรื่องอะไรบ้าง

กับตัวเด็กเอง--พูดคุยกันเรื่องอะไรบ้าง

กับพี่น้องของเด็ก--พูดคุยกันเรื่องอะไรบ้าง

กับครูที่โรงเรียน--พูดคุยกันเรื่องอะไรบ้าง

กับญาติ เพื่อนบ้าน ฯลฯ --พูดคุยกันเรื่องอะไรบ้าง

-เหตุผลที่ทำให้ท่านไม่ส่งลูกคนนี้เรียนต่อในชั้น ม.1

ตะล่อมถาม : เรื่องค่าใช้จ่าย (ค่าเล่าเรียน ค่ารถ ค่าเสื้อผ้า ค่าหนังสือ ค่าขนม)

ไม่สะดวกในการเดินทาง (โรงเรียนอยู่ไกล ไม่มีรถประจำทาง)

เป็นห่วงเรื่องความปลอดภัยของเด็ก

ต้องการให้เด็กออกมาช่วยทำงาน (ทำงานให้ครอบครัว

ดูแลบ้าน ดูแลน้อง)

เด็กเรียนหนังสือไม่เก่ง ไม่มีความสามารถที่จะเรียนต่อ

ไม่รู้จะให้เด็กไปเรียนที่ไหน ติดต่อเข้าเรียนได้อย่างไรหรือรู้เมื่อ

สายเกินไป

*ให้ตะล่อมถามด้วยว่า ถ้าเด็กเกิดเป็นเด็กผู้ชาย (หรือเป็นเด็กผู้หญิง)

เหตุผลแต่ละเรื่องทีกล่าวนี จะถือเป็นเหตุผลของการไม่ส่งเด็กเรียนต่อหรือเปล่า

*-ถ้าเด็กคนนี้เป็นเด็กผู้ชายให้ถามว่า การที่ไม่ให้เด็กคนนี้เรียนต่อในส่วนหนึ่ง

เป็นเพราะเด็กคนนี้เป็นเด็กผู้ชายหรือไม่ ท่าน

*-ถ้าเด็กคนนี้เป็นผู้หญิง ให้ถามในลักษณะเดียวกัน

-ใครเป็นคนตัดสินใจที่จะให้เด็กคนนี้ออกจากโรงเรียน

ตะล่อมถาม : แม่เป็นคนตัดสินใจ--ในลักษณะใด

พ่อเป็นคนตัดสินใจ--ในลักษณะใด

-ท่านคิดว่า ลูกของท่านคนนี้ อยากเรียนต่อหรือไม่ ท่านจึงคิดเช่นนั้น

-ท่านคิดว่า ลูกของท่านคนนี้จะกลับเข้าเรียนหนังสืออีกหรือไม่

ถ้าไม่ ท่านไม่

ถ้าคิด จะเรียนที่ไหน เรียนอะไร ท่านจึงคิดว่าลูกจะกลับไป

เรียนหนังสืออีก

-ท่านรู้หรือไม่ว่าเตี๋ยวนี้ที่โรงเรียนบางเฟื่อง เปิดเรียนชั้น ม.1

ถ้ารู้--รู้ตั้งแต่เมื่อไร รู้ได้อย่างไร

-ท่านคิดอย่างไรกับการเปิดชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนบางเฟือง

-ท่านคิดว่าการมีชั้น ม.1 ที่โรงเรียนบางเฟือง ทำให้เด็กแถบนี้มีโอกาสเรียนต่อในชั้นมัธยมมากขึ้นหรือไม่ ท่านจึงคิดเช่นนั้น

(ให้พยายามตะล่อมถาม โอกาสของเด็กผู้ชายกับหญิง)

-ท่านไม่สนใจลูกไปเรียนที่โรงเรียนบางเฟือง

กรณีชาวเขา * ตะล่อมถาม -มีเด็กชาวเขาคนไหนในหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จจากการเรียนหนังสือสูงๆ บ้างและท่านคิดอยาก让孩子ตนเองมีโอกาสนั้นหรือไม่

คำนิยามในเรื่องการศึกษา

-ท่านคิดว่า การเรียนหนังสือถึงชั้น ป.6 เพียงพอสำหรับเด็กสมัยนี้หรือไม่ ท่านจึงคิดเช่นนั้น

ตะล่อมถาม ถามถึงเด็กผู้ชายก่อนและถามถึงเด็กผู้หญิง

-ท่านคิดว่า เด็กที่เรียนหนังสือแค่ชั้น ป.6 กับเด็กที่ได้เรียนต่อในชั้นมัธยมจะมีความแตกต่างกันมากไหม แตกต่างกันอย่างใด

และตะล่อมถามแยกกันระหว่างเด็กผู้หญิงกับเด็กผู้ชายด้วย

ตะล่อมถาม : ความสามารถของเด็ก

การงาน รายได้

คู่ครอง ครอบครัว

เพื่อนฝูง

ความสุขสบาย วิธีการดำเนินชีวิต รสนิยม

นิสัยใจคอ บุคคลลักษณะ

ความสัมพันธ์กับพ่อแม่

*-เด็กผู้ชายสมัยนี้ควรจะเรียนหนังสืออย่างน้อยถึงชั้นอะไร ท่านจึงคิดเช่นนั้น

*-เด็กผู้หญิงสมัยนี้ควรจะเรียนหนังสืออย่างน้อยถึงชั้นอะไร ท่านจึงคิดเช่นนั้น

*-ถ้าผู้ตอบบอกระดับการศึกษาของเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงต่างกัน ให้พยายาม

จะถามถามว่า ท่านผู้ตอบจึงคิดว่าเด็กผู้หญิงกับเด็กผู้ชายควรได้รับการศึกษาต่างกัน

ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษา

-ค่าใช้จ่ายในการส่งลูกเรียนชั้นประถมมีอะไรบ้าง

จะถามถาม : ค่าเล่าเรียน ค่ารถ ค่าเสื้อผ้า ค่าอาหาร ค่าใช้จ่ายประจำวัน

ค่าหนังสือ ค่าอุปกรณ์ต่างๆ

-ท่านคิดว่า โดยทั่วไปค่าใช้จ่ายระหว่างเด็กผู้หญิงกับเด็กผู้ชายจะแตกต่างกันไหม

(เช่น ระหว่างส่งเด็กผู้หญิงกับส่งเด็กผู้ชายเรียน ใครจะสิ้นเปลืองมากกว่ากัน

ในลักษณะใด)

-จากค่าใช้จ่ายต่างๆที่ท่านระบุมา ค่าใช้จ่ายส่วนใดที่ท่านรู้สึกว่าเป็นภาระของ

ท่านมากที่สุด

-นอกเหนือจากพ่อแม่แล้ว มีใครช่วยเรื่องรายจ่ายเหล่านี้บ้างหรือไม่ ถ้ามี เป็น

ใครบ้าง (พี่ น้อง ปู่ ย่า ตา ยาย ญาติคนอื่นๆ)

จะถามถามว่าแต่ละคน : จ่ายค่าอะไรบ้าง

เป็นเงินงบประมาณเท่าไร

จ่ายให้ประจำหรือให้เป็นครั้งคราว

เหตุผลที่ช่วยในเรื่องค่าใช้จ่าย

-ท่านเคยยืมเงินมาเพื่อใช้จ่ายเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาของเด็กคนนี้บ้างหรือไม่

ถ้าเคย จะถามถาม : ยืมมาใช้เป็นค่าอะไร

ยืมจากที่ไหน

ต้องเสียค่าดอกเบี้ยหรือไม่

ต้องยืมบ่อยแค่ไหน

-เด็กคนนี้เคยทำงานหามาใช้เพื่อการศึกษาของตนเองหรือไม่

ถ้าเคย--ทำงานอะไร ได้เงินประมาณเท่าไร ระยะเวลาที่ทำงาน ช่วงเวลาที่

ทำงาน

ถ้าไม่เคย--ทำไมไม่

-เด็กคนนี้เคยไปอยู่กับญาติพี่น้อง หรือคนที่ท่านรู้จักคุ้นเคยบ้างหรือไม่

ถ้าเคย--ช่วงเวลาที่เป็นอยู่ เหตุผลที่เป็นอยู่ที่นี่(เกี่ยวกับการศึกษาหรือไม่)

ท่านช่วยออกค่าใช้จ่ายใดๆ ให้ลูกคนนี้เป็นช่วงนั้นหรือไม่

*-ช่วงที่เด็กคนนี้เรียนอยู่ชั้นประถม ท่านมีปัญหาเรื่องหนี้สินหรือไม่ ปัญหาไม่มีส่วนที่ทำให้

ท่านไม่สามารถส่งลูกเรียนต่อมัธยมหรือไม่

*ท่านคิดว่าค่าใช้จ่ายที่พ่อแม่จะต้องจ่าย หากส่งลูกเรียนมัธยมจะแตกต่างจาก

การส่งลูกเรียนในระดับประถมหรือไม่ อย่างไร

*ค่าใช้จ่ายดังกล่าวมีส่วนทำให้ท่านตัดสินใจไม่ส่งลูกเรียนต่อหรือไม่

ถ้าใช่ : ท่านไม่คิดว่าท่านจะมีใครมาช่วยในเรื่องค่าใช้จ่ายเหล่านี้เลยหรือ

ท่านไม่คิดอย่างนั้น

ถ้าไม่ใช่ : ท่านคิดว่าถ้าลูกของท่านคนนี้จะเรียนต่อในตอนที่เขาจบ ป.6

ท่านมีกำลังจะส่งเสียเขาหรือไม่

ผลจากการไม่ส่งเด็กคนนี้เรียนต่อชั้นมัธยม

*-ท่านรู้สึกอย่างไรต่อการที่ลูกคนนี้ออกจากโรงเรียนเมื่อจบชั้น ป.6 ท่านคิดว่า

ลูกของท่านคนนี้จะดีกว่าลูกคนอื่นของท่านหรือไม่ ทำไมจึงคิดเช่นนั้น

-ท่านเคยรู้สึกเป็นห่วงอนาคตของเด็กคนนี้บ้างไหม

ถ้าเคย--ห่วงอย่างไร ทำไมจึงเป็นห่วง

ถ้าไม่เคย--ทำไมไม่

-ขณะนี้เด็กกำลังทำอะไรอยู่ สถานภาพปัจจุบันของเด็กเป็นอย่างไรบ้าง

ตะล่อมถาม : การงาน/ลักษณะงานที่เด็กจะได้ทำเมื่อเรียนจบ

รายได้

ความมั่นคงในอาชีพ

เกียรติ สถานภาพทางสังคม

คู่ครอง ครอบครัวของเด็ก

เขตที่อยู่อาศัย

ในแต่ละข้อให้ถามว่า คิดว่าถ้าเด็กได้เรียนถึงชั้นมัธยม ซึ่งสถานภาพดังกล่าวของเด็ก

จะแตกต่างไปจากปัจจุบันนี้หรือไม่

-ท่านคิดว่า คนที่เป็นพ่อแม่จะได้อะไรจากการส่งลูกเรียนต่อจากชั้น ป.6

ตะล่อมถาม : ผลดีในเชิงเศรษฐกิจ--รายได้ ความมั่นคงทางการเงิน

(ในลักษณะใด เช่น ลูกส่งเงินให้)

ผลดีในส่วนที่ไม่เกี่ยวกับรายได้--เกียรติ ความภาคภูมิใจ ความสุข

ความมั่นคงในยามชรา (ในลักษณะใด)

-ท่านคิดว่าโดยทั่วไปพ่อแม่ จะได้รับผลตอบแทนจากการส่งลูกชายลูกสาวเรียน

ในลักษณะที่แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

ตะล่อมถาม : ผลดีในเชิงเศรษฐกิจ

ผลดีในส่วนที่ไม่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ

-ตั้งแต่เด็กคนนี้ออกจากโรงเรียนมา เด็กคนนี้ได้ช่วยเหลือในเรื่องการเงิน แรงงาน

แก่ท่านหรือ แก่พี่น้องคนอื่นอย่างไรบ้าง

ตะล่อมถาม : ช่วยทำงานของครอบครัว (เช่นเลี้ยงวัว ปลูกนา) (ทำงานในไร่

กรณีลูกชายเขา)

ส่งเสียพี่น้องคนอื่นให้เรียนหนังสือ (ส่งอย่างไร)

กรณีเขาถามเพิ่มว่า ตะล่อมถาม -การที่ไม่ให้ลูกเรียนต่อคิดว่าลูกของตนเองจะเสียสิทธิ์

ในการจะเป็นพลเมืองไทยหรือไม่

ภาคผนวก ง

แนวทางการสัมภาษณ์ index child

ที่กำลังเรียนในชั้น ป.5-6 และจะไม่เรียนต่อชั้น ม.1

1. เริ่มการสนทนา : เหมือนการเริ่มสัมภาษณ์พ่อแม่เด็ก
2. ผู้ตอบมีพี่น้องกี่คน เป็นผู้หญิงกี่คน เป็นผู้ชายกี่คน
3. มีเพื่อนร่วมชั้นกี่คน ชายกี่คน หญิงกี่คน
4. ผู้ตอบเคยคิดถึงเรื่องการเรียนต่อ ม.1 หรือไม่
 เคย--เริ่มคิดเมื่อไหร่ ตอนเรียนอยู่ชั้นไหน ทำไมจึงคิดถึงเรื่องนี้
 ไม่เคย--ทำไมไม่เคยคิด
5. ผู้ตอบเคยพูดหรือปรึกษากับพ่อแม่เกี่ยวกับเรื่องการเรียนต่อ ชั้น ม.1 กับพ่อแม่บ้างหรือไม่
 ถ้าเคย--พูดครั้งแรกเมื่อไร (ผู้ตอบเรียนอยู่ชั้นไหน) พูดกันอย่างไรบ้าง
 ถ้าไม่เคย--ทำไมผู้ตอบไม่คุยกับพ่อแม่ เรื่องนี้
6. ผู้ตอบเคยพูดกับเพื่อนาถึงเรื่องการเรียนต่อชั้น ม.1 บ้างหรือไม่
 ถ้าเคย--พูดครั้งแรกเมื่อไร (ผู้ตอบเรียนอยู่ชั้นไหน) พูดกันอย่างไรบ้าง
 ถ้าไม่เคย--ทำไมผู้ตอบไม่คุยกับเพื่อน เรื่องนี้
7. ผู้ตอบเคยพูดคุยกับครูที่โรงเรียนถึงเรื่องการเรียนต่อชั้น ม.1 บ้างหรือไม่
 ถ้าเคย--พูดครั้งแรกเมื่อไร (ผู้ตอบเรียนอยู่ชั้นไหน) พูดกันอย่างไรบ้าง
 ถ้าไม่เคย--ทำไมผู้ตอบไม่คุยกับครู เรื่องนี้
8. ผู้ตอบคิดว่าตนเองมีความสามารถที่จะเรียนต่อชั้น ม.1 ได้หรือไม่ ทำไมจึงคิดเช่นนั้น
9. ผู้ตอบใช้เวลาานไหนมากกว่าจะตัดสินใจได้ว่าจะ ไม่เรียนต่อชั้น ม.1 ในระหว่าง
 การตัดสินใจผู้ตอบคิดถึงเรื่องอะไรบ้าง (เช่น ความสามารถทางการเงินของพ่อแม่
 สงสารพ่อแม่ กลัวจะเรียนไม่ไหว โรงเรียนอยู่ไกล การเดินทาง อยากทำงาน ฯลฯ)
10. ผู้ตอบตัดสินใจแน่นอนว่าจะ ไม่เรียนต่อเมื่อไร (โดยประมาณ)
11. ผู้ตอบเคยรู้สึกเสียใจไหม ที่จะไม่ได้เรียนต่อชั้น ม.1 ทำไม
12. ผู้ตอบเคยได้ยินพ่อแม่พูดถึงความยากลำบากในการส่งเสียให้ผู้ตอบได้เรียนหนังสือหรือ

ไม่และพ่อแม่เคยพูดถึงความยากลำบาก ถ้าหากจะส่งท่านเรียน ม.1 หรือไม่
ท่านรู้สึกอย่างไร

13. เพื่อนๆ ของผู้ตอบส่วนใหญ่จะเรียนต่อชั้น ม.1 หรือไม่ ทำไมจึงมีบางคนจะไม่เรียนต่อ
14. ผู้ตอบเคยพูดคุยกับเพื่อนที่จะไม่เรียนต่อบ้างหรือไม่ คอยกันว่าอย่างไรบ้าง เพื่อนที่จะไม่เรียนต่อรู้สึกอย่างไรที่จะไม่เรียนต่อ ม.1
15. ผู้ตอบคิดว่าอนาคตของคนที่ได้เรียนต่อ ม.1 กับคนที่หยุดเรียนแค่ ป.6 จะแตกต่างกันไหม

ตะล่อมถามในเรื่องต่อไปนี้ : การงาน/อาชีพ

รายได้

สถานภาพทางสังคม(เช่น เกียรติ ได้รับการยกย่องนับถือ)

การใช้ชีวิต(เช่น การพักผ่อนหย่อนใจ การเที่ยว

การกินอยู่)

คู่ครอง

16. ผู้ตอบมีพี่/น้องที่ไม่ได้เรียนต่อบ้างหรือไม่ ผู้ตอบรู้สึกอย่างไรกับพี่/น้องที่ไม่ได้เรียนต่อ
17. ผู้ตอบมีพี่/น้องที่ได้เรียนต่อหรือไม่ ผู้ตอบรู้สึกอย่างไรกับพี่/น้องที่ได้เรียนต่อ
18. ผู้ตอบคิดว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะดีจะมีโอกาสในการเรียนต่อ ม.1 ต่างจากเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะไม่ดี หรือไม่ อย่างไร ทำไมจึงคิดเช่นนั้น
19. ผู้ตอบคิดว่าเด็กผู้หญิงกับเด็กผู้ชาย มีโอกาสในการศึกษาต่อชั้น ม.1 แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร ทำไมจึงคิดเช่นนั้น
20. ถ้าผู้ตอบเป็น ผู้ชาย ให้ถามว่า การที่ผู้ตอบเป็นผู้ชาย มีส่วนทำให้ผู้ตอบจะไม่ได้เรียนต่อ ม.1 หรือไม่ ทำไมจึงคิดเช่นนั้น
- ถ้าผู้ตอบเป็น ผู้หญิง ให้ถามว่า การที่ผู้ตอบเป็นผู้หญิง มีส่วนทำให้ผู้ตอบจะไม่ได้เรียนต่อ ม.1 หรือไม่ ทำไมจึงคิดเช่นนั้น
21. ผู้ตอบคิดว่าตนเองโชคดีน้อยกว่าคนอื่นหรือไม่ ที่มีโอกาสได้เรียนต่อชั้น ม.1
- ทำไมผู้ตอบจึงโชคดีน้อยกว่าคนอื่น

22. ผู้ตอบเคยมีส่วนช่วยส่งเสียพี่/น้องคนอื่น ๆ ให้ได้เรียนหนังสือหรือไม่ ส่งใคร เป็นค่าอะไร บ่อยไหม

23. ผู้ตอบคิดว่าจะทำอะไรในอนาคต

 ตะล่อมถาม : การเรียนต่อ

 การงาน

 การมีครอบครัว

24. ผู้ตอบคิดว่า อยากจะเรียนหนังสือต่อไปอีกหรือไม่

 ถ้าไม่--ทำไมไม่

 ถ้าอยากเรียน--เหตุผลที่อยากเรียน เรียนอะไร ที่ไหน คิดว่าจบแล้วจะทำอะไร

กรณีเด็กชาวเขาให้ถามเพิ่มในประเด็นต่อไปนี้

25. การเป็นชาวเขาคิดว่าทำให้ผู้ตอบแตกต่างจากเด็กคนอื่นที่ไม่ใช่ชาวเขาหรือไม่

 ทำไมจึงคิดเช่นนั้น

26. ผู้ตอบคิดว่าการไม่ได้เรียนต่อจะทำให้ตนเองเสียโอกาสที่จะได้รับสิทธิพิเศษต่างจาก

 เด็กชาวเขาคือคนอื่นที่ได้เรียนหรือไม่ ทำไมจึงคิดเช่นนั้น

แนวทางการสัมภาษณ์ index child

ที่กำลังเรียนชั้น ป.5-6 และจะไม่เรียนต่อ ม.1

1. เริ่มการสนทนา : เหมือนการเริ่มสัมภาษณ์พ่อแม่เด็ก
2. ผู้ตอบมีพี่น้องกี่คน เป็นผู้หญิงกี่คน เป็นผู้ชายกี่คน
3. มีเพื่อนร่วมชั้นกี่คน ชายกี่คน หญิงกี่คน
4. ผู้ตอบเคยคิดถึงเรื่องการเรียนต่อ ม.1 หรือไม่
 เคย--เริ่มคิดเมื่อไหร่ ตอนเรียนอยู่ชั้นไหน ทำไมจึงคิดถึงเรื่องนี้
 ไม่เคย--ทำไมไม่เคยคิด
5. ผู้ตอบเคยพูดหรือปรึกษากับพ่อแม่เกี่ยวกับเรื่องการเรียนต่อหรือไม่เรียนต่อชั้น ม.1 กับพ่อแม่บ้างหรือไม่
 ถ้าเคย--พูดครั้งแรกเมื่อไร (ผู้ตอบเรียนอยู่ชั้นไหน) พูดกันว่าอย่างไรบ้าง
 ถ้าไม่เคย--ทำไมผู้ตอบไม่คุยกับพ่อแม่ เรื่องนี้
6. ผู้ตอบเคยพูดกับเพื่อนฯ ถึงเรื่องการเรียนต่อชั้น ม.1 บ้างหรือไม่
 ถ้าเคย--พูดครั้งแรกเมื่อไร (ผู้ตอบเรียนอยู่ชั้นไหน) พูดกันว่าอย่างไรบ้าง
 ถ้าไม่เคย--ทำไมผู้ตอบไม่คุยกับเพื่อน เรื่องนี้
7. ผู้ตอบเคยพูดคุยกับครูที่โรงเรียนถึงเรื่องการเรียนต่อชั้น ม.1 บ้างหรือไม่
 ถ้าเคย--พูดครั้งแรกเมื่อไร (ผู้ตอบเรียนอยู่ชั้นไหน) พูดกันว่าอย่างไรบ้าง
 ถ้าไม่เคย--ทำไมผู้ตอบไม่คุยกับครู เรื่องนี้
8. ผู้ตอบคิดว่าตนเองมีความสามารถที่จะเรียนต่อชั้น ม.1 ได้หรือไม่ ทำไมจึงคิดเช่นนั้น
9. ผู้ตอบใช้เวลาไม่นานนักกว่าจะตัดสินใจได้ว่าจะเรียนต่อชั้น ม.1 หรือไม่ ในระหว่าง
 การตัดสินใจผู้ตอบคิดถึงเรื่องอะไรบ้าง (เช่น ความสามารถทางการเงินของพ่อแม่
 สงสารพ่อแม่ กลัวจะเรียนไม่ไหว โรงเรียนอยู่ไกล การเดินทาง อยากทำงาน ฯลฯ)
10. ผู้ตอบตัดสินใจแน่นอนว่าจะเรียนต่อเมื่อไร (โดยประมาณ)
11. ผู้ตอบเคยได้ยินพ่อแม่พูดถึงเรื่องความยากลำบากในเรื่องค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการ
 ศึกษาของผู้ตอบบ้างหรือไม่ พ่อแม่ว่าอย่างไร ตัวผู้ตอบเองรู้สึกอย่างไร

12. เพื่อนๆ ของผู้ตอบส่วนใหญ่จะเรียนต่อชั้น ม.1 หรือไม่ ทำไมจึงมีบางคนไม่อยากเรียนต่อ
13. ผู้ตอบเคยพูดคุยกับเพื่อนที่ไม่อยากเรียนต่อบ้างหรือไม่ คอยกันว่าอย่างไรบ้าง เพื่อนที่ไม่เรียนต่อรู้สึกอย่างไรที่จะไม่ได้เรียนต่อ ม.1
14. ผู้ตอบคิดว่าอนาคตของคนที่ได้เรียนต่อ ม.1 กับคนที่หยุดเรียนแค่ ป.6 จะแตกต่างกันไหม

คะสอมถามในเรื่องต่อไปนี้ : การงาน/อาชีพ

รายได้

สถานภาพทางสังคม (เช่น เกียรติ ได้รับการยกย่องนับถือ)

การใช้ชีวิต (เช่น การพักผ่อนหย่อนใจ การเที่ยว

การกินอยู่)

คู่ครอง

15. ผู้ตอบมีพี่/น้องที่ไม่ได้เรียนต่อบ้างหรือไม่ ผู้ตอบรู้สึกอย่างไรกับพี่/น้องที่ไม่ได้เรียนต่อ
16. ผู้ตอบมีพี่/น้องที่ได้เรียนต่อหรือไม่ ผู้ตอบรู้สึกอย่างไรกับพี่/น้องที่ได้เรียนต่อ
17. ผู้ตอบคิดว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะดีจะมีโอกาสในการเรียนต่อ ม.1 ต่างจากเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะไม่ดี หรือไม่ อย่างไร ทำไมจึงคิดเช่นนั้น
18. ผู้ตอบคิดว่าเด็กผู้หญิงกับเด็กผู้ชาย มีโอกาสในการศึกษาต่อชั้น ม.1 แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร ทำไมจึงคิดเช่นนั้น
19. ถ้าผู้ตอบเป็น ผู้ชาย ให้ถามว่า การที่ผู้ตอบเป็นผู้ชาย มีส่วนทำให้ผู้ตอบได้เรียนต่อ ม.1 หรือไม่ ทำไมจึงคิดเช่นนั้น
ถ้าผู้ตอบเป็น ผู้หญิง ให้ถามว่า การที่ผู้ตอบเป็นผู้หญิง มีส่วนทำให้ผู้ตอบได้เรียนต่อ ม.1 หรือไม่ ทำไมจึงคิดเช่นนั้น
20. ผู้ตอบคิดว่าตนเองโชคดีกว่าพี่น้องคนอื่นหรือไม่ ที่จะมีโอกาสได้เรียนต่อชั้น ม.1
ทำไมผู้ตอบจึงโชคดีกว่าพี่น้องคนอื่น
21. นอกจากพ่อแม่แล้ว ผู้ตอบได้รับความช่วยเหลือในด้านเงินทองเพื่อมาเป็นค่าใช้จ่ายในเรื่องการศึกษาและค่าใช้จ่ายส่วนตัวของผู้ตอบจากที่อื่นอีกหรือไม่

ตะล่อมถาม : จากใครบ้าง ป่วยแค่ไหน เป็นค่าอะไร

และผู้ตอบคิดว่า ถ้าไม่ได้รับการสนับสนุนเหล่านี้ ผู้ตอบจะมีโอกาสได้เรียนต่อหรือไม่

22. ผู้ตอบคิดว่าจะทำอะไรในอนาคต

ตะล่อมถาม : การเรียนต่อ

การทำงาน

การมีครอบครัว

23. ผู้ตอบคิดว่า เมื่อเรียนจบ ตนเองจะมีโอกาสช่วยเหลือพ่อแม่และพี่น้องคนอื่นๆ ได้บ้างหรือไม่ ในลักษณะใด

ตะล่อมถาม : ทั้งระยะสั้นและระยะยาว

กรณีเด็กชาวเขาให้ถามเพิ่มจนประเด็นต่อไปนี้

24. การเป็นชาวเขานี้คิดว่าทำให้ผู้ตอบแตกต่างจากเด็กคนอื่นที่ไม่ใช่ชาวเขาหรือไม่
ทำไมจึงคิดเช่นนั้น

25. ผู้ตอบคิดว่าการเรียนต่อจะทำให้ตนเองมีโอกาสพิเศษกว่าเด็กชาวเขาคนอื่น
มากน้อยเพียงใด ทำไมจึงคิดว่ามีโอกาสมาก/น้อยเช่นนั้น

ภาคผนวก จ

แนวทางการสัมภาษณ์

พ่อแม่ของเด็กที่เรียนต่อมัธยม 1 แต่ออกกลางคัน

เริ่มการสนทนา

-แนะนำตนเอง

-อธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์

-ต้องการศึกษาเรื่องการเรียนของเด็ก โดยอยากทราบความคิดเห็นของพ่อแม่ในเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับเรื่องการส่งเสียให้ลูกเรียนหนังสือ เรื่องการเรียนของเด็ก และเรื่องเกี่ยวกับโรงเรียน

-การมาคุยกันนี้เป็นการคุยกับคนหลายคน หลายๆ บ้านและจะทำข้อสรุปของการพูดคุยเป็นความคิดเห็นส่วนรวมของทุกคน โดยที่จะไม่มีใครทราบ ว่า บ้านไหนพูดว่าอะไร ดังนั้นขอให้แสดงความคิดเห็นได้โดยอิสระ และความคิดเห็นดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษารองของเด็กในอนาคต

-ต้องขออภัย เพราะอาจจะจดไม่ทัน เทปที่อัดไว้นี้จะไม่นำไปเปิดที่ไหน นอกจากผู้ศึกษาจะนำมาเปิดฟัง เพื่อจะได้สรุปความคิดเห็นของบุคคลต่างๆ ให้ถูกต้องเท่านั้น

-เริ่มคำถามอุ่นเครื่อง เช่น คุยเรื่องการทามาหากันโดยทั่วๆ ไปของชุมชน

การศึกษาของผู้ตอบ (พ่อแม่ของเด็ก)

กรณียาวพื้นราบเริ่มถามประเด็นนี้

-ท่านเรียนหนังสือจบชั้นอะไร

-ทำไมไม่เรียนต่อจากชั้นนั้น (ทำไมจึงหยุดเรียนแค่ชั้นนั้น)

เช่น ถ้าผู้ตอบจบชั้นป.4 ให้ถามว่า ทำไมจึงเรียนแค่ป.4 ตอนที่จบป.4 เคยคิดที่จะเรียนต่อหรือไม่ ทำไมจึงคิด/ทำไมไม่คิด

ตะล่อมถาม : เรื่องระยะทางจากบ้านถึงโรงเรียน

เรื่องฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว/ไม่มีคนส่งเสียให้เรียน

เพื่อนฯไม่เรียนกัน/ไม่มีตัวอย่างของคนทั่วไปเรียน

ผู้ตอบเองเรียนหนังสือไม่เก่ง/ไม่อยากเรียน

-เคยรู้สึกเสียใจไหมที่ไม่ได้เรียนต่อให้สูงขึ้น

ทำไมจึงรู้สึกเสียใจ/ทำไมจึงไม่รู้สึกเสียใจ

กรณีชาวเขาเริ่มถามประเด็นนี้

-ในหมู่บ้านเดิม (ก่อนอพยพมาอยู่ที่นี่) มีโรงเรียนหรือไม่

-ท่านเคยเรียนภาษาไทย หรือไม่

-(ถ้าไม่) เคยคิดไหมว่า หากมีโอกาสเรียนภาษาไทย อาจจะมีโอกาสทำงานที่นอกเขต
เกษตรหรือไม่

-เคยรู้สึกเสียใจไหมที่ไม่ได้เรียนหนังสือ

ทำไมจึงรู้สึกเสียใจ/ทำไมจึงไม่รู้สึกเสียใจ

-คิดว่าลูกของท่านควรจะได้เรียนหนังสือสูงกว่าท่านหรือไม่ ทำไมจึงคิดอย่างนั้น

ตะล่อมถาม : เกี่ยวกับการไปโรงเรียนสะดวกกว่าแต่ก่อน

การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการทำงานนอกภาคเกษตร

เด็กจะได้เข้าสังคมหรือติดต่อกับคนทั่วไปได้ดี

* กรณีชาวเขาถามว่า หากให้ลูกมีโอกาสจะได้รับสิทธิ (เหมือนพลเมืองไทยอื่นๆ) มากกว่า
ตนเองหรือไม่

ข้อมูลเบื้องต้นของเด็ก (index child) ที่เรียนต่อ

สิ่งแวดล้อมทางบ้านกับการเรียนของเด็ก

-เด็กคนนี้มีพี่น้องกี่คน (จำนวนพี่ชาย น้องชาย พี่สาว น้องสาว)

-เด็กคนนี้เป็นลูกคนที่เท่าไร

-เด็กคนนี้เข้าโรงเรียนเมื่ออายุเท่าไร

-ถ้าเข้าชั้นเด็กเล็ก ให้ตะล่อมถาม : ทำไมจึงให้เด็กคนนี้เข้าเรียนในชั้นเด็กเล็ก

-ขณะเรียนอยู่ชั้นประถม เด็กคนนี้นชอบเรียนหนังสือไหม ผลการเรียนเป็นอย่างไรบ้าง

(ไม่ดี ปานกลาง ดี) ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

-พ่อแม่เคยสอน ให้คำปรึกษา หรือพูดคุยกับเด็ก เรื่องการเรียนบ้างหรือไม่

ถ้าไม่เคย--ให้ถามถึงสภาพครอบครัวและลักษณะการเรียนของเด็กในช่วงนั้น

ถ้าเคย--พูดคุยหรือให้คำปรึกษาเรื่องอะไรบ้าง ตะล่อมถาม :

-สอนหรือแนะนำการบ้าน

-สอนและกระตุ้นให้เด็กสนใจการเรียน

-คุยกับเด็กเรื่อง โรงเรียน ครู เพื่อนๆของเด็ก

นอกจากนี้ให้ตะล่อมถามถึง สิ่งแวดล้อมทางบ้านที่อาจมีผลต่อการเรียนของเด็ก

เช่น การดื่มเหล้า เล่นการพนัน ของพ่อแม่

-เด็กคนนี้ไปเรียนชั้น ม.1 ที่ไหน ทำไมจึงไปเรียนที่นั่น ทำอย่างไรจึงได้เข้าเรียน
ในโรงเรียนนี้ ใครเป็นคนให้คำปรึกษาแนะนำ

-เด็กคนนี้ออกจากโรงเรียนกลางคัน เพราะสาเหตุอะไร

-ผลการเรียนขณะที่เรียนมัธยมเป็นอย่างไรบ้าง (ดี ปานกลาง
ไม่ดี) เป็นเพราะอะไร

-คิดว่าหากเรียนจนจบ ม.3 แล้ว เด็กคนนี้จะเรียนต่อไหม

ทำไมเรียน/ทำไมไม่เรียน

ตะล่อมถามว่า เพศของเด็กมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องการเรียนต่อ
จาก ม.3 ของเด็กบ้างหรือไม่

สำหรับผู้ให้ลูกเรียนที่โรงเรียนบางเพียง (โรงเรียนนาร่อง)

-ทำไมจึงให้ลูกเรียนที่โรงเรียนบางเพียง แทนที่จะให้ไปเรียนที่เชียงดาววิทยาคม

ถ้าเป็นเด็กผู้ชายให้ตะล่อมถามด้วยว่าเป็นเพราะเด็กคนนี้เป็นผู้ชายใช่หรือไม่

และถ้าเป็นเด็กผู้หญิงก็ให้ตะล่อมถามอย่างเดียวกัน

-ถ้าโรงเรียนบางเพียงไม่เปิดชั้นมัธยม 1 ท่านจะให้ลูกไปเรียนเชียงดาววิทยาคม
หรือไม่ ทำไมให้ไปเรียน/ทำไมไม่ให้ไปเรียน

-ท่านคิดอย่างไรกับการเปิดชั้นมัธยมที่โรงเรียนบางเพียง

-ท่านคิดว่าการมีชั้น ม.1 ที่โรงเรียนบางเพียง ทำให้เด็กแถบนี้มีโอกาสเรียนต่อ
ในชั้นมัธยมมากขึ้นหรือไม่ ทำไมจึงคิดเช่นนั้น

(ให้พยายามตะล่อมถามโอกาสของเด็กผู้ชายกับเด็กหญิง)

สำหรับผู้ที่อยู่ใกล้โรงเรียนบางเฟืองแต่ส่งลูกไปเรียนที่เชียงดาววิทยาคม

- ท่านรู้หรือไม่ว่าเดี๋ยวนี้ที่โรงเรียนบางเฟือง เปิดเรียนชั้น ม.1

ถ้ารู้--รู้ตั้งแต่เมื่อไร รู้ได้อย่างไร

- ท่านคิดอย่างไรกับการเปิดชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนบางเฟือง

- ท่านคิดว่าการมีชั้น ม.1 ที่โรงเรียนบางเฟือง ทำให้เด็กแถบนี้มีโอกาสเรียนต่อ
ในชั้นมัธยมมากขึ้นหรือไม่ ทำไมจึงคิดเช่นนั้น

- ทำไมท่านไม่ส่งลูกไปเรียนที่โรงเรียนบางเฟือง

ถ้าเป็นเด็กผู้ชายให้ตะล่อมถามด้วยว่าเป็นเพราะเด็กคนนี้เป็นผู้ชายหรือไม่
และถ้าเป็นเด็กผู้หญิงก็ให้ตะล่อมถามอย่างเดียวกัน

กระบวนการตัดสินใจและเหตุผลที่ส่งเด็กคนนี้เรียนต่อชั้นมัธยม 1

- การเรียนชั้นมัธยมเป็นเรื่องปกติธรรมดาสำหรับเด็กรุ่นราวคราวเดียวกับลูกของ
ท่านคนนี้ใช่หรือไม่ ทำไมใช่/ทำไมไม่ใช่

ตะล่อมถาม ความแตกต่างระหว่างเด็กผู้หญิงกับเด็กผู้ชาย

- ทำไมพ่อแม่บางคนจึงไม่ส่งลูกเรียนชั้นม.1 หรือให้เด็กออกกลางคัน

- ในช่วงที่เด็กคนนี้เรียนอยู่ชั้นประถม ท่านเคยคิดถึงเรื่องการที่จะให้เด็กคนนี้เรียน
ต่อชั้นม.1 หรือไม่

ถ้าเคย--เริ่มคิดเมื่อไร ทำไมท่านจึงคิดถึงเรื่องนี้

ถ้าไม่เคย--ทำไมท่านจึงไม่ได้คิดถึงเรื่องนี้เลย

- ตอนที่เรียนอยู่ชั้นประถม เด็กคนนี้เคยคุยกับท่านเกี่ยวกับเรื่องการเรียนต่อใน
ชั้น ม.1 บ้างหรือไม่

ถ้าเคย--ให้ถามรายละเอียดว่า ได้คุยกันอย่างไรบ้าง

- ตัวท่านเองเคยคุยกับเด็กคนนี้เกี่ยวกับเรื่องการเรียนต่อในชั้น ม.1 หรือไม่

ถ้าเคย--เริ่มคุยเมื่อไร (ถามรายละเอียดของการพูดคุย)

ถ้าไม่เคย--ทำไมไม่คุยเรื่องนี้กับเด็ก ท่านเคยคิดถึงเรื่องการเรียนต่อใน
ชั้น ม.1 ของเด็กคนนี้บ้างหรือไม่ คิดว่าอย่างไรบ้าง

-ท่านเคยพูดคุยหรือปรึกษากับใครเกี่ยวกับเรื่องการเรียนรู้ต่อชั้น ม.1 และการให้

ออกกลางคันของเด็กคนนี้บ้างหรือไม่ ถ้าเคยคุยกับใครบ้าง

ตะล่อมถาม : กับสามี (หรือภรรยา)--พูดคุยกันเรื่องอะไรบ้าง

กับตัวเด็กเอง--พูดคุยกันเรื่องอะไรบ้าง

กับพี่น้องของเด็ก--พูดคุยกันเรื่องอะไรบ้าง

กับครูที่โรงเรียน--พูดคุยกันเรื่องอะไรบ้าง

กับญาติ เพื่อนบ้าน ฯลฯ --พูดคุยกันเรื่องอะไรบ้าง

-ใครเป็นคนตัดสินใจที่จะให้เด็กคนนี้เรียนต่อชั้น ม.1 หรือออกกลางคัน

ตะล่อมถาม : แม่เป็นคนตัดสินใจ--ในลักษณะใด

พ่อเป็นคนตัดสินใจ--ในลักษณะใด

คนอื่นที่ไม่ใช่พ่อแม่--ในลักษณะใด

-ตอนที่ท่านกำลังคิดว่าจะส่งลูกเรียน ม.1 นั้น ท่านคำนึงเรื่องอะไรมากที่สุด

ตะล่อมถาม : เรื่องค่าใช้จ่าย เรื่องการเดินทาง เรื่องระยะทางที่จะไปโรงเรียน

เรื่องความปลอดภัยของเด็ก เรื่องความสามารถของเด็ก

*-ท่านคิดอยู่นานไหม ก่อนที่จะตัดสินใจให้ลูกเรียนต่อ ม.1 ท่านตัดสินใจเมื่อใด

(ช่วงเวลาโดยประมาณ) ท่านคิดว่าคำแนะนำของใครมีส่วนทำให้ท่านตัดสินใจ

ให้ลูกเรียนต่อมากที่สุด ในลักษณะใด

*-ถ้าเด็กคนนี้เป็นผู้ชาย ให้ถามว่า การที่ให้เด็กคนนี้เรียนต่อ นั้น ส่วนหนึ่งเป็น

เพราะเด็กคนนี้เป็นผู้ชาย ใช่หรือไม่ ท่าน

*-ถ้าเด็กนี้เป็นผู้หญิง ให้ถามในลักษณะเดียวกัน

กรณีชาวเขา *-ตะล่อมถาม : มีเด็กชาวเขาคนไหนที่ประสบความสำเร็จจากการเรียน

หนังสือสูงบ้างและท่านคิดว่าลูกของท่านจะมีโอกาสเช่นนั้นหรือไม่

-มีตัวอย่างของคนที่ยื่นต่อแล้วมีอาชีพที่ดีกว่า พ่อ-แม่ หรือไม่

*-ตะล่อมถาม : คิดว่ามีอาชีพอะไรที่ดีกว่า การทำไร่-ทำนา

: อยากให้ลูกประกอบอาชีพอะไรในอนาคต ท่านจึงคิดเช่นนั้น

คำถามในเรื่องการศึกษา

-ท่านคิดว่า การเรียนหนังสือถึงชั้น ป.6 เพียงพอสำหรับเด็กสมัยนี้หรือไม่ ทำไมจึงคิดเช่นนั้น

จะสอบถาม ถามถึงเด็กผู้ชายก่อนและถามถึงเด็กผู้หญิง

-ท่านคิดว่าเด็กที่เรียนหนังสือแค่ชั้น ป.6 กับเด็กที่ได้เรียนต่อในชั้นมัธยมจะมีความแตกต่างกันมากไหม แตกต่างกันอย่างไร

และจะสอบถามแยกกันระหว่างเด็กผู้หญิงกับเด็กผู้ชายด้วย

จะสอบถาม : ความสามารถของเด็ก

การงาน รายได้

คู่ครอง ครอบครัว

เพื่อนฝูง

ความสบาย วิถีการดำเนินชีวิต รสนิยม

นิสัยใจคอ บุคลิกลักษณะ

ความสัมพันธ์กับพ่อแม่

*-เด็กผู้ชายสมัยนี้ควรจะเรียนหนังสืออย่างน้อยถึงขั้นอะไร ทำไมจึงคิดเช่นนั้น

*-เด็กผู้หญิงสมัยนี้ควรจะเรียนหนังสืออย่างน้อยถึงขั้นอะไร ทำไมจึงคิดเช่นนั้น

*-ถ้าผู้ตอบบอกระดับการศึกษาของเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงต่างกัน ให้อธิบาย

จะสอบถามว่า ท่านผู้ตอบจึงคิดว่าเด็กผู้หญิงกับเด็กผู้ชายควรได้รับการศึกษาต่างกัน

ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการศึกษา

-ค่าใช้จ่ายในการส่งลูกเรียนชั้นมัธยมมีอะไรบ้าง

จะสอบถาม : ค่าเล่าเรียน ค่ารถ ค่าเสื้อผ้า ค่าอาหาร ค่าใช้จ่ายประจำวัน

ค่าหนังสือ ค่าอุปกรณ์ต่างๆ

-ท่านคิดว่า โดยทั่วไปค่าใช้จ่ายระหว่างเด็กผู้หญิงกับเด็กผู้ชายจะแตกต่างกันไหม

(เช่น ระหว่างส่งเด็กผู้หญิงกับส่งเด็กผู้ชายเรียน ใครจะสิ้นเปลืองมากกว่ากัน

ในลักษณะใด)

-จากค่าใช้จ่ายต่างๆที่ท่านระบุมา ค่าใช้จ่ายส่วนใดที่ท่านรู้สึกว่าเป็นภาระของท่านมากที่สุด

-นอกเหนือจากพ่อแม่แล้ว มีใครช่วยเรื่องรายจ่ายเหล่านี้บ้างหรือไม่ ถ้ามี เป็นใครบ้าง (พี่ น้อง ปู่ ย่า ตา ยาย ญาติคนอื่นฯ)

ตะล่อมถามว่าแต่ละคน : จ่ายค่าอะไรบ้าง

เป็นเงินงบประมาณเท่าไร

จ่ายให้ประจำหรือให้เป็นครั้งคราว

เหตุผลที่ช่วยในเรื่องค่าใช้จ่าย

ตะล่อมถามด้วยว่า ถ้าไม่มีคนช่วยในเรื่องค่าใช้จ่ายเหล่านี้ จะสามารถส่งลูกคนนี้เรียนต่อได้หรือไม่

-ท่านเคยยืมเงินมาเพื่อใช้จ่ายเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาของเด็กคนนี้บ้างหรือไม่

ถ้าเคย ตะล่อมถาม : ยืมมาใช้เป็นค่าอะไร

ยืมจากที่ไหน

ต้องเสียค่าดอกเบี้ยหรือไม่

ต้องยืมบ่อยแค่ไหน

-ท่านคิดว่าฐานะทางการเงินของท่านจะแตกต่างจากที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้หรือไม่ ถ้าท่านไม่ได้ส่งลูกคนนี้เรียนต่อในชั้นมัธยม แตกต่างอย่างไร ทำไมจึงแตกต่าง

*-ตะล่อมถามว่า : เด็กจะหาเงินมาให้ครอบครัวมากขึ้นหรือไม่ถ้าไม่ได้เรียนต่อ

-เด็กคนนี้เคยทำงานหาเงินมาใช้เพื่อการศึกษาของตนเองหรือไม่

ถ้าเคย--ทำงานอะไร ได้เงินประมาณเท่าไร ระยะเวลาที่ทำงาน ช่วงเวลาที่ทำงาน

ถ้าไม่เคย--ทำไมไม่

-เด็กคนนี้เคยไปอยู่กับญาติพี่น้อง หรือคนที่ท่านรู้จักคุ้นเคยบ้างหรือไม่

ถ้าเคย--ช่วงเวลาไปอยู่ เหตุผลไปอยู่ที่นั่น(เกี่ยวกับการศึกษาหรือไม่)

ท่านช่วยออกค่าใช้จ่ายใดๆ ให้ลูกคนนี้นั้นหรือไม่

ผลจากการส่งเด็กคนนี้เรียนต่อชั้นมัธยม

*-ท่านรู้สึกอย่างไรต่อการที่ให้ลูกคนนี้เรียนออกกลางคัน ท่านคิดว่าลูกของท่านคนนี้
ไขความดีกว่าลูกคนอื่นของท่านหรือไม่ ท่านจึงคิดเช่นนั้น

-ท่านเคยรู้สึกเป็นห่วงอนาคตของเด็กคนนี้บ้างไหม

ถ้าเคย--ห่วงอย่างไร ท่านจึงเป็นห่วง

ถ้าไม่เคย--ทำไมไม่

-ท่านคิดว่าการเรียนต่อในชั้นมัธยม จะมีผลอย่างไรต่อเด็กคนนี้

ตะล่อมถาม : การงาน/ลักษณะงานที่เด็กจะได้ทำเมื่อเรียนจบ

รายได้

ความมั่นคงในอาชีพ

เกียรติ สถานภาพทางสังคม

คู่ครอง ครอบครัวของเด็ก

เขตที่อยู่อาศัย

-คิดว่า เมื่อเด็กคนนี้เรียนจบ ฐานะทางการเงินของท่านจะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม
ไหม เปลี่ยนอย่างไร ท่านจึงเปลี่ยน

-ท่านคิดว่า คนที่เป็นพ่อแม่จะได้อะไรจากการส่งลูกเรียนต่อจากชั้น ป.6

ตะล่อมถาม : ผลดีในเชิงเศรษฐกิจ--รายได้ ความมั่นคงทางการเงิน

(ในลักษณะใด เช่น ลูกส่งเงินให้)

ผลดีในส่วนที่ไม่เกี่ยวกับรายได้--เกียรติ ความภาคภูมิใจ ความสุข

ความมั่นคงในยามชรา (ในลักษณะใด)

-ตัวท่านเองคาดหวังอะไรจากลูกคนนี้ เมื่อลูกสำเร็จการศึกษา

ตะล่อมถาม : เด็กสามารถพึ่งตนเองในเชิงเศรษฐกิจได้

ช่วยเหลือในเรื่องเงินทองแก่พ่อแม่

ช่วยสนับสนุนพี่น้องคนอื่น--ช่วยอย่างไร

มาเยี่ยมเยียนบ่อยๆ หากลูกต้องไปทำงานที่อื่น

-ท่านคิดว่าพ่อแม่จะได้ผลตอบแทนจากการส่งลูกชายลูกสาวเรียน ในลักษณะที่แตกต่าง

ต่างกันหรือไม่ อย่างไร

ตะล่อมถาม : ผลดีในเชิงเศรษฐกิจ

ผลดีในส่วนที่ไม่เกี่ยวกับรายได้

-ท่านคิดว่า ในยามแก่เฒ่า ท่านจะสามารถพึ่งลูกคนนี้ได้หรือไม่

ทำไม่ได้/ทำไม่ได้

{ตะล่อมถามด้วยว่า เป็นเพราะลูกคนนี้เป็นผู้หญิง (หรือผู้ชาย) ไรหรือไม่}

กรณีชาวเขาถามเพิ่มว่า : ท่านคิดว่าลูกของท่านจะได้รับสิทธิในการเป็นพลเมืองไทย
อย่างสมบูรณ์หรือไม่

แนวทางการสัมภาษณ์ index child

(เรียนต่อ ม.1)

1. เริ่มการสนทนา : เหมือนการเริ่มสัมภาษณ์พ่อแม่เด็ก.
2. ผู้ตอบมีพี่น้องกี่คน เป็นผู้หญิงกี่คน เป็นผู้ชายกี่คน
3. มีเพื่อนร่วมชั้นกี่คน ชายกี่คน หญิงกี่คน (ตอนเรียนมัธยม)
4. ตอนที่เรียนหนังสืออยู่ชั้นประถม ผู้ตอบเคยคิดถึงเรื่องการเรียนต่อ ม.1 หรือไม่
 เคย--เริ่มคิดเมื่อไหร่ ตอนเรียนอยู่ชั้นไหน ทำไมจึงคิดถึงเรื่องนี้
 ไม่เคย--ทำไมไม่เคยคิด
5. จำได้ไหมว่า ใครเป็นคนนำเรื่องการเรียนต่อชั้น ม.1 ของผู้ตอบขึ้นมาพูดกันเป็นคนแรก
 ตะล่อมถาม : ตัวผู้ตอบเอง
 พ่อ/แม่
 ครู
 ญาติ/คนอื่น
6. ตอนที่ท่านเรียนอยู่ชั้นประถม ผู้ตอบเคยพูดหรือปรึกษากับพ่อแม่เกี่ยวกับเรื่องการเรียนต่อหรือไม่เรียนต่อชั้น ม.1 กับพ่อแม่บ้างหรือไม่
 ถ้าเคย--พูดครั้งแรกเมื่อไร (ผู้ตอบเรียนอยู่ชั้นไหน) พูดกันอย่างไรบ้าง
 ถ้าไม่เคย--ทำไมผู้ตอบไม่ค่อยกับพ่อแม่เรื่องนี้
7. ตอนที่เรียนอยู่ชั้นประถม ผู้ตอบเคยพูดกับเพื่อนาถึงเรื่องการเรียนต่อชั้น ม.1 บ้างหรือไม่
 ถ้าเคย--พูดครั้งแรกเมื่อไร (ผู้ตอบเรียนอยู่ชั้นไหน) พูดกันอย่างไรบ้าง
 ถ้าไม่เคย--ทำไมผู้ตอบไม่ค่อยกับเพื่อนเรื่องนี้
8. ตอนที่เรียนอยู่ชั้นประถม ผู้ตอบเคยพูดคุยกับครูที่โรงเรียนถึงเรื่องการเรียนต่อชั้น ม.1 บ้างหรือไม่
 ถ้าเคย--พูดครั้งแรกเมื่อไร (ผู้ตอบเรียนอยู่ชั้นไหน) พูดกันอย่างไรบ้าง
 ถ้าไม่เคย--ทำไมผู้ตอบไม่ค่อยกับครูเรื่องนี้
9. ตอนตัดสินใจออกจากโรงเรียนกลางคันได้ปรึกษาใครบ้างและผู้ตัดสินใจให้ออกจาก

โรงเรียนกลางคันคือใคร

10. ตอนที่ผู้ตอบเรียนอยู่ชั้นประถม ผู้ตอบคิดว่าตนเองมีความสามารถที่จะเรียนต่อชั้น ม.1 ได้หรือไม่ ทำไมจึงคิดเช่นนั้น
11. ผู้ตอบใช้เวลานานไหมกว่าจะตัดสินใจได้ว่าจะเรียนต่อชั้น ม.1 หรือออกกลางคันหรือไม่ ในระหว่างการตัดสินใจผู้ตอบคิดถึงเรื่องอะไรบ้าง (เช่น ความสามารถทางการเงินของพ่อแม่ สงสารพ่อแม่ กลัวจะเรียนไม่ไหว โรงเรียนอยู่ไกล การเดินทางอยากทำงาน ฯลฯ)
12. ผู้ตอบตัดสินใจแน่นอนว่าจะเรียนต่อหรือออกกลางคันเมื่อไร (โดยประมาณ)
13. ผู้ตอบเคยได้ยินพ่อแม่พูดถึงเรื่องความยากลำบากในเรื่องค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของผู้ตอบบ้างหรือไม่ พ่อแม่พูดว่าอย่างไร ตัวผู้ตอบเองรู้สึกอย่างไร
14. เพื่อนๆ ของผู้ตอบส่วนใหญ่ เรียนต่อชั้น ม.1 หรือออกกลางคันหรือไม่ ทำไมจึงมีบางคนไม่ได้เรียนต่อ
15. ผู้ตอบเคยพูดคุยกับเพื่อนที่ไม่ได้เรียนต่อหรือออกกลางคันบ้างหรือไม่ คอยกันว่าอย่างไรบ้าง เพื่อนที่ไม่ได้เรียนต่อรู้สึกอย่างไรที่ไม่ได้เรียนต่อ ม.1
16. ผู้ตอบคิดว่าอนาคตของคนที่ได้เรียนต่อ ม.1 กับคนที่หยุดเรียนแค่ ป.6 จะแตกต่างกันไหม

ตะล่อมถามานเรื่องต่อไปนี้ : การงาน/อาชีพ

รายได้

สถานภาพทางสังคม(เช่น เกียรติ ได้รับการยกย่องนับถือ)

การใช้ชีวิต(เช่น การพักผ่อนหย่อนใจ การเที่ยว

การกินอยู่)

คู่ครอง

17. ผู้ตอบมีพี่/น้องที่ไม่ได้เรียนต่อบ้างหรือไม่ ผู้ตอบรู้สึกอย่างไรกับพี่/น้องที่ไม่ได้เรียนต่อ
18. ผู้ตอบมีพี่/น้องที่ได้เรียนต่อหรือไม่ ผู้ตอบรู้สึกอย่างไรกับพี่/น้องที่ได้เรียนต่อ
19. ผู้ตอบคิดว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะดีจะมีโอกาสในการเรียนต่อ ม.1 ต่างจาก

เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะไม่ดี หรือไม่ อย่างไร ท่านจึงคิดเช่นนั้น

20. ผู้ตอบคิดว่า เด็กผู้หญิงกับเด็กผู้ชาย มีโอกาสในการศึกษาต่อชั้น ม.1 แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร ท่านจึงคิดเช่นนั้น

21. ถ้าผู้ตอบเป็น ผู้ชาย ให้ถามว่า การที่ผู้ตอบเป็นผู้ชาย มีส่วนทำให้ผู้ตอบได้เรียนต่อ ม.1 หรือไม่ ท่านจึงคิดเช่นนั้น

ถ้าผู้ตอบเป็น ผู้หญิง ให้ถามว่า การที่ผู้ตอบเป็นผู้หญิง มีส่วนทำให้ผู้ตอบได้เรียนต่อ ม.1 หรือไม่ ท่านจึงคิดเช่นนั้น

22. ผู้ตอบคิดว่าตนเองโศกนาฏิกว่าพี่น้องคนอื่นหรือไม่ ที่ไม่มีโอกาสได้เรียนต่อชั้นมัธยมจนจบท่านผู้ตอบจึงโศกนาฏิกว่าพี่น้องคนอื่น

23. นอกจากพ่อแม่แล้ว ผู้ตอบได้รับความช่วยเหลือในด้านเงินทองเพื่อมาเป็นค่าใช้จ่ายในเรื่องการศึกษาและค่าใช้จ่ายส่วนตัวของผู้ตอบจากที่อื่นอีกหรือไม่

ตะล่อมถาม : จากใครบ้าง บ่อยแค่ไหน เป็นค่าอะไร

และผู้ตอบคิดว่า ถ้าไม่ได้รับการสนับสนุนเหล่านี้ ผู้ตอบจะมีโอกาสได้เรียนต่อหรือไม่

24. ผู้ตอบคิดว่าจะทำอะไรในอนาคต

ตะล่อมถาม : การเรียนต่อ

การทำงาน

การมีครอบครัว

25. ผู้ตอบคิดว่า ตนเองจะมีโอกาสช่วยเหลือพ่อแม่และพี่น้องคนอื่นได้บ้างหรือไม่

ในลักษณะใด

ตะล่อมถาม : ทั้งระยะสั้นและระยะยาว

กรณีเด็กชาวเขาให้ถามเพิ่มในประเด็นต่อไปนี้

26. การเป็นชาวเขานี้คิดว่าทำให้ผู้ตอบแตกต่างจากเด็กคนอื่นที่ไม่ใช่ชาวเขาหรือไม่ ท่านจึงคิดเช่นนั้น

27. อะไรเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ต้องออกโรงเรียนกลางคัน

28. หากได้เรียนจนจบมัธยมคิดว่าจะทำอะไรต่อไปในอนาคต

ภาคผนวก จ

แนวทางการสัมภาษณ์

ครูโรงเรียนประถมศึกษาและเจ้าหน้าที่โครงการหลวง

เริ่มการสนทนา

- แนะนำตนเอง
- อธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์
- ต้องการศึกษาเรื่องการเรียนรู้ของเด็ก โดยอยากทราบความคิดเห็นของพ่อแม่ในเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับเรื่องการส่งเสียให้ลูกเรียนหนังสือ เรื่องการเรียนรู้ของเด็ก และเรื่องเกี่ยวกับโรงเรียน
- การมาคุยกันนี้เป็นการคุยกับคนหลายคน หลายๆบ้านและจะทำข้อสรุปของการพูดคุยเป็นความคิดเห็นส่วนรวมของทุกคน โดยที่จะไม่มีใครทราบว่า บ้านไหนพูดว่าอะไร ดังนั้นขอให้แสดงความคิดเห็นได้โดยอิสระ และความคิดเห็นดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาของเด็กในอนาคต
- ต้องขออภัย เพราะอาจจะจดไม่ทันเท่าที่อัดไว้จะไม่นำไปเปิดที่ไหนนอกจากผู้ศึกษาจะนำมาเปิดฟังเพื่อจะได้สรุปความคิดเห็นของบุคคลต่างๆ ที่ถูกต้องเท่านั้น
- เริ่มคำถามอุ่นเครื่อง เช่น คุยเรื่องการทํามาหากินโดยทั่วไปของชุมชน

การศึกษานอกบ้าน

1. มีเด็กกี่คนในแถบนี้ ที่ไม่ได้เข้าโรงเรียนเลย หรือเข้าในโรงเรียนประถมแต่ต้องออกกลางคัน ก่อนที่จะเรียนจบ ป.6 ถ้ามีเกิดจากสาเหตุอะไร
2. เด็กชาวเขาและเด็กพื้นราบมีผลการเรียนแตกต่างกันหรือไม่ ทำไมไม่เป็นเช่นนั้น
3. ท่านคิดว่าเด็กชาวเขาและเด็กพื้นราบมีความแตกต่างกันหรือไม่ในแง่ของความสัมพันธ์กับครู เพื่อร่วมกัน
4. การบังคับให้เด็กทุกคนเรียนต่อหลังจากจบระดับประถมศึกษาแล้ว เป็นความคิดที่ดีหรือไม่หรือท่านคิดว่ามีเด็กบางคนที่ไม่มีความจำเป็นจะต้องเรียนต่อจากระดับประถมศึกษา
5. ท่านคิดว่าเด็กในแถบนี้ควรจะเรียนสูงสักแค่ไหน? ทำไม? การเรียนต่อใน

ระดับมัธยมต้นมีประโยชน์มีประโยชน์กับเด็กสมัยนี้อย่างไร การเรียนต่อมัธยมต้นมีประโยชน์
 วนเงที่ทาให้เด็กได้มีโอกาสเรียนต่อสูงขึ้นไป หรือว่า แม้แต่การจบ แค่ ม.3 ก็ยังนับว่ามี
 ประโยชน์กว่าจะจบเพียงแค่ ป.6

6. เด็กในแถบนี้เรียนต่อจากชั้น ป.6 กันมากไหม จำนวนการเรียนต่อของเด็ก
 แตกต่างจากเมื่อ 5 หรือ 10 ปีก่อน หรือไม่ อะไรที่มามีทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

7. ในปัจจุบันเหตุผลที่สำคัญๆ ที่ทำให้เด็กต้องออกจากโรงเรียนเมื่อจบชั้น ป.6
 มีอะไรบ้าง อะไร เป็นเหตุผลที่สำคัญที่สุดมีเหตุผลอื่นที่ไม่ใช่เหตุผลทางเศรษฐกิจ ที่มีส่วน
 สำคัญที่ทาให้เด็กไม่ได้เรียนต่อหรือไม่ หรือท่านคิดว่าการที่พ่อแม่ไม่สามารถส่งเสียให้เด็ก
 เรียนต่อได้เป็นเหตุผลที่สำคัญที่สุด

8. ครูมีบทบาทในการช่วยส่งเสริมให้เด็กเรียนต่อจากระดับประถมศึกษาหรือไม่?
 อย่างไร ? อิทธิพลที่มาจากครูสำคัญมากน้อยแค่ไหน เมื่อเปรียบเทียบกับอิทธิพลจากครอบ
 ครัวของเด็กเอง ครูเคยแสดงการไม่สนับสนุนให้เด็กเรียนต่อมัธยมหรือไม่ ถ้าเคยอะไรคือ
 เหตุผลที่ครูไม่สนับสนุน

9. กลุ่มเพื่อนมีความสำคัญต่อการส่งเสริมหรือไม่ส่งเสริมให้นักเรียนเรียนต่อชั้น
 มัธยมหรือไม่อย่างไร

10. พ่อแม่ของเด็กนักเรียนประถมส่วนใหญ่เข้าในระบบการศึกษาปัจจุบันมากน้อย
 แค่ไหน พ่อแม่ส่วนใหญ่เห็นคุณค่าของการเรียนสูงกว่าระดับประถมศึกษาหรือไม่ พ่อแม่มอง
 เห็นข้อเสียของการส่งลูกเรียนต่อ นอกเหนือจากเรื่องการเงินเปลืองค่าใช้จ่ายหรือไม่
 (ตะล่อมถาม ความแตกต่างระหว่างชาวเขากับชาวพื้นราบ)

11. ครูที่สอนในโรงเรียนประถม ยังติดต่อกับเด็กที่จบไปแล้วหรือไม่ ติดต่อกับ
 ลักษณะใด การที่ครูยังติดต่อกับเด็กที่เรียนต่อมัธยม หรือกับเด็กที่หยุดเรียนแค่ชั้นประถม
 เป็นสิ่งที่ครูปฏิบัติกันเป็นปกติธรรมดาหรือไม่? ทำไม?

12. การจัดการเรียนการสอนในระดับมัธยมมีคุณภาพดีหรือไม่ได้อย่างไร

13. การเรียนการสอนในโรงเรียนประถมในแถบนี้ เตรียมเด็กสำหรับการ
 เรียนต่อในระดับมัธยมได้มากน้อยเพียงใด แต่ละโรงเรียนมีความแตกต่างกันในเรื่องนี้
 หรือไม่ ลักษณะการเรียนการสอนในโรงเรียนประถม มีผลต่อการที่เด็กจะเรียนต่อในระดับ

มัธยมหรือไม่ หรือว่าการเรียนการสอนในระดับประถมและมีผลกระทบต่อเด็กเฉพาะเมื่อเด็กได้เข้าไปเรียนในโรงเรียนมัธยมแล้ว

14. ความคิดในการขยายการเรียนในระดับมัธยมในโรงเรียนประถม เป็นความคิดที่ดีหรือไม่ท่านคิดว่าคุณภาพของการศึกษาที่เด็กที่ได้รับจากโรงเรียนขยายโอกาสจากโรงเรียนมัธยมทั่วไปจะแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร โดยทั่วไปโรงเรียนขยายโอกาสจะมีการจัดสอนวิชาชีพ ให้เด็กมากกว่าโรงเรียนมัธยมทั่วไปหรือไม่? อย่างไร?

15. โดยทั่วไปเด็กที่เรียนต่อชั้นมัธยมจะยังคบหาสมาคมกับเพื่อนๆ โรงเรียนชั้นประถมที่ไม่ได้เรียนต่อหรือไม่ หรือว่าส่วนใหญ่แล้วจะคบหากับเพื่อนที่เรียนมัธยมด้วยกันเท่านั้น เด็กที่ไม่ได้เรียนมัธยมที่จบไป 5-10 ปีที่แล้วเสียใจไหมที่ไม่ได้เรียนต่อ ในจำนวนเด็กที่ไม่ได้เรียนต่อไม่มีบ้างไหมที่ตอนหลังได้ไปเรียนโรงเรียนการศึกษาผู้ใหญ่ การที่คนหนุ่มสาวได้เรียนหนังสือในระดับที่แตกต่างกันมีส่วนทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำได้คบหาสมาคมกันบ้างหรือไม่? อย่างไร?

16. ถ้าเด็กต้องการทำไร่ ทำนาอยู่ในหมู่บ้าน เด็กควรจะเรียนต่อ ม.1 ไหม จำเป็นไหม และการที่เด็กผู้หญิงได้เรียนต่อจากระดับประถม มีผลต่อการเลี้ยงดูเด็ก/ครอบครัวหรือไม่

ภาคผนวก ข

การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion)

การศึกษาความคิดและทัศนะของคนจากการจัดกลุ่มสนทนา เป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้พลวัตรของกลุ่ม (Group Dynamic) เป็นสิ่งกระตุ้นให้คนแสดงความคิดเห็นและทัศนะของตนออกมาอย่างเปิดเผยและจริงใจ คำถามในวงสนทนากลุ่มจะเป็นคำถามที่ถามถึงความรู้สึก การตัดสินใจ การให้เหตุผล แรงจูงใจ หรือสถานการณ์ต่างๆ ตลอดจนความประทับใจในขณะที่สนทนากัน ความคิดเห็นของคนหนึ่งในกลุ่ม อาจจะไปกระตุ้นให้คนอื่นอยากพูดอยากแสดงความคิดเห็นของตนออกมาบ้าง ดังที่ มอร์แกน (Morgan. 1988 อ้างอิงมาจาก นราภรณ์ ทะวานนท์.ม.ป.ป. : 71) กล่าวว่า การสนทนากลุ่มใช้หลักของการกระทำระหว่างกันในกลุ่ม (group interaction) เป็นเครื่องมือในการให้ได้มาซึ่งข้อมูลและคำตอบ ซึ่งไม่อาจหาได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์หากไม่ใช้พลวัตรที่เกิดขึ้นในกลุ่มเป็นตัวกระตุ้น

องค์ประกอบของการจัดสนทนากลุ่ม (วีรสิทธิ์ ลิทธิไตรย์ และโยธิน แสงศี.
2531 : 6-8)

1. สิ่งแรกที่ต้องทำในเรื่องของการสนทนากลุ่ม คือการกำหนดเรื่องที่จะทำการศึกษากำหนดหัวข้อเรื่องนี้ อาจจะเกิดมาจากสภาพปัญหาต่างๆในสังคมขณะนั้น หรือเรื่องที่ผู้วิจัยสนใจตลอดจนแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ นั้นเอง

2. กำหนดประเด็นหรือตัวแปร หรือตัวบ่งชี้ที่คาดว่าจะเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำการศึกษาเพื่อมาสร้างเป็นแนวทางในการดำเนินการสนทนา ซึ่งการกำหนดประเด็นหรือตัวแปรนั้นก็ทำได้โดยจำแนกแยกแยะมาจากวัตถุประสงค์ของการศึกษานั้นเอง วัตถุประสงค์ต้องการทราบอะไรก็กำหนดประเด็นหรือสมมติฐานและตัวแปรออกมาสร้างเป็นแนวคำถามย่อยๆ

3. แนวคำถามหรือกรอบคำถาม คือแนวทางในการสนทนากลุ่มซึ่งได้จากการนำคำถามที่ร่างไว้มาเรียบเรียงเป็นข้อย่อยจัดลำดับ หรือผูกเป็นเรื่องราวเพื่อนำการสนทนาให้เป็นขั้นตอนและจัดตามลำดับความคิดเป็นหมวดหรือหัวข้อใหญ่ เช่นหมวดคำถามเกี่ยวกับ

เรื่องในอดีต แล้วทบทวนคำถามเกี่ยวกับสถานการณ์ในปัจจุบัน เป็นต้น

4. แบบคัดเลือกผู้เข้าร่วมกลุ่มสนทนา เป็นแนวทางในการคัดเลือกสมาชิกเพื่อเข้าร่วมในกลุ่มสนทนาที่ถือว่าเป็นบุคคลที่สามารถให้คำตอบในการศึกษาครั้งนี้ ได้ตรง วัตถุประสงค์ของการศึกษามากที่สุด แบบคัดเลือกนี้อาจจะทำได้เป็นแบบสอบถามย่อยๆ หรือเป็นตารางคัดเลือกก็ได้ ขึ้นอยู่กับหลักเกณฑ์ที่ผู้วิจัยจะกำหนด แบบบันทึกข้อมูลส่วนบุคคลของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มนี้เมื่อใช้เสร็จในแต่ละครั้งควรเก็บไว้ด้วย เพราะบางครั้งอาจจะมีประโยชน์ต่อการวิเคราะห์อีกต่อไป

5. บุคลากรในการจัดสนทนากลุ่ม ในการจัดสนทนากลุ่มแต่ละครั้งควรจะประกอบด้วยบุคคลต่อไปนี้ คือ

ก. พิธีกร (Moderator) เป็นผู้ถามคำถามและเป็นผู้นำ ตลอดจนกำกับการสนทนาของกลุ่มให้เป็นไปตามแนวทางของหัวข้อการศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน ละเอียดยิ่งที่สุดในเวลาที่กำหนด พิธีกรจะต้องเป็นผู้รู้จักปัญหา รู้จักทฤษฎี และรู้จักวิธีการควบคุมประเด็น ควบคุมการสนทนาแบบกลุ่มเป็นอย่างดี พิธีกรจะต้องชักจูงให้สมาชิกกลุ่มอธิบายความรู้สึกในประเด็นที่ซักถามนั้นออกมาให้ได้ว่ามีความคิดเห็นหรือมีทัศนคติอย่างไร พิธีกรต้องมีความเข้าใจในปัญหา วัตถุประสงค์และแนวทฤษฎี ตลอดจนประเด็นหรือสมมติฐานของงานศึกษานั้นๆ ในระหว่างที่สนทนากัน พิธีกรจะต้องคิดวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับไปด้วยตลอดเวลา โดยพยายามหาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลนั้นกับข้อมูลอื่นที่ได้รับในคำตอบมาก่อน เพราะคำถามที่ตั้งไว้นั้นเป็นเพียงคำถามกรอบเฉยๆ การถามคำถามจริงๆ วิธีการถามและการใช้คำพูด ตลอดจนการแตกคำถามออกไปอีกเพื่อให้ผู้ร่วมสนทนาเข้าใจและตอบได้ตรงประเด็นแต่ละประเด็นจริงๆ นั้น เป็นบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของพิธีกร

ข. ผู้จดบันทึกคำสนทนา (Note-taker) เป็นผู้ที่คอยจดบันทึกคำสนทนา จะทำหน้าที่จดทุกคำพูดที่จะจดบันทึก ตลอดจนการจดตอบกับกิริยาท่าทางของสมาชิกผู้เข้าร่วมกลุ่มด้วย เพราะการไม่พูดและการนั่งเฉยๆ อาจไม่ใช่การไม่แสดงความคิดเห็น เพราะแววตา ท่าทางก็อาจจะแสดงถึงความคิดเห็นหรือคำตอบได้ การพยักหน้า การส่ายหน้า และสีหน้า ก็เป็นการแสดงออกถึงคำตอบได้ ผู้จดบันทึกคำสนทนาต้องจดบันทึกสิ่งเหล่านี้ด้วย ข้อบันทึกของผู้จดบันทึกนี้จะสามารถใช้อ่านเป็นข้อสรุปของการสนทนากลุ่มในแต่ละครั้งได้แล้วก็สามารถนำ

ไปประกอบการถอดเทปข้อมูลด้วย เพื่อที่จะทำให้ทราบว่าเสียงที่ตอบคำถามนั้นเป็นเสียงตอบของใครบ้าง หรือได้แย้งกันว่าอย่างไร ผู้จัดบันทึกคำสนทนานั้นนอกจากจะช่วยจัดบันทึกแล้วยังมีหน้าที่อีกอย่าง คือ คอยสะกิด เตือน หรือบอกพิธีกร ในกรณีที่พิธีกรลืมถาม หรือข้ามคำถาม และสิ่งสำคัญอีกประเด็นหนึ่ง คือผู้จัดบันทึกคำสนทนา เมื่อเริ่มการสนทนาจะต้องเขียนผังการนั่งสนทนากลุ่มให้พิธีกรด้วยเพราะจะช่วยทำให้พิธีกรทราบว่าในกลุ่มมีใครบ้าง ชื่ออะไรนั่งอยู่ตรงไหนพิธีกร อย่างน้อยจะได้เรียกชื่อผู้เข้าร่วมกลุ่มได้ถูก และอีกหนึ่งแผ่นก็เขียนให้ตนเองจะได้ทราบว่าใครนั่งตรงไหน จะช่วยให้จัดบันทึกง่ายขึ้น

ค. เจ้าหน้าที่บริการทั่วไป (provider) และผู้คอยกันผู้ที่จะเข้ามาร่วมวงในกลุ่มโดยไม่ได้รับเชิญ เป็นบุคคลที่คอยเอื้ออำนวย และให้ความสะดวกแก่ผู้ที่อยู่ในกลุ่มสนทนามีหน้าที่ คอยบริการน้ำดื่ม ขนม บันทึกเทป เปลี่ยนเทป ตลอดจนการคอยกันไม่ให้ผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องในวงสนทนากลุ่มเข้าไปเสนอความคิดเห็นในกลุ่ม หรือเข้าไปรบกวนสมาธิของสมาชิกกลุ่ม

6. อุปกรณ์ในการรวบรวมข้อมูล ในการจัดสนทนากลุ่ม อุปกรณ์ในการรวบรวมข้อมูลคือ เทปบันทึกเสียงเพราะในวงสนทนานั้น ตลอดการดำเนินกลุ่มสนทนาจะมีการถกประเด็นปัญหาการโต้แย้ง เป็นกระแสความคิดเห็นส่วนกันมา หลายเสียงหลายความเห็น ดังนั้นจึงต้องบันทึกเสียงเอาไว้เพราะคำตอบที่เป็นกระแสโต้แย้งหรือการถกประเด็นกันด้วยเหตุผลและการแสดงความสอดคล้องเห็นด้วย สิ่งนี้แหละเป็นหัวใจสำคัญของการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เทปบันทึกเสียงจะเป็นอุปกรณ์บันทึกข้อมูลที่ดีที่สุดที่สามารถเก็บเหตุผลรายละเอียด และข้อความตอบโต้ละเอียดที่สุด คำตอบที่เกิดจากการถกและแลกเปลี่ยนประเด็นปัญหากันมากๆ มีการแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนความเห็นกันมากๆ เหล่านี้จะเป็นรายละเอียดที่จำเป็นที่สุดในการวิเคราะห์ข้อมูลนั่นเอง และการตีความ ต้องพิจารณารายละเอียดลงไปถึงเหตุผลที่ถูกโต้แย้งหรือเสนอความเห็นที่สอดคล้องด้วย สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้การวิเคราะห์ข้อมูลกระทำได้ดีที่สุด ละเอียดที่สุด ในการจัดการสนทนากลุ่มควรจะใช้เทปบันทึกเสียง 2 เครื่อง บันทึกข้อมูลเหลื่อมล้ำกันประมาณ 5 นาที เพื่อที่จะได้บันทึกข้อมูลส่วนที่เสียไปในระหว่างการเปลี่ยนเทป และเป็นประโยชน์ในการป้องกันการที่ข้อมูลบันทึกไม่ติดในเทปเครื่องใดเครื่องหนึ่ง นอกจากนี้การมีตลับเทปบันทึกข้อมูล 2 ชุด นี้ก็เพื่อกันหาย และ

ใช้แบ่งกันฟังได้ในกรณีผู้ร่วมวิจัยหลายคน

นอกจากเทปบันทึกข้อมูลแล้วก็ต้องมีสมุดจดบันทึกข้อมูลด้วยสำหรับผู้จดบันทึกคำสนทนา คินสอ ปากกา, ยางลบ ฯลฯ

7. อุปกรณ์เสริมการสนทนากลุ่ม เป็นอุปกรณ์ที่ช่วยให้วงสนทนากลุ่มดำเนินไปด้วยบรรยากาศราบรื่นและดูเป็นธรรมชาติไม่เคร่งเครียด สร้างบรรยากาศให้เป็น "การนั่งจับเข่าคุยกัน" อุปกรณ์ที่จะช่วยเสริมการสนทนากลุ่มให้ดูเป็นธรรมชาติก็ได้แก่ น้ำดื่ม ขนมบุหรี่ย ของขบเคี้ยวเล็ก ๆ น้อยๆ หรืออาจจะรวมถึงรูปภาพ อุปกรณ์ต่างๆ ที่จะช่วยให้สมาชิกกลุ่มได้เข้าใจเรื่อง หรือประเด็นที่เราสนใจจะถามมากยิ่งขึ้น

8. สถานที่ที่จะจัดสนทนากลุ่ม ควรมีการกำหนดที่แน่นอน หากศึกษาในห้องเรียนหรือหมู่บ้านไหนก็จัดกลุ่มที่นั่น เพื่อให้สะดวกแก่สมาชิกกลุ่มมากที่สุดและเป็นสถานที่ที่ ผู้เข้าร่วมกลุ่มทุกคนรู้จักดี บรรยากาศเงียบ อากาศถ่ายเทได้สะดวก ไม่มีเสียงรบกวน แดดไม่ร้อน และไม่มีมดคอยมากัด ดังนั้น เป็นต้น

9. ของกำนัลหรือของที่ระลึก มอบไว้ก่อนจากกัน ทั่วไปแก่สมาชิกกลุ่มที่ได้ใช้เวลาอันมีค่าของเขามาร่วมวงสนทนากับเรา มิใช่เป็นค่าจ้าง แต่มอบให้รู้สึกถึงกันที่เราเคยมานั่งถกประเด็นปัญหาด้วยกันเมื่อโอกาสหนึ่ง

10. ระยะเวลาของการดำเนินการจัดสนทนากลุ่มพิธีกรควรจะใช้เวลาในการสนทนาไม่เกิน 2 ชั่วโมง กับ 15 นาที นับแต่คำถามแรก เช่น เริ่มเวลาเช้า 9.00น. ควรจะจบสิ้นในเวลา 11.30น. เป็นต้น รวมระยะเวลาตั้งแต่ต้อนรับสมาชิกกลุ่มจนจบการสนทนากลุ่มประมาณ 2 ชั่วโมง กับ 30 นาที พอดี เพราะถ้าช้าหรือนานกว่านี้สมาชิกกลุ่มจะเหนื่อยล้า คำตอบที่ได้ตอนท้ายจะเป็นคำตอบที่ลึกลับแต่ตอบๆ หรือตอบโดยไม่ค่อยได้ตั้งใจ คิดก่อน เพื่อให้เสร็จสิ้นการสนทนา และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจะน้อยลง

การกำหนดตัวผู้เข้าร่วมสนทนา

นาถกรรณ ทะวานนท์ (ม.ป.ป. : 72-75) ได้เขียนไว้ดังนี้

การวางแผนการจัดกลุ่มสนทนาควรเริ่มจากการตั้งคำถามว่า ผู้ที่เราต้องการจะเชิญมาร่วมสนทนาคือใคร โดยทั่วไปแล้วผู้วิจัยจะต้องกำหนดกฎเกณฑ์ในการเลือกผู้ร่วมสนทนาใน

แต่ละกลุ่มไว้ล่วงหน้า กฎเกณฑ์ดังกล่าวจะขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เช่น หากผู้วิจัยต้องการจะศึกษาความคิดและทัศนะของคนเกี่ยวกับการเรียนต่อในระดับมัธยม ผู้วิจัยอาจกำหนดให้ผู้ที่จะมาเข้าร่วมกลุ่มสนทนามีทั้งพ่อแม่ที่มีลูกเรียนต่อในชั้นมัธยม และพ่อแม่ที่ไม่มีลูกเรียนต่อในระดับมัธยม เด็กที่กำลังเรียนต่อในระดับมัธยมและเด็กที่ไม่ได้เรียนต่อในระดับมัธยม

หลักการสำคัญประการหนึ่งในการจัดคนเข้ากลุ่มสนทนาก็คือ ภายในกลุ่มแต่ละกลุ่มผู้ร่วมสนทนาควรจะมีภูมิหลังและคุณลักษณะบางประการคล้ายคลึงกัน โดยทั่วไปมักจะกำหนดให้ผู้ร่วมสนทนามีสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมคล้ายคลึงกัน เช่นระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ รวมทั้งลักษณะที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อที่จะศึกษาโดยตรง เช่น ในกรณีของการศึกษาเรื่องการเรียนต่อในระดับมัธยมผู้วิจัยไม่ควรจัดให้ผู้ที่ได้ส่งลูกเรียนระดับมัธยมกับผู้ที่ไม่ส่งลูกเรียนระดับมัธยมไว้ในกลุ่มเดียวกัน หรือนำพ่อแม่ของเด็กมารวมกลุ่มกับเด็ก เพราะการมีผู้ร่วมสนทนาที่มีภูมิหลังหรือประสบการณ์ที่แตกต่างกันมากๆ อาจมีผลทำให้การสนทนาเป็นไปอย่างไม่ราบรื่น ผู้ร่วมสนทนาอาจมีความเกรงใจซึ่งกันและกันไม่ไว้วางใจกัน การจัดกลุ่มสนทนาให้ผู้ร่วมสนทนาในแต่ละกลุ่มมีภูมิหลังและประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกัน แต่ให้แต่ละกลุ่มมีผู้ร่วมสนทนาที่มีลักษณะแตกต่างกันไปตามกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ทำให้ผู้วิจัยสามารถศึกษาถึงความคิดและทัศนะของคนในแต่ละกลุ่มได้อย่างลึกซึ้ง และนำข้อมูลที่ได้จากแต่ละกลุ่มมาเปรียบเทียบเพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับความคล้ายคลึง ความแตกต่าง ตลอดจนความขัดแย้งที่อยู่ในระหว่างกลุ่มต่างๆ

อย่างไรก็ตามสิ่งที่ควรจะต้องเน้นในที่นี้ก็คือ การที่เราจัดให้ผู้ร่วมสนทนาที่มีภูมิหลังและลักษณะบางประการที่คล้ายคลึงกันไว้ในกลุ่มเดียวกันไม่ได้หมายความว่า เราต้องการให้กลุ่มมีทัศนะหรือความคิดในแบบเดียวกัน ผู้ร่วมสนทนาอาจมีความคิดและทัศนะที่ขัดแย้งกันได้ แต่ภูมิหลังและประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกันจะมีส่วนทำให้ผู้ร่วมสนทนายุติสบายใจและแสดงความคิดเห็นสนับสนุน หรือโต้แย้งซึ่งกันและกันอย่างเปิดเผยมากกว่าในกรณีที่ผู้ร่วมสนทนามีภูมิหลังที่แตกต่างกันมาก เช่นผู้ที่ไม่ได้ส่งลูกเรียนในระดับมัธยมอาจรู้สึกต่ำต้อยหรือเสียหน้าเมื่ออยู่ต่อหน้าผู้ส่งลูกเรียนระดับมัธยม และอาจทำให้ไม่อยากแสดงความคิดเห็นหรือทัศนะที่แท้จริงของตนออกมา

ประเด็นสำคัญอีกประเด็นหนึ่งในการวางแผนจัดกลุ่มสนทนา คือ การกำหนดจำนวนกลุ่มสนทนา การพิจารณาถึงเรื่องนี้ จำเป็นจะต้องนำเรื่องของเวลาและงบประมาณเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการกำหนดจำนวนกลุ่มในที่นี้จะยึดหลักของการให้ได้ประสิทธิภาพสูงสุดในการกำหนดจำนวนกลุ่มเป็นสำคัญ โดยจะกล่าวถึงหลักการกำหนดจำนวนกลุ่มที่น้อยที่สุดที่ผู้วิจัยจะสามารถได้รับคำตอบที่พอเพียงต่อคำถามที่ต้องการจะศึกษาวิจัย

สิ่งที่เป็นตัวกำหนดจำนวนกลุ่มที่สำคัญคือลักษณะของปัญหาในการวิจัย หากผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นปัญหาที่ต้องการจะศึกษานั้นจะมีคำตอบที่แตกต่างกันไปในหมู่ประชากรที่มีภูมิหลังและประสบการณ์ต่างกัน ผู้วิจัยก็ควรจะจัดให้มีกลุ่มสนทนาให้ครบจำนวนตามความแปรผัน ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ยิ่งประชากรที่ผู้วิจัยต้องการจะศึกษามีภูมิหลังและประสบการณ์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่เราต้องการจะศึกษาแตกต่างกันมากเท่าไร จำนวนกลุ่มสนทนายิ่งจำเป็นต้องมีมากขึ้นเท่านั้นยกตัวอย่างกรณีการศึกษาเรื่องการเรียนต่อระดับมัธยม ผู้วิจัยอาจวางแผนแยกผู้ร่วมสนทนาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจหรือขนาดที่ดินที่ถือครองอยู่ เพื่อจะดูว่าผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกันจะมีความคิด และทัศนะเกี่ยวกับการส่งลูกไปเรียนต่อเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร

อีกประเด็นหนึ่งที่จำเป็นต้องกล่าวถึงก็คือการร่วมสนทนาในแต่ละกลุ่ม หลักการสำคัญที่เป็นพื้นฐานในการกำหนดขนาดของกลุ่มสนทนายิ่งก็คือ ขนาดของกลุ่มควรพอเหมาะที่จะก่อให้เกิดการสนทนาในเรื่องเดียวกันได้ทั่วถึงกัน ขนาดของกลุ่มที่ใหญ่เกินไปอาจมีผลทำให้ผู้ร่วมสนทนาแยกการสนทนาออกเป็นกลุ่มย่อยๆ เพื่อพูดคุยถึงเรื่องที่ตนกำลังสนทนาอยู่ได้ง่าย ซึ่งเมื่อสถานการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นบางครั้งก็เป็นการยากต่อการบันทึกเทป และเป็นการยากที่ผู้ดำเนินการสนทนาจะควบคุมสถานการณ์ให้ผู้ร่วมสนทนาหันกลับมาพูดคุยเรื่องเดียวกัน ส่วนกลุ่มที่มีขนาดเล็กเกินไปอาจทำให้การสนทนาไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เช่น อาจไม่ได้ความคิดหรือทัศนะที่หลากหลาย และการสนทนาอาจไม่ก่อให้เกิดพลวัตในกลุ่มเท่าที่ควร โดยทั่วไปขนาดของกลุ่มที่มีผู้ร่วมสนทนาประมาณ 6-9 คน จัดเป็นขนาดที่ง่ายต่อการที่ผู้ดำเนินการสนทนาจะควบคุมสถานการณ์

สิ่งที่ควรจะต้องคำนึงอีกข้อในการวางแผนกำหนดจำนวนผู้เข้าร่วมสนทนา ผู้วิจัยควร

กำหนดจำนวนเมื่อไว้ด้วย เช่น ไม่ควรกำหนดว่าจะเชิญผู้เข้าร่วมสนทนาเพียง 6 คน แม้ว่าผู้วิจัยจะต้องการจำนวนผู้เข้าร่วมสนทนา 6 คน เพราะเป็นไปได้ว่า ผู้ที่รับคำเชิญไว้แล้ว อาจติดธุระหรือเปลี่ยนใจไม่มา ดังนั้นจึงควรเชิญผู้ร่วมสนทนาเผื่อไว้ เช่น อาจเชิญมา 7-8 คน เพราะหากมีผู้หนึ่งผู้ใดไม่มา กลุ่มสนทนายังคงมีขนาดที่เหมาะสมที่จะจัดการสนทนาได้

ประเด็นสุดท้ายในเรื่องการวางแผนกำหนดผู้เข้าร่วมสนทนา ก็คือ จะเลือกผู้ร่วมสนทนาที่มีลักษณะตรงตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยตั้งไว้อย่างไร ปัญหาที่มักมีการกล่าวถึงก็คือ ทำอย่างไรจึงจะเลือกผู้ร่วมสนทนาโดยปราศจากความลำเอียง (sample bias) ประเด็นที่จำเป็นอย่างยิ่งจะต้องกล่าวถึงให้ชัดเจนในที่นี้คือ หลักของการเลือกผู้ที่จะมาเข้าร่วมกลุ่มสนทนานั้น แตกต่างจากหลักทั่วไปของงานวิจัยเชิงปริมาณที่เน้นการเลือกประชากรตัวอย่าง (sample) ให้เป็นตัวแทนของประชากรทั้งหมด การเลือกผู้เข้าร่วมกลุ่มสนทนามีลักษณะเช่นเดียวกับการเลือกผู้ไขว่คว้า (key informants) ของงานวิจัยเชิงคุณภาพวิธีอื่นๆ คือ ยึดหลักของการให้เข้ามาซึ่งผู้ที่เราเชื่อว่าจะเป็นผู้ให้ข้อมูลที่เรากำลังต้องการได้

โดยทั่วไปผู้ที่จะได้รับเลือกมาเข้ากลุ่มสนทนา ควรเป็นผู้ที่ผู้วิจัยมองเห็นว่าจะเป็นผู้ที่สามารถแสดงความคิดและให้ทัศนะเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่ผู้วิจัยสนใจใคร่รู้ แต่บุคคลเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องได้รับการเลือกมาโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของประชากรตามหลักสถิติการสุ่มตัวอย่าง การเลือกผู้เข้าร่วมสนทนาควรอาศัยหลักของทฤษฎี ในการเลือกกลุ่มย่อย (subgroup) ออกมาจากประชากรทั้งหมดมากกว่า ในทางปฏิบัติวิจัยควรจะกำหนดประชากรที่เข้าเกณฑ์ที่ได้ตั้งไว้ล่วงหน้า หากเกณฑ์ที่ตั้งไว้เป็นเกณฑ์ที่มีลักษณะทั่วไป เช่น ต้องการคนชนบท การเลือกผู้สนทนาอาจทำได้ง่าย คือ อาจเชิญใครก็ได้ที่เข้าข่ายมาร่วมกลุ่มสนทนา แต่ถ้าหากเกณฑ์ที่ตั้งไว้มีลักษณะเฉพาะเจาะจงมาก ผู้วิจัยอาจต้องมีการคัดเลือกผู้ที่เข้าข่ายไว้จำนวนหนึ่งก่อน (screening) แล้วจึงเลือกเชิญบางคนมาร่วมกลุ่มสนทนา ในกรณีนี้ผู้วิจัยอาจใช้หลักการของวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (simple random sampling) ในการเลือกผู้ร่วมสนทนาก็ได้หรือในบางกรณี ผู้วิจัยอาจเลือกผู้ร่วมสนทนาโดยพิจารณาว่าใครคือผู้ที่จะให้ข้อมูลที่ดีที่สุดก็ได้ เช่น เลือกผู้ที่คุณลักษณะที่ไม่น่าจะเย็บหรือซื่อเกินไป เป็นต้น

ขั้นตอนการจัดดำเนินการสนทนากลุ่ม

1. การนัดหมายสมาชิกกลุ่มสนทนา โดยแจ้งกำหนดวัน เวลา และสถานที่ให้ผู้รับเชิญเข้าร่วมกลุ่มสนทนาทราบ ในบางกรณีผู้วิจัยอาจจัดรถไปรับผู้ร่วมสนทนาที่บ้านก็ได้ การนัดหมายเรื่องวัน เวลา ของการมาร่วมกลุ่มสนทนา นับว่ามีความสำคัญมากเพราะกลุ่มสนทนาจะเริ่มต้นไม่ได้ ถ้าผู้ร่วมสนทนายังไม่ครบ และหากผู้ร่วมสนทนาบางคนต้องมารอคอยนานๆ อาจเกิดความเบื่อหน่ายหรือไม่พอใจได้ ฉะนั้นในการนัดหมายจะต้องพยายามให้ผู้รับเชิญเข้าใจถึงความจำเป็นที่ต้องมาตรงเวลา

2. ก่อนถึงเวลาจัดกลุ่มสนทนาเล็กน้อย ผู้วิจัยจะต้องเตรียมที่สำหรับการสนทนาให้เรียบร้อยที่จะใช้จัดการสนทนาอาจเป็นโต๊ะกลมหรือสี่เหลี่ยมที่ ผู้ร่วมสนทนา ผู้นำการสนทนา และผู้จัดบันทึกสามารถนั่งล้อมรอบ หรืออาจจะใช้การปูเสื่อให้คนทั้งหมดนั่งล้อมวงกันก็ได้ นอกจากนี้จะต้องจัดเตรียมเครื่องอัดเสียงและเทปให้เรียบร้อย โดยทั่วไปควรใช้เครื่องอัดเสียง 2 เครื่องพร้อมกัน เพื่อเป็นหลักประกันว่าจะสามารถอัดเสียงการสนทนาได้ครบถ้วน สิ่งอื่นๆ ที่ต้องเตรียม ได้แก่ เครื่องดื่ม อาหารว่างที่จะบริการผู้ร่วมสนทนา นอกจากนี้ผู้วิจัยอาจจัดเตรียมของที่ระลึกเล็กๆ น้อยๆ สำหรับผู้ร่วมสนทนาเมื่อสิ้นสุดการสนทนา เพื่อเป็นการแสดงความขอบคุณที่ผู้ร่วมสนทนาได้เสียสละเวลามา

3. การดำเนินการสนทนากลุ่ม

เมื่อสมาชิกกลุ่มมาพร้อมกันแล้วก็เริ่มดำเนินการสนทนา โดยผู้ดำเนินการสนทนาในที่นี้คือพิธีกร แนะนำตนเองและทีมงาน อันประกอบด้วย ตัวพิธีกร ผู้จัดบันทึก และผู้บริการทั่วไป บางครั้งถ้ามีผู้สังเกตการณ์ (Observer) ก็แนะนำให้สมาชิกกลุ่มสนทนารู้จักด้วย (โดยปกติไม่ควรให้ผู้สังเกตการณ์ เพราะการมีคนนอกกลุ่มอาจมีผลต่อการแสดงออกและสมาธิของคนในกลุ่ม) แล้วอธิบายถึงจุดมุ่งหมายในการมาทำการสนทนา วัตถุประสงค์ของการศึกษา และบอกให้ทราบว่าจะมีการบันทึกเทปสนทนา ตลอดจนการถกประเด็นปัญหา นอกจากนี้ก็จะมีผู้คอยจดบันทึกคำสนทนาด้วยแล้วจึงเริ่มเกริ่นนำด้วยคำถามอุ่นเครื่อง สร้างบรรยากาศให้เป็นกันเอง สร้างความคุ้นเคยให้เกิดขึ้นในการสนทนา หลังจากพิจารณาว่ากลุ่มเริ่มคุ้นเคยกับเราดีแล้ว ก็เริ่มคำถามในแนวการสนทนาที่จัดเตรียมไว้แล้ว ชักใช้รหัสเสียงคำถาม โดยการทิ้งช่วงในการถกประเด็นและโต้แย้งกันให้พอสมควร

พยายามสร้างบรรยากาศให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันในกลุ่มผู้เข้าร่วมวงสนทนาด้วยตนเอง ควบคุมเกมส์ไม่ให้หยุดนิ่ง อย่าซักคนใดคนหนึ่งจนเกินไป คำถามที่ถามมาให้ถามใครคนเดียว แต่เป็นการสร้างประเด็นปัญหาถามทั้งกลุ่มให้กลุ่มถกประเด็นแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ถ้าไม่จำเป็นอย่าซักรายตัว เว้นแต่ว่าจะต้องการคำตอบต่อเนื่องให้ซักรายละเอียดย่อยเชิงเหตุผลออกมาให้ได้

ในการนั่งสนทนากัน ไม่ว่าจะจัดกันกี่ครั้งก็กลุ่มก็มักจะพบกับคนที่พูดมากที่สุด และคนที่พูดน้อยที่สุดหรือไม่ค่อยพูดเอาเสียเลย ดังนั้นพิธีกรจะต้องคอยควบคุมเกมส์ให้ได้ พยายามอย่าให้เกิดการข่มทางความคิด หรือชักนำผู้อื่นให้เห็นคล้อยตามกับผู้ที่พูดเก่ง (dominate) และพยายามสร้างบรรยากาศให้คนที่ไม่ค่อยพูดได้แสดงความคิดเห็นออกมาให้ได้

พิธีกรควรที่จะต้องเป็นผู้ที่คุยเก่ง เป็นผู้ที่มีพรสวรรค์ในการพูดคุย มีการเว้นจังหวะการถามที่ดี ถามซ้ำละเอียด และต้องมีการพูดแทรกตลกอย่างเหมาะสมด้วย เพื่อที่จะช่วยให้บรรยากาศในการสนทนากลุ่มสนุกสนานไม่เหนียวล้า

เมื่อการสนทาลั้นสุดลง ผู้นำการสนทนาควรกล่าวขอบคุณผู้มาร่วมสนทนาและแจกของขวัญที่เตรียมไว้แก่ผู้ร่วมสนทนา เมื่อผู้ร่วมสนทนากลับหมดแล้ว ผู้วิจัยและผู้เกี่ยวข้องทุกคนควรได้ประชุมเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับผลของการจัดกลุ่มสนทนาที่เพิ่งเสร็จสิ้นลงไปว่ามีคำถามใดที่ควรได้รับการปรับปรุงคำถามใดที่ผู้ร่วมสนทนาไม่เข้าใจ รวมทั้งควรได้มีการพูดถึงบรรยากาศในการสนทนาด้วยว่า ผู้ร่วมสนทนามีความสบายใจหรือรู้สึกสนุกสนานกับการสนทนาหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงการสนทนากลุ่มต่อไป

4. การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การรวบรวมข้อมูลแบบการจัดสนทนากลุ่ม ข้อมูลของการสนทนาจะถูกบันทึกไว้ในเทปบันทึกเสียง และในแบบจดบันทึกคำสนทนาของผู้จัดบันทึกคำสนทนา ข้อมูลที่อยู่ในเทปควรจะถูกถอดออกมาเป็นบทสนทนา (transcription) โดยละเอียดทุกคำพูดทุกบททุกตอน เหตุผลที่ถอดละเอียดทุกคำพูดก็คือว่า จุดประสงค์สำคัญของคำตอบในการวิเคราะห์ที่อยู่เบื้องหลังของการเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันของสมาชิกภายในกลุ่ม การถอดละเอียดทุกคำพูดจะช่วยให้อ่านแล้วได้เข้าใจ และสามารถมองภาพของการสนทนากลุ่มนั้นๆ ได้ว่ามี

บรรยากาศเป็นอย่างไร การมีส่วนร่วมในการถกประเด็นปัญหาของสมาชิกกลุ่มเป็นอย่างไร มีการโต้แย้งกันดีหรือไม่ และการเลือกใช้คำ ลักษณะการเรียงลำดับตัวอย่างหรือเหตุผล ความตะกุกตะกักของคำพูด และสำนวนวาจาจะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์และเข้าใจ ข้อมูลประเด็นคำตอบ หรือแม้แต่ความน่าเชื่อถือได้ของคำตอบดีขึ้น ดังนี้ เป็นต้น

นอกจากนี้การถอดเทปข้อมูลถ้าถอดละเอียดทุกคำพูดก็จะเป็นประโยชน์ต่อการ วิเคราะห์ข้อมูลอย่างละเอียดและกว้างขวาง คำตอบที่ถอดออกมาเป็นบทสนทนากลุ่มนั้น นอกจากจะใช้วิเคราะห์ในเรื่องที่น่าสนใจศึกษานั้นแล้ว ยังสามารถหยิบยกมาวิเคราะห์ เรื่องอื่นๆ ได้หลายเรื่อง เพราะในวงสนทนาในแต่ละครั้งไม่ใช่ถกกันเพียงประเด็นเดียว แต่จะมีประเด็นอื่นๆ คิดค้นออกมาด้วยดังนั้นจึงอาจจะสามารถนำมาวิเคราะห์ที่เป็นผลงานวิจัย เรื่องอื่น ประเด็นอื่นได้อีกด้วย

อนึ่ง การถอดเทปแต่เพียงบางส่วนก็ทำได้ เช่นถอดเพียง 80% 50% 30% หรือ เพียงแค่ทำสรุปย่อ ทั้งนี้ก็แล้วแต่วัตถุประสงค์ของการศึกษาตลอดจนงบประมาณและเวลาที่มี

การวิเคราะห์ข้อมูลนั้น

นภาพรณ์ ทะวานนท์ ได้สรุปไว้ดังนี้ (ม.ป.ป. : 59-60)

ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มสนทนา หน่วยของการวิเคราะห์คือกลุ่มสนทนาแต่ละ กลุ่มไม่ใช่ปัจเจกบุคคล ผู้วิจัยควรเริ่มการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการอ่านบทสนทนาบางกลุ่มหรือ ในกรณีที่มีจำนวนกลุ่มไม่มาก อาจอ่านบทสนทนาทั้งหมดรอบหนึ่งก่อนเพื่อให้ได้ภาพรวม เกี่ยวกับเรื่องที่ผู้วิจัยสนใจจะศึกษาจากนั้นจึงกำหนดเค้าโครงการวิเคราะห์อย่างละเอียดว่า จะมีหัวข้ออะไรบ้าง โดยทั่วไปแล้วเค้าโครงการวิเคราะห์นี้ควรเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยมีอยู่ตั้งแต่เริ่ม เขียนแนวทางการสนทนา ดังนั้นผู้วิจัยใช้หัวข้อในแนวทางการสนทนาเป็นหลักในการ วิเคราะห์ก็ได้ ปัญหาสำคัญที่ผู้วิจัยจะพบเมื่อเริ่มอ่านบทสนทนานี้คือ ความยาวและเนื้อหาอัน มากมายของบทสนทนา ยิ่งกลุ่มสนทนามีมากเท่าไรปัญหานี้ก็จะยิ่งเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น ดังนั้น ผู้วิจัยจะต้องพยายามจะต้องพยายามจัดหมวดหมู่ของเนื้อหาในบทสนทนา ในการจัดหมวดหมู่ ดังกล่าวผู้วิจัยควรสร้างรหัสของแต่ละหัวข้อขึ้นมา และ เขียนรหัสลงในแต่ละช่วงของ บทสนทนา ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการที่จะวิเคราะห์หัวข้อแต่ละหัวข้อ

แต่เดิมการวิเคราะห์ข้อมูลจากบทสนทนาใช้วิธีการเขียนรายละเอียดของแต่ละหัวข้อในแต่ละกลุ่มลงในแผ่นการ์ดและให้รหัสผ่านการ์ดแต่ละใบไว้ จากนั้นจึงนำการ์ดต่างๆ ที่เขียนไว้ซึ่งมีจำนวนมากมาจัดหมวดหมู่เพื่อให้สะดวกแก่การวิเคราะห์ วิธีการนี้ใช้เวลานานและทำความยุ่งยากให้แก่ผู้วิจัยพอสมควร ในปัจจุบันได้มีการนำคอมพิวเตอร์เข้ามาช่วยในการวิเคราะห์ โปรแกรมสำเร็จรูปที่กำลังเริ่มเป็นที่นิยมและให้ความสะดวกในการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีลักษณะเป็นข้อความบรรยาย (Ethnograph Data) คือโปรแกรมที่มีชื่อว่า "The Ethnograph" โปรแกรมนี้ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถลงรหัสเนื้อหาต่างๆ ได้อย่างสะดวกและสามารถจะจัดหมวดหมู่แยกวิเคราะห์หัวข้อต่างๆ ได้โดยไม่ต้องยุ่งยากเหมือนการจัดทำด้วยมือ

เมื่อผู้วิจัยสามารถจัดหมวดหมู่หัวข้อต่างๆ ของบทสนทนาได้แล้ว ผู้วิจัยก็สามารถเริ่มการวิเคราะห์ไปตามหัวข้อที่ได้วางเค้าโครงไว้ในการวิเคราะห์ ผู้วิจัยอาจเริ่มด้วยการพิจารณาความคล้ายคลึงและความแตกต่างกันของทัศนะและความคิดเห็นต่างๆ ที่ปรากฏในคำสนทนาแต่ละกลุ่มรวมทั้งพยายามหาคำอธิบายว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้ผู้ร่วมสนทนาแต่ละกลุ่มมีทัศนะและความคิดเห็นคล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกัน ลักษณะทั่วไปที่ผู้วิจัยมักจะพบในเนื้อหาของบทสนทนานี้คือ ภายในกลุ่มสนทนาแต่ละกลุ่มผู้ร่วมสนทนาอาจมีความคิดเห็นบางอย่างคล้ายคลึงกันและมีความคิดเห็นบางอย่างขัดแย้งกันในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยควรพยายามเสนอความคิดเห็นและทัศนะทั้งที่เหมือนกันและขัดกัน โดยพิจารณาว่าหัวข้อใดที่ผู้ร่วมสนทนามีทัศนะที่แตกต่างกันหรือขัดแย้งกัน และสิ่งนี้เกิดขึ้นในกลุ่มอื่นๆ ด้วยหรือไม่ (ตัวอย่างการศึกษาที่ใช้วิธีการจัดกลุ่มสนทนาได้จาก นภาพร ๗ หะวานนท์ และแอนโทนี ประมวลรัตน์. 2526 ; Knodel, Havanon and Puamualratane, 1984 ; Pramualratanoz Havanon and Knodel, 1988)

แนวทางการสนทนา

กลุ่มผู้นำชุมชนที่มีความสนใจด้านการศึกษา

1. เริ่มการสนทนา

- เหตุผลที่เชิญมาร่วมสนทนา
- ขอให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นโดยอิสระ
- ขออนุญาตอัดเทป
- ขอให้ทุกคนแนะนำชื่อตนเองอีกครั้ง
- เริ่มคำถามอุ่นเครื่อง

2. การศึกษาของเด็กในระดับประถม

2.1 เด็กาแถบนี้เริ่มเรียนหนังสือตั้งแต่อายุเท่าไร เรียนที่ไหน เด็กาไปโรงเรียนกันอย่างไร

2.2 การส่งลูกเรียนชั้นประถม ต้องเสียค่าใช้จ่ายอะไรบ้าง

ค่าใช้จ่ายของเด็กผู้ชายกับเด็กผู้หญิงต่างกันหรือไม่ ต่างกันอย่างไร

ค่าใช้จ่ายอะไรที่พ่อแม่รู้สึกว่าเป็นภาระมากที่สุด

* กรณีของกลุ่มชาวเขา ถามเพิ่มเติมดังนี้

- การที่เด็กได้เรียนภาษาไทย ทำให้เด็กมีความรู้ดีขึ้นหรือไม่
- เด็กาเริ่มพูดหรือเขียนภาษาไทยได้เมื่อไร
- การที่เด็กไปโรงเรียนทำให้เด็กมีความรู้สึกแตกต่างไปจากพ่อแม่หรือไม่

3. การเปลี่ยนแปลงความต้องการในเรื่องการศึกษา

3.1 เด็กวัยนี้คนแถบนี้ส่งลูกเรียนต่อชั้นมัธยมกันมากไหม คิดว่าสมัยนี้เด็กเรียนต่อชั้นมัธยมมากกว่าแต่ก่อนหรือไม่ ทำไม

ตะล่อมถาม - มีโรงเรียนอยู่ใกล้ใกล้

- มีถนน รถประจำทางสะดวกกว่าเดิม
- เด็กเองอยากเรียนมากขึ้นกว่าเดิม

-เดี่ยวนี้ทำงานนอกภาคเกษตรกรรมมาก

3.2 ผู้ตอบรู้สึกอย่างไรกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

3.3 คิดว่าในช่วง 2-3 ปีข้างหน้า พ่อแม่จะส่งลูกเรียนกันมากขึ้นกว่าเดี่ยวนี้ไหม
ทำไม

* กรณีชาวเขาถามเพิ่มเติมดังนี้

3.4 มีความเห็นอย่างไรที่เด็กชาวเขาโรงเรียนบ้านห้วยลึกไปเรียนต่อมัธยม
มากกว่าเด็กๆ ชาวพื้นเมือง ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

ตะล่อมถาม -เด็กมีความภาคภูมิใจที่จะได้เป็นคนไทยมากขึ้นหรือเป็นเกียรติ
ของวงศ์ตระกูล

-เด็กมีตัวอย่างของบุคคลที่เป็นชาวเขาและประสบผลสำเร็จงาน

การทำงานกับกลุ่มชนกลุ่มใหญ่มีโอกาสที่การทำงานที่ดีกว่าพ่อแม่หรือไม่

3.5 อยากให้เด็กในหมู่บ้านได้เรียนมัธยมกันมากหรือไม่ และคิดว่าจะสนับสนุนให้
เด็กได้เรียน มากขึ้นอย่างไร

4.คำนิยามในการเรื่องการศึกษา

4.1 ถามถึงลูกของผู้ตอบที่กำลังเรียนอยู่ชั้น ป.5 ป.6 สัก 2-3คน

4.2 เมื่อเด็กเรียนจบชั้น ป.6 แล้ว คิดว่าเด็กควรต่อชั้นมัธยมหรือไม่ ทำไม

ตะล่อมถาม-ข้อดีสำหรับเด็ก (ถามความแตกต่างระหว่างผู้หญิงและเด็กผู้ชาย)

-โอกาสในการทำงาน

-ได้รู้จักคน มีเส้นสาย

-การใช้ชีวิตในสังคม

-ได้เรียนเหมือนเพื่อนา

-เกียรติ ความภูมิใจ

-มีบุคคลลักษณะดี

ข้อเสียที่อาจเกิดขึ้น (ถามความแตกต่างระหว่างเด็กผู้หญิงกับเด็กผู้ชาย)

-เสียเวลาสำหรับเด็ก

-เสียเด็ก เช่น มีโอกาสคบเพื่อนไม่ดี เกียวเตร ไม่ตั้งใจเรียน

- เด็กไม่ยอมทำงานในไร่ นา ไม่ชอบงานหนัก

- เด็กจะห่างเหินพ่อแม่

4.3 ระหว่างเด็กผู้หญิงกับเด็กผู้ชาย ใครควรเรียนหนังสือสูงกว่ากัน ทำไม

4.4 โดยทั่วไปแล้วมีงานอะไรบ้างที่เด็กที่จบชั้น ป.6 แล้ว สามารถทำได้ (นอกเหนือจากงานในไร่ นา) ที่ไหน ค่าจ้างเป็นอย่างไร หายากไหม งานสำหรับเด็กผู้หญิงกับเด็กผู้ชายแตกต่างกันไหม แตกต่างอย่างไร ทำไมจึงแตกต่าง

4.5 คิดว่าเมื่อเด็กเรียนสูงขึ้น เด็กจะมีโอกาสได้งานดีมากขึ้นน้อยเพียงใด การได้งานดีทำ ขึ้นอยู่กับเส้นสายมากน้อยเพียงใด ถ้าเด็กได้เรียนสูงขึ้นแต่ไม่มีเส้นสายจะมีโอกาสได้งานดีหรือไม่ ทำไมจึงคิดเช่นนั้น

4.6 โอกาสในชีวิต(ของเด็ก)ด้านการงาน

- เด็กที่จบมัธยมจะมีโอกาสได้งานที่ดีกว่าประถมหรือไม่

- งานอะไรที่เด็กจบมัธยมจะได้ดีกว่าจบประถม

4.7 คนที่จบประถมกับคนที่ เรียนต่อมัธยมจะมีผลต่อเด็กต่างกันไหมแตกต่างอย่างไร

5. ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดการเรียนรู้ของเด็ก

5.1 ทำไมเด็กบางคนจึงหยุดเรียนแค่ชั้น ป.6 และ เด็กบางคนจึงเรียนต่อ เหตุผลของเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงต่างกันหรือไม่

ตะล่อมตาม - ขึ้นอยู่กับความสามารถของเด็ก

-ฐานะทางเศรษฐกิจของพ่อแม่

-ผู้ช่วยสนับสนุนเรื่องเงินทอง

-ผู้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับเรื่องเรียนต่อ-ญาติพี่น้อง ครู

-ที่ตั้งของโรงเรียน

-โอกาสในการทำงานของเด็ก

5.2 จากที่กล่าวมาทั้งหมดเหตุผลข้อใดเป็นเหตุผลสำคัญที่สุดที่มีผลต่อการเรียนต่อของเด็กทำไม

6. ค่าใช้จ่ายของการศึกษาต่อจากระดับประถมศึกษา

6.1 ถ้าพ่อแม่จะส่งลูกเรียนชั้นมัธยม พ่อแม่จะต้องเสียค่าใช้จ่ายอะไรบ้าง

ตะล่อมถาม - ค่าใช้จ่ายที่เป็นเงิน-ค่าเล่าเรียน ค่าหนังสือ ค่าอาหาร ค่ารถ
- ค่าเสียโอกาส-ครอบครัวสูญเสียแรงงาน

6.2 จากที่กล่าวมาทั้งหมด ข้อใด ที่ท่านเห็นว่าเป็นภาระต่อพ่อแม่มากที่สุด

6.3 คิดว่า ถ้ามีโรงเรียนที่สอน ม.1-ม.3 อยู่ใกล้ (หรือไกลกว่า) นี้ จะมีผลถึง
ค่าใช้จ่ายที่ท่านกล่าวมาไหม อย่างไร ทำไม

6.4 โดยทั่วไปใครเป็นผู้รับภาระค่าใช้จ่ายเหล่านี้ นอกจากพ่อแม่แล้วมีใครบ้าง
ที่มักจะสามารรถเข้ามาช่วยรับภาระเหล่านี้ได้

ตะล่อมถาม - พี่น้องของเด็ก ในการฝึกหัดหรือในลักษณะใด
-ญาติอื่นๆ ใคร ช่วยในการฝึกหัด ช่วยอย่างไร
-หยิบยืมผู้อื่น จากใคร ในการฝึกหัด
-พ่อแม่เก็บออมเงินไว้เพื่อให้ลูกเรียนหรือไม่

7. ผลดีของการได้รับการศึกษาของลูกที่มีต่อพ่อแม่

7.1 คิดว่าการที่ลูกได้เรียนสูงกว่าระดับประถมศึกษา มีผลอย่างไรต่อพ่อแม่

ตะล่อมถาม ในส่วนที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ

ผลทางบวก

-ความภาคภูมิใจ ไม่ไยดีหาเพื่อนบ้าน
-ความสบายใจที่เห็นลูกสุขสบาย ไม่ต้องทำงานหนัก
-ช่วยเหลือพ่อแม่ในการอ่านหนังสือ คำนวณ อ่านภาษาอังกฤษ

ผลทางลบ

-ความห่างเหินระหว่างลูกกับพ่อแม่
-ลูกไม่เคารพพ่อแม่

ตะล่อมถาม ในส่วนที่เป็นเรื่องทางเศรษฐกิจ

ผลทางบวก

-เด็กช่วยตัวเองได้ ไม่ต้องพึ่งพ่อแม่

- เด็กอาจช่วยพี่น้องของตน เป็นการแบ่งเบาภาระพ่อแม่
- ช่วยเหลือเงินทองแก่พ่อแม่

ผลทางลบ

- พ่อแม่ต้องรับภาระส่งเสียเงินทอง
- เด็กต้องเสียเวลาเรียนแทนที่จะไปทำอย่างอื่น

7.2 การส่งลูกชายกับลูกสาวไปเรียนสูงกว่าระดับประถมศึกษา มีผลต่อพ่อแม่ต่างกันหรือไม่ อย่างไร ทำไม

7.3 คิดว่าพยายามแค่ไหน พ่อแม่จะพาลูกที่เรียนสูงๆ ได้มากน้อยแค่ไหน โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับลูกที่ไม่ได้เรียน หรือในกรณีที่ลูกไม่ได้เรียน เรื่องนี้มีความแตกต่างกันระหว่างลูกชายลูกสาวหรือไม่ อย่างไร

ตัวอย่างบทสนทนาในกลุ่มสนทนาชาวเขาเผ่าม้ง

M: คนที่ไม่ได้เรียนทำไมเขาถึงมาให้ลูกเขาเรียน

เต็ง: ไม่รู้ว่าจะพูดอย่างไรดี

ปางตัว: ลูกผมจบป.6ผมจะให้เรียนต่อ

M: ลูกคนก่อนไม่ได้เรียนหรือคะ

ปางตัว: ครับไม่มีเงินจะส่งให้เรียนครับ

จั่ว: ตามที่ผมสืบคูนันตามที่เขาพูดคุยให้ฟัง พ่อแม่ไม่ส่งเพราะว่าไม่มีเงินและที่ผมคุมมา เด็กจบป.6เด็กตัวเล็กอยู่ทำงานหาเงินก็ยังไม่ได้รับคิดว่าทั่วไป ส่งเด็กขนาด ที่ไม่เรียนอย่างไรขอให้ จบม.3ก็ยังดี

M: เพราะว่าจบป.6ตัวเล็กทำงานอะไร ก็ไม่ไหว

จั่ว: ทำงานช่วยพ่อแม่ก็ไม่ไหว

M: ที่เขาส่งเรียนก็มีเหตุผลอย่างนี้แหละ ไหมคะ ลุงยี่เห็นด้วยไหมคะ

ยี่เลาว่าง: ผมคิดว่าลูกชาย2คนอย่าง สุรชัยเรียนจบที่นี้แล้วก็ทำงานช่วยพ่อ แม่ทำงานไม่ไหว

M: พูดถึงเด็กไปเรียนมัธยมเหตุผลเพราะ ตัวเล็กช่วยทำงานไม่ไหวอย่างเดียวไม่ไหว

เต็ง: ใช่ครับ

M: มีเหตุผลอื่นอีกไหมคะ

จั่ว: สำหรับผมผมคิดว่าวันนั้นอาจารย์ ตีอก(เจ้าหน้าที่โครงการหลวง)มาส่ง เด็กไปบอก ให้ผมและลูกผมค.ช.ตัวมา หาอาจารย์ ตีอกพอดีลูกผมก็มาหาอาจารย์ ผมถามว่า อาจารย์เรียกพบทำไมลูกผมบอกว่าทางโครงการหลวงเขามีทุนให้ส่งให้เด็กเรียนต่อ ลูกก็มาปรึกษาผมว่าพ่อจะให้เรียนต่อไหม ผมก็บอกว่าไม่มีเงินถ้าจะเรียนก็จะให้ เรียนแต่ภรรยาผมไม่อยากให้ลูกเรียน ถ้าโครงการหลวงเขาให้ทุนจริงๆก็ บปล่อย ให้เรียนไป

M: ถ้าแม่ของเด็กไม่ให้เรียนจะให้เด็กเรียนไหมคะ

จั่ว: ครับให้เรียนอยู่ครับผมคิดเสียตายสมัยผมเรียนต้องเดินไป 1 ชั่วโมงเดินจากบ้าน 1 ชั่วโมง

M: ที่นี้ยังใกล้เข้าไหมคะ

จั่ว: ครับใกล้ครับพี่สาวผมแต่งงานพ่อไม่ให้เรียนผมยังเล็กที่เรียนรุ่นเดียวกันเขาสบายไปหมดครับเหลือผมคนเดียวที่พ่อไม่ให้เรียน

M: อย่างนี้เสียใจไหมคะถ้าให้ลูกเรียนจบสูงๆจะดีกับพ่อแม่ อย่างเราไหมคะ

ยี่แซจาง, จั่ว: ดีครับ

M: เด็กกลับมาสอนพวกเราไหมคะพูดถึงเด็กลูกที่ไปเรียนในโรงเรียนประถมในบ้านเรา

ยี่แซจาง: สอนแต่ก็ไม่สอนความรู้ทางหนังสือ ความรู้ของเด็กใช้ทำอะไรก็ได้แต่เราจะต้องบอกเขาเขาก็ทำได้ตัวอย่างเขา ขายเป็นกาดได้เงินเท่านี้เราคิดไม่ออก ทำไม่ได้เงินเท่านี้หักค่าปุ๋ยค่ายาเท่าไรเหลือเท่าไรเราคิดไม่ออกให้ลูกคิด มันได้ประโยชน์ทางนี้ครับ

จั่ว: ผมว่าการศึกษาต้องดี

M: คืออย่างไรจะยกตัวอย่างเด็กเรียนจบมัธยมศึกษาแตกต่างจากเด็กเรียนจบประถมไหม

ยี่แซจาง: เด็กที่เรียนจบมัธยมศึกษาได้ศึกษา

ยี่แซจาง: คือจบป.6คืออยู่พื้นฐานอยู่ไม่ได้เรียนต่อความคิดก็ช้าบ้าง

M: เด็กเวลาเราส่งเรียนจบสูงๆรู้สึกว่าเขาต่างกับพวกเราไหม (พ่อแม่)

ยี่แซจาง: ก็ว่าต่างกันครับ

M: ต่างกันอย่างไรจะด้านความรู้หรือคะ

ยี่เลวร้าง: พูดง่ายๆพวกเรียนจะรู้เกี่ยวกับ กฎหมายหรือสิ่งที่เขาใช้ในชีวิตจะรู้มากกว่าพวกที่อยู่บ้านที่ไม่ได้เรียน

M: คนอื่นเห็นแตกต่างจากนี้ไหมคะ พูดถึงทั่วๆไปเดี๋ยวนี้คนทางบ้านเราเด็กเรียนต่อจบป.6 มีมากขึ้นไหมคะ

ยี่แซจาง: มีมากขึ้นครับ10กว่าคนเห็นจะได้

M: มันมีข้อดีข้อเสียอย่างไรจะทำให้เด็กไปเรียนพูดถึงข้อดีก่อน

เค็ง: มีข้อดีอย่างนี้คือเช่นอย่างพวกมัน ถ้าไม่เรียนก็ไม่ได้ทำงานดีอย่างเช่นว่าไม่ได้เป็นครูไม่ได้เป็นหมอคืออย่างอยากให้เป็นสูงๆเพื่อจะได้เป็นครู หรือ เป็นหมออย่างนี้แหละครับอย่างไม่ได้แค่เป็นหมอนามัยก็ดีแล้ว

- ซัง: เรียนสูงก็ได้ทำงานดี แล้วก็อ่านออกเขียนได้หมด เขียนจดหมายคล่องกว่า
- M: คนอื่นเขาเห็นต่างจากนี้ไหมคะหรือว่ามีข้อเสียที่เรียนต่อมัธยม
- จิว: ข้อเสียจะไม่มีครับ
- M: เรียนจบมาแล้วดูถูกพ่อแม่เห็นพ่อแม่เป็นชาวเขาไหมคะ
- ยี่แซจาง: ไม่มีใครดูถูกเพราะเป็นชาวเขาเหมือนกัน
- M: เด็กจะว่าพ่อแม่พูดภาษาไทยกลางไม่ เก่งเขาดูถูกไหม
- เต็ง: ไม่ว่าครับแต่เสียใจที่แกลบไม่ได้เรียน
- M: เห็นด้วยไหมคะคุณซัง
- ซัง: คิดว่าเหมือนกันครับเราไม่มีความรู้ ก็ถูกเขาดูถูกพวกเพื่อนญาติพี่น้องและพวกที่เรียนเขาก็มีงานทำมีเงินเราไม่มีงานทำจนเขาก็ดูถูก
- M: เราสู้เขาไม่ได้ใช้ไหมคะ
- ซัง: ผมถึงบอกลูกชายว่าอย่างไรก็ต้องเรียนแม้ว่าลูกจะเรียนจนจบมหาวิทยาลัยพ่อก็จะส่งให้อย่างไรผมก็จะขออนุญาตนายผมช่วยเหลือลูกของผมทั้ง2คนปีหน้าจะส่งลูกชายคนโตไปเรียนกรุงเทพฯและอีกคนไปเรียนที่เชียงใหม่เพื่อจะได้เรียนสูงขึ้นดีขึ้น เรียนภาษาอังกฤษด้วยไม่ให้่งเหมือน กับพ่อคือไม่ได้เรียนอะไรเลย
- M: ไม่กลัวหรือคะที่ลูกเรียนสูงขึ้นไปลูกๆไม่อยากอยู่กับพ่อแม่แล้ว
- จิว: ไม่มีครับแบบนี้
- ซัง: อย่างลูกผมคิดว่าไปเรียนจบมาแล้วลูกไม่อยู่กับพ่อหรือว่าจะอยู่กับพ่อก็ตามใจลูกแต่ขอให้ลูกได้ดีไปเถอะถึง แม่พ่อจะไม่ได้กินอะไรก็เรื่องของพ่อขอให้ลูกสบายก้าวหน้าไปเท่านั้นแหละครับพ่อไม่เหมือนคนอื่นจะให้ลูกมาช่วยอย่างนั้นอย่างนี้ลูกจบมหาวิทยาลัยมาได้เงินเดือน7,8พันลูกจะแบ่งให้พ่อ บาท2บาทหรือร้อย2ร้อยพ่อก็ดีใจแล้ว เป็นน้ำใจของลูก
- M: ลูกเต็งพูดเมื่อที่ว่าส่งลูกเรียน ลูกยี่ส่งไหมคะ
- ยี่เลาว่าง: ไม่ส่งครับเพราะไม่มีเงิน
- M: พูดถึงเด็กที่ท้าวไปทีไปเรียนต่อมากลับมาถึงบ้านเขาช่วยทำงานบ้านไหมเด็กที่เรียนมัธยม

ยี่เลาว่าง: ท้าครับ

M: ไปช่วยงานในไร่อีกไหม

ยี่เลาว่าง: ไปครับ

เต็ง: วันเสาร์, วันอาทิตย์ เขาก็ไปทำงานวันจันทร์ เขาก็ไปเรียนแล้ว

M: เด็กได้ช่วยงานเต็มที่ไหม

เต็ง: ช่วยครับแต่ช่วยได้ไม่มาก เช่นงานหนัก เด็กทำก็ไม่ค่อยไหว เพราะไม่เคยทำ

M: เด็กมีข้ออ้างไหมว่าครูให้การบ้านเยอะ ไม่ยอมไปทำงานมีไหมคะ

เต็ง: ไม่มีครับ

จั่ว: ผมคิดว่าตามความคิดของผมคนเดียวอนาคตผมไม่กลัวแต่กลัวอนาคตของลูก
เท่านั้นวันหน้าจะเลี้ยงครอบครัวได้ไหมแต่ตัวพ่อไม่ต้องแล้วเพราะแก่แล้วเรา
ต้องให้เขาเรียนเราไม่ได้เลี้ยงเขาตลอดโตขึ้นมา เขาจะได้เอาวิชาความรู้ที่
เรียนมาได้เลี้ยงตัวเองและครอบครัวถ้าสมัยนี้ไม่เรียนผมคิดว่าต่อไปหัวไม่ตีไม่
ทันคนก็ จะไม่ได้อะไร

M: ทำงานในไร่ในนาจบ . 6 ความรู้พอไหมคะ

ชัง: ไม่พอครับคนที่เรียนจบ . 6 คิดประดิษฐ์อะไรจะไม่ค่อยได้คนที่เรียนสูงหน่อยน้อง
ชายผมดอกไม้ออกอะไรก็ทำไม่กำหนดมะม่วงอะไร เก่งทุกอย่าง เตือนหนึ่งแก็
สามารถหาเงินได้เป็น หลายบาทหมื่นบาท แก็ถามว่าพี่หนึ่งพี่ทำไรทำสวนปีหนึ่ง
ได้ไม่ เกินหมื่นสองหมื่น

M: เขาได้เยอะกว่าเรา

ชัง: ผม 1 ปีเทียบกับแก็เดือนเดียวผมก็เสียใจมาก

M: เทียบไปเด็กหญิงเด็กชายส่งเรียนต่อมัธยมแล้วจะมีคุณค่ามากกว่ากัน ระหว่าง
หญิงกับชาย

ยี่แซจาง: อย่างที่ผมเคยเห็นและก็รู้มา อย่างคนเมืองนี้ผมไม่รู้อย่างมึงนี่ชายจะได้ผล
มากกว่า

M: ทำไมเป็นอย่างนั้นละคะ

ยี่แซจาง: คือผู้ชาย เรียนมาก็อยู่กับพ่อแม่แต่หญิง เรียนจบมาแต่งงานก็อยู่กับสามีไม่ช่วย
อะไรแล้วมีส่วนน้อยที่ช่วย

M: อาซึ่งละคะคิดยังไง

ซ่ง: เด็กๆที่ไปเรียนหญิงก็มีเหมือนกันชายก็เหมือนกันหญิงมันมักจะเป็นอย่างนี้ถ้า
แต่งงานก็ไม่ได้เอาความรู้ที่นั่นมาใช้ประโยชน์อะไรก็ได้แต่ทำอะไรทำสวนกับสามีก็
เท่านั้น

M: ลุงบางตัวเห็นด้วยไหมคะ

บางตัว: เหมือนกันนั่นแหละครับ

M: อยากส่งทั้งหญิงทั้งชายไหมคะถ้าพูดถึงส่งได้

บางตัว: ถ้ามีเงินอยากส่งทั้ง 2 ทั้งชายและหญิง

M: ถ้าพูดถึงว่ามีคุณค่ามากที่สุดผู้หญิงหรือว่าผู้ชาย

บางตัว: ผู้ชายครับผู้ชายดีกว่าผู้ชายอยู่กับพ่อแม่ถ้าแต่งงานแล้วแต่ถ้าผู้หญิงแต่งงานแล้ว
ต้องอยู่บ้านสามี

M: ผู้ชายเรียนไปสูงๆจึงดีกว่าใช่ไหมคะ

บางตัว: ีครับ

ยี่แซจาง: อย่างหญิงนี้ถ้ามันไปแต่งงานแล้วจะไปประกอบอาชีพไม่ได้มีลูกลูกก็

เล็กอยู่ถึงแม่ได้ เรียนก็ตามต้องเลี้ยงลูก

M: ต้องเลี้ยงลูก

ยี่แซจาง: ต้องเลี้ยงลูกอย่างผู้ชายนี้เขาก็ไปประกอบอาชีพถึงจะมีลูกตัวเล็กก็จะอยู่กับแม่

อย่างผู้ชายจะเบาบางลงหน่อยหนึ่ง

M: อย่างที่เห็นลูกเล็กนี้ยังอยู่กับพ่อเลย

ยี่แซจาง: คิดพ่อแม่เวลาพ่อไปทำงานก็ไปด้วยลูกเล็กมากไปทำงานก็ไปด้วยไม่ได้แต่ผู้

M: เด็กที่จบป. 6 ถ้านอกจากงานในไร่-นาและจะไปทำอะไรกัน

เต็ง: มีงานอะไรก็ทำกันไปเรื่อยๆ หลายๆอย่าง

M: จบป. 6 แล้วนอกจากทำอะไรเด็กทำงานอะไรได้บ้างพูดถึงบ้านเรา

เต็ง: ไปทำสวนขุดดินถางไร่

ยี่แซจาง: อย่างทางการเมืองการอนามัยต้องการอ.ส.ม. เขาก็ทำได้

M: ได้เงินเดือนไหมคะ

ยี่แซจาง: ไม่ได้ครับช่วยเฉยๆ

M: พูดถึงทำงานที่มีรายได้

ยี่แซจาง: ไม่มีไม่ได้ไปไหน

จั่ว: พ่อแม่ทำงานอะไรก็ช่วยพ่อแม่ช่วยพูดไรพูดสวน

M: จะไปทำงานโรงงานมีไหม

จั่ว: ไม่มีครับ

M: รับจ้างมีไหมคะ

จั่ว: มีรับจ้างไปเป็นวันๆ

M: รับจ้างในไร่ในสวนหรือคะ ได้วันละเท่าไรคะ

เต็ง: ข่ายวันละ 60 บาท หึ่งวันละ 40 บาท

M: งานหายากไหม ถ้าทำไปทำที่ไหน

ซัง: ที่เชียงดาวริสอร์ท

M: เชียงดาวริสอร์ท

ยี่แซจาง: บางครั้งก็รับจ้างพวกเดียวกัน

M: คนมีไหมคะที่ไปรับจ้างคนเมือง

ยี่แซจาง: มีครับบางคนครับ

M: ปกติจะไม่ไปใช่ไหมคะ

จั่ว: บางทีงานในบ้านของตัวเองก็มาก

ซัง: อย่างผมไปรับจ้างทุกวันไม่หยุดใครจ้างไปหมดบาง เฝือกก็ไปแม้ว่าจ้างก็ไปใครจ้างก็ไป

M: ทำงานไรของตนเองใครทำ

ซัง: ผมก็ทำวันที่ผมเสร็จผมก็ไปรับจ้าง

M: ขยันนะคะ

ซัง: ถ้าผมไม่ไปรับจ้างลูกาก็จะไม่มีขนมกิน

M: เราไม่ว่าใครจ้างไปหมดไม่ว่าคนเมืองคนมี

ซิง: คริบไปหมดคริบ

ยี่แซจาง: ไม่ก็อกันหรือคริบใครจ้างก็ไปหมดขอให้เขาจ้างเถอะคริบ

M: หายากไหมจะงานบ้านเรา

ซิง: คนจ้างเขารู้ว่าเราจ้างนายจ้างก็จะมาหาเองมาถามจ้างเองที่บ้าน

M: ถ้าจบม.3จะได้ทำงานต่างจากจบป.6ไหม

เต็ง: คนจบม.3ถ้าเขาติดต่องานก็คงดีกว่าจบป.6คริบ

M: ดีกว่าจบป.6อย่างไรคะ

ซิง, ยี่แซจาง: ดีกว่าเพราะความรู้ม.3ดีกว่า

M: ทำงานอะไรคะ

ยี่แซจาง: ก่อสร้าง

ซิง: ซ่อมรถ

M: ต้องจบม.3ก่อนหรือคะจบป.6เขาไม่เอาใช้ไหมคะ

ยี่แซจาง: สมัยเดียวนี้ใครเขาไม่นิยมจ้างคนจบชั้นประถมคริบ

M: เขาไม่นิยมแล้วหรือคะเอาคนที่จบมัธยมไปก่อนอย่างนี้หรือคะ

ยี่แซจาง: คริบ

ยี่แซจาง: ก็ยังดีกว่าคนที่ไม่รู้หนังสือ

M: คนที่ไม่รู้หนังสือยิ่งร้ายใหญ่

เต็ง: คนไม่รู้หนังสือตัวหนังสือโตเท่าช้างก็มองไม่เห็นอย่างพวกผมนี่แหละคริบ

ยี่เลาว้าง: สำหรับพวกเราป.6ก็ดีแล้วแต่จบม.3 ยิ่งดีกว่าอีกถ้าเปรียบเทียบกับ

เต็ง: พ่อแม่ดีใจแล้วที่ลูกได้เรียนหนังสือรู้ภาษาไทย

M: ดีใจที่ลูกรู้ภาษาไทยแล้วใช้ไหมคะ

เต็ง: อย่างพวกผมตัวหนังสือโตเท่าไรก็อ่านไม่ได้ร้องเพลงก็ไม่ได้ร่ายก็ไม่มี
เพราะไม่รู้หนังสือ

M: ตัวหนังสือที่เป็นของแผ่นม้วนนี้มีไหม

ยี่แซจาง: ไม่มีคริบ

M: อ่านได้ไหมไม่ได้ใช้ไหมคะพูดได้อย่างเดียว

ยี่แซ่จาง: อ่านก็ไม่ได้

เต็ง: ตัวหนังสือก็มีแต่ตัวหนังสือไทยนี่แหละ

ยี่แซ่จาง: พูดนี้พูดได้แต่ไม่มีตัวหนังสือมัง

M: อย่างลูกตัวเล็กๆ นี้อยู่บ้านพูดภาษาไทยกับเด็กไทย

ยี่แซ่จาง: พูดครบอย่างเดียวนี้อย่าง เช่น ไปอาบน้ำไม่ได้พูดภาษาม้งแล้วแต่ก็พูดภาษาไทย

ส่วนใหญ่พูดภาษาไทยแล้วครับ

M: อีกหน่อยก็ลืมหมดภาษาม้งใช้ไหมคะ

ยี่แซ่จาง: พูดได้ครับเพราะอยู่กับมัง แต่ก็พูดปนกัน

M: หมายถึงว่าถ้าเด็กโตขึ้นมาก็จะหัดพูดภาษาม้ง

ยี่แซ่จาง: พูดภาษาม้งบ้างภาษาพื้นเมืองบ้าง

M: อย่างไปอาบน้ำภาษาม้งพูดว่าอย่างไรคะ

ยี่แซ่จาง: ภาษาม้ง(?) เด็กเขาก็ไม่พูดม้งแล้ว เด็กเขาก็พูดว่าอาบน้ำ

M: อย่างเด็กคนเมืองเดียวนี้ก็พูดภาษาไทยกลางแล้วสงสัยแบบเดียวกัน

เต็ง: ได้ทำงานเหมือนกันแต่ก็ยากหน่อย

ยี่แซ่จาง, ชั่ง: ถ้าไม่มีเส้นติดต่องานนี้ยากหน่อยครับ

M: ถึงแม้เรียนสูงอย่างไรก็ตาม

ยี่แซ่จาง: ครับ

M: มันเป็นอย่างไรคะ

ยี่แซ่จาง: ไม่รู้ว่เพราะอะไรแต่ที่รู้มาไม่มีเส้นหางานทำยากหน่อยครับ

ชั่ง: อย่างน้องผมเรียนสูงไปสอบตำรวจอีกครั้งก็ไม่ได้อีกก็เสียใจเลยไปสอบ

เป็นหมออนามัย

M: เขาเรียนเก่งไหมคะ

ชั่ง: เรียนได้เก่ง

M: อย่างนี้ก็สำคัญใช้ไหมคะถึงไม่มีเส้นก็ทำงานไม่ได้

ชั่ง: ถ้าทำงานบริษัทได้อยู่แต่ทำงานราชการไม่ได้ครับ

M: เมื่อก็นี่ลุงเต็งว่ามาใช้ใช้ไหมคะ

เต็ง: ถ้าไม่มีเส้นไม่มีสายพ่อแม่ต้องมีเงินมีเงินต้องได้ทำ

M: เงินนี้เขาเอาไปทำอะไร

เต็ง: ก็เอาไปหาคนช่วยเรา

M: ตอนนั้นเราก็มียคนช่วยเขาแล้ว

เต็ง: อย่างนั้นก็ได้ครับ

M: ถ้ามีคนช่วยเขาก็เรียกว่ามีเส้นใช่ไหมคะ

ซัง: อย่างลูกผมอย่างเด็กชายจื้อเรียนจบสามารถสอนเป็นตำรวจได้จะเอา

ไปฝากญาติเพราะญาติผมเป็นต.ช.ด.ก็มี

M: อย่างนี้เขาเรียกว่ามีเส้นมีสายแล้วใช่ไหมคะอย่างนี้ก็ได้ทำงานแล้วใช่ไหมคะ

ซัง: ผมถึงมีกำลังใจจะส่งเด็กชายจื้อลูกผมครับ

M: อาจ้าวว่าอย่างไรคะถ้าเรียนสูงๆนี้ถ้าไม่มีเส้นเราจะทำงานได้ไหมคะตาม

ความคิดของพวกเขา

จ้าว: เปอร์เซนต์มีน้อยครับ

ยี่แซจาง: อย่างนี้ผมจบปริญญาตรีแต่ก่อนนี้เรียนม.ช. (มหาวิทยาลัย

เชียงใหม่)จบม.ช. ไปสมัครทำงานที่แม่ใจสอบติดแล้วไม่มีเส้นแต่ก็ไม่ได้ทำงาน

M: สอบทำงานหรือคะ

ยี่แซจาง: จบม.ช. สอบเข้าทำงานที่แม่ใจสอบติดแล้ว

M: สอบทำงานหรือคะ

ยี่แซจาง: ครับพอดีมีพวกพ่อแม่คนมีเงินเขาซื้อคะแนนไปก็เลยไม่ได้ทำงาน

M: เรียนหรือว่าเข้าทำงานคะ

ยี่แซจาง: เรียนม.ช. แต่สอบทำงานแม่ใจ

M: จริงหรือคะ

ยี่แซจาง: สอบติดแล้วนะครับเขามาซื้อคะแนนไปเสีย

M: มีเส้นมีสายนะคะก็เป็นอย่างนี้พูดถึงอย่างพวกเรานี้ถึงมีโอกาสได้เรียนแต่ทำงาน

นี้ยังไม่แน่ว่าไหมคะ

ยี่แซจาง: ครับ

M: แล้วแต่เส้น

จั่ว: ผมคิดว่าถ้าอย่างลูกผมถ้าผมส่งไปเรียนสูงถ้าไม่มีเส้นก็ช่างเถอะแต่มีความรู้
ก็จะสร้างอนาคตแบบไม่มีปัญหาไม่ต้องรอนตามที่ผมคิดถึงไม่ได้ทำงานก็ช่างเถอะ
ขอให้มีความรู้

M: ลุงยี่คิดอย่างไรคะ

ยี่เลาว่าง: ผมคิดว่าไม่ได้ทำงานอย่างไรเรียนหนังสืออย่างไรแล้วแต่ลูก

M: ถ้าสมมุติว่าเราส่งเรียนสูงจบมาโอกาสที่จะได้ทำงานนี้เกี่ยวกับมีเส้นสายไหมคะ

ยี่เลาว่าง: ถ้าไม่มีเส้นก็เข้าไม่ได้เหมือนกันครับแต่บางคนมีเส้นก็ยังเข้าไม่ได้

M: ขนาคมีเส้นยังเข้าไม่ได้ก็มีเส้นเล็กมั่งคะ

ยี่เลาว่าง: ยังมาทำงานอยู่กับพ่อแม่

M: พูดถึงบ้านเราบางคนก็ได้เรียนบางคนก็ไม่ได้เรียนพูดถึงว่าการที่ไม่ได้เรียนหรือ
หยุดเรียนอยู่ที่บ้านเขามีสาเหตุอะไรคะ

ยี่แซจาง: สาเหตุพ่อแม่ไม่มีเงินส่ง

M: สาเหตุนี้สำคัญที่สุดใช่ไหมคะ

ยี่แซจาง: สำคัญที่สุดครับ

M: ทุกคนเห็นด้วยใช่ไหมคะหรือไม่เห็นด้วยค่านลุงยี่ได้เลยนะจะเป็นอย่างไรคะถึงว่า
ไม่มีเงินส่งสำคัญที่สุด

เต็ง: ครับไม่มีเงินส่งมันก็ไม่ได้เรียน

M: อ้อลุงเต็งก็เห็นด้วย

เต็ง: ไม่มีเงินส่งก็แล้วไปถ้ามีเงินส่งก็ส่งต่อ

ยี่เลาว่าง: คนไม่เรียนเกี่ยวกับพ่อแม่ไม่มีเงิน

M: เกี่ยวกับสมองเด็กไหมคะ ที่ไม่อยากส่งเด็กเข้าเรียนนี้มีส่วนไหมคะ

จั่ว: มีครับมีเกี่ยวกับครับสังเกตง่าย ๆ ว่าเด็กนักเรียนส่งมาเรียนที่นี้ทุกวันพ่อแม่บังคับพาให้มา
ก็ไม่มีมา พ่อแม่ไปสวนเด็กแหวะเล่นกลางทางผมเห็นครับ

M: เด็กโหดหรือว่าเด็กเล็ก

จั่ว: เด็กประถมประมาณชั้นป.2-ป.3ผม ก็ถามเด็กทำทำไมไปโรงเรียนเด็กก็ตอบว่าเขา
เข้าแถวเคารพธงชาติแล้วผมมาไม่ไปแล้วครับ

M: ขนาดว่าโรงเรียนอยู่ใกล้ๆละคะ

M: ลองบางตัวว่าอย่างไรคะที่ลองบางตัว พูดว่าเกี่ยวกับสมองเด็กอย่างไร

บางตัว: เกี่ยวกับสมองเด็กไม่ค่อยดี

M: มีส่วน

บางตัว: ประกอบกับเงินก็ไม่มีไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร

M: เลยให้หยุดเรียนใช่ไหมคะ

บางตัว: ำให้เรียนจบป.6ก็พอแล้วครับ

M: เกี่ยวกับเด็กหญิงเด็กชายไหมคะที่ไม่อยากส่งเด็กเข้าเรียนถ้าเป็นเด็กชายนี่ถึงมีไม่มี
เสียเงินเท่าไรไม่ว่าจะส่งอย่างนี้เกี่ยวไหมคะแต่หญิงไม่ส่งมีไหมคะ

เจิ้ง: อย่างลูกผมพูดกันตรงๆหญิงให้จบป.6ก็พอครับ

M: ผู้หญิงนี่หรือจะเป็นส่วนใหญ่ใช่ไหมคะสำหรับมั่งเรา

ยี่แซ่จาง: มันมีบางคนเป็นตัวอย่าง

M: ตัวอย่างอย่างไรคะ มั่งนี้หรือคะ

ยี่แซ่จาง: คืออย่างลองจี้ลูกสาวเขาเป็นหมอยู่โรงพยาบาลไม่ดูแลพ่อแม่เลยมาถึงค่าพ่อแม่ลูก
เดียว

M: เป็นอย่างนั้นด้วยหรือคะ

ยี่แซ่จาง: ไม่รู้ครับมันเป็นตัวอย่าง

M: เป็นลูกผู้หญิงนี่หรือคะ

จั่ว: ชื่อลัดดาครุรู้จักอยู่กระมัง

ซัง: บางคนนิสัยไม่ดีครับไปอยู่โรงพยาบาลมันจะรู้ได้เรื่องอะไร

M: เขามาค่าว่าพ่อแม่อย่างไรคะ

ยี่แซ่จาง: มันมาค่าพ่อแม่พี่น้องอยู่อย่างนั้นแหละ

M: มาดูถูกพ่อแม่หรือคะ

ยี่แซ่จาง: มันดูถูกว่ามันเป็นหมอมันดูถูกขนาดหมู่บ้านด้วย

เต็ง: พูดตามตรงผู้ชายจะดีกว่า

M: ดีกว่า

เต็ง: ฝ่ายคนเมืองส่งเรียนหมดแต่ฝ่ายคนม้งเราส่งผู้ชายดีกว่า

M: ลุงยี่เห็นด้วยไหมคะ

ยี่เลาว่าง: เห็นด้วยครับ

ยี่แซจาง: อย่างผู้หญิงผมพูดเมื่อกี้นี้น่าจะส่งเงินให้พ่อยังไม่ส่งยังมีปัญหาให้พ่ออีก

ซัง: มาทุกครั้งมีปัญหาทุกครั้ง

M: พ่อแม่ เขาม่าบ่นให้ฟังใช้ไหมคะ

ซัง: บ่นขนาดเลยครับ

ยี่แซจาง: มันอยู่ใกล้กันถ้า เขามา เมื่อไรจะได้ยินเสียงคำครับ เห็นกับตาครับวันนั้นพ่อไม่สบาย

เขาไปเรียกแกมามาถึงไม่พูดคำมาถึงบ้านลูกเดียว

M: แต่งงานหรือยังคะ

ยี่แซจาง: แต่งงานไปคนแล้วก็เลิกแล้ว

จั่ว: แต่งงานใหม่อีกครั้งกับคนจีนฮ่อชื่อ ฮอด

M: ไม่ได้แต่งงานคนม้งด้วยกันหรือคะ

ยี่แซจาง: ไม่ครับ

ยี่แซจาง: มาถึงมาด่าพ่อ

จั่ว: แต่ก่อนนี้แต่งงานกับคนที่ทำงานโครงการหลวง

M: แต่ผู้ชายยังไม่มีใครพูดว่าพ่อแม่

ยี่แซจาง: ไม่มีครับ

M: แต่ผู้หญิงเห็นตัวอย่างแล้ว

จั่ว: เห็นตัวอย่างแล้วครับ

เต็ง: เป็นพี่ของพ่อ เป็นครูทำงานอยู่ประจำสงเคราะห์พ่อกับแม่เป็นคนจนส่งเงินให้ลูก

เรื่อยๆมีเรื่องมีราวอย่างไรก็ไปหาให้เขาช่วยพูดทางอำเภอให้อย่างลูกผู้ชายนี้

มันก็มีเรื่องมีราวปรึกษาแก้ได้

ยี่แซจาง: พูดถึงเด็กชายดีกว่า

M: ต่อไปจะพามังผู้หญิงมาด้วยจะได้เกี่ยวกับผู้หญิงบ้างนี่มีแต่ผู้ชายก็ว่าผู้ชายดี

ยี่แซ่จาง: คืออันนี้ไม่ใช่ว่าเข้าข้างชาย อย่างชายนี้ไปเรียนมาอย่างบ้านเรามี

ปัญหาที่มาช่วยฝ่ายผู้หญิงนั่งฟังลูกเดียวไม่พูดไม่มีปัญหา

M: ผู้หญิงไม่พูด

ยี่แซ่จาง: พูดก็ไม่เป็นอย่างเรามี เรื่องใหญ่อย่างคดี

M: ตำรวจจับอย่างนี้หรือคะ

ยี่แซ่จาง: ถึงอำเภอ ผู้หญิงไม่สนใจแม้จะจับบริษัทยักษ์ข้างเขาจะนั่งฟังเฉยๆไม่สนใจ

ผู้ชายแม้จะจับ .6 หรือม.3 เขาได้รับความรู้เขาจะวิ่งเต้นช่วยเหลือแล้ว

เต็ง: เขาจะวิ่งเต้นช่วยพูดเรื่องราว

M: มีผู้ชายนี้กี่คนคะ

เต็ง: มีผู้ชายนี้ดีครับคนมองเราผู้ชายนี้ดี

ยี่แซ่จาง: ถึงแม้เขาไม่มีเงินช่วยเขาก็ช่วยกำลังใจพวกผู้หญิงเรียนจนจบไม่สนใจพ่อแม่

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ	นางเกตุมณี มากมี
เกิดวันที่	26 เดือน ตุลาคม พุทธศักราช 2498
สถานที่เกิด	อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 59/19 ถนนสนามกีฬา ซอย 1 ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50000
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	ศึกษานิเทศก์
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ 50170
ประวัติการศึกษา	พ.ศ.2513 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนนางชุมพุก อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ.2517 ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง จากวิทยาลัยครู เชียงใหม่ พ.ศ.2522 ครูศาสตรบัณฑิต จากวิทยาลัยครูเชียงใหม่ พ.ศ.2527 ครูศาสตรมหาบัณฑิต จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2536 ดุษฎีบัณฑิตสาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ จากมหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

โอกาสในการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของเยาวชนในชนบทภาคเหนือ

บทคัดย่อ

ของ

เกตุมณี มากมี

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาชั้นบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์

เมษายน 2536

การวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาโอกาสในการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของเยาวชนในชนบทภาคเหนือ ชุมชนที่ศึกษามีประชากรจำนวน 3 เชื้อชาติ ได้แก่ ชาวพื้นเมืองภาคเหนือ ชาวเขาเผ่าม้ง และชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง การศึกษาครั้งนี้ได้มุ่งความสนใจไปที่ตัวผู้กระทำ ได้แก่ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ คือ พ่อแม่ของเด็ก ตัวเด็ก และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆ ว่าภายใต้เงื่อนไขและองค์ประกอบเช่นไร ที่ทำให้เด็กมีโอกาสหรือไม่มีโอกาสได้ศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาในระดับจุลภาค โดยใช้วิธีการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่าชาวชนบทส่วนใหญ่เห็นว่าการศึกษาระดับที่สูงกว่าชั้นประถมศึกษาเป็นสิ่งที่พ่อแม่ทุกคนคาดหวังจะให้ลูกได้รับ จากการเห็นคุณค่า (value) ของการศึกษานำไปสู่การวางแผนด้านการศึกษาของลูก ซึ่งมีปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดสำคัญ ได้แก่ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของลูกทั้งค่าใช้จ่ายทางตรง และค่าใช้จ่ายทางอ้อม ค่าใช้จ่ายทางอ้อมที่สำคัญได้แก่การสูญเสียทางสังคม (social cost) ส่วนค่าสูญเสียโอกาสพบว่ามีค่าน้อยมาก กลไกที่มีส่วนช่วยลดต้นทุนทางตรงที่สำคัญ ได้แก่ การมีทุนการศึกษา ส่วนในกลุ่มชาวเขาเผ่าม้งและเผ่ากะเหรี่ยงพบว่าระบบการช่วยเหลือทางเครือญาติมีส่วนช่วยลดต้นทุนทางตรง นอกจากนี้ยังพบว่าการมีโรงเรียนมัธยมศึกษาในหมู่บ้าน (โรงเรียนขยายโอกาส) ทำให้ต้นทุนทั้งทางตรงและทางอ้อมลดลงอย่างมาก ปัจจัยที่มีผลต่อโอกาสในการศึกษาต่อของเด็ก อีกประการหนึ่งคือปัจจัยภายนอกครอบครัว ได้แก่กลุ่มอ้างอิง (reference group) และการแพร่กระจายข่าวสาร (diffusion) ซึ่งมีผลต่อการคาดหวังว่าการส่งลูกเรียนต่อจะทำให้ตัวเด็กมีโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคม (social mobility) ให้สูงขึ้นและทำให้ชีวิตในอนาคตมีความสุขสบาย มีรายได้ประจำที่แน่นอนกว่าอาชีพเกษตรกร ซึ่งจะผลต่อสวัสดิการของพ่อแม่ยามแก่ชราโดยที่พ่อแม่จะได้พึ่งพาลูกอย่างมั่นคงปลอดภัยทั้งในแง่เศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้ยังพบว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะร่ำรวยจะมีโอกาสได้เรียนต่อมากกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจน ปัจจัยประการสุดท้ายได้แก่ปัจจัยภายในครอบครัว พบว่าเด็กที่เรียนไม่เก่งหรือสติปัญญาไม่ดีจะมีโอกาสได้เรียนต่อน้อยกว่าเด็กที่เรียนเก่งและในกลุ่มของชาวเขาเผ่าม้งยังพบว่าลำดับที่เกิดและเพศของเด็กมีผลต่อโอกาสในการศึกษาต่อ กล่าวคือเด็กที่เป็นลูกคนโตและเด็กผู้หญิงจะมีโอกาสได้เรียนต่อน้อยมาก

**PURSuing OPPORTUNITY FOR SECONDARY EDUCATION AMONG RURAL YOUTH
IN THE NORTH REGION**

AN ABSTRACT

BY

KETMANEE MARKMEE

1

**Presented in partial fulfillment of the requirements for the
Doctor of Education degree in Development Education
at Srinakharinwirot University**

April 1993

The purpose of this research is to study the opportunity to continue to secondary education among rural youth in the North region. The population of the studied community are composed of both native and hill-tribes (Hmong and Karen). The study focuses on the decision of the actors including parents, children and persons involved in the decision making process. The questions addressed are : how decisions as to whether a particular child continues to lower secondary education are determined; under what conditions would a child receive an opportunity to study. The micro-level approaches which employ both qualitative and quatitative methods are used for the investigation.

The research found that most rural people value education beyond the primary level. Virtually all parents hope to see their children receive good education. The value of education leads parents to have long-term plans for their children's education. The opportunity to continue studying, however, actually depends on a number of factors particularly costs of education including direct and indirect costs. The most important indirect cost is social cost. The opportunity cost appears to be less important.

The mechanisms that help to reduce the direct cost are the scholarships, supports from kinships which is evident only among the hill-tribes. The availability of secondary education in the village (extended primary

school) helps to reduce both direct and indirect costs. Additional factors contributed to children's opportunity to study are parents' reference group and information diffusion, both of which motivate parents to believe that sending children to school would help them to acquire upward social mobility. Having good education will also help their children to have comfortable lives as well as earn more stable income than doing agricultural jobs which in turn affects the economic and social well-being of parents during their old age. The study also found that children from economic well-off families tend to have greater opportunity to continue their study than those who come from economic worse-off ones.

The last factor effecting children's opportunity to study is children's ability; intelligent children are more likely to continue their studying. For Hmong families, birth order and gender of children are additional important determinants; elder and female children have less opportunity to study beyond the primary level.